APHTHONII Progymnasmata;

Partim à Rodolpho Agricola, partim à Joanne Maria Catanæo, latinitate donata:

Cum scholiis R. Lorichii.

Novissima editio, superioribus emendatior & concinnior, adjecto indice utilissimo.

CANTABRIGIÆ,
Ex Academiæ celeberrimæ typographeo. 1634.

Aphthonii declamatoris Praexercitamenta.

FABULA QUÆ, GRÆCE, Μῦθος.

Fabula traxit à poëtis originem, qua rhetores etiam communiter utuntur, quòd admonitionibus sit idonea, & erudiendis imperitioribus apta. Est autem Fabula, sermo falsus veritatem effingens.

Fabulæ definitio.

Varias sortitur appellationes. Nam modò Sybaritica, modò Cilix, modò Cypria dicitur, receptis pro inventorum varietate nominibus. Obtinuit tamen, ac evicit, ut potiùs Æsopica vocaretur; quòd Æsopus omnium optimè fabulas conscripserit.

Sunt autem fabularum aliæ rationales, aliæ morales, aliæ mixtæ. Rationales sunt, quibus fingimus hominem aliquid facere. Morales, quæ ratione carentium morem imitantur. Mixtæ, in quibus utrunque, rationale & irrationale junguntur. Quòd si admonitionem, cujus causâ fabula inventa est, præposueris, προμύθιον, id est, ut ità dixerim, Præfabulare: Si verò postposueris, ἐπιμύθιον, hoc est, adfabulationem appellabis.

Species fabulæ.

EXEMPLUM, FABULA FORMIcarum & Cicadarum, juniores ad laborem adhortans.

Fabula. FLagrans æstatis erat fervor, cùm cicadæ continuis indulgebant cantilenis, lætóque inter arbusta strepebant carmine. At formicæ laboribus intentæ, victum quærebant, colligebántque fructus, quibus hyberno tempore vescerentur. Ingruente igitur hyeme, partis formicæ nutriebantur. Sed inertibus cicadis oblectans illa voluptas cessit in inopiam, atque famem. *Morale.* Sic qui laborem in juventa subterfugiunt, in senecta tabescunt egestate.

SCHOLIA.

QUintilianus, optimus eloquentiæ magister, præcipit, adolescentes in minoribus dicendi facultatis operibus antè exercendos esse, quàm ad magnum illud declamationum opus perducantur. Sunt autem opera minora quatuordecim:

Fabula, Narratio, Chreia, Sententia, Confutatio, Confirmatio, Locus communis, Laudatio, Vituperatio, Comparatio, Ethopœïa, Descriptio, Thesis, Legislatio.

Quæ, ut pueri memoriâ faciliùs tenere possint, versiculis hisce tribus sum complexus;

Fabula, Narratur, Chreiæ, Sententia, Futat,
Confirmat, Locus haud privus, Laus, Crimina, Confert,
Fictio, Descriptum, Thesis, ac Inductio legum:

Quorum

Quorum illa sunt generis	Deliberativi,	Fabula. Narratio. Chreia. Sententia. Thesis.
	Judicialis,	Confirmatio. Confutatio. Locus communis.
	Demonstrativi,	Laus. Vituperatio. Imitatio. Comparatio.

Fabulæ autem secundum Marcum Varronem, à verbo *Fari* nomen habent. Has primas tradere pueris solent oratores; quia animos eorum adhuc molles ad meliores facilè vias instituunt vitæ, ut ait Priscianus. Delectant autem vehementiùs, & efficaciùs persuadent. Delectant, quia morum facetâ quadam imitatione capiunt imperitiorum animos. Fidem faciunt, quia verum veluti ponunt ante oculos, ut Erasmus inquit in Copia. Non solùm autem conducunt ad oblectandum, sed etiam vim maximam habent ad permovendum atque persuadendum. Hinc Aristoteles 2. Rhetoricorum, eas ponit inter probationes rhetoricas. *Fabulæ.* *Fabularum usus.*

A poëtis, &c. Hesiodus (autore Suida) primus omnium fabulas conscripsit. Qui annis centum atque tribus superior Æsopo fuit. Quintilianus lib. 5. cap. 21. Fabularum, inquit, primus autor Hesiodus videtur. Atqui poëtæ figmentis quidem utuntur, sed iisdem altissimam continent philosophiam. Exemplo sit Homerus, cujus Ilias ostendit, quantum calamitatis afferat libido: Odyssea virtutis exempla expressit. Vide Horat. 1. Epistolar. 2. *Fabularum autores.* *Ilias, Odyssea.*

Quæ Rhetores etiam, &c. Ut Menenius Agrippa; qui

qui plebem cum patribus in gratiam traditur reduxisse. Nota enim illa de membris humanis adversus ventrem discordantibus fabula.

ITEM Themistocles, qui admoniturus Athenienses, nè magistratus innovarent, fabulam de vulpe muscis obsita denarravit.

Fabula Demosthenis. ITEM Demosthenes, adversus Philippum, ab Atheniensibus decem oratores postulantem: Lupi, inquit, suaserunt pastoribus, ut in amicitiam convenirent. Cúmque hoc pastoribus placuisset, petierunt lupi, ut primâ sibi vice securitatis canes traderent, in quibus videbatur occasio jurgiorum consistere. Quo facto lupi, omni ademptâ formidine, omnem gregem non solùm pro satietate, sed etiam pro libidine, *Morale.* laceraverunt. Sic, inquit, sublatis oratoribus, in populo Atheniensium facturus est Philippus; qui populi oratores postulavit, ut faciliùs spoliatam custodibus urbem possit opprimere.

Apathia Stoicorum. Fabula Attici. ITEM Herodes Atticus contra Stoicorum ἀπάθειαν: Thracius, inquit homo, ex ultima barbaria ruris colendi insolens, cùm in terras cultiores, humanioris vitæ cupidine commigrâsset, fundum mercatus est oleâ atque vite consitum. Qui, quia nihil admodum super vite atque arbore colendâ sciret, videt fortè vicinum rubos latè atque altè obortos excidentem, fraxinos ad summum propè verticem deputantem, soboles vitium è radicibus caudicum super terram fusas revellentem, stolones in pomis aut oleis proceros, atque decerptos amputantem: accedit prope, & cur tantam ligni atque frondium cædem faceret, percontatus est. Et vicinus itá respondit, Ut ager, inquit, mundus puráśque fiat, ejúsque arbor, atque vitis fœcundior. Discedit ille à vicino, gratias agens, & lætus, tanquam adeptus rei rusticæ disciplinam. Tum falcem sibi atque securim capit, atque

ibi

ibi homo miser & imperitus vites suas sibi omnes,& oleas detruncat,comásque arborum latissimas, uberrimósque vitium palmites decîdit, & fruteta atque virgulta simul omnia, pomis frugibúsque gignendis felicia cum sentibus & rubis,purificandi agri gratiâ, convellit,malâ mercede doctus audaciam, fiduciámque peccandi imitatione falsâ eruditus. Sic, inquit, isti apathiæ sectatores,qui videri se esse tranquillos, & intrepidos & immobiles volunt, dum nihil cupiunt, nihil dolent,nihil irascuntur, nihil gaudent, omnibus vehementioribus animi affectibus amputatis, in corpore ignavo, & quasi enervato consenescunt. Hæc Gellius libro 19. cap.12. *Morale.*

Nec oratores tantùm fabulis utuntur, sed etiam philosophi: à quorum sacrario tamen in cunas nutricum eliminantur,quæ solas aurium delicias profitentur. Admittuntur autem, quæ legentis intellectum adhortantur ad virtutes. Vide Macrob.de Som. lib. 1. cap. 2. Ejusmodi fabulæ exemplum habetur apud Platonem lib. 2.de Rep: Et Ciceronem Offic. 3. de Gygis annulo.

Sermo falsus, &c. Quamvis fabulosa sint argumenta,& nullam veritatis vim continere videantur, tamen rationem habent, ut juxta eam veritas possit manifestari, fictâ quidem narratione, sed veraci significatione.

Sybaritica,&c. Sybaris oppidum fuit vicinum Crotoni, ut testis est Herodotus lib. 5.Stephanus in Italia constituit, aitque postea Thurion appellatum. Unde Sybaritæ dicti,gens in voluptatum architectura operosissima. Nam, Suidâ teste, luxu, deliciisque adeò notabilis fuit, ut quicquid effœminatum, quicquid molle, quicquid accuratâ atq; ambitiosâ luxuriâ paratum esset, id vulgò Sybariticum diceretur. Hinc Sybariticæ fabulæ,quales ferme apud Æsopum,

aniles, & parùm pudicæ vocantur à Suida, propter nimium luxum, ac libidinem Sybaritarum, apud quos nugæ ac voluptates in pretio, frugalitas odio fuit. Hos ex Africano Politianus Miſcellaneorum 15. narrat, cò deliciarum veniſſe, ut equos in convivia introducerent, ità inſtitutos, ut audito tibiæ cantu, ſtatim ſe tollerent arrectos, & pedibus ipſis prioribus, vice manuum geſtus quoſdam chironomiæ motúſq; ederent ad numeros ſaltatorios. At enim tibicen, inquit, ibi quiſpiam cõtumeliâ adfectus transfugit ad Crotoniatas hoſtes, paulò antè prælio ſuperatos à Sybaritis, & quod è Rep. foret illorum pollicetur (ſi fidem modò habeant) ſuâ operâ Sybaritarũ cunctorum equites in ipſorũ venturos poteſtatem. Credita res, & belli dux creatus à Crotoniatis tibicen, convocat omnes quotquot ejuſdem forent in urbe artis, artificium modulamentúmque eis indicat, atque ut viſum tempus, procedere in hoſtem jubet. Sed enim Sybaritæ faſtu præturgidi, quòd equitatu ſuperabant, eunt contrà, prælium conſerunt. Hîc autem repente dato ſigno, tibicines univerſi conſpirant. Ecce tibi igitur confeſtim, modulamine agnito, cantúque illo vernaculo, tollunt erigúntque ſemet in pedes equi Sybaritarum, ſeſſoribus excuſſis, & quod tripudium domi didicerant, etiam in acie exhibent. Ità capti omnes equites, ſed humi jacentes, omnes equi, ſed tripudia repræſentantes. De Sybaritis plura apud Eraſmum in Chiliadibus. Idem Apophthegmatum ſexto refert ex Athenæi lib. 12. tantam Sybaritarum fuiſſe mollitiem, ut nullum opificium in civitatem admitterent, quod cum ſtrepitu exerceretur, quod genus ſunt fabrorum ferrariorum, & lignariorum. Atque adeò nè gallum quidem gallinaceum in civitate fas erat alere, nè quid eſſet, quod aliis ſomnum interrumperet.

Fabulæ Sybariticæ.

Sybaritas millities perdidit.

Tripudium equorum.

Modò

Modò Cilix, &c. à Cilicia, minoris Asiæ regione, Syriæ proxima, ut meminit Plin. lib. 5. cap. 27. Cilicum autem vanitas & mores olim fuerunt notati. Hinc proverbiũ: Κίλιξ οὐ ῥᾳδίως ἀληθεύει, *Cilix haud facilè verum dicit.* Item, *Tria Cappa pessima,* quo notatæ gentes, Cappadoces, Cretenses, Cilices. Priscianus in præexercitamentis suis fabulas ponit Libycas, à Libya, quæ ut variarum ferarum, ac monstrorum est ferax, ità gentis ingenia fuerunt ad fabulas propensa. Et proverbio *Libycam feram* appellabant hominem vafrum, callidum, versipellem, variis moribus, ancipitiq; ingenio, ut ait Erasmus. Et Libycorum apologorum meminit Aristoteles in Rhetoricis. **Cilices.**

Modò Cypria, &c. Dicta à Cypro: quæ inter Syriam, & Ciliciam insula, in mari Carpathio, famosa luxu. In qua sunt Cypros, Cythera, Paphos, Veneri consecratæ. Unde Venus Κύπρις, Cytherea, & Paphia dicitur. Fuerunt & Fabulæ dictæ Milesiæ, à Milesiis, Ioniæ populis, qui luxu diffluebant, ex eóque proverbium Græcè fertur: Οἴκοι τὰ μιλήσια, μὴ γὰρ ἐνθάδε, hoc est, *Domi, non hic Milesia.* Recenset Politianus, Miscellaneorum c. 17. Vide Erasmum in proverbio: *Domi Milesia.* Apuleius in principio metamorphoseos totius: At ego, inquit, tibi sermone isto Milesio varias fabulas conseram, hoc est, juxta Beroaldi interpretationem, fabuloso, lepido, jocoso, delicato, ludicro, à Milesiis, qui deliciis, &, ut dixi, luxu fuere notabiles. Quorum est illud memoratissimum: Nemo nostrûm frugi esto, alioqui cum aliis ejiciatur. Simile Ephesiorum dictum: Qui cùm principem Hermodorum civitate expellerent, ità locuti sunt; *Nemo de nobis unus excellat, sed si quis extiterit alio in loco, & apud alios sit.* Author Cicero Tusculanarum quinto. **Cyprus.** **Milesii.** **Ephesii.**

Æsopicæ, &c. Apollonius Tyaneus apud Philostratum, **Æsopi Fabulæ.**

ſtratum, l. 5. ait: Ego verò fabulas Æſopi ad ſapientiam accommodatiores, quàm cæterorum eſſe cenſeo. Quas à Mercurio docet acceptas, Æſopúmq; in numero ſapientum habitum. Unde ejus fabulæ in tanto fuerunt uſu, ut qui eas non legiſſet, indoctior reputaretur. Vide Eraſmum in proverbio; Nè Æſopum quidem triviſti. Quintilianus loco ſuprà citato: Fabulæ, quæ etiam ab Æſopo originem non acceperunt, (nam videtur earum primus autor Heſiodus) nomine tamen Æſopi maximè celebrantur, ducere animos ſolent, præcipuè ruſticorum, & imperitorum, qui & ſimpliciùs quæ ficta ſunt audiunt, & capti voluptate, facilè his, quibus delectantur, conſentiunt. Cujus rei meminit Lancilotus, lib. 6. cap. 14

Fabula de vulpe & erinaceo.

SUNT autem apologi maximè compoſiti ad popularitatem, atq; vim perſuaſionis, cujus generis ille, qui fertur ab Æſopo compoſitus, in ea oratione, in qua Sami primarium quendam capitis poſtulatum, judicio defendebat. Vulpes, inquit, fluvium tranſitura, in foveam cecidit, indè cùm egredi non poſſet, longo tempore afflictata eſt, atque hirudinibus obſeſſa. Errabat illàc forte fortuna erinaceus, deſpexit, miſertus eſt: tum interrogat, nunquid ſe vellet: opem atque operam ſuam pollicetur, peſſimis animalibus evellendis. Negante illâ, ſciſcitatus eſt cauſam. Quia, inquit, hirudines hæ, quæ me habent, jam expletæ ſunt ſanguine atque depaſtæ, parúmque ampliùs hauriunt: quòd ſi abegeris, inanes aliæ, & famelicæ irruent, quæ reliquum mihi ſanguinem ebibent. Idem vobis, viri Samii, cenſeo cogitandum eſſe. Hic quem vos morte mulctandum putatis, nihil vobis officit ampliùs: jam locupletatus eſt, jam ſatur eſt. Quòd ſi è medio illum ſuſtuleritis, invadent alii pauperes, qui rem veſtram publicam depopulabuntur. Cujus meminit Ariſt. 2. Rhetoricorum cap. 38.

Morale.

Rationales

Rationales, &c. Quibus homines finguntur aliquid operari, cujus generis illa: Medicus ægrotum curabat, ægro mortuo ille efferentibus dicebat; Homo hic si vino abstinuisset, & clysteribus fuisset usus, non interiisset. Ad ea respondit quidam, Non oportet hæc te nunc dicere cùm nulla est utilitas; sed tunc admonere decebat, cùm ægrotus his uti poterat. Fabula significat, oportere amicos tempore necessitatis succurrere, & auxilia præbere. *Fabula de medico.* *Morale.*

ITEM, Puer, è ludo literario condiscipuli librum furatus domum tulit. Mater non corripuit filium, sed exosculata laudavit. Puer ætate provectus, majora cœpit furari. Furto deprehensus, rectâ ducebatur ad mortem. At sequente ac lugente matre, carnificem orabat ille, ut in aurem matri quiddam narraret. Cùm mater ori filii se admovisset, ille aurem dentibus demorsam abscidit Matri & aliis accusantibus, quòd non solùm fur, sed etiam impius haberetur; Respondit ille; Mater meæ causa perditionis est. Nam si, cùm olim furatus eram librum, me corripuisset, non ad hæc flagitiosa discrimina venissem, Quæ significat, eos quæ non in principio puniuntur, in majus augeri malum. *Apologus de fure.* *Morale.*

Morales, &c. Cujus generis illa: Leo senio confectus, cùm vires non suppeterent ad victum parandum, callidum cepit consilium. Itaque antro, quasi periculoso morbo correptus, decumbens, quòd ad ipsum visendum passim animantes reliquæ advenirent, prehensas illas devorabat. Atq; ità magnâ bestiarum multitudine à leone absumptâ, accedit tandem & vulpecula ad antrum, & ante illud substitit hæsitabunda, & circumspectans: tum leo, quid esset, cur non adeat ad se, rogat. At illa, id quod in epistolis Horatius retulit, respondisse fertur, *Fabula de leone.*

—Quia me vestigia terrent.

Omnia

Omnia te adversùm spectantia, nulla retrorsum.

Morale. Fabula docet, prudentes ante pericula cavere sibi, & ea signa quibus mala portendantur, notare, & hæc effugere.

Mixtæ, &c. Qualis illa de agricola & ciconia.

Agricolæ & ciconiæ fabulæ. INTER grues cepit agricola & ciconiam. Hæc deprecata ab illo vitam, non solùm innocentem, sed etiam piam, se & hominibus prodesse commemorat. Nam & nostrum genus, inquit, venenatas bestias venatur ac deglubit, & effœtos senectâ parentes gestat atque sublevat. Huic respondit agricola, credere se vera esse omnia quæ recensuerit, sed inter nocentes captam, eandem oportere pœnam sufferre, quam illi. Fabula significat, similem quemque habere iis, cum quibus societas, & inter quos deprehensus fuerit.

Ἐπιμύθιον, &c. Cæterùm, quod ἐπιμύθιον, id est, apologi interpretationem appellant, non admodum refert, initio ponas, an in fine. Quoniam & hinc incipere licebit, & in hanc desinere, modò sermonis accedat varietas. Sunt qui velint, ejusmodi fabularum expositiones in fine ponendas ab iis, qui fuerint earundem inventores. Ab aliis in principio, vel in fine.

De tractatione fabularum.

Breviùs fabulæ tractantur, si narratione simplici proferantur: fusiùs autem, si personis inductis sermo fingatur, quemadmodum Priscianus ait. Exempli causâ: Simiæ convenerunt, & consilium habuerunt de urbe condenda, & quia placuit illis, paratæ erant incipere ædificationem. Sed vetus inter eas prohibuit ab incœpto, eas docens, quòd facilè capiantur si intra muros concludantur. Fusiùs autem sic; Simiæ convenerunt, & consultabant de urbe condenda, quarum una in medium veniens concionata est. Quia oportet ipsas quoque civitatem habere. Videtis

tis enim aiebat, quòd civitates habendo homines, habent etiam, domos ſinguli,& concionem univerſi,& in theatrum aſcendentes delectant animos ſpectationibus, & auditionibus variis. Et ſic proferes orationem,dicens, quòd & plebiſcitum ſcriptum eſt. Et finges etiam orationem veteris ſimiæ.

Aliud exemplum fabulæ breviùs tractatæ.

Fabula de voluptate & dolore.

VOluptatem aiunt,atque dolorem quodam tempore coram Jove ſe mutuò accuſaviſſe. Cúmque ille nihil non tentaret,atque experiretur,quo in gratiam litigantes redigeret, fruſtra omnia conatum,ipſos tandem adamantinâ quadam catenâ inter ſeſe copulâſſe atque devinxiſſe. Itaque durante nihilominus diſſidio, & contrariâ voluntate, neceſſariò conjuncti & ſociati manſerunt.

JAM, qui latiùs hanc fabulam tractare volet, ab initio prooemium excogitabit, quod rei laudem contineat,ut, quòd non vanum ſit anicularum deliramentum, ſed nobile philoſophorum, non modò futurum oblectamento, ſed etiam uſui magno documentum. Deinde voluptatis orationem, quâ dolorem accuſat,& è contrario doloris, quâ criminatur voluptatem effinget, atque utriuſque rationes aliis vel fabulis vel exemplis illuſtrabit. Dicet dolorem maximum malum: quòd ſit res triſtis, aſpera, amara, & inimica naturæ, quemadmodum ait Cicero 2. Tuſculanarum quæſtionum; Contrà, voluptatem eſcam malorum, peſtémque capitalem: quod Circes,atque Sirenum fabulæ confirment.Huc ea referri poterunt, quæ ſunt apud Silium Italicum li. 15. contra voluptatem. Poſtremò Jovis explacabit judicium,quo voluit,inhoneſtæ voluptatis inſeparabilem eſſe comitem dolorem atq; poenitentiam,ac moerorē

æternum: At doloris & honesti laboris, gloriam. Etenim ex paululo incommodi atque molestiæ, summum maximúmque bonum colligi. Vide proverbium; *Exiguum malum, ingens bonum.*

Porrò, qui in hoc scribendi genere volunt stylum exercere, duo potissimùm vitabunt. Primò, nè orationem faciant omnino aridam, sed temporum, locorum, aliarúmque circumstantiarum velut succo plenam reddant. Deinde nè dum hoc vitant vitium, in contrarium incurrant, & immodico descriptionum ambitu fastidium ingerant, ut ait Petrus Mosellanus. Principiò autem dilatabunt præfatione commendationis. Commendabunt autem, juxta Erasmi sententiam, cùm autorem ipsum, tum apologorum genus. Deinde in describendis animantium, aut rerum formis ac naturis, quas inducunt, longiùs immorabuntur. Quandoquidem hoc jam ipsum, & cum voluptate accipitur, & ad eruditionem liberalem pertinet. Veluti si scarabei formam, deinde quemadmodum è stercoribus nascatur, & quo pacto posterioribus pedibus erectis stercora protrudat, atque id genus alia describent. Ad eundem modum, Aquilam regnum in avium genus obtinere, armigeram esse Jovis, non offundi fulmine, non connivere ad ardentissimos solis radios, pernicissimo volatu ultra nubes ferri. Denique quæcunque vel ad scarabeorum humilitatem exaggerandam, vel aquilæ generositatem attollendam pertineant. Atq; hac in re non prætermittendum, si quid animanti cuipiam fabulis poëtarum est attributum. Quod genus, è Lycaone natos lupos: Ex adolescente perdicem: Cycnum Apollini sacrum esse, sub fatalem horam suavissimè canere: Corvum ejusdem fuisse nuntium, & ob cessationem ex albo nigrum factum: Aut si quid proditum est historiis insigniter ab his factum. Velut de aquila, quæ virginem adamavit apud Plinium. lib. 10.

cap. 5. de delphino apud Gellium, lib. 7 cap. 8. Apud Plinium Epistolarum 9. De Bucephalo Alexandri Magni equo apud Gellium lib. 4. cap. 2. Atque item de cæteris. Deinde cùm ad ipsum apologum fuerit ventum, fusiùs ac latiùs enarrare licebit. Id fiet citra tædium, si facetâ quadam imitatione, quod est in hominum vita ad fabulæ mores accommodabunt. Præterea si ad eandem rationem sermones, sententias, dictáque adfingamus. Exemplum aptissimum est dilatati apologi apud Apuleium, de corvo & vulpe.

Exemplum Apologi, breviter expositi.

Mus rusticus urbanum hospitio excepit, & amicum quibus potuit cibis exquisitis refecit. Urbanus agrestia fastidiens opsonia, rusticum in urbem secum duxit. Ineunt, quod opiparè fuit instructum, convivium. Inter epulandum auditur strepitus in sera & latratus canum. Ambo trepidare, & fugitare, rusticus maximè, qui viarum ignarus ægrè se tueri. Sed ad sese reversus, ait; Malo cum securitate meam inopiam, quàm istam cum tali anxietate copiam. *Fabula de mure rustico & urbano.*

Exemplum ejusdem dilatati apud Horatium lib. 2. Sat. 6.

RUsticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum;
Asper, & attentus quæsitis: ut tamen arctum
Solverit hospitiis animum. Quid multa? neque illi
Sepositi ciceris, nec longæ invidit avenæ.
Aridum & ore ferens acinum, semesáque lardi
Frustra dedit; cupiens variâ fastidia cœnâ
Vincere, tangentis malè singula dente superbo:
Cùm pater ipse domus paleâ porrectus in horna
Esset ador loliúmque dapis meliora relinquens.

Tandem

Tandem urbanus ad hunc: quid te juvat, inquit, amice,
Prærupti nemoris patientem vivere dorso?
Vin'tu homines, urbémque feris præponere sylvis?
Carpe viam (mihi crede) comes, terrestria quando
Mortales animas vivunt sortita, neque ulla est
Aut magno aut parvo lethi fuga; quo (bone) circa
Dum licet, in rebus jucundis vive beatus:
Vive memor, quàm sis ævi brevis. Hæc ubi dicta
Agrestem pepulêre domo, levis exilit indè:
Ambo propositum peragunt iter, urbis aventes
Mœnia nocturni subrepere, jámque tenebat
Nox medium cœli spatium, cùm ponit uterque
In locuplete domo vestigia, rubro ubi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos;
Multáque de magna superessent fercula cœna,
Quæ procul extructis inerant hesterna canistris.
Ergò ubi purpurea porrectum in veste locavit
Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes,
Continuátque dapes, nec non vernaliter ipsis
Fungitur officiis prælambens omne quod affert.
Ille cubans gaudet mutata sorte, bonísque
Rebus agit lætum convivam, cùm subitò ingens
Valvarum strepitus lectis excussit utrumque.
Currere per totum pavidi conclave, magísque
Exanimes trepidare, simul domus alta molossis
Personuit canibus. Tum rusticus, haud mihi vita
Est opus hac, ait, & valeas; me sylva cavúsque
Tutus ab insidiis tenui solabitur arvo.

Aliud dilatatæ fabulæ exemplum, ex Gellii lib. 2, cap. 29.

ÆSopus ille è Phrygia fabulator haud immeritò sapiens existimatus est: cùm quæ utilia monitu suasúque erant, non severè, non imperiosè præcepit & cen-

& censuit, ut philosophis mos est: sed festivos, delectabilésque apologos commentus, res salubriter ac prospicienter animadversas, in mentes, animósq; hominum, cum audiendi quadam illecebra induxit. Velut hæc ejus fabula de aviculæ nidulo lepidè atque jucundè præmonet, spem fiduciámque rerum, quas efficere quis possit, haud usquam in aliis, sed in semetipso habendam. Avicula, inquit, est parva, nomen est cassita: habitat, nidulatúrque in segetibus, id ferme temporis, ut appetat messis, pullis jamjam plumantibus. Ea cassita in sementes fortè concesserat tempestiviores, propterea quòd frumentis flavescentibus pulli etiam tunc involucres erant. Cùm igitur ipsa iret cibum pullis quæsitum, monet eos, ut si quid ibi novæ rei fieret, diceretúrve, animadverterent: ídque sibi, ubi redîsset, renuntiarent. Dominus, postea segetum illarum filium adolescentem vocans: vidésne, inquit, hæc ematuruisse & manus jam postulare? Idcirco die crastino, ubi primùm diluculabit, fac amicos adeas, & roges veniant, operámque mutuam dent, & messem nobis hanc adjuvent. Atque ubi rediit cassita, pulli trepiduli circumstrepere, oraréque matrem, ut statim jam properet, atque alium in locum sese asportet: Nam dominus, inquiunt, misit, qui amicos rogaret, utì luce oriente veniant, & metant. Mater jubet eos à metu otiosos esse. Si enim dominus, inquit, messem ad amicos rejicit, crastino seges non metetur: neque necesse est hodie, utì vos auferam. Die igitur postero, mater in pabulum volat: dominus quos rogaverat operitur, sol fervet, & fit nihil, & amici nulli erant. Tum ille rursum ad filium: Amici isti, inquit, magnam in partem cessatores sunt, quin potiùs imus, & cognatos, adfinésque nostros oramus, ut adsint cràs tempori ad metendum. Itidem hoc pulli pavefacti, matri nuntiant. Mater hortatur, ut tum

Fabula de aviculæ nidulo.

quoque sine metu, ac sine cura sint. Cognatos adfinésque nullos ferme tam obsequibiles esse ait, ut ad laborem capescendum nihil cunctentur, & statim dicto obediant. Vos modò, inquit, advertite, si modò quid denuo dicetur. Aliâ luce ortâ avis in pastum profecta est, cognati & affines operam, quam dare rogati sunt, supersederunt. Ad postremum igitur dominus filio: Valeant, inquit, amici, cum propinquis; adferes primâ luce falces duas, unam egomet mihi, & tu capies alteram, & frumentum nosmetipsi manibus nostris cras metemus. Id ubi ex pullis dixisse dominum mater audivit, Tempus, inquit, est cedendi, & abeundi, fiet nunc dubio procul quod futurum dixit: In ipso enim jam vertitur, cuja est res, non in alio, unde petitur. Atque itâ cassita nidum migravit, & seges à domino demessa est.

Morale. Hæc quidem est Æsopi fabula: de amicorum & propinquorum levi plerumque & inani fiducia. Sed quid aliud sanctiores libri philosophorum monent, quàm ut nobis tantùm ipsis nitamur; alia autem omnia, quæ extra nos, extráque nostrum animum sunt, neque pro nostris, neque pro nobis ducamus. Hunc Æsopi apologum Q. Ennius scitè admodum & venustè versibus quadratis composuit. Quorum duo postremi isti sunt, quos habere cordi & memoriæ operæ pretium esse hercle puto:

Hoc erit tibi argumentũ semper in promptu situm,
Nè quid expectes amicos, quod tu per te agere possis

Fabula de formicis atque cicadis breviter narrata.

Fabula. APpetente hyeme frumentum in arculam ad solem trahebat formica: videns & cicada, accurrit, rogitat granum. At formica, cur non, inquit, & tu meo exemplo æstate trahis, quodcunque potes, atque addis acervo? Respondit illa, sibi id temporis cantando transactum fuisse. Ridens formica: Si, ait, æstate cantitare soles, meritò nunc esuris. Monet fabula

fabula, ut dum adhuc robur corporis adest, quæramus ea, quibus imbecilla sustentetur senectus. Per hyemem, senectutem intellige: Per æstatem, adolescentiam, & florem illum ætatis. *Morale.*

Eadem paulò fusiùs tractata.

QUotusquisque philosophorum ratione suâ quantumvis argutâ, bonarum ad literarũ studia juventutem potentiùs adhortatur, quàm Æsopus hoc lepidissimo, de formicis atque cicadis, figmento? Etenim nullo tam efficaci, ad labores honestos capessendos pellici posset, quàm argumento formicarum. Quæ, laboris exempla, trahunt ore quodcunque possunt, atque addunt acervo, quem struunt, haud ignaræ ac non incautæ futuri: Quæ, simul inversum contristat Aquarius annum, non prorepunt, sed illis utuntur antè quæsitis potientes. Nec mirum, cùm homines olim fuerint agrorum cultores, & in formicas transformati, nihil præter corporis figuram amiserint: antiquos enim mores obtinent, veterem naturam servant, reipublicæ rationem habent atque curam, rura frequentant, prata pererrant, arbores conscendunt, frumenta colligunt atque recondunt. Nam in iis (ut dixi) mens præsaga futuri. Unde olim Midæ, cujus imperio Phrygia fuit subjecta, puero dormienti in os grana tritici congessisse leguntur, ut apes Platonis dormientis in cunis parvuli labellis mel inseruisse, atque ità magnæ felicitatis indices extitisse non futiles. Hyemis igitur venturæ memores, adeò pertinaciter laborant, ut earum itinere silices attritos videamus, & in opere semitam factam: nè quis dubitet, qualibet in re quid possit quantulacunque sedulitas. Ad eas igitur tanquam vitæ magistras, rex Solomon jubet abire pigrum, earúmque mores contemplari, ut sapientior

fiat. Illæ tametsi nec principem nec præfectum, nec ducem habeant: tamen æstate cibem pro veteri consuetudine parant, & in messe colligunt alimenta. At dissimilem naturam ignavæ referunt cicadæ, quas Socrates apud Platonem dicit procreatas ex hominibus, qui natis ab initio Musis, cantúq; monstrato, usque adeò deliniti fuerunt voluptate cantûs, ut canentes cibum potúmque negligerent. Et adhuc hodierno die messis tempore cantillantes, hyeme tabescunt egestate. Harum stulti sunt imitatores, qui juvenes à labore proclives ad libidinem, in æstate florida veterno torpent, in senecta premuntur rerum penuriâ. At prudentes collaudantur, qui formicarum exempla secuti, laboribus honestis quærunt viatica, miseris cicadis: ante oculos assiduò ponentes, ignaviæ comitem esse paupertatem, ut voluptatis dolorem. Atqui desidiosos non solùm ab hominibus habitos odio, sed etiam à diis immortalibus; qui industrios adjuvant, ac spectant magnos viros colluctantes cum aliqua calamitate. Undè rectè Demetrius ille dixit: nihil infelicius eo, cui nihil unquam aliquid evenit adversi. Cujus rei meminit Seneca, in libro de divina providentia. Hinc est, quòd Saturnus olim foliis stillantia mella decusserit, ignem removerit, & passim rivis currentia vina represserit, *Non torpere gravi passus sua regna veterno.* Et Lycurgus pueros non in torum, atque deliciis affluentia loca, sed in agrum duci jussit, ut primos annos non in voluptatibus, more cicadarum, sed in omni opere & labore agerent, formicas imitati. Quippe negotia sunt horrida nomine, sed Reipub. mores in statu prospero cõtinent. Contrà blandæ appellationis quies pluribus vitiis & periculis respergit. Exemplo sit Roma, cujus præpotens imperiũ agitatio rerum excitavit ad virtutem capessendam, nimia quies in desidiam resolvit, ac interitum. Hinc Appius ille Claudius crebrò solitus

solitus fuit dicere: Negotium populo Romano meliùs committi, quàm otium. Blanda quidem & facilis initu voluptatis est via: virtutis autem, quam formicæ videntur ingredi, nimis laboriosa & aspera. Sed ut hujus ultima meta jucunda simul ac beata est, sic illius miserabilis & infaustus exitus.

Nam qui desidiam luxúmque sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis inópsque simul miserabile transiget ævum:
At quisquis duros casus virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudémque decúsque parabit.

Res quidem blanda nimis est, mellitus canor atq; voluptatis illecebræ; sed quos præstigiis suis ceperunt, disperdunt. Ovidius 3. de arte.

Monstra maris Sirenes erant, quæ voce canorâ
Quaslibet admissas detinuere rates. Harum una Parthenope humanâ voce: Alia, cui Leucosia nomen, tibiis: Tertia, Ligya, canebat lyrâ; atque tantâ carminis dulcedine transeuntes nautas afficiebant, ut alto somno premerentur, & cùm sopitos persentiscerent, submergebant, atque devorabant. Quare cùm juxta illas transiturus esset prudens Ulysses, cerâ sociorum aures obturavit, & ipse se ad navis malum alligari jussit, ut eâ ratione salvus evaderet. Unde Martial. lib. 3.

Sirenas hilarem navigantium pœnam,
Blandásque mortes, gaudiúmque crudele,
Quas nemo quondam deserebat auditas,
Fallax Ulysses dicitur reliquisse.

Et Horatius;

Sirenum voces & Circes pocula nôsti:
Quæ si cum sociis stultus, cupidúsque bibisset,
Sub domina meretrice fuisset turpis & excors.

Quid aliud sapientissimi viri per amœnas Sirenum voces intelligi voluerunt, quàm blandæ voluptatis præstigias, quibus inescati homines submergi solent

ant, atque funditus interire? Et quid aliud Æsopus per molles cicadarum cantus significare voluit, quàm popinonum turpitudinem, miseriam, infelicitatem, & breviter corporum atque animarum interitum, quæ pestifera secum trahit voluptas? Proinde studiosa juventus, utile propositum virtutis exemplar, Ulyssem imitabitur, ut tanta pericula declinet, atque fugiat perniciosam voluptatem, quod ipsissimum melle litum venenum est. Quo nihil damnosius, cùm virtutes atterat, animíque pariter & corporis vires expugnet, ut luxuria Campana, quæ invictum Annibalem illecebris suis complexa vicendum militi Romano tribuit. Vide Livium de bello Punico: Valerium lib. 9. cap. 1. Imitabitur item P. Scipionem:

Qui juvenis plenus monitis ingentia corde
Molitus, visæ caluit virtutis amore.

Sprevit (voluptatem) Achæmenium spirantem vertice odorem. Ambrosias diffusa comas, ut Silius Italicus inquit.

Non imitabitur illum cum cicadis otia sectantem juvenem: Quem dormientem in medios semper dies objurgabant sui, & quidnam faceret in lecto tam diu, quærebant. Quidnam igitur censetis? ille inquit. Dicere jussus: Quoties, inquit, manè evigilo, adsunt ad lectulum meum puellæ duæ, quarum altera ad surgendum, & operis aliquid faciendum me hortatur, & ostendit, quàm turpe sit juveni optimam diei partem in lectulo conterere: atque interdum Græcum versiculum accinit semisomni, cujus ut opinor sententia est, Auroram tertiam operis partem perficere. Ibi tum altera, Nugari hanc ait, & turbatricem esse quietis, quâ nihil sit neque melius, neque dulcius, & quâ vita hominum carere nequeat. Bonum si adipiscendum sit, quovis tempore rectè surgi: Malum si impendeat, nimis citò surrexeris, inquit, quamvis

serò

ſerò reliqueris lectum. Hæc ego, inquit adoleſcens, inter convitia mutua & altercationes graviſſimas diſceptantes has audiens, cùm dubitem utri aſſentiar, diutius ſoleo in lectulo immorari. Nec imitabitur illum qui ſacris in proverbiis ità loquitur, Paululùm modò dormiam, paululùm modò dormitabo, paululùm modò ſomno vacabo, paululùm modò manus conſeram, & componam me ad recumbendum. Neq; illos, qui in libro Sapientiæ ſic proclamant: Venite, fruamur bonis quæ ſunt, & utamur creaturâ tanquam in juventute, celeriter vino pretioſo, & unguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos roſis, antequam marceſcant: nullum pratum ſit, quò non pertranſeat luxuria noſtra, ubiq; relinquamus ſigna lætitiæ noſtræ. Non, inquam, imitabitur, nè interea ceu viator veniat inopia, atque obruat eum paupertas ac miſeria. Quicunq; ergò ad veras opes, & æternam, quæ virtutem non aliter atque corpus umbra comitari ſolet, gloriam aſpirant, formicas magis Æſopicas ſtudebunt imitari, quàm cicadas: hoc eſt, virtutem potiùs, quàm voluptatem conabuntur amplecti.

Fabula Heſiodi, de Accipitre & Luſcinia, breviter prolata.

ACcipiter luſciniam vario cantu argutam, in ſublimi nubium ſummitate captam ferebat. Hæc unguibus transfixa, miſerè plorabat: ad hanc raptor horrendâ voce, ſic inquit: Quid exclamas miſera, à multò quàm tu ſis fortiore detenta? Huc adſis, quò ego te pertraham, Suave licèt uſque canas, cœna tamen mihi futura es, ubi voluero. *Fabula.*

Deſipit, qui potentioribus repugnat. *Morale.*

Eadem dilatata, ab autoris laude.

TAntâ ſapientiâ & præclaris animi dotibus excelluit antiquiſſimus poetarum Heſiodus, ut etiam

vitâ defunctum honore summo prosecuti sint viri sapientes, ac veluti numen aliquod certum venerati. Quemadmodum enim Homeri nativitatem urbes permultæ sibi vendicabant: ità sepulcrum Hesiodi divinum asserebant sibi Nemei simul & Orchemenii. Dignissimus autem honore tanto tantus poeta, qui preciosa divini ingenii multa ad omnium hominum utilitatem spectantia reliquit monimenta: in quibus ut gemma nobilissima relucet, quam de accipitre, atque luscinia protulit, fabula:

'A præfabulari.

Quâ sapienter docuit eos stultè facere qui potentioribus reluctantur, certántque cum iis, quos tyrannos nequeant vincere. Quod ipsum est contra torrentem niti, contra stimulos calcitrare, & juxta proverbium, θεομαχεῖν, hoc est, cum diis pugnare.

'A natura accipitris.

Non injuriâ scripsit Ovidius: Odimus accipitrem quia semper vivit in armis: Etenim Harpyis omnibus rapacior, adunco rostro, & unguibus incurvis, ad vim inferendam natus. Cui tanta est insita atque à parentibus ingenita rapiendi ac dilaniandi fames, ut nulli avium generi parcat, nec ab ullis etiam cognatis sanguinolentos abstineat ungues. Qui alitum sævissimus, aviculas insontes aut humi volantes, aut circa arbores in sublimi sedentes, persequi, rapere, & discerpere solet. Nec in juniores solùm crudelis, ac injuriosus, sed etiam populator impius bellum internecinum cum aquila, cunctarum avium rege, non expavescit gerere, ut cohærentes sæpe deprehendantur. Quo genuinæ rabiei propulsus instinctu crudelissimus hostis, sanguine quem assiduò sitit, se satiaturus, innoxiam adoritur lusciniam, atque comprehendit. Capta imbellis & insons avicula victorem dulci quâ plurimùm pollet voce, rogare cœpit, & obsecrare, ut innocenti parceret, inquiens:

A sermocinatione per prosopopœiam.

Fer mansuetè fortunam. Noli extinctam extinguere. Parce mihi per ea, quæ tibi dulcissima sunt in

vita.

vita. Miserere infelicis. Respice innocentiam meam. Neminem unquam violavi: nunquam rapto vixi, ut jam par pari debeat referri. Quòd si nulla mei te misericordia commoverit, eximia, quâ nobilitor, permoveat virtus mea: noli perfectum musices organum disperdere. Te permolliat, flectátque vox tam dulcis, atque magna, tam parvo in corpusculo meo regnans, & tam pertinax spiritus iram tuam frangat, in tam absoluta musicæ scientia modulatus sonus, quem sæpius audîsti continuo spiritu trahi, nunc variè inflexo, nunc distingui conciso, copulari intorto, promitti, revocari, infuscari ex inopinato. Interdum plenum, gravem, acutum, crebrum, extentum, summum, medium, imum. Breviter, omnia tam parvulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitavit: quorum ex interitu majorem tibi & invidiam & infamiam conflaveris, quàm utilitatem perceperis. At ille, quin tu, inquit, auribus meis opplorare desinis? Quid, tu rere clamoris tui gratiâ te omissum iri? Nihil gemitus, nihil lacrymas tuas moror, aut curo. Quiritatio tua, nisi forsitan animo placuerit, te meis de unguibus nunquam eripiet, ac conservabit. Exple meas inimicitias, & iracundiam sanguine tuo satura: & statim eo dicto miseram discerpsit.

Quid hoc facto potuit immanius esse? Captivis aliis tempus relinquitur, quo crimen objectum diluere, aut aliquam causam in excusationem queant adducere. Sed huic infelici omnis exclusa fuit misericordia, omnísque negata purgandi facultas. Et quis tyrannorum tam fuit impius, ut aliquem occiderit, nisi vel levi aliquâ ratione permotus? Sed aliâ nullâ causâ propulsus accipiter tantum facinus designavit, nisi solâ nocendi libidine. Animalium ferocissimus leo traducitur. Huic tamen ex feris tanta est in supplices clementia, ut in prostratos non sæviat: est enim

enim nobilioris animi parcere subjectis, & debellare superbos. At tyranni verso pollice vulgi quemlibet occidunt populariter, omnibus sanguinolentas manus injiciunt, nihil homines, nihil deos ipsos curando.

Quemadmodum igitur præda insolenti victori visa gloriosa fuit, ac suavis; sic ærumna miserrimæ calamitatis acerbissima, ut pœna, quæ venerat indignè, magis esse dolenda videatur.

Quæ crudelitas accipitris ostendit ipsam innocentiam apud maleficos tyrannorum greges nunquam fore tutam. Nobis igitur ante omnia curandum, nè in melampygos (juxta proverbium) incidamus. Et impendente malo patienter feramus, quod non poterimus mutare, vel effugere.

De narratione, quæ Græcè Διήγημα.

Cap. II.

" Narratio est expositio rei factæ, vel tanquam fa-
" ctæ. Dividitur autem in poëticam, historicam,
" & civilem: Poëtica est, quæ habeat expositionem
" fictam. Historica, quæ vetustam rerum commemo-
" rationem continet, atque veterum gesta narrat. Ci-
" vilis, quâ in controversiis oratores utuntur.

" Narrationi ac- " cidunt sex:
- Persona faciens.
- Res gesta.
- Tempus, circa quod.
- Locus, in quo transacta.
- Modus, quo pacto.
- Causa, propter quam.

Virtutes

Virtutes ejus quatuor:
- Claritas seu perspicuitas.
- Brevitas.
- Probabilitas, quæ dicitur πιθανότης.
- Electorum verborum proprietas.

Exemplum narrationis ab Angelo Politiano translatum.

QUi rosæ pulchritudinem demiratur, plagam Veneris consideret. Amabat Adonin dea: Mars ipsam: Quódque dea foret Adonidi, Veneri Mars erat. Deus deam adamabat, deáque hominem sequebatur. Par cupido, tametsi genus dispar. Perimere Adonin Mars zelotypus tendebat, finem putans amoris Adonidis necem. Ferit Adonin Mars, accurrit auxilio Venus, festinans in rosas incidit, ac se spinis implicuit, plantámq; pedis perstrinxit. Qui vulnere manârat cruor, de se rosam coloravit. Sic rosa, quæ priùs candida, rubrum in colorem, qui nunc cernitur, est conversa.

SCHOLIA.

PRimo Rhetoricorum libro Trapezontius tria ponit narrationum genera, Civile, Digressorium, Remotum. Hoc pueris utilissimum,ità vocatur, quòd à causa civili remotum sit, in quo conveniat juventutem exerceri quò commodiùs illas superiores narrationes in veris causis possit aliquando tractare. Ejus duo sunt, juxta Ciceronem, genera: Alterum est positum in negotiis, quod habet partes

Tres
Fabulam, quæ neque veras, neque verisimiles continet res, ut ea, quæ tragœdiis tradita sunt.
Historiam, quæ est res gesta, sed ab ætatis nostræ memoria remota.
Argumentum, quæ est res ficta, quæ tamen fieri potuit, veluti argumenta comœdiarum.

Alterum in personis; quod habere debet sermonis festivitatem, animorum dissimilitudinem, levitatem, spem, metum, suspicionem, desiderium, dissimulationem, misericordiam, rerum varietates, fortunæ commutationem, insperatum, incommodum, subitam lætitiam, jucundum exitum rerum, ut in comœdiis videre licet.

Dividitur in poëticam, &c. Quintilianus l.2.cap.4. Narrationes poëticas grammaticis attribuit, rhetoribus historicas. Erant autem (autore Fabio Victorino) rhetores qui literas docebant, atque artes tradebant eloquentiæ: quemadmodum sophistæ, apud quos dicendi discebatur exercitium: & oratores, qui in caussis privatis & publicis plenâ & perfectâ utebantur eloquentiâ. Porrò narrationis poëticæ faciunt tria genera: Aut enim activum est, vel imitativum, quod Græci δραματικὸν, vel μιμητικὸν appellant: Aut enarrativum vel enunciativum, quod Græci ἐξηγητικὸν, vel ἀπολογητικόν: Aut commune vel mixtum, quod Græci κοινὸν, vel μικτόν.

Historicam, &c. Quæ rei gestæ continet expositionem. Est autem historia, res gesta, ab ætatis nostræ memoria remota. Quam earum propriè rerum esse volunt, quibus rebus gerendis interfuerit is qui scribit, autore Gellio libro 5. cap. 18. Historiam Cicero de Oratore secundo eleganter vocat testem temporum, lucem veritatis, vitam memoriæ, magistram vitæ, & vetustatis nuntiam.

Civilem,

Civilem,&c. Quæ ab oratoribus in exponendis sumitur causis,ut ait Priscianus: Qui fabularum adjicit narrationem, ad fabulas supradictas pertinentem.

Narrationi accidunt sex, &c. Narratio consumitur circumstantiis, quæ hoc versiculo comprehenduntur: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.* Fit enim copiosa, si circumstantiis amplifices, atque dilates, & à quo tempore, quóque loco, quomodo, quo instrumento, quâ denique causâ factum aliquid sit, diligenter persequaris.

Claritas,&c. Hujus virtutis narrationem alibi Cicero vocat lucidam,alibi apertam. Nec refert,an pro lucida perspicuam, pro verisimili probabilem credibilémque dixeris,ut ait Quintilianus lib.4.cap.2. Eodem autore, aperta vel dilucida erit narratio, si fuerit primùm exposita verbis propriis & significantibus,non sordidis & ab usu remotis: tum distincta rebus, personis, temporibus, locis, causis. Item si ut quicquam primùm gestum erit, itâ fuerit primùm expositum, non ab ultimo repetitum.

Brevitas,&c. Narratio brevis erit si nihil extra rem dixerimus. Si resciderimus omnia supervacanea, si non ab ultimo initio repetiverimus, nec ad extremum fuerimus prosecuti.

Probabilitas,&c. Hanc Cicero verisimilem narrationem, Quintilianus appellat credibilem. Erit autem credibilis ante omnia, si priùs consuluerimus nostrum animũ, nè quid naturæ dicamus adversum: Si causas ac rationes factis, de quibus quæritur, præposuerimus: Si personas convenientes, his quæ facta credi volemus, constituerimus: præterea loca, tempora, & similia. Quintil.lib.4.cap.2.

Electorum verborum proprietas,&c. Hîc considerandum erit, nè quid contortè, nè quid ambiguè, nè quid novè dicamus, sed utamur usitatis verbis, & propriis.

propriis. Usitata sunt ea, quæ versantur in sermone, & in optimorum autorum consuetudine recepta. Propria sunt, quæ ejus rei verba sunt, aut esse possunt, qua de loquemur: ut ait Cicero.

Qui rosa, &c. Narrat quo pacto lacteus rosæ candor, mutatus sit in colorem purpureum.

Adonin dea, &c. Adonis, autore Tortellio, filius fuit Cynaræ Cypriorum regis, ex Myrrha ejus filiâ, pastor pulcherrimus. Virgilius in Gallo;

Et formosus oves ad flumina pavit Adonis.

—Hunc ardentissimè Venus amavit.

Ovid. in Phædra.

Sæpe sub ilicibus Venerem, Cynarâque creatum
Sustinuit positos quælibet hora duos.

Plura apud Erasmum in proverbio, *Adonidis horti*, qui Veneri sacri propter Adonidem ejus amasium.

Mars ipsam, &c. Martis ac Veneris amores Metamorph. 4. refert Ovid.

Idem secundo de arte;

Mars pater insano Veneris turbatus amore,
De duce terribili factus amator erat.

Ferit Adonin Mars, &c. Ovid. x. Metamorph. scribit, Adonin ab apro interfectum, ejúsque sanguinem mutatum in florem. Idem asserit Macrob. lib. Saturn. 1. cap. 21. Adonin, inquit, Solem esse non dubitatur. Ab apro autem tradunt interemptum, hyemis imaginem in hoc animali fingentes, quòd aper hispidus, & asper gaudeat locis humidis & lutosis, pruinâque contectis, propriéque hyemali fructu pascatur glande. Ergò hyems veluti vulnus est solis, quæ & lucem ejus nobis minuit, & calorem.

Plantam pedis perstrinxit, &c. Unde Claudianus lib. 2. de raptu Proserpinæ scribit de Venere, inquiens, —*sic facta doloris Carpit signa sui*, id est, rosas purpureas Veneris amore tinctas. Hujus meminit Politianus Miscel. 11.

Exemplum narrationis poeticæ copiosiùs apud Ovid. Metam. 4. tractatum.

DOcet autem ea fabula, nimis infelicem exitum habituros, qui parentibus immorigeri fœdis amoribus sese contaminârint.

Pyrami & Thisbes historia.

Pyramus & Thisbe, juvenum pulcherrimus alter,
Altera, quas oriens habuit, prælata puellis,
Contiguas habuêre domos, ubi dicitur altam
Coctilibus muris cinxisse Semiramis urbem.
Notitiam primósque gradus vicinia fecit:
Tempore crevit amor, tædæ quoque jure coissent:
Sed vetuêre patres, quod non potuêre vetare.
Ex æquo captis ardebant mentibus ambo.
Conscius omnis abest, nutu signísque loquuntur.
Quóque magis tegitur, tantò magis æstuat ignis.
Fissus erat tenui rima, quam duxerat olim
Cùm fieret paries domui communis utrique.
Id vitium nulli per secula longa notatum
(Quid non sentit amor?) primi vidistis amantes,
Et vocis fecistis iter, tutæque per illud
Murmure blanditiæ minimo transire solebant.
Sæpe ubi constiterant hinc Thisbe, Pyramus illinc,
Inque vices fuerat captatus anhelitus oris:
Invide, dicebant, paries, quid amantibus obstas?
Quantum erat, ut sineres toto nos corpore jungi?
Aut hoc si nimium est, vel ad oscula danda pateres?
Nec sumus ingrati, tibi nos debere fatemur,
Quòd datus est verbis ad amicas transitus aures.
Talia diversa nequicquam sede locuti,
Sub noctem dixêre Vale, partíque dedêre
Oscula quisque suæ, non pervenientia contrá.
Postera nocturnos aurora removerat ignes,
Sólque pruinosas radiis siccaverat herbas:
Ad solitum rediere locum; tum murmure parvo

Multa

Multa priùs questi, statuunt sub nocte silenti
Fallere custodes, foribúsque excedere tentant,
Cúmque domo exierint urbis quoque tecta relinquant.
Néve sit errandum, lato spatiantibus arvo,
Conveniant ad busta Nini, lateántque sub umbra
Arboris: arbor ubi niveis uberrima pomis,
Ardua morus erat, gelido contermina fonti.
Pacta placent, & lux tardè discedere visa
Præcipitatur aquis, & aquis nox exit ab iisdem.
Callida per tenebras versato cardine Thisbe
Egreditur, fallítque suos, adopertáque vultum
Pervenit ad tumulum, dictâque sub arbore sedit;
Audaciam faciebat amor. Venit ecce recenti
Cæde leæna boum spumantes oblita rictus,
Depositura sitim vicini fontis in unda.
Quam procul ad Lunæ radios Babylonia Thisbe
Vidit, & obscurum timido pede fugit in antrum.
Dúmque fugit, tergo velamina lapsa reliquit
Ut leo sæva sitim multa compescuit unda,
Dum redit in sylvas, inventos fortè sine ipsa
Ore cruentato tenues laniavit amictus.
Seriùs egressus vestigia vidit in alto
Pulvere certa feræ, totóque expalluit ore
Pyramus: ut verò vestem quoque sanguine tinctam
Repperit, una duos, inquit, nox perdet amantes,
E quibus illa fuit longa dignissima vita.
Nostra nocens anima est: ego te miseranda peremi
In loca plena metûs qui jussi nocte venires,
Nec prior huc veni: nostrum divellite corpus,
Et scelerata fero consumite viscera morsu,
O quicunque sub hac habitatis rupe leones.
Sed timidi est optare necem: velamina Thisbes
Tollit, & ad pactæ secum fert arboris umbram.
Utque dedit notæ lacrymas, dedit oscula vesti,
Accipe nunc, inquit, nostri quoq; sanguinis haustus.

Quoque

Quóque erat accinctus, demisit in ilia ferrum.
Nec mora, ferventi moriens è vulnere traxit:
Et jacuit resupinus humo, cruor emicat altè:
Non aliter quàm cùm vitiato fistula plumbo
Scinditur, & tenui stridente foramine, longas
Ejaculatur aquas, atque ictibus aëra rumpit.
Arborei fœtus aspergine cædis in atram
Vertuntur faciem, madefactáque sanguine radix
Purpureo tingit pendentia mora colore.
Ecce metu nondum posito, nè fallat amantem,
Illa redit, juvenémque oculis animóque requirit.
Quantáque vitârit, narrare pericula gestit.
Utq; locum, & visam cognoscit in arbore formam,
Sic facit incertam pomi color, hæret an hæc sit.
Dum dubitat, tremebunda videt pulsare cruentum
Membra solum, retróque pedem tulit, oráque buxo
Pallidiora gerens, exhorruit æquoris instar,
Quod fremit, exigua cùm summum stringitur aurâ.
Sed postquam remorata, suos cognovit amores,
Percutit indignos claro plangore lacertos,
Et laniata comas, amplexáque corpus amatum,
Vulnera supplevit lacrymis, fletúmque cruore
Miscuit, & gelidis in vultibus oscula figens,
Pyrame, clamavit, quis te mihi casus ademit?
Pyrame, responde, tua te charissima Thisbe
Nominat, exaudi, vultúsque attolle jacentes.
Ad nomen Thisbes oculos in morte gravatos
Pyramus erexit, visâque recondidit illâ.
Quæ postquam vestémque suam cognovit, & ense
Vidit ebur vacuum: Tua te manus, inquit, amórque
Perdidit infelix, est & mihi fortis in unum
Hæc manus, est & amor, dabit hic in vulnera vires:
Persequar extinctum, lethíque miserrima dicar
Causa comésque tui, quique à me morte revelli
Heu sola poteras, poteris nec morte revelli.
His tamen amborum verbis estote rogati,

O multùm miserique mei, illiúsque parentes,
Ut quos certus amor, quos hora novissima junxit,
Componi tumulo non invideatis eodem.
At tu, quæ ramis arbor miserabile corpus
Nunc tegis unius, mox es tectura duorum;
Signa tene cædis, pullósque & luctibus aptos
Semper habe fœtus, gemini monumenta cruoris.
Dixit, & aptato pectus mucrone sub imum
Incubuit ferro, quod adhuc à cæde tepebat.
Vota tamen tetigere Deos, tetigere parentes:
Nam color in pomo est, ubi permaturuit, ater,
Quódque rogis superest, una requiescit in urna.

Exemplum narrationis historicæ, ex Oros. lib. 2. cap. 8.

Cyri historia.

CYrus Persarum rex Scythis bellum intulit: quem Tomyris regina quæ tunc genti præerat, cùm prohibere transitum Araxis fluminis posset, transire permisit; primùm propter fiduciam sui, dehinc propter opportunitatem ex objectu fluminis, hostis inclusi. Cyrus itaque Scythiam ingressus, procul à transmisso flumine castra metatus, insuper astu eadem instructa vino epulísque deseruit, quasi territus refugisset. Hoc comperto, regina tertiam partem copiarum, & filium adolescentulum, ad persequendum Cyrum mittit. Barbari veluti ad epulas invitati, primùm ebrietate vincuntur, mox revertente Cyro universi cum adolescente obtruncantur. Tomyris exercitu ac filio amisso, vel matris, vel reginæ dolorem sanguine hostium diluere promptiùs quàm suis lacrymis parat. Simulat diffidentiam desperatione cladis illatæ, paulatímq; cedendo superbum hostem in insidias vocat. Ibi quoque compositis inter montes insidiis, CC. M. Persarum, cum ipso Rege delevit, adjectâ super omnia illius rei admiratione, quòd

quòd nec nuntius quidem tantæ cladis superfuit. Regina caput Cyri amputari, atque in utrem humano sanguine oppletum conjici jubet, non muliebriter increpitans: Satia te sanguine, quem sitîsti, cujus per annos triginta insatiabilis perseverâsti.

Exemplum narrationis civilis, ex Miloniana.

P. Clodius cùm statuisset omni scelere in prætura vexare rempub. viderétque ità tractata esse comitia anno superiore, ut non multos menses præturam gerere posset, qui non honoris gradum spectaret, ut cæteri: sed & L. Paulum collegam effugere vellet, singulari virtute civem, & annum integrum ad dilacerandam remp. quæreret, subitò reliquit annum suum, séq; in annum proximum transtulit, non religione aliquâ, sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad præturam gerendam, hoc est, evertendam remp. plenum annum atque integrum. Occurrebat, mancam ac debilem præturam suam futuram, consule Milone: cum porrò summo consensu populi Romani consulem fieri videbat: contulit se ad ejus competitores, sed ità, totam ut petitionem ipse solus etiam invitis illis gubernaret, tota ut comitia suis, ut dictabat, humeris sustineret: convocabat tribus, se interponebat; coloniam novam, delectum perditissimorum scribebat civium: quantò ille plura miscebat, tantò hic magìs in dies convalescebat. Ubi videt homo ad omne facinus paratissimus, certissimum consulem, idque intelligit non solùm sermonibus, sed etiam suffragiis populi Romani sæpe esse declaratum: palàm agere cœpit, & apertè dicere occidendum Milonem, servos agrestes ac barbaros, quibus sylvas publicas depopulatus erat, Hetruriámque vexârat, ex Apennino deduxerat, quos videbatis:

res erat minimè obscura: etenim palàm dictitabat, consulatum Miloni eripi non posse, vitam posse. Significavit hoc sæpe in senatu: dixit in concione. Quin etiam Favonio fortissimo viro quærenti ex eo, quâ spe fureret Milone vivo: respondit, triduo illum, ad summum quatriduo periturum: quam vocem ejus ad hunc M. Catonem statim Favonius detulit. Interim cùm sciret Clodius, (neque enim erat difficile scire) iter solenne, legitimum, necessarium, ante diem XIII. Kal. Febru. Miloni esse Lanuvium ad Flaminem prodendum, quòd erat Dictator Lanuvii Milo: Româ subitò ipse profectus pridie est, ut ante suum fundum (quod re intellectum est) Miloni insidias collocaret: atque ità profectus est, ut concionem turbulentam, in qua ejus furor desideratus est, quæ illo die habita est, relinqueret; quam, nisi obire facinoris locum, tempúsque voluisset, nunquam reliquisset: Milo autem, cùm in senatu fuisset eo die, quoad senatus dimissus est, domum venit, calceos & vestimenta mutavit, paulìsper dum se uxor, ut fit, comparat, commoratus est: deinde profectus est id temporis, cùm jam Clodius (si quidem eo die Romam venturus erat) redire potuisset: obviàm fit ei Clodius expeditus in equo, nullâ rhedâ, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut solebat; sine uxore, ut nunquam feré: cùm hic insidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparâsset, cum uxore veheretur in rheda penulatus, vulgíque magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarum, puerorúmque comitatu: fit obviàm Clodio ante fundum ejus, horâ ferè undecimâ, aut non multò secùs: statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore impetum, adversi rhedarium occidunt. Cùm autem hic de rheda rejectâ penulâ desiluisset, séque acri animo defenderet, illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim recurrere
ad

ad rhedam, ut à tergo Milonem adorirentur; partim, quòd hunc jam interfectum putarent, cædere incipiunt ejus servos, qui pòst erant: ex quibus qui animo fideli in dominum erant, & præsentes fuerunt, partim occisi sunt, partim, cùm ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohiberentur, Milonem occisum esse, etiam ex ipso Clodio audirent, fecerunt id servi Milonis (dicam enim non derivandi criminis causâ, sed ut factum est) neque imperante, neque sciente, neque præsente domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.

Aliud exemplum narrationis brevis, dilucidæ & verisimilis, ex oratione Ciceronis Pompeiana.

ATque ut indè mea proficiscatur oratio, unde hæc omnis causa ducitur: bellum grave, & periculosum vestris vectigalibus atque sociis, à duobus potentissimis regibus infertur, Mithridate & Tigrane; quorum alter relictus, alter lacessitus occasionem sibi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur. Equitibus Romanis honestissimis viris afferuntur ex Asia quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur, in vestris vectigalibus exercendis occupatæ. Qui ad me pro necessitudine, quæ mihi est cum illo ordine, causam Reipub. periculáque rerum suarum detulerunt; Bithyniæ, quæ nunc vestra provincia est, vicos exustos esse complures, regnum Ariobarzanis, quod finitimum est vestris vectigalibus, totum esse in hostium potestate: Lucullum magnis rebus gestis, ab eo bello discedere: huic qui succurrerit, non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: Unum ab omnibus sociis & civibus ad id bellum imperatorem deposci atque experi, eundem hunc unum ab hostibus metui, præterea neminem.

DE CHREIA.

Cap. III.

" Chreia est commemoratio brevis, alicujus per-
" sonæ factum vel dictum aptè referens: dicta au-
" tem est, quòd sit utilis. Et Chreiarum aliæ verbales
" sunt, aliæ activæ, aliæ mixtæ. Verbales sunt quæ uti-
" litatem oratione demonstrant. Ut, Plato dixit, Vir-
" tutis ramos è laboribus atque sudoribus produci.
" Activæ sunt, quæ actionem aut factum solùm recen-
" sent: ut Pythagoras interrogatus quantanam esset
" hominum vita, cùm per temporis brevius spatium
" se conspiciendum exhibuisset, latebras periit, huma-
" næ vitæ mensuram ex momentaneo conspectu de-
" signans. Mixtæ, quæ ex utrisque conflatæ sunt, ora-
" tione & actione: ut Diogenes, cùm vidisset adole-
" scentulum lasciviemtem ac indecorè se gerentem,
" pædagogum illius baculo percussit: superaddens,
" Quid talia doces, aut sic instruis? Chreiam verò con-
" ficies hisce capitibus, atque tractabis à

" Laudativo.	Parabolâ.
" Paraphrastico.	Exemplo.
" Causâ.	Testimonio veterum.
" Contrario.	Brevi epilogo.

Exemplum Verbalis Chreiæ, quo Isocrates doctrinæ radicem amaram esse dicebat, fructus verò dulces: Orditur autem ab encomio hoc modo.

Encomiasticon. Meritò laudandus est Isocrates, propter eximiam dicendi facultatem, quâ sibi nomen clarissimum comparavit, & quanta vis eloquentiæ esset,
" ipsam exercendo demonstravit, eámque illustrem
" fecit, non ipse ab illa illustratus. Quibus autem vel
" reges admonens, vel instituens privatos, bene de ho-
minum

minum vita metuerit, longum esset recensere. Verùm, quod de eruditione protulit, haud abs re fuerit commemorare.

Amator, inquit, eruditionis, à laboribus auspicatur, sed laboribus desinentibus in utilitatem: quod quàm philosophicè dictum ab eo sit, hinc licet perspicere.

A paraphrasi seu expositione.

Qui enim bonarum artium amore capiuntur, hi sanè cum professoribus ac ducibus studiorum conversantur, ad quos accedere ut formidolosum est, ità relinquere stultissimum. Et pueri quidem nunquam metu vacant, & cùm adsunt præceptores & cùm venturos expectant. Succedunt præceptoribus pædagogi, visu terribiles, sed cùm verberibus sæviunt, formidabiliores. Qui etiam, priusquam verberent, timentur. Metum punitio subsequitur, dum omnia puerorum errata vindicantur, & rectè facta, opera virtutis, tanquam ad ea nati sint, exactissimè requiruntur. Jam verò pædagogis ipsis sunt molestiores asperiorésque patres, in deambulationes atque vias inquirentes, & vetantes in publicum egredi, forum ipsum habentes suspectum. Quòd si opus fuerit in filios animadvertere, ità excandescunt, ut naturæ obliviscantur, nec se parentes esse meminerint: verùm hujusmodi rebus exercitatus puer, cùm in virum evaserit, meritâ coronatur virtute.

A contrario

At qui veritus ista fugerit magistros, devitârit parentes, & pædagogos fuerit aversatus, prorsus eruditionis expers, scientiâ privabitur. Nam metum declinans, simul cum ipso doctrinam relinquit. Hæc igitur omnia Isocratem sentire, persuaserunt: Eruditionis radicem amaram esse.

A simili.

Nam quemadmodum agricolæ summo cum labore terræ semina mandant, fructus verò majore cum voluptate colligunt: ità qui ad studia accinguntur,

" sibi laboris multi comitem gloriam comparant.

Ab exemplo. Respice Demosthenis vitam, qui ut oratorum omnium laboriosissimus, itâ clarissimus evasit: qui
" fuit adeò studiis intentus, ut comam nativum capi-
" tis ornamentum, exeundi potestatem sibi præripi-
" endo detonderet, ratus id pulcherrimum decus,
" quod à virtute provenisset. Quæ igitur alii profun-
" dunt ad voluptates, ille continuis lucubrationibus
" impendit.

A testimonio veterum. Idcirco præclarè hoc, ut omnia, Hesiodus, Asperam esse ad virtutem viam, cacumen verò molle. Nam idem quod Isocrates, protulit. Hesiodus enim
" viam, Isocrates autem radicem appellavit; diversis
" verbis eandem uterque sententiam demonstrantes.

Ab epilogo brevi. Quæ si rectè considerabimus, meritis laudibus evehemus Isocratem, ut qui sapienter de eruditione
" conscripserit optima.

SCHOLIA.

C*Hreia, &c.* Quæ ab aliis utilitas, à Prisciano vocatur usus. Et est, eodem authore, commemoratio orationis alicujus, vel facti, vel utriusque, celerem habens demonstrationem, quæ utilitatis alicujus plerunque causâ profertur.

Verbales, &c. Orationales eas appellat Priscianus, quibus oratio sola inest; ut, Plato dicebat, Musas in animis esse ingeniosorum.

Item, Diogenes Cynicus ait, Nihil omnino in vita absque exercitatione perfici: Eam omnia exuperare posse. Laertius lib. 6.

Item, Seneca dixit, Nulli sunt tam feri, suique juris affectus, ut non disciplinâ perdomentur. Vide Erasmum in proverbio, Exercitatio potest omnia.

Item, Xenocrates, Dixisse me pœnituit aliquando, tacuisse nunquam. Valerius lib. 7, cap. 2. Est silentii

tutum

tutum præmium. Vide Erasmi proverbium.

Item, Anacharsis dixit, Leges aranearum telis similes esse. Valer. lib. 7. cap. 2.

Idem protulit, Vitem uvas tres ferre; primam voluptatis, secundam ebrietatis, tertiam mœroris, ut ait Diogenes Laert. lib. 3.

Virtutis ramos, &c. Hoc est, ad bonarum literarum atque virtutis fructum esse viam arduam atque asperam. De qua re carmen extat elegans Virgilii de litera Pythagorica. Ostendit non cessantibus ac inertibus, sed industriis paratam esse gloriam, cùm Dii, juxta proverbium, facientes adjuvent, atque labore sua munera vendant. Etenim qui vitat molam, vitat farinam. Neque mel, neque apes. Vide Chiliades Erasmicas.

Activæ &c. Sunt, autore Prisciano, in quibus actus inest solus. Ut, Corys Thraciæ rex, ei, qui dono miserat πάρδαλιν, vicissim dono misit leonem, nihil addens: Sed malam bestiam malâ pensando, prudenter ostendit, Par pari, juxta proverbium, referendum esse: Meminit Plutarchus in Apophtheg.

Item, Heraclitus philosophus Σκοτεινὸς dictus, in seditione rogatus, ut apud populum sententiam diceret, quo pacto civitas redigi posset in concordiam; conscenso suggestu, poposcit calicem aquæ frigidæ, & paululum farinæ inspersit, mox de glechone admiscuit, i. vel, pulegii sylvestris, vel, leguminis genus; deinde epoto calice discessit, nec verbum addidit: hoc facto innuens, ità demum civitatem carituram seditionibus, si, repudiatis deliciis, assuescerent parvo contenti esse. Refert Erasm. 8. Apophtheg.

Item, Lacones, si quando stratagemate superâssent hostem, Marti bovem immolabant: sin aperto prælio, gallum. Quo facto innuebant, præclarius esse hostem ingenio, citra sanguinem dejicere; quàm pugnâ, utrinque plerunque cruentâ.

Item,

Item, Apud Gymnosophistas olim magnæ fuerat unus æstimationis: Huic Taxiteles persuasit, utì ad Alexandrum se conferret, gentibus exteris jam bellum illaturum. Veniens proinde ad regem, bubulam pellem aridam in medium conjecit, obambulánsque ejus extrema pedibus premebat. Pellis cùm ad unam tantùm partem calcaretur, reliquis in altum attollebatur. Eo facto, mediæ deinceps firmiùs institit, atque ità pellis undique immota conquievit. Tali exemplo Alexandrum ille commovit nè in longinquis locis tempus tereret, sed imperii medium tueretur: ità enim in ejus finibus quietura omnia. Ut refert Diodorus Siculus in Alexandri vita.

Item, exemplum est activæ chreiæ, sed tyrannicum, de Tarquinio papaverum summa decutiente, quod describit Livius libro primo: & carminibus hisce Ovidius, secundo Fastorum.

Ultima Tarquinius Romanæ gentis habebat
Regna, vir injustus, fortis ad arma tamen.
Ceperat hic alias, alias everterat urbes,
Et Gabios turpi fecerat arte suos.
Namque trium minimus, proles manifesta Superbi,
In medios hostes nocte silente venit.
Nudârunt gladios. Occidite, dixit, inermem:
Hoc cupiunt fratres, Tarquiniúsque pater,
Qui mea crudeli laceravit verbere terga:
(Dicere ut hoc posset, verbera passus erat.)
Luna fuit, spectant juvenem, gladiósque recondunt,
Tergáque, deductâ veste, notata vident.
Flent quoque, &, ut secum tueatur bella, precantur,
Callidus ignaris annuit ille viris.
Jámque potens, misso genitorem appellat amico,
Perdendi Gabios quod sibi monstret iter.
Hortus odoratis suberat pulcherrimus herbis,
Septus humum rivo lene sonantis aquæ:
Illîc Tarquinius mandata latentia nati

Accipit,

Accipit, & virgâ lilia summa metit.
Nuntius ut rediit, decussáque lilia dixit;
Filius, Agnosco jussa parentis, ait.
Nec mora, principibus cæsis ex urbe Sabinâ,
Traduntur ducibus mœnia nuda suis.

Extat amabilius exemplum, quo pueris Lacones ostendebant servos, qui vino essent temulenti, quò magis abominarentur ebrietatem, videntes quàm deforme spectaculum esset homo immodico madens vino, quámque dementi similis. Imò cogebant Helotas (hoc est, agrestes homines) quàm plurimùm bibere: deinde ingurgitatos mero saltationes ineptas saltare, & carmina quædam ridicula canere. Ità quod alii prolixo sermone vix persuadent, sobrietatem esse rem honestissimam, ebrietate nihil esse homine indignius; illi compendio ponebant ob oculos, sed in mancipiis, ad quorum mores degenerare ingenuis turpissimum est. Refertur à Plutarcho in Demetrii vita. Meminit Erasm. 2. Apoph. *Ebrietas.*

Pythagoras interrogatus, &c. Pythagoram idcirco appellatum asserit Diogenes Laertius lib. 8. quòd veritatem perinde atque Pythius ipse loqueretur. Hic est qui vitam quoque humanam similem esse dixit panegyri, hoc est, solenni hominũ conventui.

Idem fertur discipulos admonere solitus, ut ista quotidie, cùm domum ingrederentur, dicerent;

Πῆ παρέβην; τίδ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;

Hoc est, Quò prætergressus? quid gestum in tempore? quid non?

Mixta, &c. Ut, Diogenes die quodam cùm populus theatrum egrederetur, adversus populum ingredi nitens, dixit: Hoc in omni vita facere studeo. Sentiebat philosophum à populo dissidere; cùm philosophus ratione, populus agatur cupiditatibus, rapiatúrque variis persuasionibus. Hinc ab Horatio vocatur, *Vulgi perversitas.*

Bellua

Bellua multorum capitum.

Item, Rex Agesilaus aliquando arundine pro equo conscensâ, unà cum filiolis colludens, ait amico intervenienti, Nè cui dicas, priusquam ipse quoque liberorum parens sis factus. Festivè subindicans, eum lusum non esse levitatis, sed pietatis; nec hoc, quod agebat, videri posse ineptum ei, qui modò expertus esset quàm insons sit affectus charitatis parentum erga filios. Autor Plutarchus in vitis. Refert Erasm. Apophth.

Equestris fastus. Item, cùm aliquando conscendisset equum Plato, mox descendit, dicens se vereri μὴ ἱπποτυφίᾳ ληφθῇ, id est, nè equestri fastu corriperetur. Superbum animal est equus, & equitare quiddam habet magnificum, parúmque philosopho dignum.

Item, Lacedæmoniis ad publica convivia ingredientibus, qui natu erat maximus, singulis ostendebat fores, dicens, Per has nullus egrediatur sermo: admonens nihil effutiendum, si quid liberiùs dictum esset in convivio. Hunc morem instituit Lycurgus.

Item, Laconem hospes, quem pridie declinaverat, postridie stragulis commodatò sumptis splendidè excepit: at ille, stragulis conculcatis, dixit, Propter has, heri nè storeis quidem indormire licuit. Lepidè risit illorum morem, qui cùm sint tenues, tamen affectant videri divites, corrogatâ aut conductâ supellectile. Quod maximè solent in excipiendis hospitibus in nuptiis, aut alioqui solennibus epulis. Porrò cum ineptum sit, tuas ostentare divitias, quantò magis ridiculum est, ostentare supellectilem alienam ab usurariis sumptam?

Alius Lacon quidam, noctu præteriens monumentum, cùm sibi visus esset videre spectrum, accurrit lanceâ trajecturus, & in hoc nitens, Quò me fugis, inquit, anima bis moritura? O mentem verè liberam omni formidine, quæ nec larvarum ac lemurum

mutum occursu terreri potuerit!

Item, Cùm Dionysius in convivio jussisset ut singuli in veste purpurea saltarent, (purpura verò tum regum erat gestamen, nunc sutoribus etiam communis) id Plato facere recusavit, his trimetris è fabula quapiam recitatis,

Οὐκ ἂν δυναίμην θῆλυν ἐνδῦναι στολήν,
Ἄῤῥην πεφυκὼς καὶ γένους ἐξ ἄῤῥενος.

Id est,

Muliebri ego haud quaquam indui queam stolâ,
Vir natus ipse, & ex virili germine.

Aristippus verò non recusavit, sed indutus purpurâ saltaturus, hos versus recitavit:

Καὶ γὰρ ἐν βακχεύμασιν ὁ νοῦς σώφρων οὐ διαφθαρήσεται.

Refert Diogenes Laertius lib. 2. de Vita philosophorum.

Item, Plato frugalis erat, sed tamen amans munditiei: contrà, Diogenes sordidus. Itaque calcans Platonis culcitram, præsentibus aliquot Dionysii amicis quos Plato invitârat ad convivium, dixit, Calco fastum Platonis. Calcas, inquit Plato, sed alio fastu. Nam hoc ipsum fastus erat, quòd jactabat munditiei contemptum. Et qui sordibus gloriantur, non minùs ambitiosi sunt, quàm qui splendidè vestiuntur, sed aliter. Turpior est autem ambitio, ex fuco virtutis laudem captans. Unde Socrates animadvertens Antisthenem ambitiosiùs ostentare vestem laceram & detritam, facetè hominem increpavit οὐ παύσῃ, inquit, ἐγκαλλωπιζόμενος ἡμῖν; id est, Non desines te nobis comere? Significans ejusdem esse ambitionis, vilitatem amictûs ostentare, & delicato cultu se venditare, ut refert Erasm. 3. & 8. Apophth. *Diogenes sordidus.* *Fastus.*

Item, Scilurus Scytha liberos octoginta masculos habens, cùm esset moriturus, fasciculum jaculorum singulis porrexit, jussitque rumpere. Id cùm singuli *Scilurus.*

recusâssent,

recusâssent, eò quòd videretur impossibile, ipse singula jacula exemit, atque ità facilè confregit omnia.

Concordia. Quo facto filios admonens, Si concordes, inquit, eritis, validi invictíque manebitis: contrà, si dissidiis & seditione distrahemini, imbelles eritis, & expugnatu faciles. Recenset Plutarch. in Apophth.

Item, Cùm Diogenes Cynicus aliquando vidisset puerum concavâ manu bibentem, Hic puer, inquit, me frugalitate superat, qui supellectilem superfluam mecum circumferam: & ductum è pera poculum ligneum abjecit, Nesciebam, inquiens, & in hoc nobis providisse naturam. Cùm alterum puerum vidisset, vasculo fracto, cavo panis excipere lenticulam, abjecit & catinum ligneum ut supervacaneum: ut scribit Diogenes Laertius lib. 6. de vita philosophorum.

Baculo percussit, &c. Idem refert Priscianus, & Erasm. Apophth. 3. Et Quintilianus lib. 1. cap. 9. idem vel simile Crateti attribuit, ubi sic ait, Chreiarum plura genera traduntur. Unum simile sententiæ, quod est positum in voce simplici, ***Dixit ille***, aut, ***Dicere solebat***. Alterum, quod est respondendo, ***Interrogatus ille***, vel ***Cùm ei dictum esset, respondit***. Tertium huic non dissimile, cùm quis non dixisset, sed fecisset, ut Crates, cùm indoctum puerum vidisset, pædagogum ejus percussit: Sentiens primæ ætatis formatoribus potissimùm imputandum esse si adolescentes evadant malè morati, aut indocti.

Pædagogia.

Homo. Item, Diogenes in foro quodam stans, clamabat, Adeste homines, veluti concionaturus ad populum. Cúmque jam frequentes convenissent, nec ille desineret clamare, Adeste homines: quidam indignati, En adsumus, inquiunt, dic aliquid. Tum Diogenes baculo illos abigens: Homines, inquit, adesse jussi, non sterquilinia. Non putavit hominis cognomen in eos competere, qui non viverent juxta rationem,

nem, sed brutorum in morem agerentur affectibus.

Idem, adhibitâ interdiu lucernâ, rogatus quidnam vellet, respondit: ἄνθρωπον ζητῶ, hoc est, hominem quæro, quemadmodum testatur Diog. Laert.

Isocrates, &c. Hunc Cic. de Oratore, secundo, vocat eloquentiæ patrem, & Rhetorum ferè omnium magistrum: cujus è ludo tanquam ex equo Trojano eloquentiæ principes extiterint innumeri.

Radicem, &c. Hanc sententiam Diomedes lib. 1. in exercitatione chreiarum ascribit Catoni, inquiens, M. Porcius Cato dixit, literarum radices amaras esse, fructus jucundiores.

Reges admonens, &c. In quorum numero fuit Nicocles, ad quem de regno scripsit Isocrates orationem admonitoriam. Similiter ad Demonicum λόγον παραινετικόν.

Punitio, &c. Apud Aphthonium habetur κόλασις. Sunt autem tres puniendi causæ, una est, quæ νουθεσία, vel παραίνεσις, vel κόλασις, dicitur, id est, animadversio; cùm pœna adhibetur castigandi atque emendandi gratiâ, ut is qui fortuitò deliquit, attentior fiat correctus. Altera τιμωρία, cùm dignitas autoritásque ejus, in quem est peccatum, tuenda est, nè prætermissa pœna contemptum pariat. Tertia vindicandi ratio, παράδειγμα, cùm punitio propter exemplum necessaria; ut reliqui metu cognitæ pœnæ deterreantur à peccando. Hæc Gel. lib. 6. cap. 14.

Opera virtutis, &c. Aphthonius habet κατορθώματα. Quemadmodum Græci rectam affectionem κατόρθωσιν appellant, sic recta, aut rectè facta κατορθώματα vocant, autore Cicerone de Finibus 4. Idem Officior. 1. Perfectum officium, inquit, rectum, opinor, vocamus, quod Græci κατόρθωμα appellant.

Demosthenis vita, &c. Qui per maximos labores ad eloquentiæ culmen conscendit.

Hic,

Hic, ut Plutarchus scribit, subterraneum locum sibi construxit, in quem per dies singulos descendens, corpus & ingenium exercitabat. Sæpe etiam duos vel tres menses continuos domi inclusus non cessabat, abrasâ parte capitis, ut exeundi facultatem sibi ipsi præriperet. Hic idem vadosis littoribus insistens, declamationes fluctuum fragoribus obluctantibus edebat, ut ad fremitus concitatarum concionum patientiâ, duratis auribus, in actionibus uteretur. Fertur quoque ore insertis calculis multùm ac diu loqui solitus, quo vacuum promptius esset, ac solutius, ut ait Valer. lib. 8. cap. 7.

Hesiodus,&c. Hesiodi locus extans primo Georgicôn, hic est.

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι, μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτήν,
Καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηται,
Ῥηιδίη δ' ἤπειτα πέλει, χαλεπή περ ἐοῦσα.

Chreiæ activæ exemplum, juxta prædictos locos tractatum studio exercendi: cujus argumentum tale est:

Cùm patrem videret mortuum Joseph, flens ruit super faciem ejus, & deosculatus est eum; Genes. 50.

Ab Encomio facientis exordium ducitur hoc modo.

QUis non laudibus condignis evehere studeat factum hoc egregium viri sanctissimi Joseph, quo præclarum eximiæ pietatis specimen exhibuit, atque virtutis exemplum, non ore tenus, sed pleno charitatis opere defunctum parentem prosecutus est!

Ab expositione. Cùm benedixisset nepotibus suis Jacob ægrotus, ac imposuisset finem mandatis, quibus filios instruebat,

bat, collegit pedes suos super lectulum, diémque suum obiit. Quod cernens Joseph, corruit super defuncti parentis charissimi vultum, ac mortuum deflevit. Quo facto vir piissimus admonuit nos, ut nobis charos, vitâ defunctos lugeamus, non tamen ut Ethnici, nullam spem habentes.

Quippe hanc vim non solùm hominibus, sed etiam feris indidit, ac ingenuit divina potestas, ut dissolutionem naturæ perhorrescant, ac ipsâ relinquendâ luce moveantur, & discessu à suis angantur. Quis igitur tam ferreus, quem non acerba charissimorum suorum funera provocent ad luctum? *A causâ.*

Quòd si corda pravorum hominum tangit luctus, hoc est, ægritudo ex eorum, qui chari fuerant, interitu acerbo: quis iniquum duxerit, si boni viri, qui juxta proverbium, lacrymabiles sunt, charissimorum suorum funera fleverint? Et si populus olim in deserto nimis luxit impios, qui murmuraverant, & insurrexerant contra Dominum Deum; cur fuerit à piis alienum piorum funera lacrymis prosequi? *A contrario.*

Quemadmodum corpora nostra doloribus adficiuntur, si membrum aliquod fuerit resectum; ità non injuriâ mœrore conficiuntur atq; luctu, qui dulcissimam aliquam familiæ suæ atque generis partem amiserunt, hoc est, patrem, aut amicum, qui fuerit alter ipse, ab eadem, ut Pythagoras inquit, anima. *A simili.*

Quis prophetæ Samueli vitio vertit, quòd mortuum Saul regem defleverit? Quis regem Davidem reprehendit, quòd planxerit filium Amnon, & ejulârit in morte filii Absalom? Quis denique universo Judaico populo succensuit, quòd in duro Josiæ casu fuerit lamentatus? *Ab exemplo.*

Et divinarum literarũ monimenta nos instituunt & adhortantur, nè desimus plorantibus, sed cum lugentibus lugeamus. Et docent longè melius esse, in domum luctûs ire quàm ad domum convivii, quòd *A testimonio.*

in illa finis cunctorum admoneat hominem ut vivens cogitet, quid futurum sit. Unde cùm Abner à Joab esset interemptus, dixit rex David ad omnem populum: Scindite vestimenta vestra, & accingimini saccis, & plangite ante exequias Abner in Hebron.

A brevi epilogo.

Rectè igitur Joseph supra defuncti parentis faciem ruens, planxit eum: & quod imitemur, nobis omnibus proposuit egregium veræ pietatis exemplum.

Chreiæ verbalis exemplum, quo eadem sententia contrariis locis est variata, & cujus argumentum ejusmodi est.

Eobanus Hessius.

Helius Eobanus Hessius poeta Marpurgensis Academiæ professor, moriturus, hoc Ennii carmen protulit;

Nemo me lacrymis decoret, neque funera fletu
Faxit. Cur? Volito docta per ora virûm.

Exordium ab encomio præclaræ sententiæ ducitur in hunc modum.

DIgnissima profectò memoratu ac laudatu sententia, quam duo poëtæ, Qu. Ennius, & Eobanus Hessius celeberrimam reddiderunt: ille, quia fuit autor; hic, quoniam semper usurpavit. Uterque maximus ingenio. Ille patriam Rudias nobilitavit, creditus habuisse tria corda, quòd Græcè, Oscè, & Latinè, sciret loqui. Unde non immeritò charus fuit Scipioni Africano, & Qu. Nobiliori, viris clarissimis: Hic eruditione sua variaque rerum cognitione patriam suam Hessiam, & inibi civitatem, ubi natus erat, Francobergiam fecit illustrem; id studio suo consecutus, ut innumeros heroas atque principes illustrissimos sibi pararit amicos, æternámque nominis gloriam fuerit adeptus.

Cujus

Cujus ut multa præclarè scripta sunt, ità non pauca graviter dicta, cujus generis illud Ennianum, quod supremo tempore, veluti cantator cygnus funeris ipse sui, suaviter emisit. Quo vates eximiâ sapientiâ præditus, noluit defleri hominum doctorum atque piorum mortem, quam à malis abducentem vita beata esset consecutura. *Ab expositione.*

Sciebat, pias animas corporeis vinculis, atque omnibus humanis incommodis exutas, perpetuò victuras. Noverat animos hominum esse divinos, iisque cùm è corpore excessissent, reditum ad cœlum patere, optimóque & justissimo cuique expeditissimum, ut ait Cicero de Amicitia. Videbat res mundanas tot casibus atque periculis innumeris obnoxias. Animadvertebat, nullas domos esse in quibus non multi luctus olim fuerint, hodiéque versentur. Videbat omnes urbes nihil aliud esse quàm miseranda, ut Solon apud Valerium inquit, cladium humanarum circumsepta: ut multi extiterint, qui non nasci optimum censuerint, aut quàm ocyssimè aboleri. *A causa.*

Quòd si lacrymis indulgendum est, ii solùm flendi fuerint, quibus mors terribilis est, hoc est, iis quorum cum vita omnia extinguuntur: non autem deflendi, quorum virtutis gloria numquam est interitura, sed post mortem speciosior futura. Hinc, ut ait Cicero, Sapientissimus quisque æquissimo animo moritur, stultissimus iniquissimo. Hic enim cui cæca mens, qui nihil aliud considerat, quàm externa mortis opera, luget miserabiles sibi visos hominum casus: at ille metu mortis non exhorrescit, nec lamentatur, qui secum revolvit, nobis ex hac vita discedendum, tanquam ex hospitio, non domo, cùm nobis natura diversorium commorandi, non habitandi dederit. Deinde perpendit internam mortis utilitatem, quæ dicitur ultima linea rerum, ma- *A contrario*

lorum requies, & æternæ vitæ simul ac salutis origo. Sapienter rex Ecclesiastes inquit: Laudavi magis mortuos, quàm viventes, & feliciorem utrisque judicavi, qui non natus est, nec vidit mala quæ sub sole fiunt. In hoc ipsum qui defixos oculos habet, alacrior audet dicere:

Cap. 4. 2, 3.

Cùm volet, illa dies (quæ nil, nisi corporis hujus
Jus habet) incerti spatium mihi finiat ævi:
Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar.

Quid enim habet vita commodi, quid non potiùs laboris? O præclarum diem, cùm ad illud animorum concilium cœtúmq; proficiscar, & cùm ex hac turba & colluvione discedam! Prô Dii immortales, quàm optabiliter iter illud ineundum, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla solicitudo futura! Hæc Cicero in Catone majore, & 1. Tusc. quæst.

Quemadmodum illorum vicem non dolemus, sed læti gratulamur, qui reduces è gravissimis præliorũ crudelium periculis, in patriam ad charissimos amicos cum triumpho revertuntur: ità bono jure debemus (nè meliorem fortunam invidere videamur) in illorum discessu gaudere, qui ex hac lacrymarum valle, atque vitâ (quæ super terram perpetua, ut S. Job ait, militia est) demigrârunt in cœlestem patriam, ubi vera charitas, & pax æterna regnat.

Ab exemplo.

Quæ jam omnia dicta non solùm sancti Patres, sed etiam Ethnicorum philosophi animis reputantes confirmârunt, mortem non modò flendam non esse, sed voluptatis etiam loco ducendam, aut fortiter contemnendam. Exemplo sunt tot hominum piorum millia, qui per vincula, verbera, flammas, atque per atroces diversorum generum cruciatus interempti, cum gaudio concesserunt ad cœlorum regna.

Socrates.

Sed iis omissis, quid de Socrate loquar, cui meta fuit hilaritas in morte? Qui post sumptam cicutam, cùm

frigeren

frigerent membra: Debemus, inquit, gallum Æsculapio persolvere: jocans perinde quasi sumptâ potione medicâ convaluisset. Quid de Cyrenæo illo Theodoro philosopho? cui cùm Lysimachus rex crudelia minaretur, Istis, quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidem nihil interest, humíne, an sublime putrescat. Quo dicto genus omne mortis contempsit, post hanc vitam longè meliorem expectando. *Theodorus.*

Divinæ literæ non mœroris plenam, sed potiùs pretiosam esse mortem sanctorum in conspectu Domini, prædicant: Et, eos qui docti fuerint, post hanc miserabilem vitam fulsuros, ut cœli firmamentum. *A veterum testimonio.* Quod licèt non cognoverint Thraces: tamen exequias, & funera cum hilaritate celebrabant. *Thraces.* Qui sine ullis doctorum præceptis humanæ conditionis (ut Valerius inquit) habitum præviderunt, nempe mortem homini optimam, & ut omnium malorum finem optandam esse; vitam autem deflendam, tot ærumnis refertam. Consideràrunt nihil in terris hominc miserabilius esse, quem natura tantùm nudum, & in nuda humo natali die abjicit ad vagitus statim & ploratum, solúmque tot animalium ad lacrymas, & has protinus vitæ principio. Ab hoc lucis rudimento, (quod nè feras quidem inter nos genitas) vincula excipiunt, & omnium membrorum nexus; atque infeliciter natum jacet manibus pedibúsque devinctis flens, animal cæteris imperaturum, à suppliciis vitam auspicatur, unam tantùm ob culpam, quia natum est, ut ait Plinius.

Rectè igitur Eobanus Marpurgi jam moriturus, Ennii versiculos proferendos censuit, ut nullius boni viri mortem, ità suam non esse deplorandam: quæ tot à malis eripiat, ac à miserrimæ servitutis captivitate bonos asserens, in vitam æternam perducat. *Ab epilogo brevi.*

Aliud Chreiæ verbalis exemplum, cujus argumentum tale est: Ecclesiastæ cap. 10. dixit, Pecuniæ obediunt omnia. Exordium ducitur à laude.

Ab expositione. REx Israel Ecclesiastes ex intimis divinæ sapientiæ penetralibus deprompta multa dixit, ad rerum omnium optimarum cognitionem pertinentia, maximè veritatis, cujus est tanta vis ut contra hominum ingenia, fictásque omnium insidias facilè seipsam possit defendere.

Opibus, inquit, universa simul obediunt. Quo dicto quid verius esse possit, non video. Etenim pecuniam, quæ genus & formam donare poterit, reginam facimus omnes. Huic servimus omnes, huic palmam tribuimus omnes, huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta: & in ratione mortalium sola utramque paginam facit.

A causa. Nec immeritò. Nam quicquid eximium, quicquid splendidum, quicquid venustum, quicquid denique gloriosum hominibus contingit, id à solius pecuniæ beneficio proficiscitur. Huic libenter omnes obtemperamus, victi lucro: nec injuriâ, cùm quicquid rerum vel bonarum, vel malarum geratur inter mortales, id pecuniarum fiat gratiâ. Quâ ratione permotus apud Euripid. Bellerophon, inquit,

Sine me vocari pessimum, ut dives vocer.
Nemo an bonus: an dives, omnes quærimus.
Non quare & unde: quid habeas, tantùm rogant.
Ubique tanti quisque, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe sit, quæris? Nihil.
Aut dives opta vivere, aut pauper mori.
Bene moritur, quisquis moritur dum lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum.
Cui non voluptas matris, aut blandæ potest
Par esse prolis, non sacer meritis parens.

Tam

Tam dulce, si quid venerit, in vultu micat:
Meritò illa mores cœlitum, atq; hominum movet.

Respice pauperem inopis viri culinam, videbis omnia frigere. Contemplaberis paucissimos, & eosdem pannosos, sordidos, squalidos inibi delitescere ministros, neminem ibi regnandi palmam obtinere, præterquam famem strigosam, cum canibus mures inediâ consumentem. Considerabis loca cuncta squalentia situ, catilla cariosa, patellas scabrosas, cibaria rancida, supellectilia rubiginosa, parietes fuligine atque araneis oppletos, stragula pediculosa, & breviter omnia, quæ procul intuenti poterunt horrorem incutere, & ab accessu inauspicato deterrere. At ubi fueris ingressus aulam pecuniæ, videbis omnia luculenta, omnia fervere opera, greges hominum innumeros in officio esse, nec eos sordidos, sed argento atque auro coruscos. Admiraberis apparatuum magnificentiam, gemmis pavimenta, tapetibus pretiosis muros, sedilia cocco, purpureis angulos omnes aulæis, opificio denique citreo lacunaria refulgentia. Præterea coquinam, genere ferinarum atque lautitiarum omni renidentem, ubi suppetat abunde Jovis cerebrum, Attica bellaria, & breviter Deorum (ut proverbio dicitur) cibus. Etenim ubi regina pecunia regnat, ibi rerum omnium uberrima copia redundat; inopia protinus expellitur: quemadmodum olim apud Græcos fames, quam virgis ex ædibus solebant ejicere, dicentes: ἔξω βύλιμον, ἴσω πλȣ̃τον ϗ ὑγίειαν: Id est, foras famem, intrò divitias atque sanitatem.

Quemadmodum in magnas, opulentásque beatorum principum aulas recipi certatim homines adlaborant, ut dominorum gratiâ ad honores atque divitias evehi possint: Sic quò potentior pecunia, tantò ferventiùs adfectant omnes sub ejus imperio esse, cujus beneficio non difficulter & opes & ho-

nores maximos poterunt consequi. Porrò:

Ab exemplo.

Prima ferè vota & cunctis notissima templis,
Divitiæ ut crescant, ut opes, ut maxima toto
Nostra sit arca foro, *ut Juvenalis ait.*

Quem autem puduerit in pecuniæ castris militare, in quibus non modò privatorum innumerabilis, sed etiam magnorum principum, atque Cæsarum multitudo stipendia fecerit? Exemplo sit, ut alios innumeros prætercam, ille, cujus vox in proverbium abiit, Lucri bonus est odor ex re qualibet.

A testimonio veterum.

Verùm enimvero, non injuriâ serviunt omnes pecuniæ, cùm ea vis atque anima sit mortalium, multósque amicos vulgò concilier. Unde Hesiodus:

Χρήματα γὰρ ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι.

Et Menander.

Δύναμις πέφυκε τοῖς βροτοῖς τὰ χρήματα.

Quæ perpendens Horatius, ex vulgi sententia dixit:

O cives, cives, quærenda pecunia primùm est:
Virtus post nummos: hæc Janus summus ab imo
Perdocet, hæc recinunt juvenes dictata senésque.

A conclusione.

Ergò verissima est, quam Ecclesiastes protulit, sententia: quæ tam nationibus omnibus in ore, quàm nunc etiam omnibus pecuniæ servis in usu.

Aliud Chreiæ verbalis exemplum, cujus argumentum ejusmodi est.

Plato philosophus dixit, Tum demum beatum terrarum orbem futurum, cùm aut sapientes regnarent, aut reges sapere cœpissent.

A Platonis laude sumitur exordium hoc modo.

Lib. 1. cap. 6.

Valerius Maximus prodidit memoriæ, Apes

Platonis

Platonis dormientis in cunis parvuli labellis mel inseruisse: Quâ re auditâ, prodigiorum interpretes singularem eloquii suavitatem ore ejus emanaturam dixisse. Indices illæ nequaquam vanæ, nec conjectores hi futiles extiterunt. Nam tantas non solùm eloquentiæ, sed etiam philosophiæ facultates assecutus Plato fuit, ut ejus sermone Jovem, si Græcè loqui vellet, usurum prædicarent: & Platonem alii philosophorum Homerum, alii philosophorum Deum appellarent. Scripsit autem omnium & elegantissimè & gravissimè complura, inter quæ relucet quod de reipub. felicitate protulit.

Ingenii ac doctrinæ princeps tum demum fore beatas respub. putavit, si aut docti & sapientes homines eas regere cœpissent, aut qui regerent, omne studium in doctrina & sapientia collocâssent. Animadvertit nullâ fortunâ regna fore ea quibus stulti fuerint prædominati, non eruditione atque virtutibus præcellentes viri. *Ab expositione.*

Etenim feliciter omnia succedent in repub. quam gubernant viri sapientes, imbuti præceptis philosophiæ. Hæc est vitæ dux, virtutis indagatrix, vitiorum expultrix, sine qua hominum vita nihil poterit esse. Illa peperit urbes, illa dissipatos homines in societatem vitæ convocavit; illa eos inter se primò domiciliis, deinde conjugiis, tum literarum & vocum communione junxit; illa inventrix legum, illa morum & disciplinæ magistra, ut ait Cic. Tuscul. 5. *A causa.*

Quis igitur civitates non fortunatas prædicet, quæ sapientum reguntur imperiis? Contrà, quis non infelices arguat, quas cæca stultorum temeritas administrat, cùm è doctrinis sapientum plurima commoda proveniant, è stultorum autem ignorantia calamitates infinitæ? Etenim stulti stulta (juxta proverbium) loquuntur, ac faciunt, Sapientes autem *A contrario*

tem

tem, ſapienter omnia. Et viribus melior ſapientia; & vir prudens, quàm fortis. Sapien. 5.

A ſimili. Quemadmodum naves, quæ à naucleris excellentibus reguntur, ſubortis tempeſtatibus extra pericula ſunt, ac fortunatè vehuntur: Sic ubi reſpub. à viris eruditione ſimul ac ſapientiâ præditis adminiſtrantur, beatæ florent vel pacis vel belli temporibus. Porro, ut quilibet nautarum vectorúmque tranquillo mari gubernare poteſt; at ubi ſæva ſuborta tempeſtas eſt, ac turbato mari rapitur vento navis, tum viro & gubernatore opus eſt: Ità quilibet in tranquilla repub. utcunque poteſt negotiis præeſſe, ſed in perturbato rerum ſtatu, ſummâ curâ providendum ac præcavendum eſt, quis ad gubernacula ſedeat, ut ait Livius lib. 4. ſecundi belli Punici.

Ab exemplo Fab. Max. Reſpice duos animorum diverſiſſimorum imperatores, Qu. Fabium Maximum & C. Terentium Varronem: illum, prudentem, hunc ſtolidum: illum ſapientiâ conſpicuum, cunctando res afflictas reſtituiſſe; hujus temeritatem prodidiſſe ad Cannas. Et rempub. inauſpicata nobilitas Catilinaria contudiſſet, ſi non prudentiſſimus Conſul Cicero aſſeruiſſet in libertatem. Unde Juven. Sat. 6.

Cicero. Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Rectè Phocylides.

Ἀγρὺς κ̓ πόλιας σοφία κ̓ νῆα κυβερνᾷ.

A teſtimonio veteris. Hoc eſt, Sapientia gubernat agros, naves atque civitates: quo præclaro dicto ſignificat, omnia feliciter adminiſtrari, quæ ſapientiæ præſidio reguntur.

Epilogus. Dignis igitur laudibus evehenda Platonis eſt ſententia, quâ reſpub. eas fortunatas prædicat, quarum rectores philoſophiæ ſtudiis fuerint exculti.

Alia

Alia Chreiarum exempla ex Stephano Nigro.

CHREIA PRIMA.

HEsiodus inter poetas eminentissimus, cujus in dicendo ἡδονὴν, hoc est, suavitatem, nullus est, candidissimi auditores, quin vehementer admiretur; qui plurima quidem ad humanæ vitæ institutionem spectantia, divino quodam instinctu cecinisse videtur. Nam & agrorum cultum, sub fratris titulo humanum genus edocuit, & quo pacto optimè ac modestissimè sit vivendum, oppidò quàm prudenter admonuit. Sed & illud in primis non magis deorum monitu, quàm longo etiam rerum usu ab eo prolatum contenderim: Quo nobis significare haudquaquam dubitavit: deos scilicet virtutem proposuisse sudore parandam. Ait enim,

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι, μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν,
Καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηται,
Ῥηΐδιη δ' ἤπειτα πέλει, χαλεπή περ ἐοῦσα.

Quibus mehercule verbis omnium prudentissimus poeta innuere voluit, socordiam, ac segnitiem à nobis penitus rejiciendam, nihilq; esse, à quo immortales dii magis abhorreant, quàm cùm desidiâ pariter ac negligentiâ torpescimus. Quid enim ex ipsa desidia præter ignorantiam consequi possumus? Quæ si fortè inani sapientiæ opinione inflata, robur ac vires sibi comparaverit, ingentium ac turpissimorum scelerum causam suggerit. At virtus, ex qua omnes honestæ voluntates, actiones, sententiæque proficiscuntur, laborem requirit, diligentiam desiderat, vigilantiam exigit. Somnus enim multus, ut philosophorum sapientissimus Plato refert, nec corporibus humanis, nec animis, nec rebus agendis naturâ conducit. *Somnus nimius.*

conducit. Nemo enim, quandiu dormit, á defunctis differt. Hinc est quod Plinius ait: Profectò vita vigilia est. Quod & illa Græcorum sententia, quæ jam vulgò in omnium ore versatur, optimè indicatũ est.

Ὕπνος θανάτῳ πρόμελέτησις πέλει.

Unde illud originem traxisse jure videri potest:

Stulte, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?
Cùm Socrates apud comicum Aristophanem, Strepsiaden senem ad philosophiam exhortaretur, quæ summam diligentiam curámque desiderat, hoc præcipuè senario usus est.

Ὕπνος ἀπίστω γλυκύθυμος ὀμμάτων.

Hoc est, Oculis abesto leniens animum sopor. Quòd si dormitando ac desidendo virtutem consequi valeremus, nunquam ipsa apud deos, ac mortales tanti fieret. Apollo, cui cæteri dii divinationem concessere, propterea Socratem, à Chærephonte interrogatus, omnium sapientissimum respondit, quòd eum virtute præditum noverat. Quam Græci (ut Platoni placet) idcirco ἀρετὴν appellârunt; quòd omnium sit maximè diligenda. Nam generis nobilitas pulchrum quidem est, sed à majoribus per successionem acceptum bonum. Divitiæ in maximo semper fuere pretio, sed fortunæ temeritati atq; inconstantiæ subjectæ. Gloria honestatis quidem speciem præ se fert, at infirmam atque instabilem. Pulchritudo plurimi facienda, verùm haudquaquam diuturna. Bona valetudo optabile quid, sed mutatur facilè. Corporis robur magnum est quid, sed morbis senióve tandem conficitur. Virtus verò clara æternáque habetur, utpote quæ divina sit atque immortalis, omnésque fortunæ incursus facilè contemnat atque despiciat. Stilpo Megarensis philosophus à Demetrio, qui ejus patriam solo æquaverat, interrogatus, nunquid amisisset, Nihil, statim respondit: Πόλεμος γὰρ οὐ λαφυραγωγεῖ ἀρετήν. Quæ utique verba significant,

Socrates.

cant, animi bona nullo bellorum impetu diripi unquam posse, solidámque in ipsa virtute consistere felicitatem. Quod itá se habere philosophorum parens Socrates evidentissimè indicavit. Rogatus enim à Leontino Gorgia, quid de magno rege sentiret, utrùm eum felicem existimaret? οὐκ οἶδα, ἔφησεν, πῶς ἀρετῆς καὶ παιδείας ἔχει. Quo utique responso prudentissimus philosophus innuere voluit, se de maximi atque opulentissimi regis felicitate eò ad amussim judicare haud quaquam valuisse, quòd ut erga virtutem ac disciplinas affectus esset, penitus ignoraret: utpote qui felicitatem ipsam non in fortunæ, sed animi potiùs bonis positam esse existimaret, unicámque virtutem cæteris esse rebus præponendam arbitraretur. Ἅπας γὰρ ὁ ὑπὲρ γῆς καὶ ὑπὸ γῆν χρυσὸς οὐκ ἀντάξιος ἀρετῆς, κατὰ Πλάτωνα. Solon præterea de divitibus locutus dicere consueverat: Ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμειψόμεθα τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον. Cujus quidem virtutis robore, parta atque amplificata imperia, perquam facilè retinentur. Hinc est quod historicorum princeps Salust. ait: Quòd si regum atque imperatorum animi virtus, in pace, itá ut in bello valeret, æquabiliùs atque constantiùs sese res humanæ haberent, neque aliud aliò ferri, nec mutari ac misceri omnia cerneres. Itaque minimè mirum est, si ad eam comparandam assiduo ac maximo opus est labore: Χαλεπὰ γὰρ τὰ καλά. Hoc est, quæ bona sunt, non sine maxima acquiri possunt difficultate. Quòd si mercatores, modò lucelli spes aliqua arrideat, ingentia, procellísque exagitata, maximo cum vitæ discrimine, transeunt maria: si agricolæ fodiendis ac proscindendis arvis assiduè incumbunt, ut in brevissimum tempus fructus, ni calamitatibus fuerint intercepti, tandem metant: cur non & nos omnem inertiam, desidiam, ac dilationem propellamus, quò virtutis perpetuos, *Herçules.*

nullíque

nullíque obnoxios calamitati, fructus consequamur? Herculem ferunt, cùm adolescentulus esset, virtutis ac voluptatis oblatis viis, utram caperet, diu secum multúmque dubitâsse: duas autem, dum in dubio erat animus, ad ipsum accessisse matronas: Virtutem scilicet, & Malitiam; illarúmq; etiam dum silentium continebant, notam fuisse extemplo diversitatem. Videri enim alteram accuratissimè comptam atque exornatam, deliciis diffluentem, & omnium voluptatum examen post se trahentem. Hanc itaque multa ostentantem, longéque etiam plura pollicentem, Herculem secum ducere tentavisse. Alteram verò asperam, ac duram, severéque intuentem, hujusmodi verba contrà fecisse: Polliceri se nec voluptatem aliquam, nec quietem, sed labores, pericula, sudorésq; infinitos terrâ marique tolerandos, præmium autem illorum immortalitatem fore. Quare omni sublatâ dilatione, huic Herculem adhæsisse memorant. Alexander illle Magnus interrogatus, quo consilio usus, tot, ac tanta, tam brevi gessisset, Μηδὲν ἀναβαλλόμενος, respondit. Quæ verba significant, morâm ac dilationem, ipsámque desidiam, rebus esse gerendis longè perniciosissimam: quippe quæ maximarum sæpe rerum prætermittant occasiones. Vetus est adagium, Dii facientes adjuvant. Quod significat, divinam opem non cessantibus sed industriis, & pro virili conantibus, auxilio esse solere. Aristoteles nunquam tantum sibi inter philosophos nomen comparâsset, nisi sapientiæ studio diutissimè insudasset. Cyrus Medorum imperium animi virtute ac solertiâ ad Persas transtulit. Lycurgus, Solon, Darius, immortales habiti. Quare cùm cætera ferè omnia incerta sint ac caduca, virtus verò ipsa altissimis defixa radicibus, nulla unquam vi labefactari possit: omnes subire labores, omnia perpeti incommoda æquo animo debemus, ut eam pro virili consequamur.

Alexander Magnus.

Estque

Estque poëta hic eminentissimus diligentissimè lectitandus atque in primis observandus, quòd certum nobis miniméque ancipitem, ad comparandam virtutem, tramitem indicaverit.

Chreia II.

CUm intermissis negotiis familiaribus ad literarum studium me tandem revocâssem, essétque in animo tam Græcos, quàm Latinos poëtas percurrere, Homerum statim, quòd inter vates, omnium eruditorum testimonio principatum facilè obtineat, aggressus sum, extemplóque ἰλιάδ@ primo huic divino occurrimus carmini,

Ὅς κε θεοῖς ἐπιπείθηται μάλα τ' ἔκλυον αὐτοῦ.

Quæ verba significant, Deo Optimo Maximo imprimis esse obtemperandum, si ab eo in adversis rebus exaudiri concupiscimus. Quæ quidem sententia quantopere sit ab omnibus probata, nemini esse dubium censeo. Quis enim usque adeò mente alienatus est, quin sibi persuadeat, Deo omnium moderatori, omnium primùm obtemperandum, cùm faciliùs ejusdem præsens rebus augustis auxilium consequamur, cùm præsertim divinis morem gerere mandatis volenti, quàm facillimum sit, idque præter omnia faciendum videatur? Nam si potentioribus imbecilliores sedulò parêre conantur, assiduámque ac diligentem eorum in mandatis exequendis propterea operam exhibent, ut longis ac frequentibus obsequiis boni tandem aliquid adipiscantur; quantâ uti diligentiâ debemus, nè quid præter ejus voluntatem faciamus, cujus nutu tam cœlestia, quàm terrestria gubernantur, cujúsque munera non modò non rejicienda, verùm etiam summopere exoptanda sunt? quippe quæ (ut Trojanus Alexander apud eundem Homerum testatur) nullus unquam diis ipsis non præbentibus

præbentibus sponte suâ sumere posset. Nam quod vulgò dici solet, Deus undecunque adjuvat, si modò sit propitius; quid sibi aliud vult, quàm ut omni pietate, omnibus obsequiis, purâ denique ac sincerâ mente Deum nobis conciliemus; cujus natura non ejusmodi est, ut muneribus perinde atque improbus fœnerator capiatur, sed solâ vitæ integritate, pientissimisque placetur precibus, nec ullo pacto iniquorum ac flagitiosorū muneribus corrumpatur? Hinc est quod Porphyrius ait: Θεοῖς δὲ ἀρίστη μὲν ἀπαρχὴ νοῦς καθαρὸς, καὶ ψυχὴ ἀπαθής. Quæ verba significant, nullas deo Opt. Max. gratiores offerri posse primitias, quàm puram mentem, & affectibus ac perturbationibus liberum animum. Nam quod Ovidius ait:

Munera (crede mihi) placant hominésq; deósque:
Placatur donis Jupiter ipse datis:

Et Euripid. in Medea:

Πείθειν δῶρα καὶ θεοὺς λόγος, Id est, donis vel ipsos dictitant flecti deos: ad bonorum virorum dona referendum esse videri potest. Quòd si quis fieri posse nonnunquam crederet, ut Deus scelestorum hominum donis moveretur, is profectò canibus pecudum custodibus Deum ipsum assimilaret, quibus lupi rapinæ particulam concedunt, ut his muneribus placati atque allecti, diripi greges patiantur. Sed longè secùs res habet: solos namque bonos respicit Deus, iisque quàm libentissimè opitulatur. Nec fieri potest, ut viro bonitate prædito mali quicquam accidat: nec dum vitam degit, nec post mortem, ejus res à Deo Optimo Maximo unquam negliguntur. Æsopus interrogatus, Quid dii facerent? respondit, τὰ μὲν οἰκοδομεῖν, τὰ δὲ καταβάλλειν. Quod significat, Deum ipsum hos quidem extollere ac celebrare, alios verò pro meritis obscurare ac deprimere. Unde haud immeritò Aristoteles de Magno Alexandro ad Antipatrum scribens, ait:

Alexander Magnus.

dicere

dicere ipsum non propterea magis sibi placere quòd multis imperaret, quàm quòd de diis optimè sentiret. Nam qui bonam habent de iis opinionem, illisque quàm libentissimè obsequuntur, pientissimi ab omnibus existimantur, & numinum vice coluntur. Aeneam, quòd in deos pientissimus fuisset, inter numina recensuit vetustas. Numa Pompilius cùm omnium maximè ac religiosissimè deos coleret ac veneraretur, tutissimam finitimorum pacem divinúmque Egeriæ nymphæ commercium meruit: At deorum contemptor Mezentius, in prælio impiè commisso fœdissimè trucidatus est. Capaneus, Hipponi filius, cùm Thebana mœnia, diis etiam invitis, se conscensurum jactanter gloriatus esset, fulmine ictus, delapsus est. Quare, uni esse Deo omnium maximè parendum censemus; summisque egregium hunc poetam laudibus afficiendum arbitramur, qui divino afflatus spiritu, unico versu nos quomodo Optimus Maximus sit placandus Jupiter, admonuit.

Numa Pompilius.

Mezentius.

Capaneus.

Cap. III.

MAgna est profectò Latinorum poëtarum cohors, candidissimi auditores, multique nominis; sed longè major ac præstantior haberetur, ni oblivionis situ, rerúmque edaci tempore, quàm plurima veterùm poëtarum monumenta intercepta fuissent. Quorum jacturam nè perpetuò lugeamus, eorúmq; desiderio maceremur, divinus poëta Virgilius causam præbet: quippe qui multorum instar habeatur. Cujus eximia opera licèt innumeris sint referta sententiis, quæ proverbiorum vice in omnium ore fungantur, hæc tamen imprimis memoratu digna visa est: Omnia vincit amor.

Quæ usque adeò omnium consensu jam probata est, ut nullus sit tam literarum ignarus, quin eam &

memoriâ teneat, & quàm sæpissime prædicet: cùm præsertim non modò cuncti mortales, sed & bruta ipsa immania, amoris violentiæ cedant, ejúsque imperium etiam invita patiantur. Cujus mehercule rei nullâ duci admiratione debemus. Magnus est enim deus Amor, nec minùs apud deos, quàm apud homines mirandus, cùm multis aliis de causis, tum vel maximè ob ejus venustissimam originem: nam inter antiquissimos deos recensetur. Hesiodus: Omnium (inquit) primum natus est chaos, indè terra, tartara, & Amor. Parmenides ante deos omnes natum Amorem autumat. Acusilaus Hesiodo astipulatur: Eurip. Tragicorum præstantissimus omnium, deorum supremum esse Amorem his trimetris indicat:

Ἔρωτα δ᾽ ὅστις μὴ θεὸν κρίνει μέγαν,
Καὶ τῶν ἁπάντων δαιμόνων ὑπέρτατον,
Ἢ σκαιός ἐστιν, ἢ καλῶν ἄπειρος ὢν
Οὐκ οἶδε τὸν μέγιστον ἀνθρώποις θεόν.

Ovidius quoque de amore locutus addit:

Regnat & in dominos jus habet ille deos.

Quid de Lacedæmoniis ac Cretensibus dicam? Nonne & ipsi, quantam inesse amori vim arbitrarentur, evidentissimè indicârunt? Quorum alteri priùs quàm cum hostibus manus consererent, Amori ante structas acies sacra faciebant, perinde atq; in structarum cohortium amicitia ipsa esset victoria collocata. Cretenses verò formosissimos in acie pueros exornantes, Amori per eos sacra faciebant, ut Sosicrates scriptum reliquit. Samii (ut Erxias autor est) Amori gymnasium consecrârunt, cujus festum Eleutheria propterea cognominabant, quòd per ipsum deum Athenienses libertatem consecuti fuissent. Apud Thebanos (ut Athenæus testatur) ὁ ἱερὸς λόχος appellatus, ex amatoribus atq; amatis constabat, τὴν τοῦ θεοῦ σεμνότητα ἐμφαίνων. Alexis Cupidinem ipsum

ipſum nec fœminam, nec marem, non deum, non hominem, ſed multas in unam formam compactas ſpecies eſſe indicans, eóſq; qui amoris ſimulacrum effingere conantur, maximè arguens. De Amore in Phædro hæc ſcribit: Ἔστι γὰρ οὔτε θῆλυς, οὔτ' ἄῤῥην, πάλιν οὔτε θεὸς, οὔτ' ἄνθρωπος, οὔτ' ἀβέλτερος, οὔτ' αὐτὸν ἐμφύων, ἀλλὰ συνηνεγμένος πανταχόθεν, ἐπὶ τύπῳ πόλλ' εἴδη φέρων· ἡ τόλμα μὲν γὰρ ἀνδρὸς, ἡ δειλία γυναικὸς, ἡ δ' ἄνοια μανίας, ὁ δὲ λόγος φρονοῦντος, ἡ σφοδρότης δὲ θηρὸς, ὁ δὲ πόνος ἀδάμαντος, φιλοτιμία δὲ δαίμονος.

Plato igitur omnium philoſophorum præſtantiſſimus, maximam Amoris vim ac ſapientiam cupiens indicare in Convivio, hæc dicit; Amor poëta eſt adeò ſapiens, ut alios quoque poëtas efficere poſſit. Quilibet enim, licèt antè rudis, in poëtam evadit egregium, cùm primùm Amor afflaverit. Ex quo perſpicuè conjectare licet, Amorem peritum eſſe poëtam, omnéſque muſicos poëſis numeros continere. Idem de eodem: Sagittandi, medendi, divinandi peritiam duce Amore invenit Apollo, qui Amoris eſt diſcipulus. Muſicen ſimiliter Muſæ, fabricam ærariam Vulcanus, texendi artificium Minerva, Jupiter deorum hominúmque gubernationem. Quare cùm deorum vetuſtiſſimus ac maximus ſit Amor, non immeritò æquè in cæteros deos, atq; in omnes homines ſuum ſemper exercuit imperium. Nam Jovem ipſum modò in cygnum, modò in taurum transformavit, quandoque in aurum conflavit. Neptunum equi, Mercurium hirci formam induere coegit. Apollinem, ut Admeti paſceret armenta, compulit. Venerem, ut ad Idæ montis radices Anchiſen quæreret, quàm ſæpiſſime adegit. Quantopere autem miſeros ſit ludificatus mortales, veterum ſcriptorum monumenta evidentiſſimè indicant. Unde colligere licet, nunquam ferè humanum genus in extremas tam publicè quàm

privatim incidisse calamitates, quin Amor ipse caussam ac materiam suggesserit. Nam ut à publicis ac perniciosis bellis exordiamur, Iliacum incendium mutuus atque incestus Alexandri & Helenes amor excitavit. Græcorum exercitum illa exitiosa pestis propter Chryseida graviter invasit. Achilles ad iram plurimis Græcorum perniciosissimam, Briseidis desiderio commotus est. Belli inter Thebanos ac Phocenses per decennium conflati (quod ἱερὸν, hoc est, sacrum appellatum est) Thebano Thebana mulier à Phocense quodam amoris stimulis rapta, causam præbuit. Chrysaicum quoque bellum nuncupatum (quod inter Cyrrhæos & Phocenses, ut Callisthenes scriptum reliquit, decennium tenuit) propter Magisto, Pelaguntis Phocensis filiam à Cyrrhæis raptam, imprimis contractum perhibetur.

Cambyses. Cambyses Persarum rex mulieris impulsu (ut Ctesias credit) in Ægyptum expeditionem fecit. Nam cùm Ægyptias mulieres in nocturnis congressibus à cæteris mirum in modum differre intellexisset, Amasidis Ægyptiorum regis gnatam, uxorem petiit. At Amasis veritus, nè filiâ pro pellice uteretur, ejus loco Hitetim Apriæ filiam misit, qui à Cyrrhenensibus superatus Ægyptiorum regno exciderat, & ab Amaside fuerat occisus. Quâ re cognitâ Cambyses, puellæ etiam exhortatione quæ patris ultionem expetebat, Ægyptiis bellum intulit. Quid fuit in causa, ut Philippi Macedoniæ regis domus everteretur? Nempe Cleopatræ importunæ nuptiæ. Ut Herculis familia dissiparetur, Iole Euryti filia causam præbuit. Thesei domus propter Phædram ad nihilum redacta est: Athamantis, propter Themysto Hypseo genitam: Jasonis, propter Glaucam Creontis filiam. Agamemnon, post consecutam apud Ilion victoriam, cùm in patriam sospes reversus esset, à Clytæmnestra uxore, quòd Cassandram misere

ferè deperiret, interfectus est. Nonne nostris quoq; temporibus maxima hominum pars, quotidie amoris suasu digladiatur, ac passim trucidatur? Quare, cùm multis jam periculis compertum sit, Amorem ipsum tam apud deos, quàm inter homines plurimùm valere, illi omnino, quàm commodissimè fieri potest, cedendum est: Virgilio, poetarum principi, perquam assiduè studendum, quòd hujusmodi undecunque scateat sententiis.

CHREIA IIII.

QUantò sæpiùs ac frequentiùs Mantuani Virgilii volumina repeto, tantò illum magìs, & suspicio & admiror. Unus enim Virgilius characterum diversitate, ea complexus est, quæ viri tres, Græcorum præstantissimi, vix consequi potuere. Nam bucolico carmine Theocritum æquavit, georgico Hesiodum antecessit, heroico divinum illum Homerum ad amussim expressit. Quæ quidem omnia cunctis fuisse Græcis præstantiorem Virgilium eò indicant, quòd Græcorum nullus triplicem hanc dicendi materiam ausus adhuc fuerit, sed unusquisque intra suum scribendi genus sese continuerit. Est præterea in Virgilio dicendi facilitas, & in rebus enarrandis candor, ut nemo sit tam rudis, & à re literaria alienus, quin Virgilianâ lectione mirum in modum oblectetur: cùm præsertim aureis ac divinis inter legendum quàm sæpissimè occurratur sententiis, quæ legentium animis usque adeò blandiuntur, ut vix dum perlectæ, memoriæ inhæreant, nec unquam amplius excidant: qualis est, Non omnia possumus omnes.

Quæ verba significant mortalium neminem tanto esse ingenio præditum, ut solus omnia sapiat atq; intelligat, nihilq; eum penitus lateat. Cuncta enim scire divinum esse potiùs quàm humanum noverat

poeta. Nam quandoque bonus dormitat Homerus. Hinc celebratum est apud Græcos proverbium; Εἷς ἀνὴρ, οὐδεὶς ἀνήρ· hoc est, Unus vir, nullus vir: quasi velit innuere, nihil egregiū ab uno homine præstari posse, si aliorum auxilio fuerit destitutus. Quod autem legitur apud Euripidem: Εἷς ἀνὴρ οὐ πάνθ' ὁρᾷ, id est, Unus vir haud videt omnia; id sanè significat, neminem unum nè maximo quidem rerum usu atq; experientiâ tantam unquam consequi posse peritiam ac solertiam, ut omnia per se dispiciat, nec ulla in re hallucinetur atq; decipiatur. Socrates qui Apollinis oraculo suæ ætatis sapientissimus judicatus est, se nihil omnino præter exiguam quandam amandi disciplinam scire ingenuè fatebatur. Hercules Jove genitus (quem Marathonii, ut Pausanias, omnium primi in deorum numerum propterea recensuere, quòd non minùs animi quàm corporis virtutibus excelleret) eodem tempore & adversus Hydram, sophisticam mulierem certare non valuit; cui, ut Plato refert, propter sapientiam, pro uno sermonis capite amputato, multa repullulabant: & adversus Cancrum, sophistam quendam ex mari adventantem, à quo, cùm ad sinistram urgeretur, verbísque acriter morderetur, nepotis sui Iolai auxilium imploravit, cujus ope vehementer adjutus, victoriam vix tandem consecutus est. Quare, cùm ii quoque quibus nè cœlum quidem negatum est, per se omnia non potuerint, poetarum præstantissimo proculdubio credendum est, Virgilianæq; lectioni est omnium maximè inserviendum, unde hujusmodi sententias haurire quàm sæpissime licet.

Chreia V.

Nihil est profectò quod hominum quispiam tam propenso ac libenti agat animo, quin quandoq; fastidium pariat, si modò nullâ adhibitâ intermissione,

ne, diutiſſimè in eodem verſatus fuerit. Hinc factum eſt, ut Ariſtophanis illud jam diu apud vulgum proverbii vicem obtineat: Ἁπάντων πλησμονὴ, hoc eſt, Omnium rerum ſatietas. Quod ità eſſe cùm ſæpe aliàs, tum vel maximè nudiuſtertius ſupra modum expertus ſum. Nam cùm in prædio noſtro, quod haud multùm ab urbe diſtat, unà cum amicis, Dianæ ſtudiis, quæ à teneris unguiculis mihi ſemper plurimùm placuêre, toto animo incumberem, cæterarúmq; rerum oblitus uni venationi operam impenderem, tanta me venationum extemplo cepit ſatietas ac faſtidium, ut relaxandi animi causâ, ad Minervæ ſtudia me ſtatim contulerim, Virgiliúmq;, quem fortè mecum attuleram, aggreſſus ſim: in quo quidem lectitando, multæ mihi memoratu dignæ paſſim occurrerunt ſententiæ, inter quas hæc maximè, & quàm ſæpiſſime memoranda viſa eſt;

Uſque adeóne mori miſerum eſt?

Quâ poetârum prudentiſſimus nos admonuit, mortem etiam ipſam minimè forti viro recuſandam: quippe quæ, modò honeſta ſit, vitam quoque turpem quandoque ſoleat exornare, cùm contrà vita turpis nè morti quidem honeſtæ locum relinquat.

Quis, niſi penitus mente captus, honeſtæ morti turpem præferat vitam, cùm præſertim in tot ac tantis humanæ vitæ procellis ac tempeſtatibus tutiſſimus nobis portus appellanda ſit? Hinc eſt, quòd Ajax ille Telamonius apud Sophoclem ait:

Ουκ ἂν πριαίμην οὐδενὸς λόγου βροτὸν,
Ὅστις κεναῖσιν ἐλπίσιν θερμαίνεται·
Ἀλλ' ἢ καλῶς ζῆν, ἢ καλῶς τεθνηκέναι
Τὸν εὐγενῆ χρή.

Quid enim in morte eſt, quod ſit jure formidandum? quam, ſi Euripidem divinum poetam ſequi voluerimus, animi pariter ac corporis interitum exiſti-

mabimus: cujus hæc verba sunt;

Ἄκουσον ὥς σοι τέρψιν ἐμβαλῶ φρενί·
Τὸ μὴ γενέσθαι θανεῖν ἴσον λέγω.

Quod si fas est credere, non magis esset post mortem metuendum quàm, priusquam nasceremur, unquam timuimus. Sin autem in morte ipsa non interitus, sed animi à corpore migratio est, cur non potiùs meliora, bonis præsertim viris speranda, quàm deteriora verenda sunt? Neque enim fieri potest, ut viro bono mali quicquam accidat, nec vivo, nec mortuo, nec ejus res à Diis immortalibus negliguntur. Plato in Socratis Apologia: Mortem (inquit) timere nihil aliud est, quàm sapientem videri eum, qui non sit sapiens; quippe cùm id sit, Scite videri, quæ nescias. Nemo enim scit, utrùm mors omnium bonorum summum homini contingat: Metuunt autem perinde ac si eam malorum esse maximum non ignorarent. Cui verò dubium esse debet, quin hæc ipsa inscitia sit maximè vituperanda, per quam aliquis se putat scire, quæ nesciat?

Stultum est igitur, id temerè formidare, quod & quale sit omnino nescias, & nullis precibus ac muneribus, nullísve maximis quidem viribus declinari unquam potest. Omnibus enim ex æquo moriendum est; quod Horatianum facilè illud indicat:

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Regúmque turres, ô beate Sesti.

Et Homerus hoc carmine non inficiatur;

Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ βίη Ἡρακλῆος φύγε κῆρα,

Id est,

Nec vis Herculea fatum evitavit acerbum.

Quòd autem horrida mors muneribus non capiatur, senarius hic indicio est;

Μόνος θεῶν γὰρ θάνατος οὐ δώρων ἐρᾷ.

Id

Id eſt, Mors ſola donis non evitatur.
Itaque forti ac libenti eſt animo obeunda, & ut gradum acceleret, nec ultimam atque imbecillam expectet ſenectutem, ſummis eſt precibus optandum.

Ὃν γὰρ φιλεῖ θεὸς, ἀποθνήσκει νέος. Id eſt, quem enim Deus diligit, juvenili moritur ætate. Quæ utique verba ſignificant optimè atque pulcherrimè cum illo actum eſſe, qui hujuſce miſeræ atque infeliciſſimæ vitæ calamitatibus quàm celerrimè ereptus fuerit, & ad ſempiternam illam felicitatem, quâ animæ poſt mortem fruuntur, quàm primùm migraverit. Quod cygni (utpote qui ab Apolline, cui dicati ſunt, divinationem accepêre) planè providentes, tunc dulciſſimos ac ſuaviſſimos edunt cantus, cùm ſe citò ſentiunt morituros. Codrus ille Atheninenſium Rex, & Macaria, Herculis ac Deianiræ filia, non propterea tantùm voluntariæ ſe morti diverſis bellis obtulêre, ut civibus ſuis adverſus Lacedæmonios pugnantibus victoriam relinquerent, famámque apud poſteros aſſequerentur; ſed quòd in morte non modò nihil mali, verùm etiam ſummam eſſe mortalibus felicitatem arbitrarentur. Quod apud Romanos & M. Curtius, juvenis bello egregius, qui ſe armatum in altiſſimam illam voraginem immiſit; & duo illi Decii, qui cùm conſules eſſent, ſe pro legionibus Romanis devoverunt, mihi proculdubio ſenſiſſe videntur. Neque enim tam alacri animo ſe perinde ac victimas Reipublicæ præbuiſſent, ſi quid mali poſt mortem ſibi futurum ſperâſſent. Quare & mortem minimè miſeram eſſe credendum eſt, & Virgilius non modò aſſiduè in manibus habendus, ſed & memoriæ theſauro commendandus; quippe qui ſui ſtudioſos tam bellè inſtituat.

De

De sententia quæ Græcè Γνώμη dicitur.

Cap. IIII.

Sententia ex eo nomen accepit quòd similis sit consiliis aut decretis, sicuti & γνώμη. Quintil. lib. 8. cap. 5.

SEntentia, est oratio brevi complexu aliquid quod ad hortandum dehortandúmve pertinet, explicans. Sententiarum verò alia exhortans, alia dehortans, alia enuntians. Est item alia simplex, alia composita. Præterea alia probabilis est, alia vera, superlata alia.

Exhortans sententia est, ut:

Oportet amicum præsentem amare, volentem verò dimittere.

Dehortans, ut:

" Turpe quiete ducem totas deperdere noctes.

Enuntians, ut:

" Pecuniis opus est, sine quibus nihil eorum quæ " necessaria sunt rectè fiet.

Simplex, ut:

" Optimum id augurium est, patriam tutarier ar- " mis.

Composita, ut:

" Multos esse malum reges, rex unicus esto.

Probabilis, ut:

" Quales amicos quisque habet, talem scias.

Vera, ut:

" Expers malorum vita nulli contigit.

Superlata, ut:

" Infirmius nihil homine.

" Hoc ergò pacto sententia dividitur. Tractabis " verò ipsam eisdem capitibus, quæ in usûs explicati- " one diximus. Laudabis primúm: deinde explicabis: " tum confirmabis, ex Causa, Contrario, Similitudi- " ne, Exemplo, Testimonio veterum; Demum brevi

Epilogo

Epilogo concludes. Differt autem sententia ab usu, ››
eo quòd usus persæpe activus est: Sententia verò ››
semper in oratione consistit. Deinde, quòd usus semper ››
habet additam personam: Sententia sine persona ››
effertur. ››

Exemplum sententiæ exhortativæ, Theognidis.

In mare cetiferum, nè te premat aspera egestas, ››
Desili, & à celsis corrue, Cyrne, jugis. ››

Indignum Theognidi visum est, Poeticam velut rem ineptam accusari. Iraque relictis fabularum commentis, ipse ad formandos mores, vitámque instituendam, ipsam traduxit. Cùm videret enim poetas compositis fabulis, veluti præclaro aliquo invento gaudentes, ipse satius duxit, quomodo rectè vivatur, carmine complecti. Laudandus certè ob utrumque: & quòd metri gratiam observavit, & quòd meliorum admonens, institutionis attulit fructum. Sed hujus ut alia omnia, ità hoc in primis meritò quis laudaverit, quod de paupertate dixit. *A laudabili.*

Quidnam igitur dixit? Qui vitam in miseria ducit, mori potiùs amet. Multò enim meliùs à vita discedere, quàm solem sui dedecoris testem habere. Hæc sunt quæ ex philosophorum dogmate protulit. Licet autem considerare, quâ ratione motus ista tam prudenter ediderit. ››

Degens enim in paupertate, cùm adhuc minor natu est, nequit exerceri ad virtutem: ut verò ad virilem pervenerit ætatem, improbissima faciet. Legatus enim pro patria pecuniâ corrumpitur: concionaturus, quò spes lucri duxerit, eò flectet orationem. Jus verò dicturus, pro largiente pronuntiabit, suscipiétque pro suffragiis dona. *A causa.*

Vacui autem paupertatis curis, & pueri ad spem protinus honestissimam virtutis attolluntur, & viri *A contrario*

facti

" facti cuncta splendidè administrant; jam in pace
" sumptum edendis publicè muneribus faciendísque
" ludis præbentes, jam in bello impensas in toleranda
" militiæ onera conferentes.

A simili. At verò quemadmodum gravibus astricti vinculis
" quò minùs liberum ipsis sit, quod velint, agere, vin-
" culis prohibentur: sic in paupertate degentibus ob-
" stat, quò minùs exercere libertatem possint, ipsa
" paupertas, & inopia rerum.

Ab exemplo. Irum vides, qui cùm Ithacensium unus esset, non
tamen id juris sibi, quod reliquis civibus erat. Cui
" tam molesta paupertas fuit, ut nomen quoq; inopiâ
" permutaret. Arnæus enim primò vocatus est, posteà
" Irus appellatus, id ab administratione cognomen-
" tum assecutus. Et quid oportet Irum dicere? Ipse qui
" Ithacâ quoque potiebatur Vlysses, postquam do-
" mum rediens paupertatem simulabat, ipsius etiam
" sensit mala, domi suæ à temulentis ministris percus-
" sus, & injuriâ adfectus; adeò paupertas meo judicio
" dura res est.

A testimonio veterũ. Præclarè ergò, rectéque Euripides inquit, Malum
esse nihil habere, neque paupertatem nobilitate le-
" vari posse.

Epilogus. Quomodo ergò quis satis & pro dignitate lauda-
" bit Theognidem, talia támque graviter de pauper-
" tate monentem?

SCHOLIA.

Lib. 8, ca. 5. SEntentiam, autore Quintiliano, veteres, quod a-
nimo sensissent, vocaverunt. Nos autem hoc lo-
co dicimus orationem, quæ ad mores & communem
hominum vitam pertinet, ostenditque quid aut fiat
in ea plerunque, aut fieri oporteat. Ut:

Feras, non culpes, quod vitari non potest.
Comes facundus in via pro vehiculo est.

Furor

Furor fit læſa ſæpius patientia.
Nimiùm altercando veritas amittitur.

Harum Publii ſententiarum meminit Gellius lib. 17. cap. 14.

Aliquando refertur ad rem. Cicero pro Ligavio: Nihil eſt tam populare quàm bonitas. Aliquando ad perſonam, ut illa Afri Domitii: Princeps qui vult omnia ſcire, neceſſe habet multa ignoſcere. Quintilianus lib. 8. cap. 5.

Oportet amicum, &c. Locus deſumptus eſt ex Homeri 15. Odyſſeæ, ubi Menelaus ad Telemachum ità loquitur:

Χρὴ ξεῖνον παρεόντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν.

Non ego te longiùs, inquit, hîc morabor redire cupientem.

Ægrè utrumque feram, ſi me nimis hoſpes amabit,
Oderit aut nimis: at medium ſervantia laudo:
Nam ſemel exceptũ ut nolentem impellere durum,
Sic retinere malum fuerit properare volentem.

Oportet igitur & hoſpitem præſentem amare, & volentem dimittere: ut interpretatur Raphael Volaterranus. Admonet autem Menelaus incivilem eum eſſe, qui non ſit hoſpitalis: Incivilem item qui nimiùm hoſpitalis, abire contendenti penulam (ut aiunt) ſciderit, atque nolentem pertinaciùs retinuerit. Invitum ſervare nec eſt mentis puto ſanæ: Ut ait Eraſm. in expoſtulatione, Jeſu. *Hoſpitalitas.*

Turpe quiete, &c. Locus habetur in Iliados. lib. 2.

Ὀυ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα.

Haud dignum duce id eſt, noctem dormire per omnem,

Ut reddit Eraſmus in proverbio: Non decet principem ſolidam dormire noctem. Docet vigilantiam ac ſolicitudinem maximè convenire principibus; ut qui tantam negotiorum ſarcinam ſuſtineant humeris, Sapienter ille judicii ſubtilis rex, qui tradi-

tum sibi diadema, priusquam capiti imponeret, retentum diu consideravit, inquiens: O nobilem magìs quàm felicem pannum, quem si quis penitus cognoscat quàm multis solicitudinibus & periculis, & miseriis sit refertus, nè humi quidem jacentem tollere vellet! Hæc Valer. lib. 7. cap. 2.

Pecunia. *Pecuniis opus est, &c.* Locus ex prima Demosthen. Olynthiaca, quem in proverbio, Pecuniæ obediunt omnia, sic vertit Eras. Breviter opus est pecuniis, neque citra has quicquam eorum, quæ facienda sunt, confici potest. Quippe mortalibus nihil est charius pecuniâ. Hæc una inter mortales plurimùm valet. Unde 1. Epist. Horat.

Scilicet uxorem cum dote, fidémque, & amicos,
Et genus, & formam regina Pecunia donat.
Ac bene nummatum decorat Suadela, Venúsque:

Bellerophon apud Euripidem inquit, pecuniarum usum contemplatus:

Sine me vocari pessimum, ut dives vocer.
Nemo an bonus, an dives omnes quærimus.
Non quare & unde, quid habeas tantùm rogant.
Ubique tanti quisque, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe sit, quæris? Nihil.

Sine quibus, &c. Fuerunt enim qui dixerunt, Impossibile pecuniis indigentem bene principari, studióque vacare posse. Atqui ubi non honoratur virtus, ibi non est possibile firmum optimorum esse in Repub. statum. Cujus rei meminit Arist. 2. Polit. cap. 9.

Optimum id augurium, &c. Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. Sumptus est ex Homer. 12. Iliad. ubi Hector auguria reliqua negligens loquitur (Erasmo interprete) ad hunc modum:

Aligeris avibus tu me parere jubes nunc,
Auguria. Quarum nulla mihi cura aut respectus, utrùmne
Ad dextram Eoi veniant mihi Solis ad ortum,

An

An lævam;ad Solem occiduum,noctisque tenebras.
Verùm nos Jovis arbitrio parere necessum est
Altitonantis: hic imperium tenet unus in omnes,
Quotquot mortales,quotquot sunt morte carentes.
Una avis optima, pro patria pugnare tuenda.

Et Qu. Fabius Maximus cùm augur esset, dicere ausus est: Optimis auspiciis ea geri, quæ pro reipub. salute gererentur; quæ contra rempub. fierent,contra auspicia fieri, ut ait Cicero in Catone majore.

Cæterùm olim apud gentes auguria vel auspicia summis studiis observabantur,ac major illis adhibita fides propter miraculum Actii Navii. Quo tantus honor accessit,ut nihil belli domíque postea,nisi auspicatò gereretur, ut ait Livius lib.1. Hinc damnatus fuit L. Junius, quòd auspiciis neglectis,classem tempestate amiserit: Et P. Claudius, quòd cùm auspicia more majorum petenti pullarius non exire pullos caveâ nuntiâsset, eos in mare jusserit abjici, dicens: Quia esse nolunt, bibant. Valerius lib. 1.cap. 4.

Sunt autem sententiæ simplices, quæ simpliciter sine rationis subjectione proferuntur: ut, Liber est is æstimandus, qui nulli turpitudini servit. *Simplices Sententiæ.*

Item, egens æquè is est, qui non satis habet, & is cui nihil satis potest esse.

Item, Optima vivendi ratio est eligenda, eam jucundam consuetudo reddet. Quæ sententiæ non sunt improbandæ, propterea quòd habet brevis expositio, si rationis nullius indiget,magnam delectationem. Sed illud quoque probandum est genus sententiæ, quod confirmatur subjectione rationis, hoc modo: Omnes bene vivendi rationes in virtute sunt collocandæ, propterea quòd sola virtus in sua potestate est, omnia præter eam subjecta sunt fortunæ dominationi. Vide Ciceronem quarto ad Herennium, & Quint.lib.8.cap.5.

Composita,

rtuna. *Composita, &c.* Sunt sententiæ quæ duplices efferuntur, hoc modo, sine ratione: Errant qui in prosperis rebus, omnes impetus fortunæ se putant fugisse: sapienter cogitant, qui temporibus secundis casus adversos reformidant. Cum ratione, hoc pacto: Qui adolescentium peccatis ignosci putant oportere, falluntur, propterea quòd ætas illa non est impedimento bonis studiis: at hi sapienter faciunt, qui adolescentes maximè castigant, ut quibus virtutibus omnem vitam tueri possint, eas in ætate maturissima velint comparare.

Monarchia. *Multos esse malum, &c.* Ulysses Iliados secundo loquitur ad Thersiten: οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω. Quod Erasmus (in proverbio: Imperatorum multitudo Cariam perdidit) ità vertit:

Multos imperitare malum est: rex unicus esto.

C. Cæsar Caligula, cùm audiret fortè reges, qui officii causâ in urbem advenerant, concertantes apud se super cœnam, de nobilitate generis, exclamavit: Εἷς κοίρανος ἔστω, Εἷς βασιλεύς, ut ait Suet. Unus dominus sit, unus rex. Est autem triplex reipub. status, Δημοκρατία, id est, principatus populi, μοναρχία, id est, unius principatus, & ὀλιγαρχία, id est, status reipub. à paucis administratæ. Atqui nihil est pejus licentiâ multitudinis, quâ nulli paretur, sed pro sua quisque libidine rem gerit. Hanc Græci vocant ἀναρχίαν, malum fermè tyrannide pejus. Par malum πολυαρχία.

Probabilis, &c. Priscianus verisimilem appellat. Ut, Si quis cum malis conversatur libenter, nunquam de hoc bene interrogavi viro, sciens quoniam talis est quales illi, cum quibus conversatur.

Consuetudo contagiosa. *Quales amicos, &c.* Unde psal. 17. Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris: Et cũ electo electus eris, & cum perverso perverteris. Celebratur & hic senarius à Græcis, κακοῖς ὁμιλῶν κ' αὐτὸς ἐκβήσῃ

ἐμβήσῃ κακός, id eſt, Malus ipſe fies, ſi malis conjungeris. Corrumpunt enim mores bonos colloquia prava. Et, Si juxta claudum habites, ſubclaudicare diſces. Vide Eraſmi proverbia. Plutarchus in commentario de ratione dignoſcendi verum amicum ab adulatore, ſcribit tantam habere vim aſſiduam conſuetudinem, ut imprudentes etiam imitemur vitia eorum, quibuſcum vivimus. Sic Platonis familiares ejus gibbum imitabantur.

Expers malorum, &c. Aphthonius Ἄλυπον βίον habet; Vitam, inquit, ſine triſtitia nulli licet invenire. Rectè Heſiod.

Ἄλλοτε μητρυιὴ πέλει ἡμέρη ἄλλοτε μήτηρ,

Ipſa dies quandoq; parens, quandoq, noverca eſt.

Proinde Plinius ſe dubitare dicit, utrùm natura ſæpius noverca ſit, an mater, ut quæ tot venena, tot item remedia progignat. Vide Chiliades Eraſmi. Nemo eſt, qui ſemper in tranquillitatis portu naviget. Quotuſquiſque eſt hominum, quos non teneat aliud atque aliud, tanquam in panegyre malorum, infortunium? Ut ſapienter Solon protulerit: Si in unum locum cuncti mala ſua contuliſſent, futurum, ut propria deportare domum, quàm ex communi miſeriarum acervo portionem ſuam ferre mallent, ut ait Valerius lib. 7. cap. 2.

Superlata, &c. Priſcianus ſuperlativas ſententias vocat; ut,

Fama malum, quo non aliud velocius ullum,
Mobilitate viget, &c.

Infirmius nihil, &c. Verſus Homeri eſt:

Οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο.

Quem Eraſmus in proverbio [Homo bulla eſt] ità tranſtulit: Nil homine enutrit tellus infirmius alma. Catanæus: Debilius nil terra facit mortalibus ipſis. Glaucus Iliad. 6. verè loquitur in hanc ſententiam, *Homo bulla.*

Tale genus eſt hominum, quale foliorum, &c.

F *Indignum*

Indignum Theognidi, &c. Nomen est poëtæ Græci, cujus (ut Tertullianus ait) sæpe meminit in legibus Plato. Et Erasmus in proverbio [Optimum non nasci] carmen hoc ejus citat:

Ἀρχὴν μὲν μὴ φῦναι ἐπιχθονίοισιν ἄριστον.

Idem proverbiali figurâ dixit,

Οὔτε γὰρ ἐκ σκίλλης ῥόδα φύεται, οὐδ᾽ ὑάκινθος.

Qui vitam in miseria, &c. Hoc argumentum & styli, & ingenii exercendi causâ tractari solet. Non ut paupertati (quæ, juxta proverbium sapientiam sortita est) suspendio sit arbor deligenda, aut desiliendum à quinque scopulis, vel rupibus in undam. Verius est, quod S. Chrysost. in Epist. ad Heb. scriptum reliquit: Paupertas est manuductrix in via quæ ducit ad cœlum; sed hoc malum influxit humanis mentibus, ut honori sit pecunia, & nemo nisi dives, honore dignus habeatur, ut ait S. Ambr. 2. Offic. c. 21.

Nequit exerceri ad virtutem, &c. Etenim, ut Juvenal. Satyr. 3. inquit:

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi-- -

Et Satyr. 7.

—Neque enim cantare sub antro
Paupertas. Pierio, thyrsúmve potest contingere sana
Paupertas, atque æris inops, quo nocte diéque
Corpus eget.

Quippe, ut Aristotel. 1. Ethic. inquit, Fieri non potest, aut non facilè fit, ut is agat res præclaras, cui facultates desunt. Multa namque per amicos, per divitias, per civilem potentiam, tanquam per instrumenta aguntur. Et in decimo, scribit sapientem & justum rebus his indigere, quæ necessariæ sunt ad vitam. Idem (ut Laërtius Diogenes scribit lib. de Vita Philosophorum quinto) dixit, Virtutem ad beatam vitam sibi minimè sufficere, quippe corporis bonis, exterioribúsque indigere.

Improbissima faciet, *&c.* Unde Horat. Odarum lib. 3. Oda 24.

Magnum pauperies opprobrium, jubet
Quidvis & facere & pati,
Virtutisque viam deserit arduæ.

Mantuanus in Bucolicis:

Pauperies inimica bonis est moribus: omne
Labitur in vitium; culpæ, scelerúmq; ministra est:

Pecuniâ corrumpetur, *&c.* Sed hæc sunt exercitii gratiâ dicta, cùm è contrario divitiæ malorum sint irritamenta, stimulos majores subdant, atque fenestram aperiant criminibus, ut præstiterit honestâ paupertate laborare, quàm injustis divitiis affluere. Hinc Menander,

Καλῶς πένεσθαι μᾶλλον, ἢ πλουτεῖν κακῶς.

Id est, Honestius est pauperem esse, quàm injustè divitem.

Duo sunt (ut inquit in novis Rhetoricis Cicero) quæ possunt ad turpe compendium permovere; inopia, & avaritia. Unde fit ut legati, atque causidici pecuniis sæpe corrupti causam deteriorem foveant, ac tueantur. Ergò lex erat apud Corinthios, Nè legatione fungentes acciperent munera. Et lege Corneliâ cautum: Nè quis legatis exterarum nationum pecuniam expensam ferret, ut ait Pomponius Lætus. Inter cætera fuit obiectum Æschini, quòd munera legatus acceperit, ut ait Quintilianus, lib. 4. cap. 4. Et Demosthenes ipse, acceptâ pecuniâ, contra Milesios loqui noluit, anginam se pati dicens. Vide Gell. lib. 11. cap. 9. & Erasmum in proverbiis. Porrò, nihil est tam sanctum, quod non violari; nihil tam munitum, quod non expugnari pecuniâ possit. Unde Philippus Macedonum rex, an præsidium tam esset difficile accessu rogavit, ut asinus auro onustus accedere non posset.

Non tamen id juris, &c. In repub. divites plus & honoris & authoritatis habent, quàm pauperes: dat enim census honores, pauper ubique jacet. Quippe quemadmodum timiditatem atque contemptum paupertas adfert, sic opulentia παῤῥησίαν, hoc est, loquendi confidentiam adducit, & ornamentum populare. Vulgus divitum dulci, ut ait Horatius, fortunâ ebrium, hoc putat suis divitiis deberi, ut quicquid dixerit, id protinus quasi Apollinis oraculum omnes suspiciant, & approbent, ut ait Erasmus in proverbio: Ἀργύρου κρῆναι λαλῶσιν.

Arnæus, &c. Homer. Odyss. 12. loquitur in hanc sententiam: Prodiit pauper publicus, qui per urbem Ithacam mendicabat, cujus erat insigne, vacuum continuò ventrem cibo potúque explere; vis alia ei nulla, seu virtus. Aspectu fuit procerus, cui nomen Arnæo ex ipsa genesi mater indidit. Juniores verò cuncti Irum vocabant, quoniam si quis vellet, nuntium ferebat more Iridis. Ad id respiciens Ovid. in Ibin, inquit:

Qualis erat nec non fortuna binominis Iri.

Paupertatis sensit mala, &c. Ulysses mendicus visus multa patiebatur, contumeliis affectus à Melanthio, qui calce quoq; eum percussit. Antinous scabello petiit, Odyss. 17. Et cùm proci cibis, vinóque essent obruti, in Ulyssem debacchati sunt. Etenim Minerva, ut Ulyssis animum adhuc magis injuriis exerceret, procos ab injuria non permisit abstinere. Unde Ctesippus pedem bubulum è canistro corripiens jecit in Ulyssem, ut habetur Odyss. 20.

Paupertas nobile alioquin reddit inglorium, unde illud Horat. Ser. lib. 2. Satyr. 5. Et genus, & virtus, nisi cum re, vilior algâ est.

Paupertatem nobilitate, &c. Extat & Menandri senarius: Πενία δ' ἄτιμον καὶ τὸν εὐγενῆ ποιεῖ, id est, Paupertas autem inhonoratum & nobilem facit. Vel, Clarum reddit paupertas inglorium, id est, claro loco natos, obscuros atque contemptos facit. Illustre genus sine divitiis magis deprimitur, quàm exaltatur.

Exem-

Exemplum sit sententiæ desumptum ex Prisciano.

ARGUMENTUM.

Non oportet per totam noctem dormire virum multis consulentem.

Laudabis igitur eum qui dixit, breviter. Deinde simplici expositione explicabis sententiam: ut, Non decet virum in summa potestate multis præsidentem, ab occasu solis usque ad ortum opprimi somno, aut veterno torpescere.

Debet enim præses semper vigilare, & subditorum suscipere curam, quam somnus aufert, & officii reddit immemorem. *A causa.*

Contrarium est enim rex & privatus, & somnus & vigiliæ. Sicuti ergò molestum non est, si privatus homo per totam dormiat noctem: sic intolerabile, si rex non vigilet, consulátque sibi parentium saluti. *A contrario.*

Quemadmodnm navium gubernatores, si cæteri dormiant, soli pro communi vigilant salute: sic oportet imperatores pro suis esse solicitos. *A comparatione.*

Hector noctu vigilans, & reipub. providens, speculatorem ad naves Græcorum mittebat Dolonem. Scipionis vigilantia Syphacis dormitantis castra expugnavit. Livius lib. 10. belli Punici. *Ab exemplo.*

Quod Salustius quoque comprobat, dicens, Multi mortales dediti ventri atque somno, indocti, incultique vitam, sicuti peregrinantes, transigunt.

Hæc habet exhortationem plerunque: ut, Oportet & nos necessarias res suscipientes, summâ curâ vigiliisque eis consulere, quibus præfecti sumus. *Conclusio.*

Aliud exemplum meum.

ARGUMENTUM.

Est melius tumido mergatur ut æquore Cyrnus,
Quàm levium studiis sollicitetur opum.

Exordium à laude.

QUæ sapienter dicta mores expoliunt, & ingenia formant, laudem suam merentur: quale carmen illius, qui longè melius esse confirmabat, fluctibus obrui, quàm honestâ paupertate rejectâ divitiis congerendis jugiter insudare.

Ab expositione.

Quæ sibi quid velint consideremus. Vitam pauperis cum honestate conjunctam longè præstantiorem intuit esse, quàm quæ perpetuâ contrahendarum opum libidine divexatur. imò longè consultius in mare præcipitem dari, quàm perversis opum coacervandarum studiis distorqueri.

A causa.

Longè enim melius est parum cum timore Domini, quàm thesauri magni, & insatiabiles. Et quid in se mali habet paupertas sacra? quid non potiùs boni? Hæc à Deo profecta, manuductrix quædam est in via quæ ducit ad cœlum, unctio athletica, exercitatio quædam magna & admirabilis, portus tranquillus. Et nihil opulentius eo, qui paupertatem sponte diligit, & alacritate suscipit, ut ait J. Chrysostomus serm. 18 super epistolam ad Hebræos. Divitiis igitur paupertas anteponenda, quæ securitatis asylum est, vitiorum expultrix, & ingenii repertrix; ut Græci rectè dixerint, Πενία τὴν σοφίαν ἔλαχεν, id est, Paupertas sapientiam adinvenit, Cic. 5. Tusc. Dies me deficiet, si velim paupertatis causam defendere. Aperta res est, & quotidie nos ipsa natura admonet quàm paucis, quàm parvis rebus egeat, quàm vilibus. Quid igitur prodest divitiarum gloria fluxa & fragilis? Felices pauperes si sua bona nôrint.

Quan-

Quantum hominibus divitiæ incommodent, vel cæco manifestum est. Plenæ sunt curarum atq; sollicitudinum. Juvenal. Satyr. X. *A contrario*

Pauca licèt portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus gladium contúmque timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram.
Cantabit vacuus coram latrone viator.
Et, —nulla aconita bibuntur
Fictilibus: tunc illa time, cùm pocula sumes
Gemmata, & lato Setinum ardebit in auro.

Prætereà stultitiam patiuntur opes, tollit amicos opulentia. Satietas (ut proverbio dicunt) ferocitatem parit.

Divitiæ superbos ac insolentes reddunt, vim inferunt, libidini fomenta subministrant, largitionibus jura subvertunt, tyrannidē augent, ac tutantur. Breviter, vitiis omnibus fenestram aperiunt.

Nullum crimen abest, facinúsque libidinis, ex quo
Paupertas Romana perit; hinc fluxit ad * istos
Et Sybaris colles; hinc & Rhodos & Miletos,
Atq; coronatum & petulans, madidúmq; Tarentum.
Prima peregrinos obscœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt secula luxu
Divitiæ molles, *ut ait Juvenal. Satyr. 6.*

* *Romanos colles.*

Contrà, paupertas est tuta securitatis mater, omnis virtutis, atque sapientiæ productrix, omnium civitatum conditrix, omnium artium repertrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica, cunctis laudibus apud omnes nationes perfuncta. Eadem enim apud Græcos in Aristide, justa; in Platone, benigna; in Epaminonda, strenua; in Socrate, sapiens; in Homero, diserta. Eadémq; paupertas populo Rom. imperium à primordio fundavit, próque eo Diis immortalibus simpulo & catino sacrificabant, ut ait Apuleius Orat.1. August. super Psalm. 76. Omnis philosophiæ magistra nobis est inopia.

A simili. Quemadmodum vinum (ut proverbio dicitur) senem vel nolentem saltare compellit; ità nihil tam ineptum, nihil tam à virtutibus omnibus alienum est, ad quod non incitet atque pelliciat divitiarum affluentia atq; luxus. Et quemadmodum divitiarum frons hilaris multis intus amaritudinibus est referta: sic paupertatis horridior aspectus, solidis & certis bonis abundat,ut ait Valerius Maximus. Et quemadmodum Campana luxuria invictum armis Annibalem illecebris suis complexa, vincendum Romano militi tribuit: ità Romanæ paupertatis frugalitas peperit victoriam. Arcesilaus paupertatem comparabat Ithacæ, patriæ Ulyssis, quòd juxta Homerum aspera quidem esset, sed bona κουροτρόφος, id est, juvenum altrix, dum eos consuefacit frugaliter & continenter vivere, & ad omnem virtutis functionem exercet eos.

Ab exemplo. Respice divitem illum in Evangelio, qui pretiosis quotidie vestibus induebatur, splendidéque vivens, genio indulgebat. Cui quid aliud perniciem attulit, quàm divitiæ? Et quid aliud perdito illi filio peccandi præbuit occasionem? Quid Judæ Christum prodendi, nisi vis pecuniæ, atq; iniquitatis mammona?

Hinc ille Eutrapelus cuicunque nocere volebat,
Vestimenta dabat pretiosa: beatus enim jam
Cum pulchris tunicis sumet nova consilia & spes:
Dormiet in lucem, scorto postponet honestum
Officium: *ut ait Horat. 1. Epist.*

Rectè Crates ille Thebanus, qui cùm ad philosophandum Athenas proficisceretur, magnum auri pondus in mare projecit; inquiens, Se non posse virtutes & divitias simul possidere. Hinc Moses natu grandior noluit vocari filius filiæ Pharaonis, potiùs eligens paupertatem pati, & simul affici malis cum populo Dei, quàm temporariis peccati commodis

modis frui: majores arbitratus divitias probrum Christi, quàm Ægyptiorum thesauros, Heb. 11. *A testimonio.*

Sapienter in Epistola Seneca: Aude, inquit, hospes, contemnere opes, & te quoque dignum Finge Deo. Non alius Deo dignus est, quàm qui opes contempserit. Et in Evangelio Christus ipse testatur, Camelum faciliùs transire per foramen acûs, quàm divitem intrare in regnum cœlorum. Proinde S. Bernardus in sermone de omnibus Sanctis: Vis, inquit, obtinere cœlum? paupertatis utilitatem complectere: Regnum cœlorum est pauperum: beatus qui post illa non abiit, quæ possessa onerant, amissa cruciant.

Quapropter cùm paupertas multorum causa sit bonorum, divitiæ autem complurium fons & origo malorum: quid aliud restabit, quàm ut illam laudibus evehendo amplectamur; has autem elevando flocci faciamus? *Epilogus.*

Aliud sententiæ exemplum.

ARGUMENTUM.

Κοιμώμενος οὐδεὶς οὐδενὸς ἄξιος.

Hoc est,

Nemo dormiens ullâ re dignus.

DIvinis ingenii frugibus abundans Plato, eò usq; fuit in eloquentia progressus, ut si ipse Jupiter cœlo descendisset, nec elegantiore, nec beatiore facundiâ fuisset usurus. Tantam enim vim tantámque copiam undique collegerat, ut invicem per totum terrarum orbem dispergi atque dilatari possit, ut ait Valerius lib. 8. cap. 7. Multa autem præclara protulit, è quibus illud, quod in legibus scriptum reliquit, Nemo dormiens ullâ re dignus. *Exordium à laude.*

Quo somnolentos reprehendebat, & ad virtutis fructum *Ab expositione.*

fructum nunquam perventuros affirmabat eos, qui non per studia, atque labores dextrum illum virtutis arduum & difficilem callem ingressi fuissent, sed in lato atque molli voluptatis hærentes, vitam desidiosam exegissent.

A causa. Etenim ὁ φεύγων μύλην, ἄλφιτα φεύγει· Qui fugit molam, fugit farinam. Qui refugit industriam, non fruetur emolumentis. Nullus tibi continget honor, nisi tuam adjunxeris industriam. Bonarum literarum studia sequitur gloria: ignaviam autem contemptus & inopia. Cùm igitur, quæ pulchra sunt, difficilia sint, qui nucleum (ut aiunt) esse vult, nucem frangat oportet.

A contrario Optimum aiunt opsonium senectuti laborem esse: Laborandum enim est in juventa, quò senectuti suppetat commodiùs vivendi facultas. Porrò non iniquè comparatum est, ut desides & veternosi juvenes in summam ignominiam atque paupertatem incurrant; honestis autem studiis intenti, & industrii, consequantur autoritatem, gloriam, atque divitias. Hæc virtutis sunt præmia, illa detestabilis ignaviæ stipendia.

A simili. Quemadmodum qui in certaminibus Olympicis non pugnâssent fortiter, nullis afficiebantur honoribus: & agricolæ otio torpentes, & arva relinquentes inculta, nihil præter zizania consequuntur: Itâ desides adolescentes ad gloriam nullam evecti, bonis omnibus destituuntur. Etenim si quis apes, quòd sint aculeatæ, nolit perpeti, is nec melle quidem, quod optat, fruetur.

Ab exemplo. Aristotelem considera, qui si torpuisset otio, ad excelsum illud eruditionis & honoris culmen non fuisset evectus. *Cleanthes.* Contemplare Phanii filium Cleanthen, qui summâ pressus inopiâ, noctu hausit in hortis aquam, ut interdiu studiis liberalibus operam impenderet, Unde Φρεάντλης appellatus, hoc est, puteos

teos exhauriens, ſecundum Diogenem Laertium lib.7. Item Euclidem reſpice: qui ſummo literarum amore flagrans, nullos ſubterfugiebat labores, imò grave periculum ſubibat, ut tempore nocturno Socratem audiret. Vide Gell. lib.6.cap.10. *Euclides.*

Sapienter Græci dicunt: Θεοὶ τ' ἀγαθὰ πόνοις πωλῦντα, id eſt, Dii ſua munera laboribus vendunt: quo docent, ſudore perveniendum eſſe ad gloriam. *A teſtimonio.*

Quiſquis enim duros caſus, virtutis amore,
Hauſerit, ille ſibi laudémque decúſque parabit.
At qui deſidiam luxúmque ſequetur inertem;
Dum fugit oppoſitos incauta mente labores,
Turpis inópſq; ſimul miſerabile tranſiget ævum.

Rectè igitur Plato cenſuit, Nulla munera deſidioſis deberi; gloriam autem atque virtutis præmia ſtudioſis eſſe parata. *Epilogus.*

Aliud ſententiæ exemplum.

ARGUMENTUM.

Boni paſtoris eſt tondere pecus, non deglubere.

Tiberius Cæſar meritò laude celebrandus eſſet, ſi quam bene cœpit vitam, bene tranſegiſſet. Qui, Diogene grammatico, ac Theodoro Gadareo rhetore præceptoribus uſus, in doctū virum evaſit. Unde principatus ſui initio miram prudentiam præ ſe ferebat. Et proculdubio feliciter regnâſſet, ſi non eum vivendi licentia, nec (quæ hominum teterrima peſtis eſt) voluptas tranſverſum egiſſet. Ad quem ſcopulum priuſquam feciſſet naufragium, principe digniſſimam protulit ſententiam. *Exordium à laude.*

Quâ monuit pecunias à ſubditis ità exigendas eſſe, ut relinquatur ſors, unde res poſſit creſcere. Damnat δημοβόρυς, qui purpurati omnia convertunt in fiſcum ſuum, & quocunquè ſe conferunt, abradunt ità, *Ab expoſitione, & à cauſa.*

ità, atque spoliant, ut cum carne pellem detractam dicas.

Expilator homicida est. Necare is dicitur qui alimenta aufert.

Etenim boni pastores ità tondent, ut lana detonsa possit renasci; at qui deglubunt, nihil reliqui faciunt, Quos expilatores crudelissimos non injuriâ homicidas vocare possis, juxta illud Ecclesiast. 34. Panis egentium, vita pauperis est: qui defraudat illum, homo sanguinis est. Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum.

Boni enim principis interest, quàm locupletissimos habere subditos.

A contrario

Pauperibus omnes facultates eripere facinus est omnium teterrimum: at subditorum fortunas augere, præclarissimum. Unde Artaxerxes, Xerxis filius, solitus fuit dicere: Regalius esse addere, quàm adimere. Sentiens principe dignius, honorem & opes eorum, quibus imperat, exaugere, quàm minuere. Et Ptolomæus Lagi filius, Regalius esse dicebat ditare, quàm divitem esse.

A simili.

Ut arbores frugiferæ, quarum radices evulserunt agricolæ, nullos poterunt ampliùs producere fructus: sic crescere non possunt populi, qui divitum pascua vocantur, quorum oppressorum facultates tyranni funditus exhauserunt, atque abstulerunt.

Ab exemplo.

Exemplo sint miserabiles Christianorum populi, quos in suam potestatem redegit Turca, quos expilat, & funestat ità, ut omnis recuperandarum virium spes sit ablata: Et Locrensium opes sic attriverat olim. Qu. Plemminius, ut de omnibus eorum facultatibus penè actum fuisset, nisi immaniter afflictis Romana succurrisset justitia.

A testimonio.

Eandem Tiberii sententiam aliis verbis Alexander ille Macedonum rex, cognomento Magnus, proferens inquit, κήπωρον μισῶ τὸν ἐκ ῥιζῶν ἐκτέμνοντα τὰ λάχανα, hoc est, Olitorem odi, qui radicitus excidit herbas, ac arbores ab ima stirpe revellit. Quâ tyrannidis arguit eos, qui longè plus vectigalium,

quàm

quàm subditorum fortunæ queant ferre, solent à civitatibus inclementer extorquere: quam impiam rapiendi cupiditatem Diogenes appellat omnium malorum arcem.

Epilogus. Meritis igitur laudibus, dignam principe Tiberii sententiam celebrandam esse confirmabunt, qui perpenderint, iniquissimas exactiones esse, quibus ità plebis vires exhauriuntur, ut ad se redire non possint.

Aliud sententiæ tractatæ exemplum.

ARGUMENTUM.

E squilla non nascitur rosa, nec hyacinthus.

Ab autoris laude. TAnta semper fuit Theognidis & doctrina & autoritas, ut ejus scripta velut oraculi vicem obtinuerint apud omnes, cùm nihil protulerit, nisi quod splendidissimum ac verissimum esset.

Ab explicatione. Ejus imprimis sententia præclara circumfertur, quâ prudenter edocuit, è squilla rosam non enasci, è tribulis ficum, è sentibus uvam, ab ancillis filios liberos, ex improbis parentibus probos filios, è præceptoribus indoctis eruditos discipulos non productum iri.

A causa. Etenim quod in se nihil prorsum habet nisi sordidum ac ignominiosum, nihil dignitatis vel honestatis proferre potest. Quippe κακοῦ κόρακος κακὸν ᾠόν: Mali corvi malum ovum.

A contrario. Constat ab herbis salubribus salubria germina, ab arboribus bonis bonos fructus expectari. Item à virtute præditis majoribus, honestam sobolem: at nunquam ex arboribus malis bonos fructus, & nunquam ex malo patre (juxta proverbium) bonum filium procreari.

A simili. Ut aquam ex pumice frustra postulaveris, & ficus è zizaniis: ità probos à vitiosis parentibus liberos incassum

incassum expectaveris. Quippe ut nihil aridius pumice, nihilque ad fructus meliores producendos ineptius zizaniis; ità malitiosi parentes minùs idonei sunt ad conferendam liberis virtutem, quâ carent ipsi.

——Serpente ciconia pullos
Nutrit, & inventa per devia rura lacerta,
Illi eadem sumptis quærunt alimonia pennis,

Ut ait Juvenalis. Sat. 14.

Ab exemplo Tarquinii. Livius dec. 1. lib. 1.

Respice Lucium Tarquinium Lucumonem, qui urbe Tarquiniis profugus, Romam petiit, ubi pecuniis dignitatem, & industriâ sceleratâ regis Anci familiaritatem consecutus erat: à quo tutor liberis relictus, regnum iniquis rationibus intercepit, omnes finitimos miseris modis afflixit, & potentes duodecim Tusciæ populos innumeris cladibus attrivit. Cujus pessimi regis pessimus filius erat, ut moribus Superbi cognomen meruerit: qui Servium Tullum socerum suum in curiam properantem, gradibus dejecit, ac domum refugientem, interfecit: mox regnum, patris exemplum imitatus, scelestè occupavit. Hujus item filius, Sextus Tarquinius, ut corpore patrem iniquum, ità pectore vitiis omnibus corruptissimo, retulit: qui Gabios prodidit, & jure propinquitatis in Collatini domum receptus, in cubiculum Lucretiæ irrupit, ac pudicitiam expugnavit. Breviter Tarquiniorum progenies per malitiam à majoribus velut per manus traditam, eò processit, ut profligata fuerit, & veluti aurum (quod aiunt) Tolosanum funditus interierit. De qua re vide Augustinum lib. 3. de Civitate, cap. 10. Quibus rationibus commotus Euripides ait,

A testimonio.

Φεῦ φεῦ, παλαιὸς αἶνος ὡς καλῶς ἔχει,
Οὐκ ἂν γένοιτο χρηστὸς ἐκ κακοῦ πατρός.

Id est,

Hius

Heus heus, ut illud dictitant rectè, probum
Patre ab improbo non posse nasci filium!

Et Horatius 4. Odarum 4.

Fortes creantur fortibus & bonis:
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus; nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Bono igitur jure laudandus est Theognis, qui protulit eam sententiam, quâ ut nihil elegantius, ità nihil verius queat inveniri. *Epilogus.*

De Destructione, sive Subversione,
Græcè ἀνασκευή.

CAP. V.

DEstructio vel subversio, est propositæ alicujus rei reprehensio. Subvertenda verò neque manifesta valdè, neque prorsus incredibilia, sed ea quæ velut mediæ sunt conditionis. *Destructio.*

Subversio enim non tantùm in fabulosis, & carmine traditis fieri potest, verumetiã in ipsis annalium monumentis, Quintil. lib. 2. cap. 4.

Oportet autem, cùm subvertere aliquid voles, primùm eos reprehendere, qui dixerunt: deinde subjicere rei expositionem: postea ipsam subvertere capitibus hisce;

Obscuro,	Inconsequenti,
Incredibili,	Indecoro,
Impossibili,	Inutili.

Hoc autem præexercitamentum omnem propemodum artis vim in se complectitur. Exemplis argumentum erit, non esse verisimilia, quæ de Daphne dicuntur à poetis. „ „ „

Poëtarum coarguere ineptiam, absurdum mihi videtur, cùm vel ipsi fidem sibi detrahant his maximè, præter alia, quæ de diis imprudenter fabulantur. *Exordium à reprehensione.*

Prorsus

" Prorsus enim supervacuum videtur, poetarum ul" lam nos habere rationem, qui deorum, quorum cu" râ omnia gubernantur, nullam ipsi habeant curam.
" Et grave quidem videretur, quisquis ab ipsis deo" rum in fabulam missus esset: Apollinem verò, quem
" artis suæ ducem videri volunt, impudentiæ materiam
" esse, quis erit, qui æquo animo perpeti possit? Libet
" ergò audire, qualia de Apolline & Daphne con" fingant.

Ab expositione. Daphne, inquiunt, ex Terra Ladonéque fluvio procreata est. Hanc, ob egregiam speciem eximiúm" que oris decorem, Phœbus adamavit, cupiénsq; deus
" restinguere desiderium suum, aspernantem fugien" témque secutus est, sed comprehendere nequit. Ve" rùm Terra mater, assumptâ filiâ, florem, eo quo pu" ella nomine, pro ipsa exhibuit, ipsam verò in arbu" stum vertit, cujus rami propter desiderium puellæ
" in coronam Pythio tripodi dicati sunt; flos verò in
" mercedem cessit divinationis. Hujusmodi quidem
" sunt, quæ illi fabulantur, quæ quàm sit in promptu

Ab obscuro & non probabili. confutare, hinc facilè liquebit. Daphne ex Ladone & Terra procreata est. Quis oro, tam demens, ut ex his quenquam nasci posse credat? Ipsa homo fuit, illi
" autem diversam, & suam uterque, habebant naturam.
" Quomodo verò Ladon Terræ conjunctus est? an
" quòd aquis ipsam inundat? Quin omnes ergò fluvii
" terræ mariti dicantur, cùm nullus ipsam non aquis
" suis irriget? Quòd si ex fluvio homo nata est, quidni
" ex homine fluvium quoque nasci posse credimus?
" Qui minùs enim tales ex filiis poterũt gigni, quàm
" ex qualibus ipsi prodierunt? Jam quo pacto nuptias
" fluvii, terræque nominant? Sentientium enim con" jugium est. Terra autem, fluviúsque sensus sunt
" prorsus expertes. Ipsa verò Daphne utrùm pater" num secuta genus, inter fluvios numeranda est, an
" pater filiæ homo putandus?

Verùm

Verùm esto, concedatur poëtis natam Daphnem ex Terra & Ladone. Nata ergò puella apud utrum educata est? Ut demus enim nasci ità potuisse: ut educaretur fieri tamen non potuit. Ubi enim versata est puella? Herculè apud eum qui genuit. Ecquis ergò hominum vitam in fluvio ducit? Oblivi-scetur enim naturæ suæ pater, citiúsque submerget fluctibus, quàm alet. Verùm sub terra apud matrem habitavit. Latebat ergò, nulliúsque aspectui in occulto posita patebat: cujus autem latebat decor, nullius animum movere desiderio potuit. *A difficili.*

Vis & hoc assentiamur poëtis? Quomodo tandem amavit deus, & impotenti affectu à natura sua degeneravit? Amor omnium rerum, quæ humanas solicitant mentes, est pessima. Impium autem videtur, gravissima naturæ nostræ diis quoque attribuere. Nam si omni ex parte nostris teneantur incommodis, qua in re mortalibus præstabunt? Nihil autem malorum esse quod non experiantur, certum erit, si amore, quod omnium pessimum est, torqueantur. Sed neque divina natura hanc ægritudinem capit, neque credibile est Phœbum adamâsse. *Ab indecoro.* *Amor res pessima.*

Insequens verò puellam Phœbus quomodo ab ea victus est cursu? deus ab homine? Viri enim mulieribus præstant, & deum fœmina superavit? Et quæ reliquis hominibus par esse non potest, ei deus cessisse creditur? Quamobrem autem fugientem puellam mater excepit? An quia malas nuptias putavit? Quomodo ergò ipsa facta est mater? An verò bonas credidit? Cur ergò id bonum filiæ invidit? Aut ergò mater non fuit, aut malam fuisse matrem constabit. *Ab inconsequenti.*

Quid ità verò Terra secum suis ipsa operibus dissensit, offendítque Phœbum, filiam auferens, rursúmque redditâ ejusdem nominis arbore ipsum oblectans? Non debebat gratificari illi, si offendere *Ab inutili.*

ipsum volebat. Quare demum arbore illâ tripodas coronavit? Arbor enim voluptatis fuit merces; divinatio verò virtutis est indicium. Quomodo ergò deus conjunxit ea quæ naturâ repugnant? Cur mortalis quidem amica, immortalis verò amator?

Peroratio. Sed finis sit: neque enim plura de poëtis dicam, nè ipsorum ineptiam longiùs insectando, in eandem, quam in illis reprehendo, vanitatem videar incidisse.

SCHOLIA.

Destructio, &c. Quam alii nuncupant improbationem, alii confutationem. Quintilianus lib. 3. cap. 4. vocat opus destruendi. Idem lib. 5. cap. 13. refutationem, Græci ἀνασκευὴν, quibus σκευάζειν est condere, componere, struere, ἀνασκευάζειν destruere, labefactare.

Subvertenda verò, &c. Hoc est, oportet refutationes de illis rebus fieri, quæ ancipitem adhibent opinionem, ut ait Priscianus. Non enim, quæ planissimè falsa sunt vel vera, refutanda sunt. Quales sunt Æsopicæ fabulæ, vel historiæ indubitabiles. Ut si volueris refutare, bruta animalia atque bestias more hominum aliquando fuisse locutas: Vel anno præterito flammis absumptam Hadamariam.

Mediæ conditionis, &c. Hoc est quæ medium servant ordinem, de quibus in utramque partem oratio poterit institui. Ut si confutes, Antipodas esse. Arionem delphino vectum. Annibalis exercitum humanas carnes edisse.

Obscuro, &c. Ab incerto Priscianus ait: Ut, Incertum est tempus, quo vixerit Narcissus. Non manifestum est, quot annusos post cladem Cannensem Annibal Carthaginem miserit. Non constat ubi cervi abjiciant cornua.

Incredibili, &c. Ut, Incredibile est Arionem mali affe-

affectum voluisse canere. Supra fidem est; Daphnen à flumine Ladone procreatam, aut Nioben in saxa conversam.

Impossibili, &c. Ut, impossibile erat Arionem à delphino servari. Impossibile erat Stentora quinquaginta alios sermone æquâsse, sonitúque.

Non cohærente, &c. Ab inconsequente secundum Priscianum. Quod & contrarium appellat: Ut, contrarium erat voluisse perdere libertatem eum, qui eam servâsset.

Indecorum, &c. Hoc est, ab indecente. Ut, Indecens erat Apollinem, cùm sit deus, libidinosum voluisse virgini vim inferre. Non decuisset imperatoriam Scipionis dignitatem pulcherrimis (quas expugnatâ novâ Carthagine cepit) virginibus stuprum inferre: honestius erat injuriæ muliebri obnoxias, intactas custodire.

Inutili, &c. Hunc locum Priscianus ab incommodo vocat, cùm dicimus, rem ineptissimam esse, quæ nulli vel usui vel honori futura sit: ut, Otia sunt abroganda, unde nulla commoditas, vel laus vera promanat.

Artis vim, &c. Etenim instrumentis omnibus rhetoricis opus habet, cùm tota spes vincendi, ratióq; persuadendi posita sit in confirmatione atque confutatione. Nam si adjumenta nostra exposuerimus, contraria autem dissolverimus, absolutè nimirum munus oratorium confecerimus, ut ait Cicero.

Coarguere ineptiam, &c. Duplicem hujus declamationis formulam nobis proponit. Prioris est sententia, Absurdum esset, ineptias poëtarum reprehendere, aut vatibus contradicere, nisi ipsi in causa essent, falsáq, confingendo nos adversum se concitarent. Alterius, Stultum esset poëtis parcere, cùm ipsi diis immortalibus non parcant, sed in deos omnes,

maximéque artis suæ poeticæ præsidem Apollinem debacchentur.

Apollinem, &c. Hic Musarum princeps, & dux est. Unde μουσηγέτην appellant, autore Macrobio lib. 1. de Somn. Scip. cap. 3. Idem 1. Saturn. cap. 7. vocatum ait, ἀπὸ τοῦ βάλλειν τὰς ἀκτῖνας, id est, à jactu radiorum. Eundem Phœbum, ἀπὸ τοῦ φοιτᾷν βίᾳ, quòd vi feratur. Torrellius derivat à lumine vel nitore, ἀπὸ τοῦ φωτός.

Daphne, &c. Hanc Aphthonius ait filiam esse Ladonis, qui fluvius lauris circumseptus est in Arcadia. Ovid. autem 1. Metamorph. tradit filiam Penēi, unde Penēiam, ac Penēida vocat. Est autem Penēus Thessaliæ fluvius, inter Ossam & Olympum decurrens, apud quem est locus amœnissimus, qui Tempe dicitur: Unde Virgil. ait 4 Georgic.

—Fugiens Penēia Tempe.

Ovid. 1. Metamorphos.

Est nemus Æmoniæ, prærupta quod undiq; claudit
Sylva, vocant Tempe, per quæ Penëus, &c.

Fertur autē duas habuisse filias, Cyrenen & Daphnen. Vide Bocat. l. 7. c. 29. Porrò poëtæ finxerunt, Daphnen è Ladone procreatam, quòd lauri, & arbores proveniant nascantúrq; de fluvialibus undis.

Item, autore Fulgentio, laurum Apollini dedicârunt, quoniam si eam dormientibus ad caput posueris, vera somnia videbunt.

Pythio, &c. Python vel Phython horrendæ magnitudinis è terra calescente post Deucalionis diluvium procreatus serpens, quem Phœbus interemit, unde Pythius est appellatus, & in honorem ejus ludi instituti Pythia dicti, Ovid. 1. Metamorph,

Instituit sacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomiti serpentis nomine dictos.

Sunt qui sic dictum asserant ἀπὸ τοῦ πυνθάνεσθαι. At Macrob. 1. Satur. cap. 17. à πύθειν, hoc est, σήπειν,

tra-

trahit, quòd nunquam ſine vi aliqua caloris efficitur putredo.

Tripodi, &c. Tripodes, à tribus pedibus dicti fuerunt, autore Servio ſuper 4 Æneid. menſæ in Apollinis Delphici templo, quibus ſuperpoſitæ Phœbades vaticinabantur, vel ex quibus reſponſa dabantur. Dicebatur etiam Cortina. Virg. in 6. Æneid.

— Neq; te Phœbi Cortina fefellit.

Fuerunt autem duo ſummæ fidei oracula, Delphica & Pythia. Vide Eraſm. in proverbio, Ex tripode.

Jam quo pacto, &c. Non probabile eſt, inquit, nuptias factas eſſe inter res inanimatas, cùm Hymenæus eorum ſit qui ſenſus habeant. Præterea, cùm in dubio ſit an inter fluvios filia Daphne, an Ladon pater inter homines recenſendus.

Amor res peſſima, &c. Unde Euripides,

—βροτοῖς ἔρωτες ὡς κακὸν μέγα.

Mortalibus amores quàm magnum malum. Qui bonis hominibus non conveniunt, nedum Apollini Deo. Rectè apud Diogenem Laërtium Zeno: Amor eſt, inquit, concupiſcentia quædam, in præſtanti ingenio viros non cadens.

Viri mulieribus præſtant, &c. Ὑπερέχουσι, viri ſuperant, vincunt fœminas. Etenim fœminæ debiliores ſunt maribus, quia frigidioris naturæ, ut de animalibus ait Ariſtoteles.

Refutationis exemplum.

ARGUMENTUM.

Arion vectus à delphino.

Falſum eſſe quod Herod. l. 1. ſcripſit ſuper Arione fidicine. De quo vide Gel. l. 16. c. 19. Ovid. 2. Faſt.

Exordium à reprehenſione.

PRimam hiſtoriæ legem Cicero tradit eſſe, ut vera ſit, nec admiſceat aliquid falſi, quam Græci non ſervando, ſed creditu indigna turpiter confingendo, fecerunt, ut fidem amiſerint, & Græcia men- *Eſt enim lumen veritatis hiſtoria.*

mendax credatur, & Herodoti scripta vana, atque mendacijs consuta maximè ea, quæ super Arione prodita circumferuntur.

Ab exposi- tione. Arion, inquit, citharœdus, grandi pecuniâ, & re bonâ multâ copiosus, Corinthum ex Sicilia, & Italia constituit redire. Nautas igitur Corinthios delegit, qui prædæ pecuniæque cupidi ceperunt consilium de necando Arione. Hic pernicie intellectâ, pecuniam insidiatores haberent, vitam darent, oravit. Atqui nautæ imperârunt, ut jam statim coràm desiliret præceps in mare. Homo ibi territus, spe omni vitæ perditâ, id unum rogavit, ut priusquam mortem oppeteret, induere permitterent sua sibi vestimenta, & fides capere & canere carmen casus illius sibi consolabile. Quod oraverat, impetrat, atque ibi mox de more cinctus, amictus, ornatus, stánsque in summæ puppis foro, carmen, quod ὄρθιον dicunt, voce sublatissimâ cantavit. Ad quod delphinum inter undas adnavisse, & dorso super fluctus edito Arionem vectavisse, incolumique eum corpore cum cithara atq; vestimentis illæsis, Tænarum in terram Laconicam devexisse confirmat Herodotus.

Ab obscuro Ecquis afferat conspicuum atq; planum esse, Arionem in mare præcipitatum fidibus cecinisse, ipsum fluctibus non obrutum, nec citharam humoris impatientem aspergine marinâ corruptam, neq; vestes à procellis absorptas, sed omnia integra ipsúmq; citharœdũ salvum evasisse beneficio marinæ belluæ?

Ab incredi- bili. Ab Arione fidicine magnam pecuniæ vim collectam admitto, licèt idipsum multis difficillimum creditu; cùm juxta proverbium, Bonus cantor bonus cupediarius, promúsque magis quàm condus. At quis, oro, tam demens, ut persuasum habeat fidicinem in tanta calamitate, & in tantis vitæ periculis constitutum se ornare, & canere potuisse? Porrò,

quem

quemadmodum nemini fidem feceris, Priamum in filiorum funeribus plausisse,& Nioben in tanto natorum luctu saltavisse: sic nemo credideris, hominem in extrema necessitate, capitisque periculo fidibus delectatum cecinisse carmen non vulgare, rebus scilicet requirentibus habitum potiùs lugubrem, aut Musam quam vocant Caricam,

Verùm esto, concedatur illum potuisse canere. & delphinum musicâ demulsum, sed cùm sit omnium non solùm marinorum animalium velocissimus delphinus, ocyor volucre, & telo acrior, juxta Plinii sententiam, quomodo ejusdem dorso, potuit Arion pendere; ubi si commoda etiam fuissent retinacula, iis tamen fidibus intentæ manus uti non potuissent? Sed esto, non sit excussus: at quomodo vortices perferre potuit, & semper æstuantis, furentísq; maris impetus, æquoreósque turbines atq; procellas, quæ remos frangere, proras avertere, & maximas naves devorare solent, atque submergere? *Ab impossibili.*

Quid ab historico magis alienum quàm ista mendacia confingere? Quid minùs convenerit humanæ naturæ, quàm in summo rerum asperrimarum periculo canere. Quid in truculentarum belluarum ad feritatem natarum naturam minùs quadraverit, quàm eas, nativâ rabie depositâ, mansuescere, placidorúmque equorum officiis fungi, mariáque superequitantem hominem dorso portare? *Ab indecoro.*

Calamitatis dolor est comes, atque luctus; prosperioris fortunæ cantus & lætitia: sed quomodo in summum vitæ discrimen adductus Arion, lætitiæ vestimenta potuit induere, musicísque cantilenis indulgere? At idem in mare præcipitatus, quomodo emersit, quomodo marinis humoribus perfusus, & horrore perculsus, fides, quas inutiles aqua reddit, tractavit? quomodo societatis humanæ atque rationis expers delphinum, *A contrario*

equum domitum imitatus, citharœdum veluti equitem vexit, & monstrator itineris in portum, quem optavit homo, deduxit:

Ab inutili. Quorsum ista tam absurda commenta, & inutilia vel auditu, vel relatu figmenta, unde nulla morum cultura, nulla item ingeniorum commoditas promanat?

Epilogus. Finem modò faciam, nè in Herodotum invectus, calumniari videar, & prolixis verborum ambagibus usus, molestiis afficiam eos, qui credulitatis vitio non laborantes, noverunt mera deliramenta esse, quæ de Arionis fabula memoriæ sunt prodita.

Aliud refutationis exemplum.

ARGUMENTUM.

Vanum esse, Elpenora mutatum fuisse in porcum.

UT fabulæ poëtarum honestæ, delectandi gratiâ, vel docendi causâ conscriptæ, laudem merentur: sic absurda, quorum nullus est usus, mendacia, carbone notanda, miniméque sunt ferenda: cujus farinæ sunt ea, quæ finxerunt de Elpenore.

Circes fabulam explicat apud Xenophontem, primo memo. Socrates. Quem sociorum Ulyssis unum fuisse perhibent, & à venefica Circe, Solis ac Persæ filiâ mutatum in porcum, atque ex homine per pocula bestiam quadrupedem factum: juxta illud Juvenal. Satyr. 15.

Cum remigibus grunnisse Elpenora porcis.

Ab expositione.

—Circes, (inquit Horat.) pocula nôsti,
Quæ si (Ulysses) cum sociis stultus, cupidúsque bibisset,
Sub domina meretrice fuisset turpis & excors:
Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.

Ab obscuro. Quod figmentum nemo, præditus etiam Atticâ eloquentiâ, perspicuum, aut planum fecerit homini

rationis

rationis compoti. Obſcurior enim res eſt, quàm ut ulla dicendi facultate queat illuſtrari, & intellectu tam difficilis, ut nè Apollo quidem (ut proverbio dicunt) intelligat.

Quis tanto credulitatis vitio laboravit, cui verum eſſe videatur, hominem in porcum transformari potuiſſe, idque per fœminam, quæ ut viris infirmior eſt, ac ineptior, itâ minùs idonea ad capeſſendas atque ſibi vendicandas divinæ virtutis artes, quibus tanta miraculorum ſpectacula ſolent exhiberi, & virgulâ, ut aiunt, divinâ ſuppeditari? *Ab incredibili.*

Ecquâ ratione vel efficaciâ fieri potuit, ut humana facies in ſetoſum porci caput transformaretur, manus cum digitis in pedes biſulcos tranſirent, & breviter in animal deforme, terram ſemper ſpectans ac fodiens, converteretur homo? *Ab impoſſibili.*

Cui Deus os ſublime dedit, cœlúmque videre
Juſſit, & erectos ad ſydera tollere vultus.

Non decuiſſet Circen id attentare, vel ſibi potenter arrogare, quod ſolius divinæ virtutis eſt opificium. Ad hæc, indecens admodum fuiſſet, humani corporis figuram, ad Dei ſimilitudinem factam, in porcina membra convertere, naturámque ratione divinâ præditam, ſordidiſſimâ pecoris carne dehoneſtare. *Ab indecenti.*

Veneficiis potens Circe fuerit, eſto. Sed quomodo à trivenefica porrectum (quod hauſtum in ſtomachum trajici, deinde in viſceribus abſumi, atque confici ſolet) poculum potuit totum Elpenoris corpus immutare? Quis unquam audivit ſumpta pocula ſecutas fuiſſe corporum tranſeuntium in alias tranſformationes, & non potiùs, priſtinâ membrorum figurâ permanente, ſanitatem, vel adverſam valetudinem concomitatam? *Ab incohærenti.*

Quæ malè feriatorum hominum deliramenta, cùm nihil bonæ frugis afferant, miror, quid Herodotum juverit iſta confingere: Quid item vates impulerit ſcriptis *Ab inutili.*

scriptis suis rata facere, atque committere, ut verum perduret proverbium: πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί. Multa mentiuntur poëtæ. Quibus Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas, ut Horatius ait.

Conclusio. Desinam plura de rebus vanissimis verba facere, nè diutius in iis immorato, mihi aliqua vaniloquentiæ nota possit inuri.

Aliud refutationis exemplum.

ARGUMENTUM.

Quòd vana sint, quæ jactant barbari de Hieronymo, ob libros ethnicorum, in primis Ciceronis, lectos, flagris cæso.

Exordium à dicentium reprehensione. POlitiorum literarum hostes Cerite, quod aiunt, cerâ digni sunt, quòd lapidem moveant omnem, ut studiosos à bonis literis retrahant. Etenim multa comminiscuntur, ut bonos in erroris tenebras secum abducant. Sed videamus quænam inter cætera, quorum infinitus est numerus, phantasmata confingant, ac immensa cavi spirent mendacia folles.

Ab expositione. Divus Hieronymus, inquiunt, cùm singulari disciplinarum studio flagrans, ethnicos scriptores, in primis Ciceronem, lectitaret, nec prophani studii finem faceret; per somnium ad Dei tribunal raptus est: ubi accusatus, ad flagra damnatus fuit; ut documento esset, libros ethnicorum non esse legendos.

Ab obscuro. Quod hominum à musis alienorum figmentum à veritate remotissimum, Cimmeriisque (ut aiunt) tenebris obvolutum est. Etenim cui poterit apertum atque clarum videri, hominem mortalem, non modò somno, sed etiam carne & ossibus gravatum, in cœlos rapi, in Dei conspectum produci, atque ibi ad majestatis summæ tribunal virgis cædi, propter lectos cum judicio libros ethnicorum? A quorum studiis

ſtudiis nemo bonus unquam, nemóque pius abhorrere ſolitus, ſed potiùs omnia probare, quod bonum eſt tenere. Quomodo manifeſtum ergò fuerit, virum ſanctum vapulâſſe, quòd velut è luto gemmas, hoc eſt, quod in ethnicorum libris optimum erat, collegerit, ac indè libris ſuis plurimum conciliarit leporis atque dignitatis?

Ultra fidem eſt ſingulari ſanctimoniâ virum conſpicuum, è lectulo ſuo raptum in cœlos, ut flagris cæderetur, deinde virgis percuſſum, in terras relatum fuiſſe. Quod ſi verè contigiſſet, proculdubio ſemper à poetarum lectionibus poſt datam tergo pœnam abſtinuiſſet. At id ipſum minimè feciſſe ejus ſcripta teſtantur. Sed per ſomnium fuit accuſatus, per ſomnium damnatus, atque cæſus. Per ſomnium igitur res debent credi, quæ meræ verborum umbræ ſunt. *Ab incredibili.*

Quomodo carnalis homo ſuper æthera ferri, quomodo imbecillitas humana præfulgidos cœleſtis ſplendoris atque flammarum radios perpeti, fulgurantéſque terribilis judicis vultus ſuſtinere potuit? Sed eſto, potuerit id tolerare. Quomodo autem dormiens nihílque ſentiens verbera potuit ſentire? Quomodo ſe tantâ formidine percuſſum, & in pericula conjectum fuiſſe recordans, ad ethnicorum libros redire? *Ab impoſſibili.*

Omniũ peſſimi ſunt homines, qui nobis fingunt, Deum illorum tortorem eſſe, quos è libris ethnicorum, quod habetur inibi ſalutare, non piget excerpere, & in utilitatem piorum memoriæ prodere: illis interim parcentem, qui ſegnes & ignavi bonas omnes diſciplinas, quæ Dei Opt. Max. ſunt munera, contemnunt, pravâque ſuâ & vivendi conſuetudine, & docendi ratione bonos offendunt, atque ſecum trahunt in perniciem. Et viro ſancto parum convenerat autorum profanorum ſcripta legere, *Ab indecoro.*

ſi

si cognoverat, ea sacris literis incommodare, aut legentibus nihil utilitatis suppeditare. Esto, sint in iis nonnulla prava dogmata: magis tamen decuerit mala prætetire, & aures obturare, quàm omnia ex æquo damnare.

A repugnanti.

Scripsit quidem D. Hieronymus, ob lectos Ciceronis libros se flagra passum, sed puellæ teneriori, quam à nimio poëtices studio volebat retrahere, scripsit per somnium accidisse. Quis indè, precor, colligendum juraverit, eloquentissimos ethnicorum libros non esse legendos? Quod per somnium, quo rem actam intelligunt, pii credituri sunt; velut Græci dicunt, οὐδ' ὄναρ. Quo antiquo proverbio significârunt, id quod nullâ ratione, nullo tempore audeas sperare.

Sed quæ suis hisce mendaciis turpissimis commoda nobis afferunt bonarum literarum hostes? Commoda non videmus, experimur autem incommoda. Etenim dum omnes sui similes, hoc est, indoctissimos cupiunt habere, talibus terriculis juventutem à literis sincerioribus avocant, ut similes habeant labra lactucas. Ità grandiores hi facti, nulli vel rebus privatis, vel publicis usui poterunt esse.

Facessant igitur elegantiorum literarum osores, ac desinant per vanissimas de D. Hieronymo confictas nugas juventutem ab ethnicorum utilissimis, & mores & ingenia formantibus scriptis deterrere.

Petrus Mosellanus copiosiùs & elegantiùs tractavit, cujus verba non piguit ascribere.

ARGUMENTUM.

SI unquam hoc dubium fuit, hoc vitii mortalium mentibus naturâ insitum esse, ut quantum quisque vel ipse jam sit assecutus, vel pòst se assequi posse

posse speret, tantum probet; & nihil, nisi quod ipse facit, rectum putet: nunc certè dubium esse desinet, postea quam existunt, qui quoniam ipsi optimos quosque scriptores aut non legunt, aut si legunt, non intelligunt, alios quoque ab eorum lectione deterrent: & quia errorem suum veris rationibus persuadere nequeunt, mulicrcularum more effictas superstitiosorum exemplorum minas confingunt. Nam quis desidiosissimis istis desidiæ patronis credet, propterea D. Hieronymum, ut divinarum ità humanarum literarum peritissimum, quòd ethnicorum scripta legerit, cœlestis judicii sententiâ condemnatum, de tergo satisfecisse? Operæ pretium autem est, quibus verbis bellam hanc suam, scilicet, historiam narrent, exponere. Nam si veri quid haberet res, longè aliam faciem narratio ipsa haberet. Nam qui bene natos adolescentes hâc fabulâ ab honestissimarum rerum studiis abducere conantur, quanquam mendaci veritatis tectorio obducere se posse profitentur, (sophistæ enim & sunt, & appellantur) tamen infelici adeò sunt ingenio, ut cautè mentiri, & fictionem celare non possint. Sic enim aiunt: S. Hieronymus cùm singulari quadam liberalium disciplinarum omnium studio flagraret, non satis habuit philosophiam & theologiam didicisse, insuper curiositate quadam provectus, ethnicos scriptores, & imprimis Ciceronem subinde legit. Placebant enim ei pulchra verba, quibus paganus ille in suis libris frequenter est usus. Connivebat ad hæc aliquandiu Deus: sed cùm finem non faceret inutilis studii, per somnium ad Dei tribunal accersitus, de Ciceronia lectione accusatur. Quid multis? Damnatus est ad flagra. Quibus multùm diùque cæsus, satis docuit, non esse legendos libros ethnicorum, præcipuè Ciceronis. Hæc est illa terrifica historia, quam ubique adversum bonarum lite-

rarum

rarum studiosos decantant. Nam ut indocti medici uno collyrio omnium oculos sanant, ità miseri isti unum hoc habent, quo inscitiæ suæ patrocinantur. Sed nunc quantum efficiant, videamus. S. Hieronymus, inquiunt, singulari quodam liberalium artium studio flagravit. Quid ego audio? Sanctus erat Hieronymus, & tamen liberalium artium studio flagrabat? Sancti sanctè omnia & faciunt, & dicunt. Vos verò hoc nomine in jus vocatum jactatis, quòd liberales disciplinas avidiùs legendo sit sectatus. Aut ergò sanctus non erit Hieronymus, & disciplinæ liberales erunt fugiendæ: aut si sanctus Hieronymus, sanctum erit & liberales artes tractare. At quis est tam impudens, ut Hieronymo sanctitatis gloriam detrahat? Nisi fortasse dicitis tum eum sanctum non fuisse, cùm prophanos autores legeret. Dicite ergò mihi ullum tempus, quo à prophanis literis in totum abhorruerit. An est aliquis liber, aliqua epistola, aliquis commentarius ejus scriptoris, in quo non prophana sacris adjunxerit? Quòd si in scribendo ad prophanos autores sæpe respexit, quantò magìs in legendo idem hoc fecisse eum putabimus? Aut ergo sanctitatis opinionem, quam ille sibi summâ eruditione, summâque pietate comparavit, ei detrahetis; aut, si hoc non audetis, mendacium vestrum ipsi prodetis. Deinde si artes ab ethnicis potissimùm & inventæ, & nobis traditæ, liberales sunt, flagitium non erit eas didicisse. Vix me contineo quin hîc sophistis istis insultem. Hoccine vester vos docuit Aristoteles, liberale quod sit, hoc idem & flagitium esse posse? Non virtus est liberalitas? O novum acumen! Nam cùm quod liberale appellant, hoc idem vitiosum esse dicant, nonne ex virtute faciunt vitium? Ut cùm vitium omne sit fugiendum, idem sit istis & liberale & illiberale; fugiendum pariter, & expetendum. Vide quàm bellè cohæreant,

hæreant, quámque formalis sit, ut Gothi isti loquuntur, hæc narratio: Sed philosophiâ ac Theologiâ contentus esse debebat, sicut doctor sanctus, & doctor subtilis, qui non curaverunt istas novitates. Quam tu hîc philosophiam mihi somnias egregie philosophiæ magister? Neque enim credibile est vigilare eos, qui ullam artem liberalem à philosophia separant. Miseri homines non didicêre, philosophiam non esse dictata quædam nuper à nescio quibus, quæ posteà & in scholis alii aliis velut per manus tradidêre, de inventionibus, de formalitatibus, de obligationibus, & similibus nugis; sed latiùs patere augustissimæ hujus disciplinæ fructum. Nam cùm totum philosophiæ corpus ex tribus velut primariis membris constet, sermonis facultate, naturalium rerum cognitione, & vitæ instituendæ ratione, singula hæc deinceps plurimas in se complectuntur partes. Etenim in sermone desideramus, vel ut cum rectè loquentium exemplo consentiat, id quod pollicetur grammatica; vel ut naturam cujusque rei explicet; nunc, quæ obscura sunt definiendo; nunc, quæ multa & confusa sunt, dividendo; nunc, quid cuique vel consequens vel repugnans sit, colligendo; quam vim dialecticen vocant: vel ut propriè, distinctè, copiosè, ornatè de quavis re propositâ cum quadam audientium admiratione dicamus, quæ facultas propriè est oratorum. Sed naturæ cognitio latiùs etiam fines suos porrigit, cùm cœlum pariter, elementa, atque adeò, quæ in elementis sunt omnia ambitu suo circumscribat. Vitæ verò humanæ moderatio non in hoc est tota, ut quis suos ipsius mores ad virtutis præscriptum formet: sed majus etiam quiddam præstat; nimirum ut primùm nos ipsi, vitámque nostram, deinde domus familiæque curam, postremò civitatis ac reipub. administrationem rectâ ratione

instituamus.

S. Thomas Aquinas: Joannes Scotus.

Philosophia omnis ex quibus constat.

instituamus. Et cùm ex uno philosophiæ velut fonte innumerabiles disciplinarum humanarum rivi promanârint, & nullus scriptor, quantumvis ethnicus, tam sit inanis, ut non scriptione suâ in aliquam philosophiæ partem incurrat: quæ (malum!) insania est, eum, qui Ciceronem in omni philosophiæ parte summa cum laude versatum, diligenter legat, perinde criminari, ac si philosophiæ terminos sit egressus? Quòd si philosophiæ pars est Cicero, & qui philosophiæ student, vel vestro judicio, non solùm non flagra, sed præmia merentur; quâ, quæso, fronte fingitis nobis Hieronymum, cui præmium debebatur, cæsum flagris? Neq; verò libet hîc quicquam exprobrare vel Thomæ Aquinati, vel Joanni Scoto, quos tantopere venerari cuique per me sanè licet: illud tantùm dico, me nec sanctitatem detrahere Thomæ, nec Scoto subtilitates invidere; sed quod additis, non curæ fuisse iis novitates (videlicet per novitates, Ciceronis lectionem intelligentes) agnosco Atticam istam vestram eloquentiam, & acumen miror, quòd, quæ annis supra mille sexcentis in eruditorum manibus fuerunt, ea præ nugis vestris nuper natis existimetis nova. Atque utinam vobis, quibus tantum displicent nova, nunquam novus contingat cucullus, nunquam novæ crepidæ; sed semper pannis annísque obsitis, putridi pisces, & antiquata ova sint cibus.

A consulatu enim Cic. ad Christi natalem anni 61. intercessère

At suavius etiam est, quòd, quò probabilius esset mendacium, causam lecti Ciceronis adjungunt: Quia, inquiunt, placebant ei pulchra verba. Ecce verò alterum sermonis sophistici florem. Quod autem peccatum est, malle pulchra quàm spurca? Video quorsum tendatis: Hieronymum vestri similem optatis, hoc est, infantem. Deinde, ullúmne verbum per se est pulchrum, an potiùs ut quodque rei vel pulchræ vel turpi inditum est, ità vel pulchrum vel

turpe

turpe habetur? Quòd pulchra sunt verba, quæ pulchras res velut vestiunt & ornant, nónne in contrarium res vobis exit, ut quod pro vobis adduxistis, hoc maximè vos oppugnet? Jam, ut demus, causam hanc aliquid valere, illud quomodo consistet, quòd, quæ in aliis laudat Hieronymus, eorum culpâ ipse plectatur? An non idē in epistola ad Magnum oratorem, & fatetur se profana legere, sacrisq; intertexere; & qui hoc ante se fecerant, suóve etiamnū tempore facerent, eorum exempla non modò non reprehendit, verùm etiā imitanda proponit?

Nónne Lactantium hoc nomine miratur, quòd ad Cicer. eloquentiam cæteris propiùs aspiraverit? Non Basilius, summus meâ sententiâ Theologus, nepotibus suis adolescentibus, quos ad divinæ sapientiæ perfectionem erudiebat, omne genus profanorum scriptorum prudenter legendum suasit? Imò, Non Augustinus in futuro Theologo omniū penè humanarum literarum cognitionē desiderat? Nónne idem Ciceronis Hortensio (sic enim inscriptus est liber) velut duce, ad sapientiæ Deo dignæ studium primùm se pervenisse palàm testatur? Et Hieronymum lecti Ciceronis pœnas graves adeò dedisse, credi vobis adhuc postulatis? Illi laudibus attollunt industriam eorum, qui ad æternæ sapientiæ templum ornandum, populi Israëlitici exemplo, peregrinas conferunt opes: vobis non satis est vos ipsos veluti fucos quosdam, in alvearium nihil importare? insuper & aliis in hoc genere laborantibus obstrepitis, & ficti exempli horrorem opponitis? Sed quid ego horum exempla commemoro? Ipse adeò Paulus, qui Christi suo ore loquentis periculum minatur, ethnicorum poëtarum versibus in Evangelii gloriam abusus est. Quid autem, si ostendam, quod vos impudenter adeò asseveratis, hoc nè fieri quidem potuisse? Quid si hoc ex vestris ipsorum verbis convincam?

Quid si hoc vestrum commentum ab ipso adeò Hieronymo palàm rideri alicubi comprobem? Deincépsne tale aliquid studiosis hominibus obgannire audebitis? Per somnium vobis Hieronymus accusatur, per somnium damnatur, per somnium cæditur. O novum judicium! In Areopago olim judicia noctu habebantur, sed vigilantibus reis: hic reus cùm altum adeò dormiat, ut etiam somniet, ad tribunal protrahitur, accusatur, damnatur, cæditur. Quî fieri potest, ut dormiens causam dicat? ut omni sentiendi facultate destitutus, flagrorum ictus sentiat? Nónne ipsa somnii vox totum hoc quod jactatis, somnium, aut si quid somnio vanius est, esse ostendit? Atqui venit in mentem, quo potissimùm nitantur fabulæ illius decantatores. Hieronymus, inquiunt, ipse scribit tale quid sibi accidisse. Fateor, sed scripsit juvenis, calentibus adhuc in eo rhetorum studiis, quorum professio est, fictis etiam narrationibus ad suum negotium abuti. Scripsit puellæ, cujus ingenium parùm firmum, talibus terriculis ab immodico ethnicæ lectionis studio absterrere prudentis erat. Scripsit aptis verbis, aptis figuris, eâ præfatione somni pariter & febriculæ, ut cauto firmóq; lectori commentum nè posset quidem imponere. Scripsit in familiari privatâq; epistolâ, stylo ad puellarum infirmitatem accommodato. Alioqui ter perjurum facietis Hieronymum. Primùm, qui post judicium illud vestrum, quo lectionem ethnicorum abjuravit, ad libros profanos toties redierit. Deinde, qui aliis ejus generis libros non modò legendos permittat, verùm etiam suadeat. Postremò, qui in defensione sua multis annis, posteaquam ad Eustochium de somnio hoc scripserat, exactis, Ruffino lectionem ethnicorum pro crimine objicienti responderet, somnium esse, quod Eustochio scripsisset: somniis autem scripturarum autoritate fidem non ha-

bendam.

bendam. Quid expectatis amplius? ipse Hieronymus jam non minùs eruditione vitæque sanctimoniâ, quàm ætate perfectus, quod juveni sibi ad Eustochium scribenti exciderit, merum fuisse somnium confitetur. Sed vereor planè, nè sint quibus prolixa hæc de somnio disputatio quendam tædii somnum adduxerit: tantum abest, ut, nè cui fabulam hanc persuadeam, metuam.

Elegantissima Posthumii Consulis ad populum oratio: quâ fœdum Bacchanalium ritum reprehendit: ex Tit. Livio, lib. 39. 15, 16.

NUlli unquam concioni, Quirites, tam non solùm apta, sed etiam necessaria hæc solennis comprecatio deorum fuit, quæ vos admoneret, hos esse deos quos colere, venerari, precarique majores vestri instituissent; non illos, qui pravis & externis religionibus captas mentes, velut furialibus stimulis ad omne scelus, & ad omnem libidinem agerent. Equidem nec quid taceam, nec quatenus proloquar, invenio: si aliquid ignorabitis, nè locum negligentiæ dem; si omnia nudavero, nè nimium terroris offundam vobis, vereor. Quicquid dixero, minus quàm pro atrocitate & magnitudine rei dictum scitote esse: ut ad cavendum satis sit, dabitur opera à nobis. Bacchanalia totâ jampridem Italiâ, & nunc per urbem, etiam multis locis esse, non famâ modò accepisse vos, sed crepitibus etiam, ululatibúsque nocturnis, qui personant totâ urbe, certum habeo. Cæterùm, quæ ea res sit ignorare: alios deorum aliquem cultum, alios concessum ludum & lasciviam credere esse: & qualecunque sit, ad paucos pertinere. Quod ad multitudinem eorum attinet, si dixero multa millia hominum esse, illico necesse

Bacchanalia hæc Sp. Posthumio Albino & Qu. Martio Philippo Coss. viguerunt.

est extcrreamini; nisi adjunxero, qui, qualésq; sint. Primùm igitur mulierum magna pars est, & is fons mali hujusce fuit: deinde, simillimi fœminis mares, stuprati & constupratores, fanatici vigiles, vino, strepitibus clamoribúsque nocturnis attoniti. Nullas adhuc vires conjuratio, cæterùm incrementum ingens virium habet, quòd in dies plures fiunt. Majores vestri, nè vos quidem, nisi cùm aut vexillo in arce posito comitiorum causâ exercitus eductus esset, aut plebi concilium Tribuni edixissent, aut aliquis ex magistratibus ad concionem vocâsset, fortè temerè coire voluerunt: & ubicunque multitudo esset, ibi & legitimum rectorem multitudinis censebant debere esse. Quales primùm nocturnos cœtus, deinde promiscuos mulierum ac virorum esse creditis? Si quibus ætatibus initientur mares, sciatis: non misereat vos eorum solùm, sed etiam pudeat. Hoc sacramento initiatos juvenes, milites faciendos censetis, Quirites? iis ex obscœno sacrario eductis arma committenda? hi cooperti stupris suis, alienisque, pro pudicitia conjugum ac liberorum vestrorum ferro decernerent?

Minus tamen esset, si flagitiis tantùm effœminati forent, (ipsorum id magnâ ex parte dedecus erat) à facinoribus manus, mentem à fraudibus abstinuissent. Nunquam tantum malum in republica fuit, nec ad plures, nec ad plura pertinens. Quicquid his annis libidine, quicquid fraude, quicquid scelere peccatum est, ex uno illo sacrario scitore ortum esse. Necdum omnia in quæ conjuraverunt edita facinora habent. Adhuc privatis noxiis, quia nondum ad Rempublicam opprimendam satis virium est, conjuratio sese impia tenet. Crescit & serpit quotidie malum: jam majus est, quàm ut capere id privata fortuna possit: ad summam reipub. spectat, nisi præcaveritis, Quirites. Jam huic diurnæ

legi-

legitimè ab consule vocatæ par nocturna concio esse poterit. Nunc illi vos singuli universos concionantes timent: jam ubi vos dilapsi domos & in rura vestra eritis, illi coierint, consultabunt de sua salute, simul ac vestra pernicie: tum singulis vobis universi timendi erunt. Optare igitur unusquisque vestrûm debet, ut bona mens suis omnibus fuerit: si quem libido, si furor in illum gurgitem abripuit, illorum eum cum quibus in omne flagitium & facinus conjuravit, non suum judicet esse. Nè quis etiam errore labatur vestrûm quidem, non sum securus. Nihil enim in speciem fallacius est, quàm prava religio. Ubi deorum numen prætenditur sceleribus, subit animum timor, nè fraudibus humanis vindicandis divini juris aliquid mixtum violemus. Hac vos religione innumerabilia decreta pontificum, senatusconsulta, aruspicum denique responsa liberant. Quoties hoc patrum, avorúmque ætate negotium est magistratibus datum, ut sacra externa fieri vetarent? sacrificulos, vatésque foro, circo, urbe prohiberent? vaticinios libros conquirerent, comburerént que? omnem disciplinam sacrificandi, præterquam more Romano, abolerent? Judicabant enim prudentissimi viri omnis divini humaníque juris, nihil æquè dissolvendæ religionis esse, quàm ubi non patrio, sed externo ritu sacrificaretur. Hæc vobis prædicenda ratus sum, nequa superstitio agitaret animos vestros, cùm demolientes nos Bacchanalia, discutientésque nefarios cœtus cerneretis.

Omnia diis propitiis, volentibúsq; ea faciemus: qui, quia suum numen sceleribus libidinibúsque contaminari indignè ferebant, ex occultis ea tenebris in lucem extraxerunt; nec patefieri ut impunita essent, sed ut vindicarentur, & opprimerentur, voluerunt. Senatus quæstionẽ extra ordinem de ea re mihi col-

legæque meo mandavit: nos ipsi, quæ nobis agenda sunt, impigrè exequemur: vigiliarum nocturnarum curam per urbem minoribus magistratibus mandavimus. Vos quoque æquum est quæ vestra munia sunt, quo quis loco positus erit, quod imperabitur, impigrè præstare; & dare operam, nè quid, fraude noxiorum, periculi aut tumultus oriatur.

De Confirmatione, sive asseveratione, quæ Græcis dicitur κατασκευή.

Cap. VI.

Confirmatio, vel Asseveratio, est propositæ rei comprobatio. Confirmanda verò sunt, quæ neque prorsus manifesta sunt, neq; omnino fidem, ut fieri possint, habent; sed quæ medium ordinem servant. Qui autem confirmare intendunt, omnibus capitibus confutationi contrariis utantur. Primùm enim laudent eum qui dixit, quod confirmandum est: Deinde, rem exponant: Posteà, à contrariis eorum quæ diximus, comprobent ipsum.

Pro	Obscuro	Quidem	Manifesto.
	Incredibili		Probabili.
	Impossibili		Possibili.
	Repugnante		Cohærente.
	Indecoro		Decente.
	Inutili		Conferente.

Sanè hæc quoque confirmationis exercitatio omnem vim artis intra se complexa est: cujus exemplum, verisimilia esse quæ de Daphne referuntur, continens, tale erit.

Poetas quisquis vituperat, ipsas mihi vituperare Musas videtur. Si enim quæcunque canunt poetæ, Musis instinctu profundunt, quidni planè Musis bellum indicit, qui poetarum reprehendere conatur inventa? Ego quidem omnium poetarum sententiam comprobo, illius autem maximè qui Daphnen ab Apolline esse amatam, sapienter protulit. Sed quænam sunt, quibus fidem non adhibent? Daphne, inquiunt, è Terra nata est, & Ladone. *Exordium à laude dicentium.*

Cur hoc apud eos incredibile? Nónne rebus omnibus aqua & terra sunt origo? Nónne semina rerum omnium elementa præbent? Si verò quicquid gignitur, procedit ex terra & aqua: nimirum Daphne eisdem orta est, quibus omnia, principiis, Ladone & Terrâ; genita scilicet indè, unde cuncta procreantur. Superabat autem Daphne facie reliquas omnes: rectè quidem. Quæcunque enim primò è Terra emittuntur, ea naturæ pulchritudine producuntur, & primo velut nativo proprióque conspicua decore pulcherrima videntur. Multæ autem mutationes corporibus speciosissimis tempore accidunt: quæ verò recèns nata primùm apparuerunt, ea formosissima, veluti quæ nullum adhuc decoris sui damnum passa sunt, blandissimè oculos nostros morantur. Rectè igitur Daphne formâ præstabat primùm ex Terra procreata. *Expositio rei à manifesto.*

Ob cujus admirandam pulchritudinem Pythius amore captus est, non injuriâ. Quicquid enim in terris est, quo res ullæ sunt conspicuæ atque admirandæ, id omne à diis ipsis tributum est. Si verò bonorum omnium amabilis in primis est pulchritudo, quid mirum si jucundissimum deorum munus, deum quoque habuit amatorem? Quæ enim dii donant, ea omnes amore prosequuntur. *A probabili.*

Conabatur autem amans deus suo desiderio me- *A possibili.*

" deri: sic enim res habet: Virtutes non sine labore " comparantur, & opus est sudore, quisquis eas asse- " qui velit. Hinc ergò laborat amator, nec tamen " desiderans amicam comprehendit. Ingens enim est " virtus, nec ad extremam ipsius metam quisquam po- " test pervenire. Aiunt igitur amare Phœbum, non " terram scilicet, nec deorum majestatem vanis com- " mentis dehonestantes, sed virtutis ostendentes na- " turam, ut Apollo sit qui virtutem quærit, ipsa verò " virtus, Daphne.

A cohæ-renti. Fugientem puellam mater excepit. Cuncta enim quæcunque sunt, mortalem sortita naturam, ad ea, " unde orta sunt, festinant reverti. Idcirco in terram " occidit Daphne, ex terra prognata.

A decenti. Accipiens autem puellam mater, pro ipsa reddidit " arbustum. Utrumq; opus terræ proprium, ut in " hanc homines cadant, & arbores ab ea nascantur.

A conseren-ti. Procreatum autem arbustum Apollinis honori dicatum est: dii enim extra providentiæ suæ com- " plexum nè arbusta quidem reliquerunt, sed coro- " nantur è natis, & primitiæ prodeuntium è terris " ipsis sacrantur. Sed & arbor divinationis facta est " merces atque symbolum. Hoc autem conveniens " puto. Daphnen enim poëtarum multi σωφρόνην, id " est, temperatam appellant, & oracula dare, à tem- perantia provenit.

Conclusio. Itaque quoniam puella voluptatum expers fuit, " virtutibus consecratur. Neque enim posset futuro- " rum esse capax, qui laborat intemperantiâ, conta- " minatum habens fœdâ libidine pectus. Quas ob " res poëtas admiror & laudo, ipsum veneror car- " men.

SCHO-

SCHOLIA.

Confirmationem Græci vocant κατασκευὴν à verbo κατασκευάζειν, quod eſt parare, fabricari, quo utitur Apoſtolus ad Hebr. 9. Σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη, ἐν ᾗ ἥ τε λυχνία, &c. id eſt, tabernaculum factum fuit primum in quo lucerna. Eſt & probare, & confirmare. Unde κατασκευὴ, probatio, aſtructio, demonſtratio, item ſtructura vocatur ab Halicarnaſſeo: hoc eſt opificium rhetoricum, & artifex compoſitio.

Quiſquis vituperat, &c. In Aphthonio habetur Ποιηταῖς ἀντερῶν, αὐταῖς ἀντερεῖν δοκεῖ ταῖς Μούσαις, unde locum hunc ſic alii vertunt. Quiſquis Vatibus contradicit, ipſis Muſis videtur contradicere.

Muſis inſtincti, &c. Socrates apud Platonem de recta nominum ratione dicit Muſarum & muſicæ nomen deductum ἀπὸ τοῦ μῶσθαι, id eſt, inquirere: ſi quis enim vult Muſis familiaris eſſe, ei opus eſt indagine, & ſtudio ſapientiæ. Etenim qui ad Muſas aſpirant, opus habent non parvâ inquiſitione atque labore. Unde Propertius lib. 3.

Non datur ad Muſas currere lata via.

Muſis autem inſtinctos, ait, hoc eſt, divino furore concitatos, & impulſos. Divinum enim poëtarum genus eſt, atque diis agitur, ut ait Plato de Legib. 3. Idem de furore poëtico: Non arte, inquit, ſed divino afflatu mente capti omnia præclara poëmata canunt: Quem furorem ἐνθουσιασμὸν appellant, numinis afflationem, quam Budæus de aſſe primo interpretatur vim dicendi, & ſcribendi divinitus inferveſactam. Hanc libro 1. de rap. Proſerp. Claudianus intelligens inquit:

Raptoris thalamos audaci promere cantu
Mens congeſta jubet: greſſus removete profani:

Jam

Jam furor humanos nostro de pectore sensus
Expulit, & totum spirant præcordia Phœbum:

Huc item Ovid. 6. Fast. respiciens, ait:

Est deus in nobis, agitante calescimus illo.
Impetus hic sacræ semina mentis habet.

Idem libro de Arte tertio.

Est deus in nobis, sunt & commercia cœli:
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Cur hoc apud Deos, &c. Græcismus est, πρὸς τῶν θεῶν, πρὸς τοῦ Διός. Hoc est, per deos, per Jovem.

Superabat facie, &c. Quoniam Daphne omnium pulcherrima fuit, non dubium est quin Apollinem potuerit in amorem sui sollicitare. Certè pulchritudinem Aristoteles dicebat quavis epistolâ efficaciorem ad commendandum. Theophrastus silentem fraudem appellabat: Plato prærogativam naturæ, quæ paucis soleat contingere. Carneades dicebat, ἀδορυφόρητον βασιλείαν, id est, regnum absque satellitio: Meminit Erasmi. Apophtheg. 6. Sunt qui pulchritudinem in tria distinguunt: aliam referunt, laudabilem esse, ut formosam faciem: aliam usui deservire, ut instrumentum, & domum, quæ præterquam quòd speciosa sunt, usibus nostris commoda etiam sunt: tertiam legibus studiisque constare, eámque humanæ vitæ commodis maximè consulere. Cujus meminit Diogenes Laertius lib. 3. de vita philosophorum. Hæc in æternum perdurans omnium est pretiosissima. Unde Ovid. 3. Tristium eleganter ait:

Nempe dat, & quodcunq; libet fortuna, rapitque:
Irus & est subitò, qui modò Crœsus erat.
Singula quid referam? nil non mortale tenemus,
Pectoris exceptis ingeniique bonis.

Multæ mutationes, &c. Hoc est, pulchritudo recèns producta peramabilis est, temporis autem cursu viriatur. Hinc pulcherrimè Ovid. de arte amandi secundo ait:

Forma

Forma bonum fragile est: quantúmque accedit ad annos,
Fit minor,& spatio carpitur illa suo.
Nec semper violæ, nec semper lilia florent,
Et riget amissâ spina relicta rosâ.
Et tibi jam venient cani, formose, capilli,
Jam venient rugæ, quæ tibi corpus arent.
Jam molire animum,qui duret,& astrue formam:
Solus ad extremos permanet ille rogos.

Idem 2. Tristium ad filiam Perbillam.

Ista decens facies longis vitiabitur annis,
Rugáque in antiqua fronte senilis erit.
Injiciétque manus formæ damnosa senectus,
Quæ strepitum passu non faciente venit.

Notabis obiter, Aphthonium juxta suas præceptiones, non ea confirmare, quæ omnino fidem, ut fieri possint, non habent. Et Quintil. lib.3. cap.6. Illud frequens est, inquit, ut ea quibus minùs confidimus, omittamus. Hinc silentio præterit, ac transit Daphnen in undis educari, aut in mediis terræ matris visceribus vitam exigere potuisse. Tractari tamen exercitationis gratiâ possunt, cùm confirmatio atque refutatio sint veluti quædam imagines rerum illarum, quæ in veras & justas causas incidunt: hîc seorsim, quasi per lusum, tractatæ, ut in his juventus exercita possit ad veras ac graves causas agendas accommodatior reddi.

Quæ dii donant, &c. Sic argumentatur:

Qui amat pulchritudinem, non hominum, sed deorum munus amplectitur.
Pythius amat pulchritudinem:
Ergò non hominũ, sed deorũ munus amplectitur.

Virtutes labore comparantur, &c. Transit ad eam fabulæ partem confirmandam, quâ poëtæ dicunt, Daphnen ab insequente Phœbo, tenerámque puellam à deo non fuisse comprehensam. Quod difficile

confirmatu

confirmatu visum reliquit, & ad allegoriam transit; Per Daphnen, inquit, virtutem intelliges, per Apollinem virtutis sectatorem. Quemadmodum is qui virtutem sequitur, non facilè comprehendit eam: ità Daphne captu difficilis erat Apollini. Etenim difficilia quæ pulchra.

Et via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilémque aditum primò spectantibus offert:
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.

Mater excepit, &c. Etenim terræ propter merita indiderunt venerationem materni nominis. Nascentes enim excipit, sustinet, postremò complectitur gremio, ut Plin. ait lib 2. cap. 65.

Terra omnium communis mater.

Apollinis honori, &c. Triplicem, inquit, potissimum utilitatem affert Daphne in laurum conversa, honorem & decus Apollini, diis reliquis coronas quibus exornantur, & divinandi artis indicium insigne.

Primitiæ, &c. Novæ fruges. Quas olim veteres non degustabant, nisi priùs τὰς ἀπαρχὰς diis sacerdotes immolâssent. Vide Erasmum in proverbio,

Μηδ᾽ ἀπὸ χυτροπόδων ἀνεπιῤῥέκτων ἀνελόντα
Ἔσθειν, μηδὲ λόεσθαι.—

Confirmationis exemplum paulò copiosiùs à Petro Mosellano tractatum.

Argumentum.

Quòd verum sit, quod Virgilius scriptum reliquerit, Didonem amoris impatientiâ mortem sibi consciisse: confirmationis exemplum.

QUanta fuerit priscorum hominum industria in comparandis sapientiæ monumentis, quæ posteris suis relinquerent, cùm aliis rebus multis constat, tum vel maximè per hoc indicatur, quòd quæ eximiæ cujusdam philosophiæ documenta existimabant

mabant, ea non temerè literis mandabant, sed musicâ numerorum suavitate condita, posteris legenda tradebant. Cujus laudis, ab Hebræis ad Græcos derivatæ, ut Latini quoque homines participes fierent, si quisquam alius, Virgilius certè effecit. Nam is cùm humanarum rerum imaginem in Ænea suo mortalibus proponere, ac per hunc, quod cuique vel sequendum vel fugiendum esset, docere statuisset, non satis habuit fictis interim personis veros affectus repræsentare, id quod alioqui poëtæ spectare solent, verùm etiam vera pleraque admiscuit, inter quæ verissima esse censenda sunt, quæ, ut ab insano amore adolescentes deterreat, de Didone Carthaginensium reginâ amoris impatientiâ mortem sibi consciscente commemorat: graviúsne an jucundiùs necdum statuo. Narrat enim Æneam, parte classis naufragio amissâ, Carthaginem in Africam delatum: ubi cùm hospitio Didonis uteretur, reginam pulcherrimi viri primùm admiratione, deinde & amore captam; postremò amorem consuetudine mutuâ adeò confirmatum, ut cùm Æneam aliò vocantibus rebus persequi non liceret, amoris impatientiâ furere inciperet, séque ipsa interimeret. Quid, obsecro, apertius probabiliúsque narrari posset? Quid omnino est in toto hoc narrationis contextu tale, quale in fictis argumentis esse solet? Cohærent omnia, usitata sunt omnia, & jam multis consimilibus exemplis probabilia. Nec ullum est verbum quod mendacii suspicionem facere possit. Constat enim, Troiâ captâ, Æneæ unà cùm sociis domo profugi classem mari sursum ac deorsum jactatam. Constat Didonem fratris iram fugientem in Africam venisse, Carthaginem condidisse, regnum novum instituisse. Et quid novi si regina similibus casibus jactata profugum Æneam hospitio excepit? Si tanti heroïs virtutes tum ex ipsius formæ dignitate, tum verborum

verborum gravitate mirata eſt? Si, quem admirabatur, ejus etiam amore paulatim ardere cœpit? Primùm mulier annis pariter & corpore virens? Deinde regalis luxus ſtrepitu laſciva, & cui quod libuit etiam licuit? Poſtremò guſtatæ quondam genialis dulcedinis deſiderio jam dudum æſtuans, ac maritum ſibi deſtinans? Ipſe muliebris ſexus per ſe infirmus, naturâ ſuâ lubricus eſt, & cùm aliis affectibus, tum verò maximè amoribus eſt obnoxius. Nam ii quanquam triſtem ferè exitum habent, tamen cùm ad ſe homines incautos invitant, primâ ſpecie mirum quantum ſuavitatis, quantum deliciarum, quantum mellis pollicentur. Et quid attinet hîc exempla commemorare multarum, quæ non, ut Dido, ignoſcendo, ſed illiberali planè, & pudendo amore ſuperatæ ſunt? Quis neſcit Paſiphaën, Cretenſis regis filiam, tauri amore correptam inſaniviſſe? Quis ignorat Clytæmneſtram Ægiſthi adulteri amore pollui, quàm Agamemnonis mariti laudatiſſimi principis triumphalem reditum expectare maluiſſe? Et credibile non erit Didonem ab omni parentum ac maritali jure liberam, reginam luxu barbarico diffluentem, Æneæ regis hoſpitis amore tactam fuiſſe? Sed datis Æneam Carthaginem appuliſſe, hoſpitio Didonis uſum, Didonem hoſpitis amore inflammatam: at flammæ ejus tantam vim non fuiſſe, ut cùm Æneâ ſuo potiri illa ampliùs non poſſet, tum vim ipſa ſibi attulerit: Hoc verò incredibile vobis videtur? Quaſi verò non ſit tantus amoris furor ut ad moriendum viros etiam compellat, nedum fœminas. An non audiſtis Herculem ipſum fortiſſimum heroëm (quo nomine in deorum numero à ſuperſtitioſa antiquitate poſitus eſt) amoris impatientiâ incendium ſibi ipſi ſtruxiſſe? Et qui affectus fortiſſimum viri pectus expugnavit, fœminam ad ſuam ipſius necem adigere non poterit? Vanum autem ſit hoc exemplum, niſi minores etiam

Amoris furor.

affectus

affectus hoc à viris sapientiæ opinione clarissimis impetrârunt. Quis inter philosophos laudatior Aristotele? At is cùm quamobrem toties se reciprocaret Euripus, invenire desperâsset, ipso desperationis mœrore scribitur extinctus. Quot autem nobiles Romani gloriæ studio mortem voluntariam suscepêre? Non Cato Uticensis superatarum partium ignominiâ, ad suam ipsius cædem impulsus est? Non Lucretia, ereptæ pudicitiæ dolore ferrum in se ipsa defixit? Quid autem quòd & levissimi affectus, nempe gaudii immoderatus sensus, matronas aliquot Romanas extinxit? Credendum est enim incorruptis Titi Livii gravissimi rerum humanarũ scriptoris monumentis. Quod ergò viris & fortitudinis, & sapientiæ gloriâ spectatissimis leviores animorum motus extorserunt, hoc vehementissimus omnium affectuum amor non efficiet? Quis itâ desipiet, ut hoc credat? Quis non audit vulgò jactari proverbium, Amanti nihil esse difficile? Quis non videt hac causâ cæcum pingi Cupidinem, quòd qui hujus sagittis sunt saucii, sine sensu vel mortis vivant, nihil revereantur, neque parentes, neque amicos, nihil exhorreant, neque infamiæ probra, neque vitæ pericula, sed cæcorum more ipsi se præcipitent. Sed enim poëta fuit Virgilius, & vulgare est, poëtas fingere omnia. Ridiculum verò, non q̃uid, sed à quo quid dicatur, attendere, perinde ac si dictorum factorúmque veritas à dicentium scribentiúmve persona pendeat. Poëtam esse Virgilium non negamus: sed nihil veri ab eo scriptum esse, hoc verò contendere magna est impudentia. Quid enim eorum, quæ in Aeneæ sui clypeo de Romanis expressit vanum est? Neque si aliquoties fictis imaginibus veritatem adumbrant poëtæ, propterea & quicquid versu scribitur, pro ficto habendum est. Alioqui si versuum mensura non nisi mendaciis adhibetur, quid faciemus Empedocli, quid Lucretio, qui rerum naturas

Cupido cur cæcus pingatur.

turas versibus sunt prosecuti? quid Lucano belli civilis historiam hexametris numeris canenti? imò quid Davidi, & quibusdam aliis, qui divino spiritu afflati, divinæ sapientiæ arcana vario carminum genere contexuêre? Eant ergò qui veri fidem poëtis detrahunt, in primis Virgilio, ut quem cùm alia multa, tum quæ de Didonis amore commemorat, verissimè tradidisse, posthac non nisi impudentissimus negare possit quisquam.

Aliud confirmationis exemplum.

ARGUMENTUM.

Arion. Verum esse quod Herodotus scripsit, Arionem fidicinem à delphino Tænarum devectum.

Exordium ab autoris laude. INiquus rerum æstimator, & ad faciendam injuriam natus videri potest, qui mendacii coarguere audeat Herodotum. Cujus historiæ magna semper cum voluptate atque commodo sunt lectæ. Quem *Lib.* 10. *c.* 1. dulcem & candidum acerrimi vir judicii Quintilianus prædicat. Hujus vel unius censuram longè pluris, quàm iniqua multorum Zoïlorum judicia, facere meritò debent omnes studiosi, & credere omnia, quæ memoriæ prodiderit Herodotus, ut candidissima, sic verissima esse, maximè quæ super Arione conscripserit.

Ab expositione. Citharœdum Arionem multas arte musicâ divitias contraxisse memorat, eúmque ab inhiantibus prædæ nautis Corinthiis in mare desilire compulsum, cecinisse. Præcipitem autem datum, à delphino exceptum, & cum pretiosis vestimentis, atque cithara salvum in terram Laconicam devectum.

A manifesto. Satis admirari non queo, tam obtusi quempiam ingenii esse, cui subobscurum videatur citharœdum

ditari,

ditari, maximè eum, qui in summo pretio habitus ob singularem artis musicæ cognitionem, oculos omnium in se converterit, qui non deliciis diffluens, nec prodigus, sed virtutis studiosus fuerit, amans patriæ, & amicorum, ad quos venire ut copiâ suâ illorum inopiam sublevaret, decreverat. Et electro pellucentius est, nautas hominum ejusmodi sentinam esse, qui lucri gratiâ omnium facinorum genera patrare non exhorrescant. Delphinos autem placidissimos hominum amore capi, atque gestatores peramico vehendi studio patienter hominem ascensorem ferre, non est novum, nec obscurum. Nam & Athenæus refert, dilectum à delphino puerum, qui ubi cum aliis ex palæstra ad mare processisset, natabat, natanti autem ex pelago delphinus occurrebat, & dorso susceptum in altum ferebat, deinde continenti restituebat. Et Pausanias lib. 1. memorat, Melicertam in mare cadentem, susceptum à delphino, & vectum usque ab Corinthiacum Isthmum. Hæc si cui nondum aperta satis videbuntur, paulò pòst adjiciam, quibus intelliget ea longè planiora facta.

Nautæ sceleratissimi.

Atqui non verisimile est, inquiunt, hominem in supremo capitis periculo, summóq; luctu canere potuisse. Sed ignorant stolidi, virum (qualis sine controversia fuit Arion) sapientem, nullis adversis casibus succumbere, nec animum despondere, sed omnia fortunæ truculentioris ludibria, velut jocos meros, ac ludos æstimare solitum, ut non immeritò Horatius dixerit:

A credibili

Ad summum, sapiens uno minor est Jove: dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex deniq; regum:
Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent,
Fortis, & in seipso totus teres, atque rotundus.

Cur igitur à fide alienum videatur, adversitatis

tempore talem Arionem apparuisse, qualis fuerit in prospero? Cur non verisimile sit, in mortis contemptu se, velut ad nuptiales epulas iturum, vestimento exornâsse, cecinisse item voce lætâ, quò viri fortioris intrepidum animum declararet. Imbutus philosophico studio didicit mortem non fore timendam, nec malam putandam, quam bona vita præcessisset. Arridebat exemplum Socratis, qui moriens etiam jocatus est. Nam cùm frigerent ei præcordia, Debemus, inquit, ô Crito, Gallum Aesculapio: perinde quasi sumptâ potione medicâ convaluisset.

A p[o]ssibili. Sed quo pacto fieri potuit, inquiunt, ut à bellua & eâdem velocissima potuerit per fluctuum procellas deportari? Memorabilium cunctarum rerum expertes viri, nimis ignorant dorsum delphini repandum esse, quo veluti receptaculo Arionem à procellarum impetu atque impulsu tutum consedisse. Ignorant delphinum non t[a]ntùm hominis amicum animal, verùm & musicâ arte mulceri, symphoniæ cantu, & præcipuè h[y]drauli so[n]o capi. Hominem non expavescit ut alienum pro voce gemitus humano similis, obviam navigiis venit, alludit exultans, certat etiam & quamvis plena prætererit vela. Divo Augusto principe Lucrinum lacum invectus delphinus, pauperis cujusdam puerum ex Baiano Puteolos in ludum literarium itantem, cum Meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine, sæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexisset, miro amore dilexit. Quocunque diei tempore inclamatus à puero (quamvis occultus, atque abditus) ex imo advolabat, pastúsq; è manu præbebat ascensuro dorsum, pinnæ aculeos velut vaginâ condens, receptúmque Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat: simili modo revehens pluribus annis; donec morbo extincto puero, subinde ad consuetum locum ventitans, tristis & mœren-

mœrenti similis, ipse quoque (quod nemo dubitârit) desiderio expiravit. Alius in Africo littore Hipponis Diarrhyti simili modo ex hominum manibus vescens, præbénsq; se tractandum, & alludens natantibus, impositósque portans, unguento perunctus à Flaviano Proconsule Africæ, & sopitus, ut apparuit, odoris novitate, fluctuatásque similis exanimi, caruit hominum conversatione, ut injuriâ fugatus, per aliquot menses: mox reversus, in eodem miraculo fuit. Similia de puero in Iasso urbe Cariæ memorantur: cujus amore captus delphinus, dum abeuntem in littus avidiùs sequitur, in arenam invectus, expiravit. Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni sacerdotio præfecit, amorem illum numinis propitii fuisse interpretatus. In eadem urbe Iasso Egesidemus scribit, & alium puerum, Hermiam nomine, similiter maria perequitantem (cùm repentinæ procellæ fluctibus exanimatus esset) relatum, delphinúmque causam lethi fatentem, non reversum in maria, atque in sicco expirâsse. Hoc idem & Naupacti accidisse Theophrastus tradit. Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochii & Tarentini de pueris delphinísque narrant. Quæ faciunt, ut credatur esse possibile, Arionem citharœdicæ artis, interficere eum nautis in mari parantibus, ad intercipiendos ejus quæstus, eblanditum, ut priùs caneret citharâ, congregatis cantu delphinis, cùm se jecisset in mare, exceptum ab uno, Tænarúmque in littus pervectum, ut ait Plin. lib. 9 cap. 8. Plura apud Plin. lib. Epist. 9. ad Caninium. Eadem habet Gell. lib. 7. cap. 8.

Quare non hiulca, nec dissoluta videantur Herodoti scripta, veluti pulverem, ut aiunt, oculis offundentia, quibus asserit infracti pectoris Arionem in summo discrimine rerum cecinisse, præclarúmque virtutis suæ specimen atque documentum dedisse. *A consequenti.*

A musices item amatore delphino citharœdum per maria vectum, incolumémque conservatum.

A decoro. Jam inter vehendum quid magìs Arionem decere potuisset, quàm grati animi specimen exhibere, atq; animalium amicissimum homini vectorem dulcedine cantus oblectare? Et quid delphino magìs convenire, quàm quòd cum hominibus habere gaudet amicitiæ fœdus, ipsis rebus comprobare, officióque vehendi gratiam, quam optimè novit, atque potuit, referre? Testimonio sit Coeranus ille Milesius, qui delphinum à piscatoribus captum, jam interficiendum pretio redemptum, mari reddidit. Postea navi, in qua Coeranus erat, submersâ, & omnibus necatis, ab eodem delphino conservatus fuit. Deinde illo in patria Mileto mortuo ac in littus elato, delphinorum agmen apparuit non procul, tanquam funeri præsens, & opem laturum, ut scribit Athenæus.

Ab utili. Quòd si præsentis historiæ memoratu dignissimæ nullus alius esset usus aut commoditas: tamen magna satìs illa, quòd non solùm minimarum, verùm etiàm maximarum bestiarum naturas scrutari nos disceremus, ipsum rerum conditorem Deum Opt. Max. in suis operibus admirari, atque in mirabilibus ejus exercitiis glorificare. Etenim, cui tam Bœotica (quod aiunt) auris est, vel ingenium, qui contemplatus formicarum, aut apum naturas, non admiretur ipsum creatorem? Et qui considerans docilitatem, clementiam, & intellectum elephantis, atq; delphini, non rapiatur ad Dei omnium productoris observantiam? Deinde judicii sanioris adolescens, cùm perpenderit, tantam in bestiis mansuetudinem, statim colliget, se cùm homo sit, humanitate singulari præditum, hominémque non homini lupum esse debere; secum reputando, cætera animantia rationis expertia non tantùm in suo genere probè vivere, sed etiam dissimili tantam benevolentiam

exhi-

exhibere. At (quod turpe relatu) nulla rabies major, quàm hominis. Bruta congregari videmus aliquando, & ſtare contra diſſimilia. Leonum feritas inter ſe non dimicat. Serpentum morſus non petit ſerpentem. At herculè plurima homini ſunt ex homine mala, ut Plin. ait lib. 7.

Finem dicendi faciam, nihil ambigens, quin apud omnes veritatis, rerúmque memorabilium ſtudioſos, Herodoti ſcripta ſacroſancta, velut Apollinis oracula ſint futura. *Concluſio.*

Aliud confirmationis exemplum.

ARGUMENTUM.

Verum eſſe, —cum remigibus grunniſſe
Elpenora porcis.

CUm in poëtis numen quoddam affulgeat, & eorum ſpiritus ſedibus ætheriis veniat, quis tam impudens vitilitigator qui maledictis audeat illos proſcindere, divinóſque homines genuino dente mordere? Ego certè vates ut ſacros veneror, & exoſculor eorum ſcripta, maximè quæ memoriæ prodiderunt de Elpenore. *Exordium à laude.*

Quàm pulcherrimo veritatis involucro finxerunt unum ſociorum Ulyſſis, in porcum à Circe per pocula transformatum? *Ab explicatione.*

Et puero perſpicuum eſt, καὶ τυφλῷ δῆλον (id eſt, & cæco clarum) belluinis moribus ac ingenio ferino præditos homines, ab omni humanitate atq; ratione vacuos, in brutorum animalium naturas tranſire. *A manifeſto.*

Ratio præſtantiſſima hominis pars eſt, atque lumen unicum: Quam ſi libido vel ebrietas extinxerit, quid aliud, quæſo, niſi ſub humana ſpecie latitans Epicuri de grege porcus, relinquetur? Etenim in pecudum, ferarúmque animalium numero habetur *A credibili.*

A possibili. quisquis est ferinis voluptatibus prævinctus.

Vinum dolosus luctator. Cùm dolosus luctator vinum non modò pedes soleat constringere, sed etiam omnes animi vigores profligare, atq; mente captos tenere, ut ab antiquis significantissimo vocabulo temetum sit appellatum: *Temetum enim ex eo appellatum est, quòd tentet, atq; labefactet mentem.* Præterea, cùm animi clavo cupidinis transfixi, rationis omnis expertes evadunt, cur, quæso, Elpenor ad pocula & libidinem proclivis, sub hominis figura porcus, hoc est, ratione carens animal esse non potuit?

A cohærenti. Sus gaudet volutabro luti, fœdus ut Elpenor homo voluptates belluinas sectatur, ac porcinam vorandi aviditatem, cúmque Philoxeno gruis collum exoptat. Vide Gell. lib.19.cap.2.

A decenti. Porci natura maximè quadrat in libidinosos & ebriosos, quos proverbio porcos Acarnanios vocant: qui sensus tantùm cùm bestiis communes habent, in pecudes suâ sponte conversi per libidinem, &, quam Seneca vocat insaniam voluntariam, ebrietatem.

A conferenti. Jam quæ commoditas ex præclaro isto poëtarum figmento promanet, audi. Elpenor in pecudem transformatus monet omnes bonarum literarum atq; virtutis studiosos, ut pocula Circes, hoc est, voluptatis illecebras, tanquam nocentissimam pestem fugiant, ac ipsum Elpenora, non secus atque Helotarum Spartiatarum unum, detestantes, turpissima libidinis & ebrietatis crimina devitent Illud Virgil. semper fixum in pectoribus habentes?

Compedibus Venerē, vinclis constringe Lyæum:
Ne te muneribus perdat uterque suis.

Epilogus. Merito igitur honore prosequi debemus, ut alia, sic præsentia de Elpenore scripta poëtarum, quos non injuriâ sacros, & divûm curam Ovid. appellavit.

Exempla variis ex autoribus multa consimilia, & ingenii & styli exercendi gratiâ poteris colligere, atque juxta præscriptos ab Aphthonio locos tractare:

re: ut, Verum esse, quòd Horatius Cocles armorum pondere gravatus, Tiberim tranaverit. Cujus meminit Liv. lib. 2, ab urbe. Valerius lib. 3. cap. 2.

Item, Verum esse, quod M. Valerius Corvinus pugnæ victoriam auxilio corvi obtinuerit. De quo Livius ab urbe septimo Val. lib 8. c. 16. Gell lib. 9. c. 11. vel etiam falsum esse, ex Quint. lib. 2. cap. 4.

De loci communi, qui Κοινὸς τόπος.

Cap. VII.

Locus communis, est oratio, bona aut mala, quæ alicui insunt, augmentans. Dictus autem est communis, quòd omnibus, qui ejus rei, de qua agitur, participes sunt, communiter conveniat, atque congruat. Oratio enim in proditorem, omnibus in commune proditioni obnoxiis aptatur Deuterologiæ, id est, argumentationi jam peractæ, & epilogo similis est. Quare locus communis non habet procœmium, attamen juniorum exercendorum causâ, quandam procœmii formam licebit fingere: cui subdere capita, primùm ex contrario, hinc rei expositionem, non tanquam doceas, res enim nota est, sed ut auditorem incites aut exasperes. Post hanc afferes comparationem, qua ex collatione id, de quo agitur, in majus extollas. Postmodum collocabis sententiam, vel mentem, caput sic vocatum, exprobrans, aut calumnians agentis intentionem. Deinde conjecturali digressione vitam præteritam in criminum suspicionem devocabis: deinde misericordiæ exclusionem. In fine autem hujus præexercitationis, pones capita finalia:

Legitimum,	Possibile,
Justum,	Honestum,
Utile,	Eventurum.

Exemplum loci communis contra tyrannidis affectatorem: cujus prooemium primum tale est.

" QVemadmodum legibus constitutum est, ipsiq;
" apud nos judicia censuerunt, legibus pœnas
" luat is, cujus scelere leges nullæ fuerant ampliùs
" permansuræ. Quòd si, præsenti liberatus supplicio,
" foret æquabiliorem sese præbiturus, aut vitam popu-
" larem ducturus, illi forsitan aliquis pœnam remitte-
" re posset: cùm verò elapsus in præsentia, sit longè
" violentior evasurus, injustum certè fuerit, insecutu-
" ræ tyrannidis initium præsenti delicto condonari.

Secundi prooemii forma.

" Ex aliorum absolutione reorum non magnum
" fortasse judicibus periculum fuerit emersurum: ve-
" rùm si tyrannus abierit impunitus, certum est, ad ip-
" sos judices præcipuum discrimen devolutum iri,
" quos cum ipsis legibus è medio tollent potientes
" rerum tyranni.

A contrario. Videmini autem mihi, Judices, in ejus solùm quod in præsentia est, contemplatione mentem habere
" defixam, virtutis severitatisque majorum nostrorum
" obliti; quorum justius erat reputare, animóq; pro-
" ponere sententiam, qui nobis velut maximum, in-
" comparabiléque munus, remp. omni dominatione
" vacuam, solutámq; reliquerunt. Optimè quidem il-
" li atque rectissimé. Quando enim fortuna ipsa va-
" rietate suâ inconstantem se, diversámque hominibus
" præbet: proinde mentes quoque hominum ad rectè
" secúsque agendum multiplici flexu trahuntur. Huic
" inæqualitati fortunæ legum æqualitatem opposue-
runt, instituerúntque rempub. velut unam civium

omnium

omnium sententiam facientes, ut fortunam nunc " prementem res cujusque, nunc extollentem, legum " constantia æquaret, esséque in civitatibus lex cor- " rectio malorum quæ fortuna patrâsset. "

Cujus iste aut immemor, aut contemptor potiùs, *Ab expositione.* scelestissimo secum consilio instituit, ut rempub. deleret, taliáque secum differebat: Quorsùm hoc ergò " per deos immortales? Supra omnes positus omni- " bus me patiar æquari? Frustráque permitto cumula- " re divitias mihi fortunam, si eadem quæ vulgus faci- " am, eadem feram? & collecti pauperes judicant, " quódque multis videtur, id mihi tanquam lex obser- " vandum erit? Quousque ego hæc? Quis modus erit, " aut horum quæ liberatio? Occupabo arcem & pessi- " mè perituras longè abigam leges, eróque reliquis " ego lex potiùs quàm reliqui mihi. Hæc ipse secum " revolvebat, nondum verò votorum suorum finem " assecutus: obstitit enim benevolentia deorum. Quid " ergó? Non iniquissimum est, si propter ea, quæ fru- " stra conatus est, summam diis gratiam debemus, " propter eadem hæc hunc hodie conservari? "

Sceleratus est homicida, sceleratior tamen multò *A comparatione.* tyrannus. Ille enim unum, quisquis is fuerit, perimit: hic verò totas convellit civitatis fortunas. Quantò " ergò minus est, parum offendere, aut unum necare, " quàm omnes occidere: tantò minus est homicidæ " malum, quàm atrox tyranni crimen. "

In aliis autem reis evenit plerunque, ut tametsi *A sententia* gravissima admiserint, mentem eximant delicto, ani- " móque defendantur. Solus autem tyrannus fidu- " ciam non habet, ut invitum se dicere queat tantum " scelus suscepisse. Itaque si invitus tyrannidem fu- " isset aggressus, esset fortasse ratio aliqua hujus ipsum " conatus absolvere. Verùm cùm ante rem attenta- " tam ipse multùm secum diúque deliberaverit; quo- " modo justum cuiquam videtur, culpâ carere ipsum, "

qui

" qui ante opera, mente quoque factus est tyrannus?

A digressione in conjecturalem causam. Alii ergò, quicunque in jus vocantur rei, præsentis solùm criminis rationem reposcuntur, & propter prioris vitæ rectè facta sæpius absolvuntur, præsentibúsque delictis ignoscitur: Solus verò tyrannus " utriusque temporis judicium subeat oportet. Liquet " enim quàm immoderatè vitam præteritam & quàm " crudeliter præsentem exegerit ipse. Itaque utrorumque " det pœnas, & eorum quæ antè, & eorum quæ " præsentis sceleris conatu deliquit.

Ab exclusione misericordiæ. Libet autem videre cujus preces præsenti ipsum discrimini sint exempturæ. Liberorũ nempe? Verùm cùm supplicantes vobis, flentésque illos videbitis, " putate vobis assistere leges, quarum vos respectu " moveri multò rectius est, quàm liberorum ipsius. Il- " los enim speratæ dominationis fuerat relicturus hæ- " redes: leges verò quòd judicandi, decernendíque de " ipso potestatem habetis, præstant. Itaque per quas, " quòd judices estis, vobis datur, pro eis justius fuerit " vos sententiam ferre.

A legitimo. Si enim rectè leges jubent eos, qui patriam in li- " bertatem asserunt, honoribus afficiendos esse; neces- " sariò relinquitur, eos, qui in servitutem redigere co- " nantur, esse puniendos.

A justo. Justum autem est, ut tantum vobis det pœnarum, " quantùm ipse sceleris admisit.

Ab utili. Quòd si tyrannus occubuerit, id magno vobis " usui futurum est. Quoniam firma præstructio con- " firmandi leges erit.

A facili & possibili. Facile autem & expeditum erit, de ipso sumere supplicium. Neque enim quemadmodum ipse ad asse- " rendam tyrannidem satellitibus, ità vos ad oppri- " mendum ipsum auxiliis opus habetis. Sed sufficiet " (judices) sola vestra sententia, cujus cùm à repub. " jus potestatémque acceperitis, pulcherrimum quoq; " erit pro reip. salute ipsam experiri.

Quã

Quâ facili cognitione totam hanc præsentem tyrannidis potestatem auferetis. *Conclusio ab eventuro.*

SCHOLIA.

L*Ocus communis, &c.* Principiò loci communes sunt, quas rerum formas appellant, quæ ferè in usum rerum humanarum & literarum cadunt; ut fortuna, opes, honores, vita, mors, virtus, prudentia, justitia, liberalitas, temperantia, & his contraria, ut ait Melanchthon 1. Rhetoricorum. De quorum usu optimè scripserunt Rodolphus Agricola in epistola de ratione studii: Et Erasmus secundo Copiæ.

Sunt item qui alia in causa à defensoribus, alia ab accusatoribus communiter tractantur. Horum locus communis, augere peccati atrocitatem, & dicere, malorum non oportere misereri: Illorum, misericordiam captare, & illata crimina extenuare.

Item: communes loci cùm accusatorum, tum defensorum: A testibus, contra testes, à quæstionibus, contra quæstiones, ab argumentis, à rumoribus, & contrà: de quibus Cicero ad Herenn. 3. Et Georgius Trapezuntius Rhet. 2.

Item, communes loci (de quibus potissimùm Aphthonius loquitur) sunt, quibus citra personas in ipsa vitia moris erat perorare; ut in adulterum, aleatorem, peculatorem, ut ait Quintil. lib. 2. cap. 4.

Communes autem dicti sunt ideo, quia quamvis contra hunc aut illum dici videantur, tamen ad universos criminis reos efferantur necesse est, ut ait Trapezuntius.

Augmentans, &c. Hoc est, per locum communem amplificamus vel augemus virtutes quæ bonis, vel crimina quæ sceleratis insunt: illic per conquestionem misericordia captatur: hîc peccatorum atrocitas exaugetur. Quod quibus rationibus

bus fieri debeat, ostendit Cicero, in fine lib. 2. ad Herennium.

Deuterologia, &c. Agricola secundam orationem reddidit. Quoniam locus communis post accusatorum argumentationes, quibus primò noxii manifestantur, & convicti suppliciis digni relinquuntur, solet tractari. Unde Quintilianus ait, ex mediis judiciis esse. Et Priscianus ità definit: Locus communis exaggerationem habet manifestæ rei, quasi ex argumentationibus jam peractis. Non enim quærimus, in hoc, an iste sacrilegus, vel vir fortis sit, sed rei convictæ, & manifestæ exaggerationem facimus, cui tamen legibus supplicium sit definitum, vel præmium. Rodolphus Agricola lib. 2. cap. 14. Loci communes, inquit, ut rhetores vocant, non sunt aliud quàm majores ratiocinationum propositiones, ut quæ in proditorem, in veneficum, adulterum, sicarium dicuntur. Cùm volumus enim probare, Cælium damnandum, ostendimus veneficum esse: quod ubi explicatum est, quid restat aliud, quod ratiocinationi desit, nisi major? veneficus est damnandus.

Lib. 2. ca. 4.

Epilogo similis, &c. In conclusione, præter Enumerationem sunt Amplificatio & Commiseratio. Illa per locos præscriptos à Cicerone communes, instigationis auditorum, augendique criminis causâ sumitur: Hac item per locos suos commovetur misericordiâ animus auditoris. Ergò conclusioni similis est locus communis, quem item bonorum & malorum, quæ alicui insunt, nos amplificativum sermonem appellamus, λόγον αὐξητικὸν Græci.

Res enim nota est, &c. Hoc est, postquam forma quædam procemii fuerit posita, & à contrario locus, tum subjunges ἔκθεσιν, id est, expositionem, ut auditorem in odium maleficii rapias ac instiges, non probes, nec doceas rei declaratum crimen.

In

In majus extollas, &c. Hoc est, flagitium, in quod fueris invectus, ostendes longè gravius esse atque atrocius illo cum quo contuleris, ut sacrilegum peculatore deteriorem.

Sententiam vel mentem, &c. Sententiam veteres, quod animo sensissent, ut supra dictum, vocaverunt, Græci γνώμην appellant. Quod consilium mente conceptum, atque voluntatem quoque significat. Vult igitur Aphthonius ut aperiamus, quo animo, vel rationis impulsu, & quibus consiliis reus ad maleficium accesserit.

Conjecturali, &c. Conjecturam à conjectu, id est, *Conjectura.*
directione quadam rationis ad veritatem, appellatam *Conjectura-*
ait Quintil. lib. 3. cap. 7. Hinc conjecturalis causa, *lis causa.*
cujus Cicero ponit sex partes. Et primam vocat argumentationem probabilem, dividitque in causam, & in vitam: illa ratiocinationem, hæc ex antè factis suspiciones administrat.

Misericordiæ exclusionem, &c. ἐλέου ἐκβολήν. Amovendam ait misericordiam esse, & neminem justum oportere malorum misereri.

Leges nullæ, &c. Tyranni periphrasis est, in quem præsens hic locus communis est instituturus. Verùm tyrannus olim dicebatur fortis & dominus bonus, plenam in subditos potestatem habens. Unde Virgil. in 7. Æneam suum, quem pium semper esse voluit, tyrannum dixit, inquiens,

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni.

Postea viribus imperii per superbiam cœperunt abuti. Unde tyranni nomen ad eos restrictum est, qui per insolentiam abutuntur imperiis, & rempub. opprimunt, redigúntque in servitutem. Cum his, inquit Cicero Officiorum 3. nulla nobis est societas, sed potiùs summa distractio. Omne hoc genus pestiferum atque impium ex hominum communitate exterminandum est, &c. Idem 2. Philippic. Satis est

viris

viris fortibus didicisse, quàm sit pulchrum, beneficio gratum, famâ gloriosum, tyrannum occidere. Idem pro Milone: Græci homines deorum honores tribuunt iis viris, qui tyrannos necaverunt. Quæ ego vidi Athenis? quæ aliis in urbibus Græciæ? quas res divinas talibus institutas viris? quos cantus? quæ carmina? propè ad immortalitatem, & religionem, & memoriam consecrantur, &c. Præterea lex olim erat: Tyrannicidæ imago in gymnasio ponatur. Cujus meminit Quintil. lib. 7. cap. 8.

Videmini, &c. Aphthonius Δοκεῖτε δέ μοι μᾶλλον περὶ τῆς τοῦ παρόντος διανοίας ἀκριβέστερον κρίνειν, εἰ τὰς τῶν προγόνων λογιεῖσθε γνώμας, Longè, inquit, diligentiùs, & exactiùs (meâ sententiâ) judicaretis in re præsenti, si majorum nostrorum judicia ante oculos vestros ponere velletis. Judices nimiùm indulgentes ac remissos arguit: Majores autem è contrario diligentiores asserit enituisse. Illos pati remp. opprimi: hos in libertatem asseruisse & legum justitiam opposuisse injustis fortunæ impulsibus ad maleficia. Est enim locus à contrario.

Fortuna. Hinc illud Horat lib. 3. Odar. od. 29 Fortuna sævo læta negotio, Ludũ insolentem ludere pertinax, Transmutat incertos honores.

Fortuna varietate sua, &c. Fortuna potens, ac variabilis appellatur à Virgilio, quam deam veteres arbitrati, in tota ratione mortalium solam utramque paginam facere credebant, & omnes casus humanos assignabant illi, ut hominum mentes impellenti, nunc ad maleficia, nunc ad virtutum studia. Unde Quint. Cur. lib. 3. de rebus Alexan. inquit, Etiam naturam plerunque fortuna corrumpit. Et lib. 8. Quis neget eximiam quoque gloriam sæpius fortunæ quàm virtutis esse beneficium? Hinc Aphthonius ait, prudenter à majoribus institutum, ut leges decernerent malis pœnas, bonis autem præmia virtutis.

Attentatam rem, &c. Id est, Misericordiam tyrannus mereretur, si peccâsset imprudenter & inconsultó: sed cùm factus sit studiosè, atque deditâ operâ

rà tyrannus, erit puniendus: voluntario enim crimini nulla debet esse veniæ spes, nec ignoscendi facultas parata.

Invitum se dicere, &c. Hoc est crimini suo nihil poterit prætexere: non dicere, quòd invitus, vel per imprudentiam scelus susceperit. Et in testamento veteri legimus iis urbem profugii paratam fuisse, qui nescientes aliquem percussissent, ut si ferrum in sylva manum succidentis ligna fugerit, & occiderit hominem, Deut. 19.

Liberorum ipsius, &c. Hoc est, filiorum atque filiarum. Vide Gell. lib. 2. cap. 13.

Quarum respectu moveri, &c. Τὴν ψῆφον ἐπινεγκεῖν, id est, suffragia ferre. Multò justius est, inquit, pro legibus suffragia ferre, easque defendere, quàm tyrannorum liberos favore prosequi. Illarum enim beneficio justitia floret, & judices liberè sententiam pronuntiant, sed horum maleficio, cum judicibus æquitas è medio tollitur.

Locus communis in villarum ac urbium incensores.

EXORDIUM.

HOminum impiorum nulli gravioribus suppliciis afficiendi sunt, quàm ii, quorum maleficio contingit, ut funditus per incendia pereat, quod à justitia suum unicuique fuit attributum.

Quorsum attineret deorum clementiâ datas esse facultates, si liceret impunè maleficis eas per crudelissima scelera tollere, vel omnino flammis abolere? *A contrario*

Quid in rerum natura poterit atrocius esse, quàm omnia loca miserabilibus lamentis, cunctasque domos ejulationibus querulis complere, urbes incensioni- *Ab expositione.*

sionibus, internecione cives, vastitate regiones, ruinâ crudelissimâ respub. perdere, & breviter, omnia quibus humana vita carere non potest, flammis absumere?

A comparatione. Quibus longè mitiores sunt fures, aut sicarii. Hi unius atque alterius bona diripiunt, aut, rerum inopiâ protrusi, unum aliquem occidunt: at illi respub. omnes evertunt, & universa tollunt è medio.

A sententia Facinori voluntario nulla esse debet parata excusatio, imprudentiæ justa est deprecatio. Nullâ igitur veniâ digni sunt isti, qui consultò maleficia susceperunt, ac suâ sponte omnia immaniter excusserunt, solâ nocendi libidine, & perversitate mentis impulsi.

A conjecturali digressione. Cùm vitam præteritam adeò turpiter exegerint, ut nulla spes melioris sit insequentis, Judices, injustè facietis, si eos dimiseritis. Quippe vix unquam ad bonam frugem perventuri sunt, quos ad omnia flagitiorum genera rapuit assidua peccandi consuetudo.

Ab exclusione misericordiæ. Quis poterit istorum misereri, quos non publicus luctus ad misericordiam traxit, non tot matronarum ac puerorum ejulatus flexêre, non tot virorum singultus atque calamitates maximæ permovêre, nedum à teterrimo crimine potuerunt deterrere?

A legitimo. Fas & jura sinunt, voluntque, ut ii pœnas se dignas exolvant, qui justitiæ leges violando crudeliter universam rempub. afflixerunt, fortunásq; omnium irreparabili damno funditùs perdiderunt.

A justo. Quis tam perversi judicii poterit esse, cui videatur iniquum, eos tantis incommodis atque pœnis afficere, quanta bonis innocentibus intulerunt, tantísq; suppliciis excruciare, quanta meruerunt eorum maleficia?

Ab utili. Sumpto de sceleratissimis hominibus supplicio fiet, ut respub. liberata possit respirare: item boni cives quibuscunque rationibus valuerint, sua recta restaurare

staurare

staurare & in meliorem aut saltem pristinam conditionem, atque dignitatem restituere. *A possibili & honesto.*

Tanta vobis, Judices, est divinitus concessa potestas, ut citra magnum negotium maleficos tollere; tanta item facultas, ut pro jure vestro rempub. afflictam suffulcire possitis, & in libertatem asserere. *Hoc enim est proprium ejus officii qui ad reipub. administrationem accedit.*

Nihil magis poterit judices æquissimos decere, quàm rerum publicarum hostes opprimere: nihil magis gloriosum æstimari, quàm prospicere, ne quid damni boni cives capiant.

Postquam pœnas de reis hisce dignas sumpseritis, fenestram criminibus reliquis clausuri estis. Nam eorum exemplis multi deterriti cessabunt à peccando, qui aliàs ad nocendum promptiores sunt futuri. Resipiscent multi, ubi cognoverint mala consilia consultoribus pessima cecidisse. *Ab eventuro.*

Aliud loci communis exemplum, in ebrium.

EXORDIUM.

IN repub. vestra, Judices, prudenter instituta, non ferre soletis ulla etiam levia crimina: quantò minus vobis toleranda est ebrietas, omnium scelerum teterrima, unde velut alto gurgite profluunt omnia vitiorum genera, promanátque corporum & animarum pernicies certa? *Ebrietas.*

In homine rem præstantissimam novimus esse rationem, bonámque valetudinem; utrumque obnubilat, imò disperdit, fœda temulentia: utrumq; conservat divina sobrietatis virtus, quæ omnium bonorum est origo, sicut illa malorum. *A contrario.*

Tolerabilior rei præsentis esset causa, si vino rarius sese ingurgitaret: sed nullam meretur veniam, cùm bestia quotidie cothonissans sese poculis obruat. *Ab expositione.*

 Qui

Qui toties ab amicis admonitus non desinit, ab affinibus objurgatus non cessat ebrietatem sectari, &, juxta proverbium, ut canis ad vomitum reverti, & sus ad volutabrum cœni. Noctes atque dies in ganeis, in lustris pergræcatur, clamat, rixatur, pugnat.

A comparatione. Quemadmodum amor turpis nihil boni potest procreare: sic item ebrietas, ingeniorum teterrima pernicies. Et reliqui morbi partem aliquam corporis solent corripere, non divinam in homine particulam adoriri: pestilentissimus omnium est ebrietas, hoc est, rationis privatio, quæ temulentia dicta, quòd animi vigorem debilitet. Veteres enim temetum appellavêre vinum, ex eo quòd tentet, atque labefactet mentem.

A sententia. Alios imprudentia, casus, atq; fata ad peccandum trahunt: ebriosi sponte suâ rapiuntur ad malefaciendum. Unde Seneca ebrietatem nihil aliud ait esse, quàm voluntariam insaniam, Epist. 12.

A vita antecedente. Incontinentiæ incômoda vide ex Socrate apud Xen. Memo. 1. Non potuit vitam præsentem honestè transfigere, qui præteritam turpissimè traducendo, se puteo, quod aiunt, argenteo non desiit ingurgitare. Documento sunt libidines portentosæ, pallor, genæ pendulæ, oculorum ulcera, tremulæ manus, quas aliquando vidistis effundere plena vasa. Hæc omnia præmia ebrietatis, & vitæ turpiter exactæ evidentia signa. Vide Plin. lib. 14. cap. ult.

A misericordiæ exclusione. Nullâ ratione parcendum est illi, qui consultò facinus patrat, & suâ sponte se convertit in bestiam: quod facit ebriosus homo, cujus turpissima flagitia sine ulla misericordia reprimere debetis, & exemplis in nocentem editis reliquos à peccando deterrere.

A legitimo Cùm juxta Ciceronis sententiam, Lex sit recti præceptio, pravíque depulsio, rectissimè feceritis, si (quod leges vestræ volunt) teterrimum hoc ebrietatis crimen è medio sustuleritis: quo facto, vitiis omnibus repurgatam rempub. estis habituri.

Vos

Vos ideo magistratu fungimini, & gladios geritis, ut sontes puniatis, & innocentes tueamini. Nihil igitur justius, nihil honestius facere poteritis, quàm si fortiter officio vestro functi, in bestiam hanc ebriosam graviter animadverteritis. Nec erit quòd ab illa vobis metuere debeatis, cùm neminem sui criminis defensorem habeat, & ejus omni vigore corpus exhaustum, vinóque debilitatus sit animus. Noxium igitur dignis modis tractate, quod non solùm reipub. vestræ futurum est utile exemplum atq; salutare, sed etiam gratum Deo, qui maximo odio prosequitur ebrietatem. Unde apud Esaiam inquit, Væ qui consurgitis manè ad ebrietatem sectandam, & potandum usque ad vesperam, ut vino æstuetis, &c.

A justo, honesto, utili, possibili. Gladios cur gerant magistratus.

Sed non opus oratione longâ vobis, quibus persuasum esse scio, ebrietatem crimen esse teterrimum, nec levi supplicio tollendum.

Epilogus.

Petrus Mosellanus venustiùs ac copiosiùs tractavit.

ARGUMENTUM.

VEreor plurimùm, nè qui sobrii sunt, operam hanc meam in ebrios dicendi, ceu supervacaneam, rideant: dicent enim, sobriis castigatione hac nihil opus esse; ebrios autem sic vino sepultos, ut nullius vocem exaudiant, nullius admonitionem intelligant, nullius objurgationis asperitatem sentiant. Nimirum quòd, ut corpus mortui nullis punctis, sic ebrii animus nullis monitis excitari posse videatur. Quanquã autem optabile esset, non sæpe operam ludi in corrigendis iis, qui in vitiis suis sic obduruêre, ut omnẽ medicinæ spem excludant: tamen quia sunt qui certis intervallis ex tanti mali sopore expergefacti, ad se redeunt, séq; sanabiles per hoc, quod morbũ

ſubinde agnoſcant, præbent, vel horum gratiâ, quanta ſit in hoc vitio pernicies, paucis oſtendam. Nam ut pulchrius nihil eſt homine ſobrio, & ad quidvis quovis tempore, quovis in loco parato: ità nullum monſtrum fœdius ebrio, cujus, ut Terent. Chremes ait, neque pes, neq; manus ſatis ſuum officium facit. Principiò mirari ſuccurrit Græcorum prudentiam, qui ſuæ etiam linguæ proprietate quanta virtus, quámque ingens bonum ſit ſobrietas ſatis declarant. Siquidem ut oſtenderent mentem humanam in ſua dignitate conſiſtere ſine ſobrietate non poſſe, virtutem hanc inſigni vocabulo σωφροσύνην nominavere

σωφροσύνη. Quid enim aliud ſonat σωφροσύνη, quàm mentis conſervationem? ut quantum homo animalia rationis expertia mentis dignitate antecellit, tantum quoque hæc virtus cæteris omnibus ſit ſublimior cenſenda. Quanquam autem Stoicorum diſputatio eſt, qui unam virtutem habeat, ei & cæteras non deeſſe: tamen in uſu vitæ humanæ, ſæpe compertum eſt, fortitudinem habuiſſe eum, qui amicitiæ jura non præſtiterit. At ſine ſobrietatis fundamento nullus unquam virtutum domicilium in animo ſuo conſtruxit. Nam ut ea oculorum acies ſola colorum diſcrimina diſcernit, qui nullo vitioſi humoris fluxu lippiant: ità quid quaque in re fugiendum, vel ſequendum ſit, ea tantùm mens cernit, quam cibi ac potus moderatio ab omni onere ſemper ſervârit expeditam. Hæc prudentibus conſiliorum omnium mater, hæc rectè conſulta maturè exequitur, cum hac florent reſpub. hac diſcedente ſenſim optima quæque dilabuntur: ut vel hinc appareat, quanta ſit peſtis in republica civis ebrius, qui neque virtuti ulli locum apud ſe relinquat, nec ullum in rebus conſilium aut invenire ipſe, aut ab aliis inventum rectâ ratione exequi poſſit: qui nec præterita recordari, nec præſentia moderari, nec futura prævidere rectè

quear:

queat: qui deniq; nihil aliud sit quàm quod de otiosis ait poëta, —Telluris inutile pondus.

Pinge autem tibi cogitationis penicillo talis hominis vitam. A vespera ad multam noctem clamatur, bibitur, luditur, cantatur, ululatur, pugnatur, franguntur scyphi, mensæ vomitu conspuuntur: succedit somnus aliis gravis, adeò ut morti plusquam similis appareat: alii somniorum terrificis spectris irrequietus: tum æquissimum ebrietatis supplicium, vehemens capitis dolor, ac membrorum omnium debilitatio. Manè dolor, & nondum edormitum vinum surgere vetat, & in medium usque diem in stratis detinet. Quòd si quid operis urgeat nimis, fracti, & vel semimortui ad illud accedimus. Quis autem cum laude in negotio aliquo gravi versatur, ad quod invitus, fractus, ac totus languidus ingreditur? Quid expediet impeditus ipse? Quid fortiter faciet languidus? Quem laborem feret hesterno mero non solùm fatigatus, verùm totus fractus? Attrectandum est aliquid? Tremunt manus. Eundum aliquo? Genua labant. Res poscit eloquentiam? Lingua hæret, vocis meatus est impeditus. Quid multis? inter tot morborum genera, quot humanæ naturæ miseria est obnoxia, vix ullum est, quod semel adeò totum hominem sibi eripiat, & animum pariter atque corpus prosternat. Bona morborum pars cùm vel corpus, vel corporis aliquam partem affligat, tamen immortalem hominis partem, nempe animum, impetere non audet. Sunt qui soporem, sunt qui torporem, sunt qui frigus, sunt qui æstum immittant, salvâ tamen interim rationis dignitate. Atqui illud ipsum, quod commune habemus cum diis immortalibus, quo solo homines & sumus, & rectè appellamur, quo à brutis differimus, hoc verò labefactare ebrietas & potest, & solet. Atrox sanè & horrenda pestis est φιλοποσία, qua

Animum cum diis communem habemus, eòque solo à brutis differimus.

correpti pleriq; aliquoties vim sibi ipsi afferunt, dum sua ipsorum membra pulsant, dum capillos sibi vellunt, dum se in luto volvunt ipsi. At nullis verbis consequi queas, quanto fœdiori, quantóque immaniori malo laboret ebrius. Quem ἐπιληψία corripit, hunc paulo momento deserit, atque ei mentis usum reddit: ebrius autem cùm diu multúmque per ebrietatem jactatus fuerit, séque indigna multa tum fecerit, tum passus fuerit (si non, quod sæpenumero accidit, in totum extinguatur) totúmque penè triduum sepulto similis jacuerit, vix tandem ad se utcunque redit. Illi mali sensum lenit, quòd nullâ suâ culpâ, sed morbi vehementiâ pœnitenda multa tum dicit, tum facit: huic verò malum conduplicatur, quando, quo mali culpam à se transferat, non habet: & minùs premere solent, quæ nihil commeritis gravia accidunt. Jam inter animi vitia nullum est tam noxium, nullum ex quo tanta malorum aliorum seges pullulet. Quid enim tam est horrendum, quod non ebrii audeant? Fide & taciturnitate in rebus humanis nihil sanctius esse debet. Ebrio nihil rectè crediderís: effutit omnia, neque quicquam tam religiosè arcanum est, quod celare is possit, qui ad cujusvis compotoris stultitiam invitatus mentis suæ dignitatem ipse prodit. Quid enim non proderet is, qui illud, quod charissimum habet, ad alienum affectum, cúmque stultum, amittere vel cum aviditate paratus est? Cui autem ignotum est, rixarum, vulnerum, stuprorum, adulteriorum, homicidiorum uberrimum fontem esse ebrietatem? Quis enim nescit pugnam Lapitharum factam, ut Horatius ait, super mero? Quis nescit, Tarquinios mero calentes primùm ad stuprum nefandum processisse, mox & regno amplissimo excidisse? Quis ignorat Alexandrum Macedonem, cætera quidem regem laudatissimum, compotandi studio, eò prolapsum, ut

In vino veritas: hinc Horat. Ser. 1. Sa. 4. & 10. Condita cùm verax aperit præcordia Liber. Vide Cur. lib. 10. & Plutarch. in vita Alex.

ut iis, quibus familiarissimè utebatur, interfectis, & per hoc procerum suorum omnium animis à se alienatis, veneno tandem extingueretur? Sed næ ego ineptus, qui, quod vitium finem nullum nocendi habet, hoc orationis meæ angustiis complecti studeo.

Aliud exemplum loci communis in sacrilegum, juxta præscriptos ab Aphthonio locos, cujus bona pars ex Prisciano deprompta est.

EXORDIUM.

IN omnes maleficos oportet animadvertere, maximè in eos qui contra deos aliquid audent, sacra violando.

Alia exordii formula.

Quòd si vultis committere, Judices, ut cæteri quoque homines vestrâ indulgentiâ pessimi fiant, sacrilegum impunitum relinquite: sin hoc non placet, suppliciis afficite.

Alia principii forma.

Qui in conspectum vestrum adductus est reus, videtur non solus in periculum venisse, sed vos quoque in discrimen præcipitamini. Juris enim contemptio, & religionis violatio impunita relicta, deorum iram in homines excitat.

Ut dii placarentur majores nostri cæremonias instituerunt, aras condiderunt, templa diis immortalibus voverunt, hostiis donariisq; exornârunt, ac festis diebus redeuntibus celebrârunt: iste autem ut deos exacerbatos in capita nostra instigaret, aras spoliavit, templa profanavit, & omnia donaria crudeliter abstulit. *A contrario*

Et quid aliud animo revolvit, quid aliud machinatur sacrilegus, quàm deos irritando universæ civitati malum accersere, publicisq; ac privatis rebus in- *Ab expositione.*

 com-

commodare? Etenim ex sacrilegio, & deorum contemptu solet agrorum sterilitas provenire, omniúmque rerum penuria: item seditiones, prælia, regionum devastationes, urbium excidia, atque pestes.

A comparatione. Ex reliquorum maleficiis tolerabilius malum videmus enasci. Latrocinium ac furtum in paucos committuntur. stupratorum adulterorúmq; crimina iis solùm, qui faciunt, molesta & acerba fiunt, & eos maximè, quorum interest, excruciant: sacrilegus autem omnibus ex æquo plurimùm incommodat, qui tyrannis est simillimus; sed tamen ex illis non omnibus, sed pessimis omnium. Illorum enim facinus est sævissimum, quo deorum immortalium donaria spoliant, sacrásque divitias auferunt. Iniquissimum igitur esset, furem, vel injuriosum affici supplicio, sacrilegum verò absolvi.

A sententia. Sed quid suis ut prætendat flagitiis habere potest? Invitus ad scelera non accessit: sed cùm mala semper in eo mens, malus animus fuerit, non sine multis, sed impiis consiliis atque conatibus fores templorum effregit. Jam quali præditum animo censearis eum, qui deos immortales, quos omnes creaturæ venerantur ac adorant, contempserit, imò divina sacraria profanando exacerbaverit? Quod designare solent. qui bomolochorum pessimi nunquam laboribus honestis ut victum acquirerent, operam impenderunt, sed per impias artes atque sacrilegia maluerunt ad divitias pervenire. *Bomolochi.*

A digressione conjecturali imò naturâ potentiorem consuetudinem asseris. Homines alii qui peccant, maleficii præsentis labem vitæ prioris meliùs exactæ sanctimonia vel excusare, vel expurgare possunt: at qui tam horrenda crimina committunt in deos, satis ostendunt sese habere pectora, quæ ab ineunte ætate nulli pietati assueverunt, sed assiduo criminum usu tam contaminata sunt, ut ad meliorem frugem, si cupiant etiam,

nequeant

nequeant reduci. Lignum enim tortum haud unquam fiet rectum. Et difficile est resistere consuetudini, quia assimilatur naturæ: quam licèt expellas furcâ, tamen usque recurret. Quare nihil jam aliud restare constat, quàm dignum meritis supplicium, ut sic arbor mala semel excidatur, nè malos fructus producere pergat. *Qu. Curt. lib. 5.*

A misericordiæ exclusione. Unde si cum maximo ejulatu ad pedes vestros sese abjecerit, nihil oploratione ejus commoveamini oportet, nè crimen impunitum aliis similiter peccandi fenestram aperiat, & inconsulta misericordia vestra deorum iram in publicæ dispendia calamitatis exacuat.

A legitimo. Quod si leges volunt, ut qui statûs hominum inquietant, pacémque publicam interturbant, puniantur: quantò magis animadvertendum erit in eos, qui nobis immortales deos iniquos & hostes faciunt, ut eorum amicitiâ spoliati, funditus intereamus?

A justo. Et quid magis æquum esse poterit, quàm deos placare, religionem tueri, ædiúmque sacrarum expilatores damnare, ac meritis suppliciis afficere?

Ab utili. Quod si feceritis, deos placatos habebitis, & reip. statum longè tranquilliorem atque prosperiorem. Etenim in iis imperiis feliciter omnia solent succedere, in quibus religio vera conservata, scelera punita, & ante omnia regnum Dei fuerit quæsitum.

A possibili. Nec erit, quod vindictæ vestræ justissimæ impedimento esse possit. Neminem enim iste habet, cujus patrocinio nitatur: nec credo fore aliquem, qui tam sit divûm contemptor, istum è manibus vestris ut cupiat eripere, sed potiùs omnes instabunt, & urgebunt, ut reus omnium suffragiis morti destinatus, meritas pœnas exolvat, nè ex eo conservato κακῶν ἰλιὰς impendeat.

Epilogus. Quid igitur moramini? quid cessatis in eo tollendo,

do, qui jampridem omnibus videtur esse damnatus?

Aliud loci communis exemplum, in contumacem aut δύσκολον.

EXORDIUM.

Contumacia. INter varia criminum genera non infimum est contumacia atque morositas, omnium dissidiorum uberrimus fons & origo.

A contrario. Morum æqualitas amicitiæ vinculum atque glutinamentum est, unde natum proverbium, Æqualitas haud parit bellum. Et obedientia vel sola virtus est, quæ menti cæteras virtutes inserit, insertásque custodit. At morositas & contumacia pertinax, amicitiæ pacta rescindunt, omnémque concordiam è medio tollunt, ut Pythagoras rectè dixerit, Æqualitatem amiciciæ parentem, & altricem; contrà, inæqualitatem discordiarum, bellorúmque matrem esse.

Ab expositione. Ab omni mansuetudine & obedientia dyscolus abhorrens, in animum induxit, bene monentibus nunquam obtemperare, neminémque ad honesta vocantem audire. Secum igitur assiduè loquitur, atq; exequitur ista: Ego satis sapio: satis est judicii, ut queam cum aliis certare, imò vincere: nolo alicui morem gerere, cùm longè meliùs, quàm alii, noverim quæ conveniant ætati meæ: nec maximopere alienam sapientiam optârim: valcat monitorum odiosa prudentia; ego, quod mihi visum erit, aggrediar: præceptoribus, cùm se feroces præstiterint, oppedam: quæ vetuêre, faciam, rejectis etiam libris indulgebo genio, pergræcabor indies, & mihi nomen insigne comparaturus, nocturno tempore veluti grassator aut sicarius in plateis pervagabor, obviàm venientes

venientes laceſſam, atque proſternam, aut, velut Achilles, in fugam compellam, exclamabo etiam, ut Stentora vincere poſſim,

—aut propriâ mercede canoros
Curetum ſonitus, crepitantiáque æra ſecutus,
Torva Mimalloniis implebo cornua bombis.

Hæcce digna ſunt adoleſcentibus exercitia. Melancholicorum eſt ſtudiis impalleſcere, & demorſos ſapere ungues.

Grave crimen eſt ambitio, ſed multò gravius obſtinatio, & pertinacia procax, quam αὐθάδειαν appellant. Illud ſubtile malum, ſecretum virus, & occulta peſtis infeſtans ſolos cupidos, quorum animos invaſit. At homo contumax, in perverſa ratione perſiſtens, exemplo peſſimo multis eſt aliis, quos veluti contagione viroſâ corrumpit, & ad ſeditionem, reip. perniciem, inſtituit, atque trahit. *A comparatione.*

Nihil habet contumax, quod inflexibili menti prætexat. Facilè, ſi vellet, bene monentes audire poſſet: ſed pervicax, & obſtinatus animus reluctatur, ac velut aſinus calcitroſus reverberat. Cæterùm ut πειθαρχία μήτηρ τῆς εὐπραξίας· ſic inobedientiæ crimen & pertinaciæ ſcelus, omnium in repub. perverſitatum origo. *A ſententia.*

Præſentis criminis pœna remitti poſſet, ſi non turpem ex vita præterita labem, adeóque ἕξιν contraxiſſet, nec vitium ex prava conſuetudine verſum eſſet in naturam, ex cujus genuina malitia nihil, niſi quod reipub. peſtilentiſſimum, poteſt enaſci. *A digreſſione conjecturali.*

Quis judicii tam perverſi vir eſſe poterit, qui rubo (quod aiunt) arefacto rigidiores atque præfractiores à meritis pœnis liberatos velit, id effecturus ut omnis bene monentium, ac gravium virorum autoritas in ſummum adducatur diſcrimen? *A miſericordiæ excluſione.*

Quòd ſi non in facta modò, ſed in voces etiam petulantiores olim publicè vindicatū eſt, ut C. Fundanius *A juſto,*

danius & Tiberius Sempronius ædiles Appii Cæci filiæ mulctam ob incivilia verba duntaxat dixerint, ut Gell. lib. 10. cap. 6. quantò æquius erit constringere os infræne, & coercere pestiferam rebellandi libidinem ejus, qui responsator teterrimus oblatratione, factóque suo scelerato omnia civilitatis atque pietatis officia tollit?

A legitimo. Quòd si vestrûm nonnulli judicaverint vitium contumaciæ non capitale crimen esse, arguerint igitur leges jubere, ne major pœna sit, quàm culpa, Officiorum 3. Non petam ut in reum exempla crudelia nimis edatis, sed per νουθεσίαν aut τιμωρίαν occursuri vitiis, ità puniatis, ut accepto malo resipiscat, peccandîque licentiam cohibeat, atque compescat.

Ab utili. Ad crimina leviora etiam nihil connivere, sed aliquando ad vivum resecare, quantum in repub. bonæ frugis afferat, vel cæco manifestum est.

A possibili. Res ardua non erit, de præsenti reo judicium, censuramque facere: sola sufficit autoritas vestra, qui nullis in hoc negotio perficiendo copiis auxiliariis opus habituri estis, cùm vel solo nutu confundere possitis, cúmque nemo sit, qui cupiat illi subvenire.

Ab eventuro. Si præsentis peccati scelus reliqueritis impunitum, multos habebitis ad idem flagitium alacriores factos, quos adhuc expectatio judicii vestri remoratur.

Aliud loci communis exemplum, in avarum: cujus exordium.

VEtus dictum est, judices, avarum, nisi cùm moritur, nihil rectè facere. Quod vel solum vobis persuadere poterit, ut hunc hominem, ipsam avaritiam, si non capitali pœnâ afficere, saltem extra patriam aliquò, unde ad nos, vel contagio, vel hominis fama non possit accedere, statuatis ablegare.

Admo-

Admodum bene ac prudenter olim Romani sapientes instituerunt, ut in Ægei maris insulam Gyaros noxii deportarentur, ne lacesserent, ac divexarent innocentes, pauperum sudores, atque sanguinem hauriendo. Contrà vos perperam ac imprudenter feceritis, si hunc reum in patria reliqueritis, & non potiùs hominem pestiferum & injurium ex hominum communitate exterminaveritis, nè ejus præsentiâ perniciosâ miseri cives non modò violentur, sed etiam perdantur. Universum enim mortalium genus devorare, & omnibus, ut sibi solis prosint, esse maximo detrimento solent avari; per omne genus injuriarum suos explendo loculos, alienos expilando.

A contrario

Devoratur is, inquit Quint. lib. 6. cap. 8. *cujus patrimonium cōsumitur.*

Cujus rei gratiâ secum animo revolvere solitus, Quorsum virtutes? quorsum probitas? quæ laudatur quidem, sed alget. Unicum ego pecuniæ studium amplectar. Hæc rerum omnium regina, donat formam, nobilitatem, uxorem locupletem. Huic obediunt omnia, hac vel dii capiuntur. In pretio pretium nunc est, dat census honores, qui divitiis parantur. Has igitur consecutus ego, omnibus (qui nunc quæstus uberrimus) assentabor, defraudabo, terminos proximi transferam, furabor, rapiam, nihil vel deos, vel homines curaturus.

Ab expositione.

Luxuriosa quidem res est vinum, & tumultuosa ebrietas, sed longè nocentior avaritia fuerit, quâ nihil scelestius esse rex sapientissimus Solomon asserit. Et quò liberalitas gratior, omniúmque studiosorum encomiis celebratur atque laudatur magis, tantò detestabilior avarus est; qui non amicis, non patriæ, non reliquis omnibus, sed sibi soli natus, quasi hominis portentum vivit, se solum pascit, &, horrendum dictu, nunquam satiatur; quemadmodum infernus, & perditio non replentur, Proverb. 28.

A comparatione.

Ebrius post factum agnoscit delictum, ac pœnitentiam

A sententia

tentiam agit: homicida in furoris vim ac iram transfert crimen, & factis maleficium assignat. Et uterque non semper, sed raro & casu quodam & inviti peccant. At avarus nihil habet, quo noxium repurget animum, cùm avaritia penitus insita permaneat in venis, & in imis pectoribus inhæreat, ut avelli non possit; nullum relinquens pœnitentiæ locum, nullámque de hominum genere bene merendi facultatem.

A conjecturali digressione. Præteritæ vitæ sanctitas aliis sæpe reis non vulgarem apud judices æquos benevolentiam conciliat: verùm si totam hujus rei vitam ad amussim excusseritis, ipsissimum invenietis Αὐγίου βουστάσιον, monstrum, non unâ gravi correptione vel supplicio dignum.

A misericordiæ exclusione, atque justo. Quare neminem arbitror fore tam stolidum, quem hujus rei misereſcat. Familiam, quam sui simillimam habet, ad pedes fortasse vestros provolutam videbitis: sed vos legum & justitiæ ratio magis permoveat, quàm iniqua sceleratorum hominum hypocrisis, & ipsissimæ crocodili lacrymæ.

A legitimo. Cùm leges reipub. gratiâ conservandæ jubeant in sontes animadvertere, non illegitimum fuerit, imò justissimum, acriter hunc reum à vobis castigari, vel procul ablegari, cùm nihil eo scelestius, ut dixi, reperiatur.

Ab honesto & possibili. Quo facto nihil officio vestro dignius effeceritis. Nec quod judicium vestrum possit remorari, video: nam, modò volueritis, dictum aut factum reddetis.

Ab utili. Duplicem indè reipublicæ commoditatem promanaturam experiemini. Primùm judices integri, teterrimâ peste rempublicam liberâsse prædicabimini. Deinde prudenter effecisse, ut præsentis rei supplició deterriti reliqui, ad consimile maleficium non facilè sint accessuri.

Epilogus. Plura dicere non arbitror operæpretium, cùm ipsi

ipsi satis intelligatis, non levibus pœnis afficiendum avarum, cùm eo nihil sit in republica pestilentius, atque magis perniciosum.

De laude, quæ ἐγκώμιον Græcè dicitur.

CAP. VIII.

Laus est oratio, bona alicujus enumerans. *Proprium est laudis res amplificare, & ornare.* Quint. lib. 3. cap. 7.

Laudandæ verò sunt
- Personæ, ut Thucydides, aut Demosthenes.
- Res, ut justitia, aut temperantia.
- Tempora, ut ver, æstas.
- Loci, ut portus, horti.
- Ratione carentia animalia, ut equus, aut bos.
- Plantæ, ut vitis, aut oliva.

Laudamus verò & communiter & singulatim. Communiter, ut omnes simul Athenienses. Singulatim, ut Atheniensem unum aliquem. Hæc verò divisio est laudis.

Dispones autem ipsam hoc pacto:

Primùm prooemium pro qualitate rei pones.

Deinde subjicies genus, quod dividitur in
- Gentem,
- Patriam,
- Majores,
- Patres.

Post educationem explicabis: quæ continetur
- Institutione,
- Arte,
- Legibus.

Hinc

„ Hinc subdes præcipuum laudum omnium caput, res gestas, quas divides in ea quæ sunt

- Animi, ut quæ fortitudinis sunt, quæ prudentiæ.
- Corporis, ut pulchritudinem, velocitatem, robur.
- Fortunæ, ut principatum, potentiam, divitias, amicos.

Comparationis exercitatio duplicat materiam: & virtutū vitiorúmque nō tantùm naturam, sed etiam modū tractat. Quint. lib. 2. cap. 4.

Addes deinde comparationem, quâ id quod laudatur, alteri collatum tollatur in majus.

Postremò Epilogo, qui precationi similior sit, concludes.

Exemplum in Thucydidis laudationem.

„ AEquum est eos, qui utilia nobis adinvenêre, suis ipsorum inventis ornare, laudibus prosequi, & quod ab illis est proditum, iisdem quoque ceu autoribus cum gratia reponere, acceptúmque referre. Non igitur injuriâ Thucydides oratione mihi celebrandus est, qui nobis plurimum attulit ornamenti. Omnes enim de aliqua humanarū rerum parte bene meritos decet venerari: Thucydidem verò eò magis, quòd pulcherrimæ omnium illustrandæ curam suam impendit. Neque enim quicquam eloquentiâ pulchrius: neque Thucydide quenquam bene dicendi gloriâ præstantiorem invenire est.

A Patria. Athenas inventrices & altrices bonarum artium vocat Cic.

Nactus autem Thucydides eam est patriam quæ & vitam pariter sibi, & eruditionem præberet. Neque enim in alio loco natus est, quàm unde omnis bene dicendi ratio profluxit, originémque vitæ sortitus Athenis.

Reges generis sui habuit autores. Itaque ab ultima protinùs origine, clariore majorum fortunâ est

est illustratus. Utraque ergò habens & generis amplitudinem & civitatis statum popularem, quò clarior utrinque fieret, est ab utroque adjutus. Etenim nè ad injustas opes, potentiámque delaberetur, æqualitate legum prohibitus est, néve in obscura reliquæ plebis vilitate delitesceret, felicitatis genere est consecutus.

Talibus igitur procreatus parentibus, in republica Atheniensium intérque leges educatur, quas certè optimas esse vitæ magistras in confesso est. Inter leges autem armáque vivere instituens, eruditioni simul atque rei militari operam dare decrevit, neque studia armis deserens, neque arma (ut præcipuam prudentiæ partem) relinquens; unóque conatu duarum diversarum artium curam habebat, conjungens ingenio pariter ea, quæ naturâ sunt separata.

Ab educatione.

Leges vitæ optimæ magistræ.

Ut tandem ad virile pervenit robur, occasionem quæsivit proferendis eis, quæ pulchrè fuerat in ætate meditatus. Nec defuit casus, bellúmq; protinus est ortum, ipséq; res ab universa gestas Græcia literis complexus posteritati mandavit, conservator eorum, & velut restaurator, quæ bellorum delevit injuria. Nec passus est, quod quisque gessit, temporum situ aboleri. Ex ipso ergò cognoscitur captam esse Platæam; scitur Atticam esse vastatam: tenetur Atheniensium classibus Peloponnesi oras esse navigatas: certatum esse navali prælio apud Naupacton, non est nos Thucydides id passus latere: Lesbum ab Atheniensibus esse captam, id quoque ab ipso indicatur: cum Ambraciotis pugnatum esse, hoc & nè diuturnitas aboleret, effecit. Judicium Lacedæmoniorum non ignoratur: Sphacteria & Pylos, ingentes Atheniensium labores non latent. Concionantur Corcyræi Athenis, Corinthii ipsis contradicunt: Æginates, ut Athenienses accusent, Lacedæmona proficiscuntur: Jam verò à

A rebus gestis.

" belli consilio Lacedæmonios Archidamus absterrens, contra Steneleidas ad bellum suscipiendum impellens: Ad hæc Pericles legationem Laconicam contemnens, neque passus deficere animo propter pestilentiam Athenienses: Cuncta hæc Thucydidis operâ, ingenióq; in omne ævum ab oblivione vindicantur.

A comparatione. Herodoti & Thucydidis comparationem pulcherrimam vide apud Qu. li. 10. c. 1.

Quis autem Herodotum illi comparaverit? Ille enim ad voluptatem legentium scripsit; hic omnia ex rebus ipsis, atque veritate deprompsit. Quantò verò quod ad alienam fit gratiam, infra id est quod fit ad veritatem, tantò post se Thucydides Herodotum relinquit.

Epilogus.

Erant alia quoque permulta, quæ de Thucydide dicerentur, nisi, quò minùs omnia diceremus, laudum suarum nobis obstaret multitudo.

ALIUD EXEMPLUM.

Laus sapientiæ.

PROOEMIUM.

SApientiam adipisci, felicitatis est: laudare autem pro dignitate ipsam, majus est quàm ut nostris id viribus assequi possimus. Tantum enim illi superest gloriæ, ut commune quoddam deorum immortalium bonum esse credatur. Cùm enim deorum unusquisque velut descriptam officii sui tueatur partem, Juno nuptiis præsit, bellis Mars cum Pallade, Vulcanus inter ignes fabriles suas exerceat partes, ducat Neptunus navigantes, & quisq; alius aliud sibi vendicet; sapientiam in commune sibi asserunt omnes; præcipuè verò præ omnibus Jupiter, quantò reliquis major est, tantò omnium quoq; sapientissimus æstimatur.

A genere.

Unáque sapientia est, quæ vel maximè æternam Jovi præstat potestatem. Et dii quidem nativam ipsam

ipsam cognatámq; sibi habent: munere autem ipso- "
rum in terras quoque delata est; & deorum filii "
sapientiâ suâ maximam humanæ vitæ utilitatem "
attulerunt. Quapropter poëtæ laudem merentur, qui "
Palamedem & Nestorem, & si quis alius sapiens "
olim fuisse canitur, deorum fuisse filios tradiderunt. *Ut Herculem, Minoa, & Perseum & reliquos.*
Non quidem illi vano commento deorum naturam
velut permutare conati, quam nè dii quidem ipsi
permutare possent, sed generis permixtione com-
municationem indicantes virtutis; ut qui divinâ "
quadam cæteris admiratione præstarent, deorum "
filii crederentur. Nec immeritò illorum in deos re- "
ferebant genus, quorum sapientia major, quàm hu- "
mana, originem videbatur affirmare divinam. "

Sola autem ipsa utroque rerum statu æquas habet *A sapientiæ effectis.*
rerum vires. Nam reliquarum aliæ bello solùm pro-
bantur, alias laudamus in pace: sapientia verò præ- "
cipua est utriusque temporis moderatrix. Sic in "
bello versatur, tanquam prorsus artium pacis igna- "
ra: sic pacem continet, tanquam nunquam agitata "
strepitû bellorum. Denique tam apertè utriq; sese "
accommodat, ut in utro horum æstimes, ei soli "
videatur esse dicata. Fert pacis temporibus leges, & "
omni tranquillitatis utitur more: in bello verò vi- "
ctoriam præbet. Neq; armis solùm superiorem facit, "
sed in concionibus quoq; præstat invictum. Itaq; & "
inter bellantes, & inter pacatos sola præcellit, "
primásque sibi vendicat sapientia. Sola quoq; divi- "
nitatis proximè exprimit similitudinem: sola enim, "
velut Deus, futura prospicit. Quin ipsa quoque ter- "
ram agricolis attribuit, navigantibus assignavit "
mare: adeò non fruges colligere sine sapientia, non "
navim, nisi sapientis gubernatoris præsidio freti, "
ascendere auderemus. Itaq; quicquid exhibet mare, "
quicquid hominum usibus terra profert, meritò "
sapientiæ munus cuncta censentur. "

" Nè cœlum quidem, & si quid in ipso latet, dimi-
" sit in occulto; quantum solis se porrigat ambitus,
" quod spatium stellarum unaquæque circumscribat,
" ipsa pervestigavit. Despexit intra terras etiam, &
" quo pacto vitâ defuncti agemus, ipsâ nobis aperuit.
" Troiam quam capere temporis diuturnitas non
" potuit, sapientiæ astus subegit, & unius consilium
" adepta, universam Persarum potentiam dissolvit.
" Cyclopis oculus erutus est prudenti Ulyssis inven-
" to, sicque quidquid est, quo quisquam vincat, ab ip-
" sa sapientia derivat.

A comparatione. Quis ergò ipsi fortitudinem comparâsse velit, cùm quicquid viribus fieri possit, ipsa etiam sapien-
" tia præstet? Adeóque si ipsam fortitudini ademeris,
" per se fortitudo culpanda videatur.

Epilogus. Erant & multa alia, quæ de sapientia dicerentur,
" nisi majora essent, quàm quæ posset modica oratio
" complecti.

SCHOLIA.

L*Aus, &c.* Alii laudationem vocant, hoc est, orationem bona exprimentem quæ alicui insunt. Ἐγκώμιον Græcè appellatur, quod juxta Aphthonii sententiam dictum eo quòd ἐν κώμαις, id est, in viis antiquitus canebant. Nam antiqui κώμας angiportus dicebant. Differt ab hymno & epæno, quòd hymnus deorum fit, encomion verò mortalium: præterea epænus paucis verbis fit, encomion autem secundum rhetoricæ artem profertur. Postremò, cùm in loco communi quoq; laus sit, hoc differunt, quòd in loco communi pro viro forti dicentes, eo consilio dicimus, ut præmium petamus: laus autem per se virtutis testimonium, ut ait Priscianus.

Laudandæ sunt, &c. Porrò præterita, instantiáq;, atq; adeò omnia quæ nunc laudamus, nunc contrà vitupe-

vituperamus, res sunt omnis generis, quæ aut cerni tangíque; ut homo, equus, urbs, flumen; aut animo intellectúque cognosci, atque percipi possint, ut facta dictáque. Virtutum item vitiorúmque, tum artium varia genera, ut prudentia, justitia, fortitudo, temperantia, eloquentia, medicina, architectura, scientia rei militaris, aliáque id genus multa. Vitia autem quæ sint, hinc cognosci facilè potest, nempe injustitia, luxuria, invidia, &c. Ipsius autem Dei laus (quanquam quid huic aut nostrâ laude accedat, aut vituperio adimatur, non video) tota huc pertinet. Rerum autem, quæ cerni tangíque possunt, primas partes homines tenent: qui cùm cæteris animantibus brutis, rebúsque mutis, ratione & sermone, tum multis aliis animi naturæque dotibus antecellant, laudem imprimis sibi vendicant. Laudamus igitur præcipuè personas, urbes, portus, loca, & his similia: præclarè item facta dictáque quæ cum virtutibus conjuncta, atque indè orta esse constat. Jam & juxta virtutes artésque aut in certis hominibus, aut scorsum suis ipsas laudibus exornamus.

Res, &c. Ut Erasmus laudavit Moriam. Et ad ingenii vires periclitandas, artémq; ostentandam Phavorinus laudavit quartanam febrim, cum enim constantiùs valiturum, qui febri liberatus vires integras recuperaverit: Laudavit etiam Thersitem. Cujus meminit Gell. l. 17. c. 12. Et Politianus in Epistolis.

Loci, &c. Ut Baiæ, Tempe.

Portus, &c. Ut in Liguria Lunæ, vel Carthaginensium, cujus meminit Virgil. in 1. Æneid. Item laudari poterit Stoa porticus Atheniensis, Pœcile ex varietate picturæ dicta, in qua Zeno philosophus discipulos docebat, unde & secta Stoica. Item Aulis Bœotiæ, cujus meminit Ovid. 12. Metamorph.

Horti, &c. Ut Adonidis, qui proverbio locum fecerunt

cerunt. Item Hesperidum, quos amœnissimos in Africa fuisse memorant. Item Senecæ prædivitis horti, ut ait Juvenalis Satyr. 10. Item Alcinoi sylvæ, quarum Virgilius Georgicorum 2 meminit. Item:

Adeste Musæ, maximi proles Jovis,
Laudes feracis prædicemus hortuli:
Hortus salubres corpori præbet cibos, &c.

Equus, &c. Equos laudare poterimus, ut Pollucis equum Cyllarum, & Graii quorum meminere poëtæ, ut ait Virgilius Georgicorum 3. Item Bucephalum Alexandri, de quo Gellius lib. 5. cap. 2. Item, Solis equos, &c.

Bos, &c. Virgilius in Georgicis,

—Optima torvæ
Forma bovis cui turpe caput, cui plurima cervix,
Bos pulcher. Et crurum tenus, à mento palearia pendent:
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna,
Pes etiam: & camuris hirtæ sub cornibus aures.

Vitis, &c. Ut Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ,

ut ait Virgilius. Vide Plin. lib. 14. cap. 3.

Olea, &c. Quæ laudari poterit ab inventrice Minerva, & quòd signum fuerit pacis. Unde Virgilius in 7. Æneid.

—Ad mœnia regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes.

Item, Brassicam laudat Cato: malvam & albucum Hesiodus.

Subjicies genus, &c. Sunt qui hoc loco jubeant addenda esse ea, quæ nativitatem vel miracula, vel prodigia præcesserint: ut si laudaturus Scipionem dicas in matris cubiculo anguem visum, unde conceptus, & Jovis ille filius fuerit creditus, cujus meminit Livius libr. 6. belli Punici. Item in encomio Hecubæ recenseas facem, quâ prædixerit incendium,

& excidium Troianum. Item, quid natis evenerit, enumeres: ut, Midæ formicas, apes Platonis. Valerius lib. I. cap. 6.

De laudibus ductis ab animi, corporis, atque fortunæ bonis, ex Bucoldiano.

LAUS HOMINIS A FORTUNIS.

DE fortunis, quæ externa bona sunt, subindè nobis est dicendum. Hæ autem quantæ sint, quot numero prædia, quo sita in loco, quo tempore, sive dono data, sive suorum testamento legata, parentibúsve relicta acceperit, emeritve; ex adjunctorum loco narrandum locupletandúmque erit. Deinde, ex descriptionis loco situm prædiorum, atque hortorum ad flumina, seu fontes, & factas hîc ad voluptatem structuras pluribus licet verbis depingas: quemadmodum Homerus Alcinoi hortos: & maximè si is, quem laudas, princeps sit, urbésque, in quas imperium habet, describas. Quin & hujus fortunas cum aliorum facultatibus conferendo, ex comparatorum loco mirè locupletabitur oratio: ostendendóque, aut genere, numero, fertilitatéque majores ampliorésque putandas; aut situ ad flumina, seu fontes, rebúsque manufactis, atque ad voluptatem structuris jucundiores amœniorésque. Quòd si verò eorum, quibuscum nostras conferimus, omnium judicio amplissimas esse copias constiterit, pares ostendisse contenti esse possumus. Spectandum etiam, atque cum materia deliberandum, ecqua & à dissimili contrariisque copia peti possit. A dissimili hoc pacto: nostra prædia esse, agrósque suburbanos, unde certus ferè quotannis fructus redeat: illos

Hominis laus. Advertendum, fortunæ, corporísque bona non ideo laudari, quòd quis habuerit ea, sed quòd iis non fuerit indignus.

non modò longiùs domo, ſed & aliena in ditione ſitos, iiſque expoſitos fluminibus, quæ ſæpiùs inundando ſata omnia obruant, atq; convellant. A contrariis: noſtros flumina fonteſque irrigando agros utilitatem afferre maximam, illis in ſata erumpendo, eademque convellendo incommodum adducere ſummum: huic aquarum curſum prodeſſe, illis eundem ipſum obeſſe: huic voluptatem afferre, illis mœrorem triſtitiámque dare: huic vel exorto bello omnem ex agris fructum redire, illis nullum: hujus prædia urbis horreum alimentúmque in hoſtes eſſe, illorum contrà hoſtium in urbem: his patriam defendi, illis oppugnari. Quòd ſi verò principem laudandum ſuſcipias, potentiámque ejus, gentis ſuæ urbiúmque genere & numero prædices, quo res major illuſtriórque fuerit, hoc magìs his ex locis extendas.

Quæ corporis bona in homine ex locis amplificandi ratio ſit.

HActenus de externis bonis ejus quem laudamus: quæ quidem pro perſonarum varietate alia atq; alia exiſtunt: quæ perſequi, cùm infinitum, tum minùs fructuoſum foret. Quare ad fontes ipſos ducere conſilium fuit, uſúmque locorum in iis, quæ omnibus communia ſunt laudémq; merentur, monſtrare, ut horum uſu cognito, pro cauſæ conditione, quantam quiſq; velit moram ubiq; facere in augendo poſſit. Corporis autem bona eſſe diximus, ſtaturam, figurámq; corporis, valetudinem, robúrq;, ipſam denique formam. Hæc quanquam leviora ſunt, ſuam tamen laudem merentur, certáque interim animorum indicia eſſe ſolent. Unde Homerus cùm in Therſite garrulitatem animiq; vitium nobis depingi vellet, neſcio quo modo non tam malefacta, quàm corpo-

Vide Quin. dict. loc. lib. 7. cap. 7.

corporis deformitatem vitiáque explicando vitiosissimum ipsum introduxerit. Idem staturam grandiorem, robúrque in principibus magnopere prædicat, ut qui Agamemnoni staturam magnam, cui majestas inesset regia, tribuit. Ulyssem illo quidem minorem, sed latissimis humeris & pectore describit. Jam verò Ajacem illum non ambobus modò bis, sed cæteris Achivis omnibus corporis staturâ & robore antecellentem introduxit. Nec noster Homerus hanc in suis laudem neglexit: qui cùm & in cæteris, tum maximè in Ænea & Turno principibus, corporis dona laudat. Et Dareta cùm altâ staturâ, latissimísque humeris, quod certum virium argumentum esse solet, in singulare certamen produxisset, cujus tamen antagonistam Entellum vel senem, magnitudine corporis viribúsque adeò superiorem facit, ut illum non secùs ac qui frustra urbem, aut castellum oppugnet, hunc temerè infeliciterque aggressum dicat. Forma plus laudis meretur: præsertim in principibus viris gravitas oris, majestásq; in vultu: hæc in primis pondus orationi autoritatémq; tribuit: tantúmque in animis Gallorum hostium valuisse Titus Livius scriptum reliquit, ut cùm urbe captâ, avidi prædæ in principum atria irruerent, cernerentque hos cùm ornatu habitúque paulò humano augustiore, tum maximè oris gravitate atque majestate diis simillimos, domi sedentes, ante horum ora, sicuti deorum simulacra, velut venerabundi constiterint: nihilque in hos ferro gravius facturi fuerint, nisi M. Papyrius principum unus prior iram movisset. Atqui & hinc augendi modum, usúmque locorũ explicemus. Staturam, robur corporis, orisq; decus quantũ sit, ubi ab adjunctis satis expresserimus, à causis & eventis deinde dilatemus. Fuisse hujus majores, homines cùm insigni staturâ & robore, tum quadam modestiâ orisque gravitate præditos semperque

Liv. Decad. 1. cap. 5.

pérque operam dedisse hunc, ut quæ à natura ad sui nominis dignitatem amplitudinémque acceperit, certâ vivendi ratione aleret proveherétque, nulla ut Venus, Bacchúsque immoderatior corporis vires vigorémque auferret. Quare eâ jam valetudine esse, ut nulla corporis imbecillitas obsit, quò minùs in rebus cum gravitate agendis suo, amicorum, & reipub. tempori serviat. Quinetiam comparatione rem extendas, si cum aliis amplissimis hominibus conferas, ostendásque in hoc nostro aut similitudinem aut excessum esse, aut etiam dissimilitudinem: si aut proceritate, ipsóque robore, & valetudine, aut ipsius vultus gravitate, majestatéque multis partibus sit superior.

Quæ ratio animi bona ex locis amplificandi.

Idem Quint. lib. 3. cap. 7. *Utra sit autem harum via utilior, inquit, cum materia deliberabimus: dum sciamus gratiora esse audientibus, quæ solus quis, aut primus aut certè cum paucis fecisse dicetur*

REStant animi bona, quæ ut cujusq; propria sunt, ità præ cæteris laudem mereri suo jure maximam solent. Hæc laudandi duplex via est: aut enim ad sua virtutum genera, ut suprà visum est, quæque referentur; sua prudentiæ, justitiæ, fortitudini, & temperantiæ tribuendo facta: aut, quod non minùs commodè fiet, temporum servabitur ordo. Itaque dicendum, quî pueritiam adolescentiámq; transegerit: quæ sequutus studia: quantúmque in iis & quàm brevi sit assequutus. Atque hîc, si fortè insigne ingenii specimen indolísque haud vulgaris bonitas eluxerit, pluribus erit verbis extollendum: quo videlicet tempore, quo in loco, apud quos, qua in re, aliísque id genus additis circumstantiis, quas adjunctorum locus suppeditat. Quòd si fortè operæpretiū videatur, & hæc ipsa per plures ducendo locos plurimùm extendas. Ætate autem jam magis invalescente, si qua scripta honesti sui studii voluntatísque testimonia

nia in lucem dedit; primùm qualia quantáque ipsa sint, narrandum, quantúsque indè ad plures fructus redeat. Quæ item seu doctorum, seu multitudinis, seu universorum de iis testimonia judiciáque existant. Quæ ubi ex adjunctorum testimoniorúmque loco, quem eundem esse diximus, prosequutus fueris, à causis subindè augebis: quòd à multis magníque nominis hominibus sive rogatus, sive ultrò juvandi studio ad scribendum se contulerit Ab eventis: non modò hominum de se expectationi respondisse, sed & vicisse: nec in una atque altera, sed in pluribus nationibus ipsius scripta legi, laudaríque. Atque hîc & enarrandum, quorum expectatione majora emiserit, quibúsque in provinciis plurimùm probentur. Jam verò & hujus cum probatis magnorum autorum scriptis conferas: ostendásque potiora multò, melioráque hominum consecuta esse judicia: aut maximis summorum autorum monumentis paria esse, atque judicari. A dissimili etiam amplifices, si in iis, quibuscum conferes scriptis, dissimilitudinem esse ostendas: ut si Hippocratis & Galeni medicorum opera, cum Pauli & Pomponii Jurisconsultorum scriptis conferas: illos rerum naturalium, hos civilium scientiam tradidisse: illos de vita, hos de fortunis solicitis bene consuluisse: illos præcepta dedisse nè morbus vincat, & æger moriatur, hos nè avarus triumphet, & suum alteri eripiat: denique illos cavisse nè ipsa præmaturè vita, hos nè sua cuique res injustè auferatur. Hinc mirè Cicero non sine delectatione corpus orationis auxit, dissimilitudinem studiorum Murenæ & Sulpitii pluribus verbis explicando. Hunc in modum singula quidem tam domestica quàm publica facta, quæ laudanda videbuntur, servato temporis ordine enarranda amplificandáque erunt; quâ ratione domi vixerit, liberósque educârit; ad quæ studia miserit,

liberalitérque aluerit; quos in viros aut abjerint, aut se evasuros certam de se spem patri patriæque præbuerint. Quæ si persequaris omnia, ducásque per locos, incrementum res ipsa sumet maximum. Jam & quid commodi ipse sive re operâque, sive consilio reipubl. præstiterit. Quale est, si dum aliquando, ut sæpe, maximis de rebus bene reip. consulendum fuit, inópsque consilii multitudo ea facili momento sequenda putâsset, quæ probata reipub. statum eversura penitus fuissent; hunc in concionem prodiisse dicas, & prudenti oratione, quæ ex his aut illis inceptis commoda, maláve reipub. impenderent, edocuisse, eáque suscipienda persuasisse, quæ cùm singulis tranquillitatem, utilitatémque, tum universis nomen, gloriámque attulerunt. Atque hæc aperienda, pluribúsque verbis ex locis aliis atq; aliis explicanda erunt, quæ res ad ità consulendum animum potissimùm impulerit: quæ si honesta, utilísque fuit, eventa votis respondisse pulchrum erit. Quanta autem gloria emolumentáque indè reipub. evenerint, quis item ad consultorem fructus honósque ab universis vicissim redierit, copiosè erit exponendum. Postremò comparationibus rem extendas: cum urbis conditoribus aut munitoribus hujus factum conferendo, & aut majus, aut simile, dissimiléque ostendendo. Illos urbem quidem condidisse, hunc conditam prudentiâ suâ ab exitio conservâsse: illos partim fundamenta jecisse, partim mœnia turrésque, in hostes propugnacula non sine summis oppidanorum impensis laboribúsque altiùs eduxisse; hunc unum ipsâ modò ratione consilióque, non mœnia solùm, urbémque, sed & fortunas omnium, vitámque servâsse. Quantum etiam cives grati vicissim postea huic honorem, gratiámque habuerint, cum iis conferas licet, quibus ob præclarissima in rempublicam merita non ingrati extiterunt: doceásque, aut majora,

jora, aut paria huic contigisse omnia. Quòd si verò is, quem laudas, princeps sit, exercitúmque duxit, præterquam quòd ex his locis omnibus, ab adjun- ctis quæ latè patent, passímque usui sunt, à testi- moniis, à causis, ab eventis, ex comparatione ma- jorum, minorum, à simili, à dissimili, à contrariis copiam petas, etiam à descriptionis loco amplifices maximè: cùm aut stratagemata, genúsque mili- tum & armorum, aut urbes, quas cepit, regionésque & gentes, mores, aliáque id genus suo quæque loco describas. Porrò cùm temporis hic servandus sit ordo, danda est opera, ut leviora aut omittamus, aut paucis perstringamus. Quæ verò magna sunt, & prudenter, & justè, & fortiter, modestéque facta, laudémque in animis hominum maximam meren- tur, per plures ducenda locos, plurimúmque dila- tanda erunt. Quæ autem laudari facta oporteat, ho- rúmque numerum, personæ, quas laudandas susci- pies, secum adferent: in quibus singulis augen- dis, cognitis his locis, quantam ipse voles, moram trahas.

Ut ea ex locis augenda quæ post mortem acciderunt.

CUm igitur hunc in modum, quæ toto vitæ cur- su rectè fecit verbis extuleris, dilataverísque; non negligendum quomodo excessit è vivis, & quæ, vitâ jam defuncto, virtutis ergô magna acci- derunt. Nam cùm magnis viris, dum vita manet, laudémque sequentibus, comes sit invidia, fit, ut mor- te jam sublatis, ereptísque quos nocitura sequitur, sese avertat, patiatúrque mortuis, quem vivis noluit, suum honorem deferri. Quare si & huic vitâ defun- cto, aut tumba publicè magnificentiùs sit extructa, aut statua erecta, aut denique quotannis ad sempi- ternam

ternam hujus memoriam, rerúmque ab ipso gestarum, aliquid statis diebus fiat; quanta hæc sint, quo tempore fiant, quo in loco, à quibus, quantis impensis, quanto studio, aliisque id genus explicatis circumstantiis, quarum adjunctorum locus nos admonet, copiosè erit exponendum. A causis item & hæc, si voles, amplifices: quæ ipsius in remp. merita constent: cur tantum vel mortuo honorem constituerint. Ab eventis hîc nihil sumas, cùm explicata, ex adjunctorum loco causas suas præcesserint, nisi propterea hæc defuncto contigisse dicas, ut statuto præclarè factis summo honore, plures ad imitandum pellicerentur; exponásque ea ità ex sententia evenisse, pluresque, honoris præmio incitatos, ipsam virtutem sequendo, nominis immortalitatem venari. Quin etiam ex comparationis loco locupletari res potest maximè, si virtutis præmia, monumentáque huic post mortem constituta, cum regum parentationibus funebribúsque honoribus conferas, atque ostendas studio hominum ultrò hæc præstantium illos superâsse; rerum autem magnificentiâ æquâsse. A dissimili item: illis à regiis, regiâque pecuniâ funebria magnificentiùs adornata; huic ab universo populo, æréque publico, splendidè instructa: illis, quia reges vixerunt, mortuique sunt; huic, quòd patriæ conservator extitit, mortuúsq; sit, habitus est honos: illis, nè regum nomen leve in animis vulgi putaretur, huic, nè sua virtuti præmia deesse viderentur. A contrariis: Illos subditi maximè oderunt, hunc sui summo honore prosequuti sunt: illos nova constituendo vectigalia, annonam, victúmque communem aggravâsse agnoscunt; hunc virtute, prudentique consilio plurimùm levâsse intelligunt: illos vivos tyrannos execrati sunt; hunc patriæ patrem conservatorémque appellantes amplexi sunt: Illos post mortem, vel ab aliis honorari ægrè ferentes,

Laus hominum in tria tempora dividitur: in tempus quod ante eos fuit, quod ipsi vixerunt, & quod factum eorum vel secutum. Quin. lib. 3. cap. 7.

tes, quantum in sua positum potestate impediverunt; hunc contrà universi æquali studio summis honoribus ultro affecerunt. Quæ ratio sit personas laudandi, ab externis corporis, animique bonis, atque adeò ab iis quæ has tempore antecedunt, simul juncta, & pòst insecuta sunt, ostendimus. Antecedunt autem homines tempore, patria, parentes: cum iis conjuncta sunt, fortunæ, corporis, animique bona omnia: pòst autem insecuta sunt, habiti post mortem honores, præclaráque de iis hominum judicia. Quâ autem viâ singula ex locis copiosè instrui, augerique possint, utcunque aperuimus: non quidem eo consilio, quòd tantam copiam (quanquam paucis rem perstrinximus) in cujusvis hominis laudem (quis enim finis?) temerè adducendam putemus; sed ut monstrato locorum usu pro causæ conditione, quantam quisque indè velit copiam peteret. Neque enim hic cuiquam, quid fieri debeat, præscribimus, sed quid possit.

Eadem quæ laudandi & vituperandi hominis ratio.

Porrò vituperandi quæ ratio sit, hinc facilè intelligi potest. Siquidem idem ordo, eadémque per omnia via in vituperandis externis corporis, animique malis erit sequenda. Patriam igitur parentésq; bonos habuisse, atque indè degenerâsse, patrimoniúmque dilapidâsse, tam vitium, dedecúsque est quàm cui hæc mala obtigerunt. In corpore autem si qua sit deformitas, ut in Thersite, suis erit verbis exaggeranda: si nulla, formâ viribúsque malè usum fuisse, odio, dedecorique erit magno. Ab animo autem profecta vitia, flagitiáque, servato temporis ordine (nisi in sua vitiorum genera spargere quæque malis perpetuâ oratione, quod in L. Pisone facit Cicero) erunt explicanda, atque exaggeranda. Quòd

Hæc in re idem præceptu, quod in laudatione servandum.

si

si fortè & jam vitâ defunctis aliquid accidit, quo turpitudo odiúmque augeatur, non erit silentio prætermittendum. Singula autem eâdem ratione, quâ superiora ex locis augenda amplificandáque erunt.

Postremò epilogo, &c. Sunt qui præmittendum esse tradant vitæ modum, item mortis qualitatem, item quæ mortem sint consecuta, ut communem luctum, honores, exequias, statuas, sepulturam magnificam.

Dispositio laudis tetrasticho comprehensa.

PRincipium sequitur genus, ut gens, natio, patres,
Vita micans studiis legibus atque bonis.
Res gestas animus, corpus, fortuna ministrant.
Comparat in majus. Votáque finis habet.

Thucydides, &c. Hic (ut ait Cicero de claris oratoribus) erat Atheniensis summo loco natus, summúsque vir, qui ad Olorum Thraciæ regem, ceu ad progenitorem suum retulit nomen: affinem habuit Miltiadem, necessarium Cimonem, ut ait Marcellinus Græcus, & Plutarchus in Cimone. Hoc authore fuit adeò delectatus Demosthenes, ut eum octies transcripserit.

Thucydide quantum delectatus Demosth. Offic. 1.

Athenis, &c. Cicero de Oratore lib. 1. Omnium doctrinarum inventrices Athenas vocat, ubi omnis dicendi vis inventa sit, & exculta: & ad filium scribens, ait urbis autoritatem eam esse, quæ possit exemplis augere, &c. Quòd autem Attici sint acutiores, in causa aiunt esse tenue cœlum, quod qui crassum habent, crassos censeri, ut in libro de fato Cicer. Porrò Atheniensis patriæ celebritas multùm faciebat ad nomen illustrandum: unde apud Ciceronem de Senectute, Seriphius Themistoclem non suæ, sed patriæ gloriæ splendorem assecutum affirmabat. Et apud

apud Romanos magnificum erat & gentibus venerabile, civem Romanum fuisse. Unde Divus Paulus se Romanum esse dicebat, quam urbem tribunus maximâ summâ comparârat, Actorum 22.

Eloquentia, &c. Nihil, inquit, admirabilius & magis populare, quàm eloquentia. Hane Cicero de Oratore 3. vocat unam de summis virtutibus; & de claris oratoribus, ingenii lumen. *Idem Cic. in epist. ad Brutum, & Quin. lib. 2. cap. 20.*

Vitæ magistras, &c. Leges enim conditas esse constat ad salutem civium, civitatúmque incolumitatem, vitámque hominum & quietam, & tranquillam, ut ait Cic. 2. de leg.

Posteritati mandavit, &c. Id est, memoriæ prodidit, idque lib. 8. quos scripsit de bello Peloponnes. & Atheniensium.

Plataeam, &c. Platæa vel Platææ pluraliter clarissima fuit Bœotiæ civitas, quam Stephanus dictam ait, παρὰ τὴν πλάτην, hoc est, à remo. Statius l. 7. Thebaïd. *Platæa.*

Nunciat excubiis vigiles adesse Platæas.

De bello Platæensi Thucyd. lib. 2. & 3. Et Plut. in vita Aristidis, & Cimonis.

Atticam, &c. Ditio vel regio fuit Attica, in qua Athenæ civitas, philosophorum alumna, ubi primus omnium regnavit Cecrops, unde Athenienses Cecropidæ, ut infrà patebit. *Attica.*

Peloponnesi, &c. Peloponnesus Græciæ regio, alio nomine Achaia, alio, Pelasgia dicta. Vide Plin. lib. 4. cap. 4. Nomen habet à Pelope rege, Hippodamiæ viro, Tantali filio, quasi Pelopis insula. Sita fuit inter duo maria, Aegæum & Ionium, platani folio similis. De bello Peloponnesiaco Thucyd. lib. 2. Plutar. in Nicia. *Peloponnesus.*

Apud Naupactum, &c. Naupactus Aetoliæ, quæ Acarnaniæ, Phocidi, & Locris contigua, civitas, nomen habens à navium compagiratione: ναυπηγία *Naupactus.*

navim fabrico, ναυπηγὸς fabricator navium. Meminit Erasm. in Proverb. Excubias agere in Naupacto, cujus navale prælium apud Thucyd. lib. 1.

Lesbos. *Lesbos, &c.* Celeberrima fuit Ægæi maris insula ante Troadem. Vide Plin. lib. 5. cap. 31. Athenienses, duce Nicia, receptos Lesbios mulctârunt, muros demoliti, naves & agros ademerunt, de qua re Thucyd. lib. 2.

Ambracia. *Ambraciotis, &c.* Ambracia urbs Epiri fuit aspero subjecta tumulo, ut ait Livius lib. 7. belli Macedonici. Hujus cives Ambraciotæ, quorum historiam Thucydides libro secundo complexus est.

Judicium, &c. Hujus meminit Thucydides lib. 4. & 5. Aphthonius habet, Δίκη Λακεδαιμονίων ἐκ ἀγνοίας παρανόμως· id est, Lacedæmoniorum sententia injusta scitur.

Sphacteria. *Sphacteria, &c.* Σφάττομαι jugulo, vel macto, est; unde Sphacteriam insulam ab Heracleotarum mactatione dictam esse, Stephanus ait. Historiam Sphacteriæ, Thucyd. habet lib. 4.

Pylos. *Pylos, &c.* Hæc fuit olim urbs Nestoris à Neleo condita: unde Ovidius,

Nos Pylon, antiqui Nelëia Nestoris arva,
Misimus——

Distabat à Sparta stadia circiter quadraginta, in agro Messenio. Hanc olim Demosthenis consilio munitam, Lacedæmonii oppugnârunt. Meminit Thucydides loco citato.

Corcyra, Corinthior. fuit colonia, quam ii deduxerunt circa Olymp. 18.

Corcyræi, &c. Corcyra, secundum Thucydidem, Peloponnesi civitas fuit. Item insula Alcinoi patria. Lucanus lib. 2.

——Vela ferantur
In portus, Corcyra, tuos.——

Hujus cives Corcyræi Athenis orationem habuerunt, quâ contra Corinthios petebant auxilia: quibus compertis & Corinthii miserunt Athenas legatos,

tos, qui Corcyræorum orationes refellerent. Vide primum Thucydidis librum.

Aeginates, &c. Αἰγινῆται, alij vertunt Aeginenses, qui Athenienses accusaturi Lacedæmona profecti fuerunt, ut ait Thucydides lib. 4. Aeginam autem Peloponneso contra Atticam civitatem adjacentem aiunt; & insulam Piræeo portui propinquam, ab Aegina Asopi Bœotiæ regis filia nomen trahens. Ovidius 7. Metamorph.

Oenopiam veteres appellavere: sed ipse
Aeacus Aeginam genitricis nomine dixit.

Archidamus. &c. Hujus meminit Thucydides lib. 1. & 2. Hic fuit orator, dictus quasi princeps populi. Fuit & rex Spartanorum, quem cives mulctárunt, quòd exiguæ staturæ fœminam uxorem duxisset, ut ait Plutarchus in vita Agesilai. Et ab Archidamo Thucydides interrogatus, uter ipse an Pericles luctâ præstaret; respondit, Ubi luctando illum vicero, mox ille dicendo, se cecidisse negat, idque spectatoribus persuadet. Plutarchus in Politicis. *Archidami Rhetoris meminit Quin. lib. 3. cap. 9.*

Absterrens, &c. Lacedæmonii bellum propter socios Corinthios injuriis affectos illaturi erant Atheniensibus: quod Archidamus dissuasit, affirmans eorum vires pares esse adversum Peloponnenses atque finitimos, sed adversus hostes procul habitantes esse omnino impares: Quare legatos Athenas mittendos esse, qui nomine sociorum injurias deprecarentur, atque pacem exposcerent.

Steneleidas, &c. Qui finitâ Archidami oratione apud Lacedæmonios verba fecit, adhortans eos nè socios haberent contemptui, nec ultionem differrent, sed protinus arma sumerent. Fuit autem unus ephororum. Hi apud Lacedæmonios erant tribuni plebis, regibus oppositi, sicut apud Romanos consulibus. Vide Cic. 3. de Legibus.

Pericles. *Pericles, &c.* Hic fuit Atheniensium dux, philosophus & orator, discipulus Anaxagoræ. Vide Justin. lib.3. Valer. lib.8.cap.9. Quintil. lib.12.c.2.

Pestilentiam, &c. Athenienses bello atque morbo pressi Lacedæmoniis erant cessuri: sed oratione Pericles ad bene sperandum eos exhortatus est. Vide Thucyd. lib.1.& 2.

Ad voluptatem, &c. Quintilianus lib.10.cap.1. inquit, Historiam multi scripsêre præclaré: sed nemo dubitat, longè duos cæteris præferendos, quorum diversa virtus laudem est penè parem consecuta. Densus & brevis & semper instans sibi Thucydides: dulcis & candidus & effusus Herodotus. Ille concitatis, hic remissis affectibus melior. Ille concionibus, hic sermonibus. Ille vi, hic voluptate.

In sapientiæ laudem.

Sapientiæ laus. Exordium ductum à sapientiæ præstantia, eámq; laudandi difficultate. Eam Cicero Officiorum 2. scientiam appellat rerum humanarum atque divinarum. Vide Tuscul. quæst.4.

Adipisci, &c. Sapientiam adeptum asserunt eum, qui cùm vituperatur, non irascitur, & cùm laudatur non extollitur. Plato (ut scribit Laërtius Diogenes) interrogatus, quomodo quis sapientiam adipisceretur, respondit: Si non expectârit, quæ non evenire possunt, nec de præteritis recordatus fuerit.

Juno. *Juno, &c.* Cicero de Natura deorum 2. dictum ait à juvando: nuptiis præest, unde pronuba. A parturientibus invocatur, unde Lucina. Apud veteres nihil aliud erat quàm aër. Vide Macrob. de somnio Scip. cap.17.

Mars. *Mars, &c.* Quem apud Thraces natum affirmârunt, hoc est, apud bellicosos atque feroces homines. Cujus meminit Cicero de re militari.

Pallade,

Pallade, &c. Hanc alio nomine Bellonam vocabant. Lactantius lib 1. cap. 21. Minervam à minuendo, vel minando, secundum Ciceronem: Pallada autem, quòd hastam vibret, ἀπὸ τοῦ παλλειν. Natam aiunt è Jovis cerebro, de qua plura Macrob. 1. Saturn. cap. 17. *Pallas.*

Vulcanus, &c. Cicero de Natura deorum tertio scribit quatuor Vulcanos fuisse. Quorum primus Cœlo natus: secundus Nilo progenitus fertur, Opis dictus: tertius Jovis & Junonis filius, qui Lemni fabricæ traditur præfuisse, de quo Aphthonius hoc loco videtur intelligere: quartus Menalio natus, qui Vulcanias prope Siciliam insulas tenuit. *Vulcanus.*

Neptunus, &c. Ut Portunus à portu, sic Neptunus à naudo paulùm primis literis immutatis derivatur, Saturni & Opis filius, qui & Παλαίμων inter deos celebratus. Vide Ciceronem libro de Natura deorum 2. *Neptunus.*

Dii cognatam sibi habent, &c. A diis progenitam sapientiam asserit. Gellius autem lib. 13. cap. 8. ex Afranii sententia sapientiam scribit Usus & Memoriæ filiam, quòd usu vitæ multâque rerum experientiâ paretur prudentia. Unde proverbium Solonis nomine celebratum, Γηράσκω δ' ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενος· quod sic vertit Erasmus; Quotidie addiscens plurima, fio senex. *Sapientia Usus & Memoriæ filia.*

Palamedem, &c. Hic Nauplii regis Eubœæ filius erat, unde Naupliades. Ovid. in Ibin, *Palamedes.*

Naupliadæque modo ficto pro crimine pœnas
Morte luas, nec te non meruisse juvet.

Deorum filius habitus, quòd ingenio divino præditus, ordinem aciei, & aliquot literarum figuras invenerit. Vide Plinium lib. 7. cap. 56. Philostratum lib. 4.

Nestorem, &c. Hujus pater Neleus, & mater Chloris legitur. Deorum filius putatus propter eximiam pruden- *Nestor.*

prudentiam & eloquentiam. Hunc Agamemnon sibi semper adhibuit consultorem. Cicer. de Senectute: Dux Græciæ non optat ut Ajacis similes decem habeat, at ut Nestoris quinque.

Homerus Iliados α',

—τοῖσι δὲ Νέστωρ

Ἡδυεπὴς ἀνόρουσε λιγὺς Πυλίων ἀγορητής·
Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.

Deorum filios, &c. Ut Herculem, Æsculapium, Mercurium, Æneam, Achillem, Liberum, Cæsares. Etenim gentilitas olim magnates atque reges deos appellabat, sive ob miraculum virtutis, sive ob prudentiam, sive ob beneficia, quibus etiam ad humanitatem compositi, sive in adulationem. Vide Lactant. lib 1. cap. 15.

Deorum naturam permutare conati, &c. Sunt qui hunc locum ità reddunt ex Græco: Non illis deorum naturam attribueres, ità enim veri dii fuissent, communione generis commune bonum sortiti, sed quatenus id bonum sibi comparârunt, deorum filii existimati sunt.

Utriusque temporis, &c. Id est, divinum munus ac progenies sapientiæ principatum obtinet & pacis & belli temporibus. Nos exhorrescere metu non sinit: & hac præceptrice in tranquillitate rectè vivere possumus. Vide Ciceronem de Finibus bonorum & malorum.

Futura prospicit, &c. Docet enim sapientia, nihil temerè & præcipitanter agendum, sed omnia consultò & præmeditatò. Cujus proprium est, nihil cujus pœnitere possit, facere, ut ait Cicero Tuscul. quæst. 5. Et non committere, ut aliquando dicendum sit, Non putâram, ut inquit idem Cicero Offic. 1. Valerius lib. 7. cap. 2. Porrò sapiens assuescit futuris malis; & quæ alii diu patiendo levia faciunt, hic levia facit diu cogitando. Præcogitati enim

enim mali mollis ictus venit. Ideo stultis, fortunæ cedentibus, omnis videtur nova rerum inopinata facies, ut ait Seneca ad Lucilium, Epist. 77.

Cœlum. &c. Id est, sapientia nobis revelarit, quæ sunt in cœlis arcana, τὰ ἀπόῤῥητα, ineffabilia mysteria.

Vita defuncti, &c. Ut & Galli sapientes, qui persuasum habuerunt animas hominum immortales esse, soliti pecunias mutuas, quæ apud inferos redderentur, dare. Valer. lib. 2. cap. 1.

Actus sapientiæ, &c. Ad molem immanis equi respexit. Virg. Æneïd. 2.

Instar montis equum divina Palladis arte
Ædificant, sectâque intexunt abiete costas.

Et unius consilium, &c. Aphthonius sic habet: καὶ Περσῶν ὅλων διέλυσε δύναμιν δι' ἑνὸς χωρίου βουλεύματος. Rodolphus Agricola pro χωρίου videtur legisse Κύρου. Fuit quidem sapientissimus Persarum rex Cyrus, qui dicere solitus, Neminem debere principatum suscipere, nisi melior esset his, in quos acciperet. Is Astyage Medorum Rege, avo materno victo, regnum Persicum auxerat, non ademerat. Vide Justinum lib. 1. Sunt igitur qui hunc locum referant ad Alexandrum, qui legitur Persas in fugam convertisse. Alii malunt ad Aristidem referre, sub quo duce Persæ victi, eorúmque dux Mardonius ab Arimnesto Spartiatâ saxo caput saucius, ut ab Amphiarai oraculo sibi prædictum erat, occiditur, ut Plutarc. in vitis refert.

Cyrus regnum à Medis ad Persas transtulit, circa Olymp. 56.

Cyclops, &c. Dictus ab uno, quem habuit in fronte, oculo, quasi circularis oculus, de quo apud Virgilium in tertio Æneïdos libro.

Cyclops.

Nam simul expletus dapibus vinóque sepultus,
Cervicem inflexam posuit, jacuitq; per antrum
Immensum, saniem eructans, ac frusta cruento

Per somnũ commixta mero. Nos magna precati
Numina, sortitique vices, unà undique circum
Fundimur, & telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torvâ solum sub fronte latebat,
Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis instar.

Propertius lib. 4.

Gessit & Ætnææ Neptunius incola rupis,
Victa Maronæo fœdatus lumina Baccho.

Vide Homerum 10. Odyss.

Fortitudo. *Fortitudo culpanda, &c.* Sine sapientia, inquit, fortitudo non est fortitudo, sed temeritas, propterea quòd fortitudo est contemptio laboris & periculi cum ratione utilitatis, & compensatione commodorum: *Temeritas.* temeritas est, considerata dolorum perpessione, gladiatoria periculorum susceptio, ut ait Cicero ad Herennium 4.

Exempla laudationis: & primò laus Demosthenis.

Exordium. QUi parentibus obscuris nati ad decus præclarum virtute propria ascenderunt, non inferiorem laudem merentur, quàm qui nobilitate majorum superbi se jactant. Major enim est gloria, virtutibus propriis niti, quàm alienis intumescere.

A genere. Demosthenis quidem pater Demosthenes fuit, vir honestus atque probus, sed plebeius, ab officina gladiorum Machæropœus appellatus, vir seculo suo notus, ut Valerius inquit. Atqui filius ad summum decus evectus, omnibus majoribus suis præluxit.

Diis ille adversis genitus, fatóque sinistro,
Quem pater ardentis massæ fuligine lippus,
A carbone, & forcipibus, gladiósque parante
Incude, & luteo Vulcano, ad rhetora misit:
ut ait Juvenalis Satyr. 10.

Sortitus fuit patriam, ubi inventæ & exercitæ bonæ discipli-

disciplinæ. Unde velut ex equo Trojano complures viri celeberrimi prodierunt.

Majores parum illustres habuit: sed eos ipsos eloquentiâ atque virtute suâ nobilissimos reddidit, oratorum princeps æstimatus.

Honestè fuit educatus ac bonis disciplinis institutus, sub oratore clarissimo Isæo, & præceptore Platone, ad bonarum literarum studia inflammatus à Thrasio Eunomo.

Ingenii specimen sub prima juventa statim emicuit. Vis in eo dicendi mirabilis & gloriosa rempub. turata fuit. Nactus in repub. materiam uberem & honestam pro Græcorum libertate adversus Philippum, & in ea præclarè decertans, confestim nomen & gloriam assecutus est: nec solùm ut disertus, verùm etiam ut fortis vir suspiciebatur, ut admiraretur ipsum Græcia, observaret Persarum rex, plurimúsque apud Philippum sermo esset, confiterentur adversarii sibi adversus præclarum virum esse certamen.

Corporis quidem in eo fuit imbecillitas, quam ingenio atque doctrinâ compensavit, atque resarsit. Etenim commemorato nomine Demosthenis, maxima eloquentiæ consummatio audientis animo oboriebatur. Lateris quidem firmitate defectus, quas corporis habitus vires negaverat, à labore mutuatus est. Qui cum rerum natura præliatus & quidem victor abiit, malignitatem ejus pertinacissimo animi robore superando. Itaque alterum Demosthenem mater, alterum industria enixa fuit, ut ait Valer. Max.

Patrimonium abundans relictum erat, sed id tutores malè administraverant. Partem enim surripuerant, partem neglexerant. Ipse tamen satis opum studio consecutus, & iis præstantiora bona secum gestabat, non humeris, non oculis visenda, sed æstimanda animo, quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium,

A patria. Demosthenem legem orandi *vocat Quint. lib.* 10. *cap.* 1.

A majoribus.

Ab educatione.

A bonis animi.

In quem ejus Philippica extant.

A bonis corporis.

Humero in jactationem quomodo ille emendárit. Vide apud Quin. lib. 11. *ca.* 3.

A bonis fortunæ, & à morte.

Adversus tutores suos puer adhuc pupillares actiones ha-

buit Demosthenes, ut testatur Plutar. in ejus vita; & Quint. lib. 12. ca. 6.

mortalium, nec deorum manibus labefactari queunt, & ut manentibus præstò sunt, ità fugientes non deserunt, ut de Bia Valer. scribit.

Pro salute reipub. vitam amisit, unde ejus mortis diem omnium mœstissimam egerunt, & inter sacra Cereris jejunârunt mulieres. Populus item Atheniensis, honorem illi reddens, statuam, útque maximus natu sui generis publicè stipendia haberet, decreverunt.

Aliud exemplum in laudem Philippi regis Macedonum.

Exordium.

EX Græcorum regibus, meo judicio, nullus fuit quem non Philippus Macedonum rex vel ingenii dexteritate, vel virtutum meritis exuperârit.

A genere & patria.

Patrem habuit Amyntam, summæ prudentiæ virum, patriam celeberrimam, atque regnum adeptus centum & quinquaginta populorum. Plin. lib. 4.

Ab educatione.

Epaminondâ strenuissimo imperatore, & summo philosopho usus est præceptore (Orosius lib. 3. cap. 12) A quo & bellicis artibus & philosophiæ præceptis præmunitus ad regnum accessit.

A rebus gestis.

Thessaliam domuit, Græciam penè totam consiliis præventam viribus vicit, nec ità bellicis tumultibus præpeditus, & victoriis affectus, ut à liberali Musa & studiis humanitatis abesset. Quin lepidè comitérque pleraque & fecit & dixit, & egregia ingenii monumenta reliquit. Argumento sunt epistolæ, munditiæ, venustatis & prudentiæ plenissimæ, velut ille, quibus Aristoteli natum sibi filium, & ab eodem instituendum denunciavit. Quibus omnibus ea, quæ fortasse juveniliter patrâsse criminari posset, abundè satis delevit.

Ab animi bonis.

Clementia singularis in eo fuit ac benignitas in victos: unde quibusdam ipsi consulentibus, ut cum Atheni-

Atheniensibus asperiùs ageret, respondit, Illos absurdè facere, qui homini, cuncta ad gloriam tum agenti tum patienti, suaderent, ut gloriæ suæ theatrum abjiceret; significans sese hoc agere, non ut Athenas everteret, sed ut civitati celeberrimæ doctissimorum virorum copiâ florenti, suas virtutes probaret. Item, Quidam petulantioris linguæ maledicta conjicere solebat in Philippum: hunc amici hortabantur ut ejiceret in exilium. At ille negavit se hoc facturum; demirantibus quid ità, Nè, inquit, oberrans inter plures malè de me loquatur. Quòd maledicum non egit in crucem; vel clementiæ erat, quòd ignovit; vel magnanimitatis, quòd contempsit: quòd noluit expellere, prudentiæ; plus enim nocuisset. Vide Erasm. 4. Apophthegmatum, & Diodorum Siculum. lib. 3.

A comparatione.

Quis autem Hannibalem Carthaginensium ducem Philippo censuerit comparandum? Ille multa quidem gessit, sed pleraque perfidiosè ac crudeliter; hic omnia sapienter, ac cum animi summa moderatione.

Epilogus.

Longè plura de tanto Imperatore dicenda essent: sed finem facio, contemplans meam dicendi facultatem longè inferiorem esse, quàm ut tantis Philippi virtutibus par esse possit.

Aliud exemplum in eloquentiæ Encomium.

Exordium.

CUm, autore Gellio, turpius sit frigidè laudare, quàm insectanter vituperare; valdè metuo nè encomium eloquentiæ minùs aptum ego dicturus, ingenii magis inopiam proditurus sim, quàm dignis illam laudibus evecturus. Attamen si libet principium considerare, reperiemus, eam honestissimâ productam origine, optimísque rationibus profectam.

Quæ

A genere. Quin. lib. 2. cap. 20. de eloquentiæ autem præstantia, vide apud eundem lib. 2. cap. 26.

Quæ cùm una sit de summis virtutibus, ut ait Cicero, nemini dubium esse debet, quin ab illo, qui fons omnium virtutum est, & origo, profecta sit, nempe à Deo Optimo Max. cujus, ut sacra Scriptura meminit, dona sunt linguarum genera, omnésque sapientiarum ac sententiarum sermones: ex quo, per quem, & in quem sunt omnia.

Ab iis quas perficit rebus.

Cœlitus igitur demissa admirabilem in rebus humanis potentiam recipit, & incredibilem efficaciam facultatémque accendendi mentes ad honestatem, animos ad gloriam. Afflictos consolatur, perterritos timore vacuos reddit, seditiones compescit, feros & agrestes homines ad humanitatem deducit. Unde poëtæ Orphea & Amphiona finxerunt demulsisse feras, & cum arboribus montes traxisse. Ait enim Horatius,

Agrestes homines sacer interprésque deorum,
Cædibus, & fœdo victu deterruit Orpheus:
Dictus ob id lenire feras, rabidósque leones.
Dictus & Amphion, Thebanæ conditor arcis,
Saxa movere sono testudinis, &c.

Occupatio. Hac de re uberrimè apud Quintil. cap. 16. lib. 2.

Sed inquis, Eloquentia scelestos pœnis eripit, falsis veritatem expugnat, status reip. evertit: ut bono jure Lacedæmonii rhetores videantur expulisse.

Redditio.

Esto: sed eâdem ratione omnes bonæ artes, omnes magistratus, cùm utrinque aliquando proveniant mala, possent expelli. Item è medio tolli ignis & aqua, unde sæpenumerò maxima oriuntur dispendia: atqui bonæ res malæ non sunt, si bene utamur.

Comparatio

Quis eloquentiæ prætulerit liberalitatem? hæc paucis poterit prodesse: illa suas in omnium mortalium salutem vires extendit.

Epilogus.

Rerum magnitudine deterritus finem facio: etenim maximis eloquentiæ laudibus vix ullius dicendi facultas responderit.

Encomium Marpurgensis *Academiæ.*

INgratissimus omnium haberi meritò possem, si concionis hujus hodiernæ autoribus, nempe iis quibus meipsum debeo, non inpræsentiarum morem gererem, in dicendis, quem scopum hujus orationis esse voluerunt, beneficiorum laudibus, atque summis in nos meritis. Rationis omnis expers volatile, ciconiam novimus omnes officii mutuam rependere vicem solêre, ut hinc, ἀντιπελαργεῖν, natum sit proverbium. Quantò æquius, ac justius nos, qui ratione ducimur, gratiam nobis benefacientibus, si propter culpam fortunæ iniquioris non parem referre potuerimus, tamen aliquam scribendo, saltem, bene sentiendo, atque assiduis illos extollendo laudibus, & habere & agere non detrectaverimus! Cùm autem Academia Marpurgensis, veluti mater omnium nostra communis benignissima, nos tanquam alumnos suos & charissima pignora sinu blandiore foveat, nos bonis literis instituat, nos probatis moribus exornet, nos denique maximis honoribus afficiat; quis vel pietatis ullo tangi confirmet illum affectu, qui rogatus, aut jussus, parentem tam officiosam pro virili sua nolit, ut ingratitudinis morosæ filius, ad sydera ferre? Hæc cùm ipsi vos optimè teneatis meditata, nihil omnino dubitandum erit mihi quin jam silentium pollicentes, vos omnes ornatissimi atque iidem integerrimi viri ac studiosa juventus, me patienter sitis audituri. *A dicentis officio.*

Injunctum est mihi Academiæ nostræ Marpurgensis encomium dicere. Inprimis autem gaudendum, ac lætandum mihi video, partim quòd vos ad audiendum tam avidos contempler: vos omnes tam attentos: (quàm pudens ego, quàm hæsitans ego, quàm *Ab auditorum attentione, & argumenti fertilitate.*

quàm tremebundus ego, primùm huc aſcendi? nunc autem veſtro, quo me omnes proſequimini, favore, atque hilari aſpectu longè redditus alacrior) partim, quòd talis oblata ſit dicendi materies, in qua etiam erudito parum, hoc eſt, mei ſimillimo literaturæ levioris homuncioni, non deeſſe poſſit oratio, ut longè difficilior videatur exitus inventio, quàm principii; nimirum ut non tam copia mihi, quàm modus in dicendo quærendus exiſtat.

Ab autoribus ac fundatoribus Academiæ.

Nam ſi protinus ab initio ipſos gymnaſii noſtri celeberrimi autores ac patronos conſideres, ac perpendas, ſive Deum Opt. Max. cujus cœleſti providentiâ, ac divino nutu inſtituuntur, eriguntur, ac gubernantur univerſa, quæ in terris ſunt; ſive illuſtriſſimum noſtrum Heſſorum principem: ſtatim tibi tam inundans verborum ac rerum flumen occurret, ut te magis obrutum copiâ, quàm inopiâ preſſum iri fatearis. Quid? (ut illum ἀνεκφώνητον, ἀνεξερεύνητον, ἀνεξιχνίαστον, qui extra omnem eloquentiæ cœleſtis, nedum terreſtris, aleam eſt poſitus, cujus gloriæ nullum principium, nullus finis exiſtit, Deum Opt. Max. prætercam) vel ſolæ hujus terreni numinis, quo domino ac fundatore noſtra Academia meritò gaudet, jubilat & exultat, principis illuſtriſſimi dotes, tantam dicendi copiam offundunt, ut ſpiritus dicturi citiùs defecerit, quàm increſcentis beneficio rerum orationis curſus.

Ab illuſtri principis Heſſorum genere, factis atque virtutibus.

Quid enim memorem tot antiquiſſima ſtemmata, tot majorum imagines, tot belli clariſſima facinora, atque parta trophæa? Quid tantam vitæ integritatem, clementiam, tantam prudentiam, tantam pietatis, ac veræ religionis curam? Quid denique innumerabilia alia? Quæ omnia ac ſingula, tam ſplendida, tam lucida, tam illuſtria ſunt, ut ſi alienæ claritatis polities, ac nitor fuerint adjuncta, plus obſcu-

obscuritatis sint allatura quàm lucis. Ideóque tam fertilia, tam copiosa prædicatu omnia, ut centum linguas, imò centena principum eloquentiæ millia fatigare possent.

Quis enim, ut alia transeam omnia, quis, inquam, vel Nestore, vel ipso Pericle facundior, eloquentiâ dignâ satis expresserit, quantâ disciplinæ militaris arte contuderit horridos Sichingiani terroris insultus? quanto pristinum in regni statum animo restituerit ducem Wirtembergensem? quanto pectore compescuerit seditiosos rusticorum tumultus? quanto denique spiritu vicerit duces Brunswicenses patrem & filium? *A disciplina militari.*

Quare digna satis laudatu, satis gloriosa Marpurgensis Academia videretur, si vel solùm tot & tantis fundatoris sui decoribus & ornamentis conspicua floreret. Sed, ut Universitatis nostræ amplitudo fiat admirabilior:

Accedunt complures, quos omnes enumerare longum esset, natalium claritate, facultatum laureis, ac virtutum meritis, præstantissimi patroni, quorum facundia plurimùm apud externas nationes promovit, quorum gravitatis excellentia protexit, dignitatis denique tituli protulerunt & exornaverunt Academiæ nostræ pomœria. Quibus omnibus robustissimis veluti columnis suffulta, quibus tutelaribus divis Academia Marpurgensis undique circummunita, quid ulterius excogitare poterit, quod origini suæ & fortunarum primitiis, vel splendidius vel excellentius adjicere possit? *Ab aliis Academiæ præsidibus atque Mecœnatibus.*

Jam si tempora, quibus instituta fuit à primo diligenter excusseris, invenies profectò Saturni seculis non infeliciora, quibus bonæ artes atque virtutes ubique gentium antea proculcatæ, capita sua feliciter exerucrint, quibus homines nullis inquietati bellis, nullis intestinis seditionibus sauciati, nullis *A temporis opportunitate.*

nullis hæresibus Anabaptisticis effascinati, nullis denique præliis funestati, sed velut optimis fortunatissimi fores pulsantis ævi auspiciis. Atqui si qua tum priscæ vestigia fraudis remanere, aut malorum lerna videbatur impendere: ea statim omnia ab illustriss. principe nostris procul à finibus propulsata fuere.

A quæsita loci commoditate. Quod si locum, ubi Marpurgensis universitas erecta, perscrutatus fueris, vix ullum profectò reperies vel amœniorem, vel commodiorem. Ubi Marpurgum, Hessiæ metropolis, tot vetustis antiquissimorum ædificiorum structuris veneranda, prudentissimorum incorrupto senatorum ordine conspicienda, florentissimo simul ac honestissimo rerum privatarum ac publicarum statu nobilitata resplendet: cujus forum curia speciosissima marmoreis quasi lapidibus excisa devenustat, & aqua fontana, tot fistulis ac siphunculis jam recenter artificio mirabili factis, emissa, & murmure blandiore delectat, & aspectu pulchriore totum locum exornat.

A contradictione. Verùm, ut occasio reprehendendi semper est obvia, si quis calumnietur ipsam urbem plus æquo fragilibus cinctam esse muris, responderi poterit, quod olim Agesilaus ille, Lacedæmoniorum rex, percontanti, quam ob causam Sparta non cingeretur muris, responsum voluit ostendendo cives armatos, inquiens; Hi sunt Spartanæ civitatis mœnia: quo significavit respublicas, nullis munimentis, nullis vallorum propugnaculis tutiores esse quàm civium virtutibus. Marpurgum ergò tutissimum est ac firmissimum, tot studiosorum, tot fortissimorum civium virtutibus: nam lapideo quod operi deest, id animorum robur, ac præstantia compensant; & quod hominum artificiis, id natura loci tot præruptis undique montibus resarcit commodissimè circumsepiendo; ubi celeberrimus iste fluvius Lanus infrastum orientali lateri dorsum accommodat.

Qui

Qui aliàs etiam, quasi Nilus fœcundans omnia, plurima delicatissimorum genera piscium educat, atque producit: Cujus item tanta potentia medica celebratur, ut cum multis nominum minimè vulgarium thermis contendere possit. Etenim psoram ac impetigines omnes, quibus communiter studiosi divexantur, præsentissimè sanat, ut nemo tam scabie laborans huc veniat, qui non semel atque iterum lotus, ocyssimè curetur. Hinc complures audias, qui quem cutis glabellæ nitorem assiduis alibi lavacris experiri non potuerint, eum sese fateantur hîc vel citra negotium assecutos solius beneficio Lani, maximè peculiarem pratorum & alvei Marpurgensis virtutem haurientis.

Ab aquarū salubritate & piscium copia.

Ubi præter jam dicta, tot amœni prospectus, tot hortorum decora, tot agrorum lumina, ut illud, Nullus in orbe sinus Marpurgo, non Baiis prælucet amœnis, dubio procul scriptum reliquisset Horatius si modò cognitum habuisset, & versus non reluctatus; equidem

A loci amœnitate & ubertate.

Aureus hîc annus, biferique rosaria Pæsti,
Hîc propiùs ductum credas frondere Tarentum.

Hîc denique Musis omnibus gratissimus locus, ubi rerum omnium uberrimus proventus, ut non solùm innumera civium ac studiosorum multitudo victum acquirere facillimè possit, sed etiam fertilitas nativa miserrimæ locorum exterorum sterilitati suppetias ferendo, non parvas alienarum civitatum sitarchias expleat, respublicas alat, sustentet, lætificet.

Ubi denique maxima aëris salubritas, ut ipsa pestis, aut acutus alius (nam quæ de pleuritide modò feruntur, puerilia sunt) morbus nunquam, nisi forrasse, quod tamen rarissimum, decennio toto elapso, grassetur. Cujus rei causa poterit evidens esse, vel tam placida cœli tempeties, vel tam

A cœli clementia.

ſerenus totius machinæ cœleſtis aſpectus, quibus Marpurgenſem, ut omnium ſibi dilectiſſimam, æternus ille Pater, ſingulari quadam clementiâ commotus, proſperare dignatus eſt civitatem. Quæ non ſolaribus nimiùm æſtibus ſubjecta jacet, nec frigoribus nimiùm borealibus propinqua, ſed temperatiore ſub climate conſtituta.

Ab aëris horridioris commoditate. Veruntamen ſi tempeſtuoſior aliquando ac immitior aër (ut omnium rerum eſt viciſſitudo) videtur ingruere; longè plus utilitatis ille ſemper, quàm incommodi ſolet importare. Sic enim ad omnes fortunæ truculentioris impreſſiones aſſueſiunt, ſic ad morbos ſuperandos, ſic ad duriſſimos labores perferendos exercentur, ac edurantur corpora.

A clivoſæ regionis utilitate. Portò ſi quiſpiam conqueratur, regionem iſtam montoſam, aſperam ac lapidibus confragoſam inhorreſcere, hic mihi ſapiens Darii majoris factum animo præſenti revolvat. Ille populum ſuum, regionis ſcabritiem & aſperitatem campeſtri ac molliore tractu commutare cupientem, minimè permiſit: affirmans hominum habitus ut ſemina ac plantas, ad regionis naturam immutari, ſentiendo ſe malle duros homines, & laboribus accommodos, quàm molles, quàm ignavos, quàm effœminatos, quales regio mollior generare ſolet. Quod ſi diligenter animo collectum diſcuſſerit, nullam in orbe ditionem fore confitebitur, quam cum ſua permutare debeat illuſtriſs. Heſſorum Princeps, innumera virorum millia poſſidens, qui tempore pacis bona ſtudia ac virtutes excolere noverunt: bellis autem imminentibus, qui labores perpeti, qui maximum exercitum ducere, qui ſumma pericula ſubire, qui fortiter arma tractare, qui munitiſſimas urbes evertere, qui deniq; præcelſas arces demoliri poſſunt. Quare Pœnorum acerrimus dux Annibal, in Italiam ab initio per Alpes, per tot frigora ac nives irru-

pturus,

pturus, maximis olim stipendiis coëmisset tales virorum manus, quales producit Marpurgum, ubi corpora vegeta, robusta præstantiáque proveniunt, ac procera grandescunt.

Sed nè proverbium, ἄνους ὁ μακρός, id est, amens qui longus est, in eosdem quadret, accedit acutior mentis, & ingeniorum sagacissima perspicacitas. Non enim Marpurgensi multùm aversus equos sol jungit ab urbe. Quæ nec, ut aliæ quædam, in vallibus profundis, in locis cavernosis, in lacunis, atque speluncis palustribus est condita; ubi perpetuo fœtore graviter olentes nebulæ, ubi putres exhalationes, ubi pestiferæ mephites virosâ crassitie hebetant, & Saturnias quasi lemas offundentes, ingeniorum vires obnubilant; ubi ferarum latibula, luporum ac ursorum spelæa, ubi horrenda denique serpentum ac draconum antra belluinam ad naturam animos transformant humanos: sed potiùs, ut nobilissima regina Marpurgensis civitas, bonarum artium omnium receptaculum, puriorem, eminentiorem, & ingeniis bonis aptiorem cœli partem elegit, & ità solertem sese composuit, ut proximè ad figuram hominis, ad virtutis simulacrum accedere videatur. *Ab ingeniorum dexteritate.*

Enimvero quemadmodum à Deo Opt. Max. videmus hominem effectum erectâ facie rigidum, ut scilicet ea speculetur, unde ejus origo est, nempe cœlestia; reliquum autem universum animantium genus pronum, & ad terram versum, quod etiam Ovidius innuit dicens, *Ab urbis figura vel habitu.* *Metam.* 1.

Pronáque cùm spectent animalia cætera terram;
Os homini sublime dedit, cœlúmque videre
Jussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

Sic clarissimum, ubi nostræ Academiæ pulcherrima sedes est, Marpurgum, non aliter atque homo

princeps, caput erectissimum ac eminentissimum suis turribus, ut diademate regio coronatum habet, nempe quam admiramini toties ἀκρόπολιν, arcem istam quæ candidam frontem suam velut inter nubila condit: cujus collum monili baccato suis velut unionibus irradians prominet; illinc nitidis clarissimi domini Cancellarii Joannis Ficini palatiis, hinc illustrissimi Principis sapientiæ domicilio, quod βουλευτήριον aut δικαστήριον, appellamus, exornatum. Corpus est tot membris & articulis, id est, domibus ac palatiis insigne, quicquid intra civitatis Marpurgensis mœnia situm esse novimus. Pectus, est ipsum templum. Curia ista, ut alimentorum dispensatrix, est stomachus. Utrumque collegium, Pomœrii, & (ubi jam hæc dicimus) Lani, sunt præcordia. Duo vici, alter, quem vulgò *den Grien*; alter, quem *Bylgenstein* appellant, femora sunt aquis proxima, quòd circum ea corporis partes crebris lotionibus indigeant, ideóq; mediastinis assignati. Brachiorum alterum, nempe dextrum, est ista platea, quam vernaculâ linguâ, *den Steinweg* vocitant: Sinistrum, quod suburbium, *Vveiden hausen*. Pedes autem instar fortissimi bovis (juxta proverbium) altiùs in terræ viscera defixit. Sic dispersis veluti manibus, & commodissimo suæ vastitatis immobilioris anfractu studiosos omnes, quasi gremio sinuoso, ut benignissimo, sic tutissimo complectitur & exosculatur.

A meritoris compensatione, studióq; justitia.

Cæterùm ut honestate conspicuos peculiari quadam humanitate, quæ sua est benignitatis excellentia, prosequitur, sic in dyscolos ac nebulones omnes meritam ac justam (ut æquum est) severitatem exercet; ut suis flagitia, suis ipsam virtutem præmiis condecoratum iri cognoscas. Etenim cùm alterum brachium, nempe dextrum, id est platea *den steinweg*, jucundior quidem sed ascensu difficilior videatur,

non

non immeritò virtutis illi dextro calli poterit comparari, quo ad virtutis & honorum præmia traducuntur homines. Contrà, cùm *Vueiden bausen* ostentet viam latam, decliviorem, & facie tenus molliorẽ; sed ubi progressus fueris, satis lutosam, ac etiam calamitosam, ubi lictores & carnifices habitant: scleratorum calli nobis devitando poterit assimilari, juxta illud:

Hæc via virtutis (nimirum *den steinuueg*) dextrum petit ardua callem,
Difficilémq; aditum primùm spectantibus offert;
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via plana (*Vueiden bausen*) sed ultima meta
Præcipitat captos, volvitque per ardua saxa:

intellige cruces ac tormenta. Cujus Virgiliani carminis quasi dilucidam paraphrasin cernis, si Marpurgum ipsum penitus aspexeris. Nónne metam callis dextri & requiem vides, Germanicam istam domum, ubi præstantissimus Dominus Commendator, vir ut nobilitate clarus, sic omni bonitate præditus, omnes literarum meliorum ac virtutis cultores, itineris difficultate, ac studiorum assiduitate subindè defatigatos curísque confectos, comiter excipere, generosissimo vino, quod cum spe divite manet In venas, animúmq; tuum, quod verba ministret, reficere, & curas diluere semper est assuetus?

A liberalitate domini Commendatoris ædium Teutonicarum.

Quoties ad cœnas Academiæ nostræ fautores ille vocans velut accepturos virtutis præmia, refrigeravit, & non semel ità bonæ fortunæ calicibus exhilarans obruit, ut neque mentes illorum, neque pedes officio suo satis functa conspexerimus? Quoties ad prandia Musarum antistites studendo defessos, & laboribus exhaustos, velut literarum fructum percepturos, invitans, humanissimè tractavit, & ferculis recreavit opiparis? Et nè longiùs exempla petantur,

quoties ille M. Caſparum, jam Academiæ noſtræ Decanum digniſſimum tot piſcibus delicatioribus, utpote carpionibus ac lupis exornavit, atque tot aliis lautitiis labore publico & domeſtico delaſſatum refecit, ut vel ille ſolus ſatis abundè teſtari poſſit, ædes Teutonicas eſſe dextri apud Marpurgum callis æmuli virtutis, metam, & requiem inibi placidiſſimam. Quo admoneri poſſumus, Radices literarum, ut Iſocrates ait, amaras eſſe, fructus verò dulciores; callem virtutis aſcenſu difficiliorem, ſed metam omnium jucundiſſimam. Atqui te non moveat, quòd hic illius terminus & apex ſummo vertice non pendeat, ſed magis ad locum inferiorem receſſerit: id enim myſterio non caret, quo ſapientiſſimus ille quicunque fuit primus architectus admonere voluit, eam virtutis naturam eſſe, ut clara nunquam ſuperbiat, nec ſummo faſtu, quod habet pulcherrimum, vulgò profanis oculis oſtentet, ſed potiùs theſaurum, ceu vili cortice diſſimulans, quod habet eximium intimis penetralibus recondat & occultet. Hinc eſt, quòd Eliſabethica domus faſtigio ſublimitatis poſthabito, locum humiliorem præoccupando, ſectantibus virtutem maluerit in occulto munera digna conferre, quàm in excelſo loco gloriam ſortiri.

Ab alterius literæ Pythagoricæ callis explicatione.

Sed ad alteram virtutis viam redeunti, *Vueidenhauſen* illud ſeſe offert, quod, quàm miſerabilis, quàm flebilis vitæ ſceleratæ ſit exitus, luculenter oſtendit, ubi Εἰς κυνόσαργες, εἰς καμαρίαν, καὶ εἰς κόρακας. Ubi ipſiſſimum fuſtuarium, ac teterrima tot morticinorum porcorum ac cadaverum vorago atque barathrum, ubi fames, & atris volitans infamia pennis, ubi ſera pœnitentia, ubi damnatorum gemitus & ejulationes ſæpiùs audiuntur, ubi tortorum ferocia, ubi carnificum crudelitas jam ſontes virgis cædit, jam cauterio, vel candenti ferro buccas facinoroſorum

ſorum perforat, jam ſicariorum membra rotis diſtringit ac contundit: Jam furti reos in crucem tollit, jam latrocinii, aliorúmque criminum convictos, alio atque alio mortis genere dilaniat atque immaniter obtruncat.

Ergò ex his omnibus, ornatiſſimi viri, & ſtudioſa juventus, opinor, intelligitis, quanto conſilio, quantis rationibus adductus Illuſtriſſimus Princeps noſter, voluerit apud Marpurgenſes Academiam erigi atque fundari, quòd inibi vicus penè omnis, omnis angiportus, omnis platea, ſtudioſos homines virtutis admonere, turpiſſimos autem nebulones à vitiorum ac ſcelerum maleficiis deterrere poſſit. Hæc de patronis, origine, & loco Marpurgenſis Academiæ. *Ab epilogo dictorum.*

Nunc ad ea digrediar, quorum utilitate provecta cum omnibus ferè Germaniæ totius Academiis certare poſſit. Quænam igitur hodie nobis Univerſitas uſpiam proferri poterit, ubi tanto labore, ac fidelitate genus omne ſtudiorum tradatur, ubi puriſſima majore cum fructu Theologia doceatur, ubi facultas medica, ubi juriſprudentia ferventiore cultu tractentur, & ſic omnia, ut nihil prorſus in linguarum nobiliſſimarum cognitione, nihil in omnibus, niſi unam (cujùs me vel invitum profeſſorem eſſe voluiſtis) excipiendam putetis rhetoricam, nihil (inquam) in omnibus artibus bonis, & optimis diſciplinis deſiderari poſſit? *Ab uberrimo ſtudioſorum, bonarúmque diſciplinarum proventu.*

Ubi tot & tanti profeſſores, tot novi, tot veteres doctores effulgeant, gravitate, doctrinâ, ac vitæ ſanctimoniâ, non ſolùm apud noſtrates, ſed magìs apud exteros nobilitati? Atque adeò, quotquot hîc videas, quotquot intuearis, tot Homeros, tot Ariſtoteles, tot Apollines, tot denique numina quædam te juraveris videre. De ſingulis jam nominatim diſſerere, & illorum prohibet modeſtia, & temporis oppor- *Ab optimorum præceptorum, atq; doctiſſimorum celeberrima turba.*

opportunitas non concedit. Sed ut generatim & modestè dicam, purissima vasa sunt & habitacula, in quibus omnia studiorum optimorum genera vigeant, regnent, ac triumphent, à Deo Optimo Maximo clementer erogata. Quare si jam Apollonius ille viveret, non opus haberet Caucasum laboriosissimè pertransire, nec Scythas, Massagetas, nec Albanos, ditissima Indiæ regna, tantis cum periculis, bonarum literarum gratiâ, denuò penetrare. Item si Pythagoras, si Plato, si Architas ille Tarentinus in vivorum adhuc contuberniis agerent, non haberent necesse Persida, Lacedæmona, Cretam, Ægyptum, tot denique regiones alias, studiorum causâ peragrare; cùm omnia Marpurgi quàm plenâ manu habere, & multò minore temporis ac rerum jacturâ consequi possent.

A discipulorum copia, studiis, & officiis.

Quo fit, ut numerosissima semper discipulorum turba adsit, quorum indies tantam diligentiam experimur, ut nec Cleanthis, nec Aristophanis, quorum utriusque pertinacissima fecit proverbio locum vigilantia, major unquam extiterit. Unde non opus præceptoribus ultro currere, ut doceant, aut manè ad fores sedere, & opperiri (ut Gellii verbis utar) propè ad meridiem, donec discipuli nocturnum omne vinum edormiant: sed potiùs & literarum & præceptorum adolescentes amantissimi, quicquid officiorum jura exigere non pudibundos, atque adeò ut longè rudiores ac nequiores etiam plerunq; in patriam revertantur, quàm indè fuerint egressi. Quarum rerum portenta hîc penitus nulla conspici, nostra bono jure poterit Academia gloriari.

A magistrorum honestorum plurimq; consuetudine atque commercio.

Nam cùm à conversantibus, autore Seneca, mores firmantur, non præceptores hîc otiosi degunt, quorum veterno discipuli perdantur: non ebriosi, unde pessimum convictores exemplum bibendi trahant: non blasphemi, qui vitiosam pravitatem

tatem in proximos transferant: non impudici, qui pueros emolliant, atque effœminent: Nulla denique improborum commercia, quorum contagio serpat in cohabitantes, sed adsunt duces optimi prorsus, qui bonos, juxta proverbium, comites reddunt; hoc est, ad manus habentur omnium candidissimi magistri, qui in suos mores incorruptos trahunt ac transformant discipulorum gregem. Quorum magna satis (licèt non tam numeri quàm ipsius honestatis hîc habeatur ratio) studiosorum corona præsens non minuitur, sed bonis avibus indies augetur.

Et tantus, qui bonas, ut aiunt, artes alit, honor, optimarum literarum cultoribus hîc defertur, ut in spectaculis, (ubi statuarum & imaginum sculpturis & picturis homines immortalibus diis æquiparabantur) Olympicis victoribus nunquam major exhibita fuerit gloria. Exemplo fuit proxima celeberrima novorum doctorum festivitas: exemplo tot magistrorum novorum solennitas, quos ornatissimis, ut eorum studia ac virtutes meruerunt, insignibus officiosissimè nostra, ut vidistis omnes, condecoravit Academia. *A studiorũ præmiis.*

Adde quòd tantâ & diligentiâ & industriâ studiosi omnes hîc in officio contineantur, tantis conatibus exerceantur indies, ut majoribus non possint. Nullus enim est dies in quo linea non ducatur: nulla septimana, in qua non aut publicè disputetur, aut declametur: atque adeò, *A scholasticorum exercitiorum assiduitate.*

Ut schola nostra Lani, convulsâque marmora clament
Semper, & assidua diruptæ voce columnæ.

Missam facio frequentissimi, quo nullum liberaliùs erectum, nullum accuratiùs administratur, pædagogii disciplinam. Missa facio tot saluberrima veræ pietatis studia, quæ cùm alibi aut omnino squalida jaceant, aut penitus è medio tollantur, hîc non

solùm

solùm ferventer extolluntur, sed etiam adamata in pretio habentur maximo. Unde fit ut eruditiorem multò, longéque meliùs nostram juventutem moratam ad suos redire percipiamus, cum laude & gloria Marpurgensis Academiæ summa.

Ab incorrupta vivẽdi ratione. Neque id mirum, cùm hîc sanis doctrinis & honestate colluceant omnia, nulla penitus nequitiarum illectamenta surrepant, sed ubique sit probissima (ut dixi) societas & consortia sancta, quæ indissolubile religionis Christianæ vinculum solidis adeò atque adamantinis constrinxit retinaculis, ut nullâ ratione dirumpi queant.

Ab amolitione calumniæ. Quare vanitatis illos pudeat, qui dissidere, ac mutuis odiis conflagrare scholam nostram calumniati sunt, centonum sartores; cùm nusquam conjunctiùs, nusquam denique amiciùs vivi queat, quàm in gymnasio nostro, quod non ex morosis cerdonibus, aut Lycambeâ sectâ conflatum, sed optimis virorum eruditissimorum ordinibus selectum consistit; quos bonarum literarum artes humanos fecerunt, quos philosophia plus quàm homines reddidit, quos medica facultas officiosos informavit, quos jurisprudentia civiles effecit, quos denique sacra Theologia divinos effinxit, concordi studiorum omnium harmoniâ, virtutúmque unione conglutinatos.

A frugali victu atque temperantia. Quibus omnibus non incommodum adjecero, frugalissimam (ut hinc Germaniæ gravitatem ac temperantiam agnoscas) studiosorum diætam. Nusquam enim Sybariticus ille (nè & calamitas ejusdem comitetur) luxus, & insani conviviorum apparatus, qui sunt ipsissimæ studiosorum pestes, prædominantur.

Nam ut edulia prætercam quæ munda quidem ac simplicia in studiosorum hospitiis apponuntur, non ambitiosa, non luxuriosa, sed interdum ejusmodi, quæ apud nonnullas scholas ventri deditas, squalidus

dus in magna (ut cum Juvenale dicam) fastidiret compede fossor. Qui meminit calidæ sapiat quid vulva popinæ: ut fercula, inquam, magìs salubria, quàm artificiosa, aut luxuriosa transeam, Junckeræ propter excellentiam appellatione nobilitatis sic vocitatæ, studiosis ut bibitu jucundissimæ, ità saluberrimæ potionis crebrior usus adhiberi solet, vini rarior: quòd in illo castitas & sobrietas, in hoc impudicitia & ebrietas regnent. Unde D. Paulus, Nè, inquit, inebriemini vino, in quo luxus est.

Ergò vinum, quod clavo, juxta proverbium, caret, ubi paulò largior interdum usus administratur, non merum infundi solet, quòd optimam hominis partem, hoc est, rationem debiliter atque enervet, sed prorsus innoxium, nempe aquâ infusâ temperatum, sic longè melius redditum, & humanam ad naturam maximè appositum. Quo præclaro beneficio qui præcellunt apud nos œnopolæ, hoc est, qui aquìs diluere egregiè vina callent, ad summos & honores & opes jure optimo provehuntur. Sed hoc ipsum adhuc ignorare nostrum D. Præpositum ægerrimè ferens doleo, cùm una ista faciat inscitia, quò miser & inhonorus pauperiorem apud nos vitam sese degere conqueratur: Indignam quidem, sed promeritam tamen ignorantiæ pœnam auferens qui locupletior evasurus, si tam utilem, tam probatam, tam insignem illius Staphyli Sileni filii disciplinam, ut alii, consecutus esset. Hic, autore Plinio, cùm rudis ac simplex olim vetustas meracius non sine plurima noxa biberet, vinum aquâ miscere, & Bacchum temulentum deum nymphis deabus sobriis temperare docuit; ut sic mansuefactus ac domitus ille cornutus pater, fieret moderatior, mansuetior, multóque sapientissimorum testimoniis salubrior. Et quid aliud innuit fabula de Baccho, qui fulmine conflagrans, in nympharum

A vini temperamento.

Lib. 7. c. 56.

rum

rum aquas fingitur injectus, nisi vini ardorem, vitales juvenilium ingeniorum succos exurentem, sobrio elemento restinguendum esset? Quod etiam illud epigramma Meleagri testatur ac comprobat, sic dicens;

Αἱ νύμφαι τὸν Βάκχον, ὅτ' ἐκ πυρὸς ἥλαθ' ὁ κοῦρος,
  Νίψαν ὑπὲρ τέφρης ἄρτι κυλιόμενον·
Τοὔνεκα σὺν νύμφαις Βρόμιος φίλος· εἰ δὲ νιν ἄρξῃς
  Μίσγεσθαι, δέξῃ πῦρ ἔτι καιόμενον.

Id est,

Bacchus ut è flammis puer exiliisset in undas,
  Tinxerunt nymphæ sordidum adhuc cinere.
Hinc junctus nymphis est Bacchus gratus: at ignem
  Ardentem capies, hunc nisi miscueris.

Sed quorsum iste verborũ excursus tendit? (inquies) Nempe ut ostendam hinc esse, quòd neminem apud nos studiosum cupidineis facibus incendi; hinc esse quòd neminem æstu venereo captum, ut laqueis irretitum ab honestis artibus turpiter abduci, & veluti bovem ad lanienam rapi comperiamus: hinc esse quòd nulla Circe referatur imminere, quæ veneficiis adolescentes in bestias convertat, id est, nulla præstigiatrix voluptas, quæ suis affectuum illecebris illos dementans ad pudicitiæ naufragia perpetranda blandiatur, aut libidinem venenis adeò pervertat, ut in brutorum transformati naturam, præter hominis vocabulum, nihil hominis habeant. Sed contrà multi Ulysses, fortes videlicet ac constantes hîc viri præstò sunt, qui jam longâ rerum experientiâ sapientum habitus sibi induerunt, majestate venerandâ perspicui, quibus imbecillior ætas invitatur, quorum exemplis informata discat Sirenum voces dulce-

dulcedine mellitâ venenum inspirantes aversari, ab omnibus spurcarum cupiditatum alimentis alienissima.

His igitur rebus omnibus evecta juventus nostra, & eruditionis & bonorum morum pulcherrima proferens ubiq; specimina, quid Deo Opt. Max. quid parentibus, quid magistratui debeat, intelligit, & expedire gaudet. Unde laudatissima civilitatis ac omnis honestatis observantia promanat, ut animorum integritati & externum corporis habitum congruere, & nusquam mentis apicem à rationis amussi delirare videamus: tantum abest, ut cum aliarum quarundam Academiarum cessatoribus nostri adolescentes pessimè vivant, & pulcherrimum immortalis Dei munus, utpote tempus, inhonestis rebus vecorditer insumant: sed potiùs quo charius, quo pretiosius est illud, tantò diligentiùs ab illis asservatur, tantóque circumspectiùs impenditur, nè sine bonis frugibus effluat. Dii faciant ut in nostris discipulis exteri, sic rerum suarum satagentes, resipiscant, ac ratione simili revolvant, amissas opes aliunde resarciri posse, temporis irreparabilem jacturam non posse: de illis nequiter impensis fortasse rationem parentibus sese reddituros, de horis autem turpiter exactis Deo omnipotenti. Quod ex æquo si fieret, nemini dubium foret, quin multò fertiliore plantaria studiorum proventu accrescentia, res humanas, jam ubique gentium afflictas, restauratura, atque prosperatura essent, cum fortunatissimo disciplinarum omnium successu, qualem apud nos (invidia dictis absit) emergere videmus indies. Argumento sunt optimi optimarum arborum fructus, nempe sanctissima vitæ instituta, modestè, justè, piéque viventium tum universorum tum singulorum; atque adeò, ut nihil in factis, nedum dictis, audiatur, quod vel ipse Momus reprehendere possit. Quare cùm utrumque,

A studiorum fructu.

utrumque, hoc est, non modò facta, sed etiam voces petulantiores olim Romani vindicâsse legantur, ut nobili etiam fœminæ Appii Cæci filiæ paulò leviùs & inconsideratiùs locutæ, C. Fundanius & Tiberius Sempronius mulctam dixerint æris viginti quinque millia; nihil profectò in Academia nostra reperiri confirmaverim, in quod prisca illa severitas, ac rigor animadvertere possent, cùm omnis non modò perperam vivendi licentia, sed etiam inconsulta loquendi temeritas videatur exclusa, ut omnium cordibus illud Hesiodi credatur insculptum:

Γλώσσης τοι θησαυρὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἄριστος
Φειδωλῆς· πλείστη δὲ χάρις κατὰ μέτρον ἰούσης·

Optimus est homini linguæ thesaurus, & ingens
Gratia quæ parcis mensurat singula verbis.

Unde contingere cernimus, viri ornatissimi, quòd ubique gentium Academia nostra non immeritò plurimùm celebretur. Hinc etiam multi non obscuri ac tenues, sed opulentissimi aliarum urbium cives ac Satrapæ, liberos suos huc, ad omnium veluti bonarum literarum ac virtutis mercaturam certatim assiduò transmittunt; perspectum habentes, quantum utilitatis ac gloriæ è studiis Academiæ nostræ profluat.

Ab uberrimo doctorum proventu.

Nec illi falluntur, cùm vel cæco appareat, plurimos hinc prodire, & velut ex equo Trojano turmatim emergere, qui facundè concionentur in templis, qui sapienti eloquentiâ moderentur senatum, qui prudentissimè jura dicant, qui cum laude publicis de rebus legationes obeant, qui denique quavis in re & judicio valeant & eruditione.

Cæterùm si quisquam Zoilus objiciat, nonnullos aliquan-

aliquando à literario nostro ad sodalitium nescio quod exoticum deficere discipulos, huic commodùm responderi poterit illud Agesilai; quo interroganti qui fieret, ut ab aliis sectis deficerent ad Epicureos, ab Epicureis nulli deficerent ad alios, solerter occurrit, inquiens: Quoniam ex viris Galli fiunt, ex Gallis viri nequaquam: Gallos disciplinarum ac virtutis osores & voluptatum mancipia vocans. Apud nos igitur permanentes, viri sunt; qui studiorum ac virtutis amore jam sudare, jam algere non gravantur, imò paulò diutiùs etiam exerceri non molestè ferunt. Desciscentes autem Galli fiunt, aliò concedentes solùm, (ut sunt à labore ad libidinem procliviores) ut apud sponsos Penelopes, nebulones, Alcinoósq; multò liberiùs ventri ancillentur, disciplinarum bonarum excutiendo jugum inserviant abdomini, ad nullam ingenii bonam frugem perventuri, cœlum duntaxat, non animum mutaturi etiamsi trans mare currant. *A contradictione.*

Verùm quantò turpior horum est defectio, qui ut liberiùs, imò licentiùs alibi ætatem exigant, hinc & ingrati & perversi discedunt: tantò major illorum est gloria, quos longè doctiores & honestiores vel hic præsentes habemus, vel hinc consultò dimittimus, Academiæ Marpurgensis encomion per totum terrarum orbem decantaturos. Ergò quis nostram satis commendare poterit Academiam, quam velut è locupletissimo cunctarum laudum penuario, longè uberiora dicendi argumenta suggerere videris, quàm ut humanæ vocis organa sufficiant eloqui? Artemisia quondam, referente Gellio, dicendis mariti Mausoli regis Cariæ laudibus, agona fertur instituisse, atq; præmia pecuniæ posuisse aliarúmque rerum amplissima. Ad quas laudes decantandas venisse dicuntur viri nobiles ingenio atque linguâ præstabili Theopompus, Nau- *A meliorum discipulorum virtute.* *Lib. 10. c. 18.*

crates,

crates, Theodectes, in quo certamine vicisse Theopompum judicatum est. Atqui de laudibus Academiæ nostræ certaturos, non tam facilis partu victoria sequeretur, sub judicibus lite ac victoriæ palmâ semper invictâ remanente. Illic Mausolus nullis, aut omninò paucis rebus præclaris famosus, sed delicatulæ duntaxat uxorculæ plus æquo dilectus, certandi materiam, & eam valde jejunam præbebat: hîc autem Academia celeberrima, tot rerum gravissimarum argumentis exuberans, tantos ἀγαθῶν (ut Græco proverbio dicam) σωρὸς, μυρμηκιὰς, θῖνας καὶ θάλασσας offundit, ut omnes eloquentiâ potentes non solùm delassare, sed ad nihilum etiam redigere possit. Hîc enim ipsissimum est omnium Musarum domicilium. Quarum vel minimarum laudes singulatim promulgandæ, maximos omnes eloquentiæ buccinatores obtunderent. O ter felicem igitur Academiam Marpurgensem! quæ, quoniam amœnitate præfulges, omnium rerum ubertate præponderas, dignitate præcellis, meritò dicata es omnibus, quæ otio gaudent, honoribus aluntur, bonis Musis: quæ tot propriis tuis dotibus perlucida, ad tanta honoris fastigia conscendisti: quæ tot Mecœnatum tuorum virtutibus illustrata, ac patrociniis circumvallata, propediem ad altissimos amplitudinis tuæ perfectissimæ gradus es progressura, cùm tot heroës & Atlantes fortissimi, ut charissimam humeris suis fulciant atque sustentent, nunquam humi prostraturi, sed potiùs inter sydera feliciter collocaturi.

Conclusio. Habetis jam, viri ornatissimi, quæ impræsentiarum de Academiæ nostræ laudibus dicere constitui. Longè plura ex tanta argumenti fertilitate veniebant in mentem dicenda: sed malui brevior haberi, quàm prolixâ nimis oratione vestram audiendi patientiam offendere. Et ineptum planè videri potuisset,

si

si præsumpsissem verbis exprimere omnes illius Academiæ laudes, quæ tantis Principis illustrissimi virtutibus, quæ tot celeberrimis patronorum tantorum titulis, quæ tot professorum dotibus, quæ denique tot studiosorum decoribus illustrata, totius orbis terrarum oculos in se converterit. Vos igitur omnium disciplinarum generibus instructissimi viri, Academiam nostram excolite, & quam estis sortiti (ut sedulò facitis) Spartam, exornate: Vos studiosa juventus, quo soletis honore merito proceres & magnates Academicos assiduò prosequimini, & vos ità gerite, ut bonis literis & probatis moribus diligenter studuisse deprehendamini. Sic omnes apparebitis grati, sic magistratus, sic leges & statuta Academica, quæ proximo Solis die prælecta sunt, vobis virtutum calcaria magìs subditura, quàm terrorem sunt incussura. Sic denique Academia nostra plurimùm (ut audîstis) ornata, indies magis atque magis erit ornatior futura.

DIXI.

Copiosa urbes laudandi ratio, ex Bucoldiano.

URbes laudantur non secùs atq; homines. Principiò sunt ea spectanda, quæ tempore præsentem urbis celebritatem antecesserunt; ut conditor, civésq; qui administrârunt, inhabitârúntq;: deinde quæ ipsi sunt tempore conjuncta, ut ager, flumina, montes, mare, portus, mœnia, foveæ, tecta, cives qui inhabitant: postremò quæ insecuta infortunia, quibus commemorandis commiserationem movemus, ipsisq; eversoribus odium conflamus. Ut si quis Athenas aut Romam, ut quondam fuit, laudet, dicátq; quibus artibus jam indè à primis jactis à Romulo fundamentis eò incrementum acceperit, ut

Quæ urbium laudes sint celebrandæ copiosè docet Quint. lib. 3. cap. 7.

non modò Italiæ urbium celeberrima, sed totius terrarum orbis caput, lumenque extaret: & quorum deinde vitio, inertiâque concidere, retróq; labi cœperit. Sed cùm ferè laudem sibi hæc potissimùm vendicent, quorum celebritas dignitásque in omnium posita oculis elucet maximè; quę hęc, ab iis quæ tempore antecedunt, simúlque juncta sunt, prædicandi via sit, indicabimus.

Vrbis laus à conditore. Conditorem igitur commodè primùm ex descriptionis loco, atque adeò ab adjunctis describemus: unde cognosci potest, quæ ipsius potentia, & præsertim quæ animi virtutes, prudentia, justitia, fortitudo, temperantiáque fuerit. Deinde à causis erit augendum, cur eo in loco urbem locârit: quæ si maritima, fertilíque in agro posita sit, eo nimirum consilio fecisse dicendum, ut hinc mari, hinc agro magna vis hominum ali, sustentaríque posset. Tum eventa erunt explicanda, quanta jam indè à condita urbe hominum multitudo victum hîc, quomodo, & quàm facilè quærat. Postremò, conferendo hanc cum aliarum urbium agro, sitúque, mirè rem extendes, ostendendóque hujus agrum, aut fertiliorem, aut certè parem esse, nullâque in re deteriorem. Dissimilitudinem autem ex situ fortè colliges: hanc maritimam, illas esse campestres: huc cùm terrâ magna, tum navibus maxima onera advehi; illùc plaustris modò res asportari. Jam & actus in primo illo urbis conditore spectandos esse, adjunctorum idem nos locus admonet. Quòd si igitur legibus & religione rempublicam novam primus bene constituit, à causis extendenda res erit: eo nimirum consilio fecisse, ut justè, piéque viveretur; & quos lex non posset, religio in officio retineret. Deinde eventa explicanda erunt: qui mores ex eo usque tempore justè, modestè, piéq; viventium, tum universorum, tum singulorum extiterint,

rint. Quæ omnia si, ut gesta sunt, copiosè exponas, incrementum sumet oratio, majus quidem, si quæque & ex comparatorum loco dilates. Præter hæc, si quid rectè instituit, considerandum, ut si idem simul cum urbis primordiis literarum bellique studia etexerit: illis ut animi divinarum humanarúmque rerum cognitione imbuerentur, his ut suas suorúmq; fortunas tuerentur. Consilia ubi exposueris, eventa indè ab urbe condita enarranda erunt: quot quantósque viros undecunque doctissimos, & quo quemque tempore tulerit: quæ cujusque eruditionis testimonia, aut scripta extent. Atque hæc subindè comparando dilatabuntur maximé. Hunc in modum & quæ interim belli studia, & fortia facta extiterint, prosequendum erit, quæ nunc universorum, nunc singulorum militiæ fortitudo, virtúsque, & quo tempore, quo in loco cognita perspectáque sit. Atque hîc non solùm ex comparationis loco si voles, quæque variè extendes sed & personas describes, consiliáque faciendi aperies. Breviter, quæ ratio urbes laudandi, ab iis quæ tempore præcesserunt, usúmque hîc locorum, ostendimus. Verùm si, ut sæpe, de conditore, bonísque ejus institutis, nihil certi in medium afferre poterimus, solúmque in confesso sit, urbem vetustam esse, sempérque ferè incrementum sumpsisse: nihilominus quorum id administratione virtutéque contigerit, narrandum erit; quæ nunc singulorum, nunc universorum prudenter, justè, piè, fortiter, temperatéq; facta extiterint; quo respublica nomen virésque acceperit. Atque hîc singula cujusque facta, ex adjunctorum loco copiosè omnibus expositis circumstantiis, enarrari personæque describi possunt. Tum quæ causæ tam universos, quàm singulos ad faciendum impulerint, dicendum. Variè autem per comparationem unumquodque amplificabis, dum

aut excessum, aut similitudinem, aut dissimilitudinem, aut denique rerum pugnantiam, contrarietatémque ostendes.

Urbis laus ab iis quæ huic simul tempore conjuncta sunt, & primùm ab aëris temperie, per locos ducitur.

RESTANT ea persequenda, quæ urbi, quam laudamus, simul tempore sunt conjuncta. Hîc primùm spectandum quo in climate, cœlique parte sit posita, unde aëris temperies cognosci potest. Neq; enim parùm refert, languidioribus, an ferventioribus, seu temperatis Solis radiis sit subjecta, ut sunt ferè omnes hæ, quæ inter Cancri, Ursæq; circulos sunt positæ. Deinde dicendum erit de agris, qui adjacent: de fluminibus, stagnis, piscinis, montibus, ipsóq; mari, si aut vicinum est, aut urbem alluit. In iis autem omnibus ea quæ fructuosa, amœnáq; sunt, laudibus evehenda esse, idem, qui omnium, adjunctorum nos locus admonet. Siquidem agros fertiles, fluvios piscosos, navigabilésque, montes vitibus consitos, tum mare navibus frequentatum, hoc ipso quòd fructus voluptatésq; maximas afferant, & urbis nomen dignitatémque in primis conservare, dubium non est. Spectari item potest, in orâne an meditullio provinciæ sit posita: quod genus circumstantias copiosè Græci, ut quos verba non deficiunt, persequuntur: præsertim Menander rhetor, qui de laude urbium seorsum scripta reliquit. Verùm dum hîc in laudando ex loci positione circumstantias, quod infinitum est, studiosè prosequitur; eorum, quæ omitti minimè debuissent, quæ videlicet publicæ munitiones, interiórque civium structura esset, nè meminit quidem.

Arqui

Atqui nos ad locos, atque adeò ipſos ad fontes laudaturum ducimus: unde, quantum pro ſuo quiſque arbitrio volet, hauriat. Nam cùm ad laudem urbium pertinentes circumſtantias explicare infinitum ſit; quòd unicuique ferè præter diverſa hominum ſtudia, rationémque quærendi victus, ſua quædam propria à natura ſint attributa, aliis nempe aurifodinæ, aliis thermæ, aliis alia id genus innumera: cognito adjunctorum loco in hoc inſtructus ſit, ut ſciat, quæcunque præterita præſentiáque ſplendorem urbi, commodúmve ſeu proprium, ſeu cum cæteris commune, afferant, laudari oportere; quæ per reliquos deinde ducta locos augentur plurimùm. Poſtremò igitur de publicis munitionibus, interioriq; civium ſtructura, & ipſis civibus erit dicendum. Hæc igitur ab adjunctis miniſtrata, copioſè erunt ſingula, omnibus enarratis circumſtantiis, explicanda, & per reliquos ſubindè locos ducenda amplificandáque. Itáque ſi in bono climate ſita ſit civitas, primùm aëris temperies, cœlíque clementia, & temperata ſub ipſa ſolſtitia, dierum noctiúmque longitudo pluribus erit deſcribenda. Deinde à cauſis hæc erunt locupletanda: non enim aut Solis ignibus, aut Septentrionalibus frigoribus nimis eſſe ſubjectam, ſed in medio poſitam, hinc frigora, hinc æſtum fugiſſe; unde & illud dierum noctiúmq; ſuo tempore nec majus, nec minus juſto incrementum, quorum alterum ſub Arcto, alterum ſub Solis curſu poſitis accidit. Ab eventis, quare homines nullâ aëris intemperie impediri, quò minùs toto anno victum domi & foris quærant; omniáque in agris feliciùs proveniant. Accedit eò, & ipſa ingenia, cœli beneficio præſentiora perſpicacioráque reddi. Et hæc quidem omnia multis explicari poſſunt. Poſtremò & ex comparatione petenda copia eſt: ut ſi hîc auram ſalubriorem hominibus, mature-

scendíque frugibus accommodatiorem declares, quàm ejus, quâcum confers urbe. A simili autem extendes, si cum ea urbe conferas, cujus positum pluribus notum, maximéque probatum vides. Hunc in modum, si voles, & dissimilitudinem repugnantiámque collatione aperies. Quòd autem hac viâ, ordinéque ex locis amplificandi commodè utamur; tamen cùm & aliter rectè fiat, nemo sibi hîc legem præscribi putabit. Nam postquam ex adjunctorum loco (qui omni rei de qua agitur, adjunctus est maximè) quæ voles ob oculos posueris, deinde ex comparatione copiam sumas, & si magìs augere voles, subindè à causis augeas licet. Verùm id aliter atque aliter fieri posse, in universum sit dictum volo: adeò ut sæpe dum uno in loco longiorem moram trahimus, plures interim alii ex suo aliquid, vel antequam indè digrediamur, communicent.

Laus urbis ab agris, fluminibus, publicis item munitionibus, tectis, ipsísque civibus.

HÆc de aëris temperie: de agris subindè dicendum, de fluminibus, stagnis, montibus, piscinis, & ipso deniq; mari, aut vicino, aut urbem alluente: quantáque ex singulis utilitas, voluptásque capiatur, ab adjunctis copiosè erit exponendum; nunc ea ipsa describendo, nunc aut classicorum autorum, si fieri potest, aut vicinarum gentium testimoniis confirmando. Atq; hac viâ res quidem ipsa mirè augebitur. Quòd si verò magìs hæc extendi voles, singula celeberrimis urbibus comparando ostendes, hanc sive agri ubertate, sive fluminum copiâ, voluptatéque, sive denique ipso maris usu aliis longè superiorem, aut certè per omnia parem esse judicandam.

eandam. Jam & de publicis urbis munitionibus, tectisque dicendum: quantáque sit fovearum, aggerum, murorúmque altitudo, latitudóque, erit describendum: quis portarum, turrium, propugnaculorúmq; numerus, quæ magnitudo firmitásque: quòd bellicis machinis, rebúsque ad arcendam vim accommodatis, sint omnia referta. Hæc ubi pluribus exposita verbis, descriptáq; fuerint, à causis erunt augenda, cur foveas, mœnia, aggerésque ità duci poníq; placuerit: quo consilio hac distantiâ, hoc in loco turres propugnaculáq; locârint: cur tantis sumptibus, tot tantísq; laboribus eò omnia evexerint, nempe, ut quàm minima manu hostiles incursiones, impetúsq; sustinendo, propulsandóq;, vitam, fortunásq; suas defensarent. Atq; hîc subindè eventa narrabuntur: quorum hostium impetũ, oppugnationésq;, quo, & quanto tempore fortiter sustinuerint furorémque fregerint, discedere demum cum ignominia pauci plurimos coëgerint. Quin & postremò comparatione omnia majora amplioráque reddes, maximis munitissimísq; urbibus hanc aut munitione per omnia parem docendo, aut multis etiam partibus superiorem. Atque hæc vicinarum gentium testimoniis, præclarísque regum, atque magnorum hominum judiciis dilatari possunt. Tecta autem civium frequentiora magnificéq; extructa, tum plateas, foráq; ad hominum usum latiora, divorúmq; templa augustiora esse, quod non parva laus sit. Ut quæque maximè excellunt, ità pluribus erunt verbis ornanda, hominúmque de iis testimonia judiciáque afferenda: tum cum vicinis pulcherrimísque civitatibus conferenda: quo ipso aut parem, aut longè majorem hujus celebritatem magnificentiámque edoceas. Quòd si lubet, & hæc ipsa ex aliis locis licet extendas. Restat de civibus esse dicendum: horum jam viventium,

(cùm de vita defunctis dixerimus) quæ studia, qui mores, quæ præclarè facta existant, spectandum. Commodè autem quæque in sua virtutum genera sparges: & sua prudentiæ, sua justitiæ, quæ erga deos religio, erga parentes pietas dicitur, sua item fortitudini, temperantiæq; assignabis. Cæterùm cùm suprà in patriæ laudibus laudandi amplificandíque rationem ostenderimus, quæ insistenda hîc via sit, indè peti potest. Hæc de urbium laudibus: unde quæ vituperari oporteat, res nempe contrarias, facilè colligi potest.

Quæ facta ex locis copiosè laudandi sit ratio.

FActa ornandi, & amplificandi quæ ratio sit, subindè intueamur: in quibus laudandis, vituperandísque, cùm rhetores, tum maximè historici, heroicíque vates versantur. Temporis autem servato ordine laudari oportere ipsa nobis præscribit ratio: poëtis tamen id de industria mutantibus. Præcipui autem hi loci sunt, causæ & eventa: (quanquam alii omnes, qui suprà, & huc adhiberi possunt) ut expositis primùm causis, deinde quæ evenerint explicentur. Quare Virgilius, postquam paucis proponendo, Musásque invocando, hominum animos sibi benevolos, attentósque reddidit; causas statim commemorat, cur Æneam Juno, insignem pietate virum, tot labores periculáque adire coëgerit.

Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,
Carthago, Italiam contra, Tiberináque longè
Ostia, dives opum studiísque asperrima belli:
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Posthabitâ coluisse Samo: hîc illius arma,
Hîc currus fuit: hoc regnum Dea gentibus esse,
Si quà fata sinant, jam tum tendítque fovétq;.
Progeniem sed enim Trojano à sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.

Hinc

Hinc populum latè regem, belloque superbum,
Venturum excidio Libyæ: sic volvere Parcas.
Id metuens, veterísque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Troiam pro charis gesserat Argis:
Nec dum etiam causæ irarum sævíque dolores
Exciderant animo. Manet alta mente repôstum
Judicium Paridis, spretæque injuria formæ:
Et genus invisum, & rapti Ganymedis honores.
His accensa super, jactatos æquore toto
Troas, relliquias Danaûm, atque immitis Achilli
Arcebat longè Latio, multósque per annos
Errabant, acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

His irarum Junonis è causis, quæ infortunia Æneæ Trojanísque evenerint, dum complures annos per mare errare, & deinde in Latio bellum gerere coguntur, poëta subindè fusissimè narrare occipit: & vix duodecim libris absolvit.

Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & spumas salis ære ruebant, &c.

Sic & ante hunc in utroque suo opere Homerus primùm causas, deinde insecuta canit eventa. Hunc in modum & T. Livius secundo suscepti à Pœnis in Romanos belli, antequam eventa, résque gestas enarret, causas primùm dicit, quòd videlicet Sicilia, Sardiniáque, illa nimis celeri rerum desperatione Romanis concessa, hæc fraude ab illis intercepta esset: tum quòd Annibal, cùm puer adhuc esset, à patre Amilcare Imperatore aris admotus jurâsset, se quamprimum per ætatem posset, hostem fore Romanis. Quin & Salustium idem facere, ipsius argumento est historia. Quid? Non igitur aliò hic causarum locus valet, quàm ut causas rerum, quæ evenerunt,

quòd

quod ab his autoribus factitatum esse videmus, primùm exponendas esse sciamus? Est profectò multiplex hujus passímque nec certo in loco usus: cùm nunc præcedant, nunc suos sequantur eventus. Nam quanquam primæ quædam, principalésque summæ rerum causæ sint, quas nôsse principiò lector, auditórque cupit: tamen cùm subindè aliæ atque aliæ actiones casúsque existant; & ipsorum alias atque alias causas esse constat: unde si inter narrandum obiter amplificetur, mirè orationis extendetur corpus. Quare Cicerò, cùm suarum se laudum minùs gravem scriptorem fore intelligeret, videretque L. Lucceium Qu. F. insignem sui temporis historicum, bellum civile scribendum suscepisse, scriptâ ad eum epistolâ, omnibus petit modis, suas ut res, exemplo Græcorum seorsum perscribat, atque in se ornando historiæ leges negligat. Posse autem indè, si à continentibus suis scriptis sejungat, & à causis, eventis, adjunctísque amplificet, quoddam corpus confici. His porrò ex locis augeri rem oportere L. Lucceium admonet, dum causas, consiliáque rerum suarum, casus etiam, & eventa explicanda esse scribit: Adjuncta autem sunt, tempus, testimoniáque Lucceii, quem ea, quæ suo judicio laudanda putaret, ornare, quæ contrà vituperanda, reprehendere voluit. Atque huc etiam pertinet multorum in Ciceronem perfidia, insidiæ, proditióque, quæ & putavit esse notanda. Hic nemo mirabitur consilia & actiones, quas suprà in locorum expositione adjunctorum loco complexi sumus, hìc causas & eventa dici. Sunt namque iis, quorum consilia & facta sunt, adjuncta maximè. Verùm causarum & eventorum nomen accipiunt, cùm sumpta ab adjunctis, unde omnis rerum ducitur copia, inter sese componuntur: & causæ effecta, & hæc vicissim illas ostendunt. Quare causas & eventa magnam cum adjunctis cognationem

Lib. 5. Epist. fam. ep. 69.

Adjuncta.

nem habere, nemo mirabitur. Indè namque hi licèt nati loci ſint, tamen & ipſi latiſſimè patent. Itaque his locis, unde ornat hiſtoria, ſi & comparationis locum adjeciſſet, non video non modò unde hiſtorici, ſed rhetores, poëtæque qui maximè ſolent, magìs amplificarent. Hinc Cæſar, ut Brutus apud Ciceronem diſputat, quia minùs rerum ſuarum hiſtoriam veſtiit, commentarios inſcripſit, cæteriſque ſcribendi anſam præbuit, ut qui vellent, eaſdem copioſiùs tractarent, & quaſi calamiſtris quibuſdam inurerent. His ipſis ex locis lactea illa Titi Livii ubertas eſt petita, unde tamen Dionyſius Halicarnaſſeus, qui & ipſe Romanas res perſcripſit, multò magìs auxiſſe intelligas; ut mihi is, quod de Demochare Brutus Ciceronian. judicat, non tam hiſtoricum, quàm rhetorem egiſſe videatur. Hinc Maro noſter, hinc Homerus ea ſumpſerunt, quibus quæ voluerunt, non tam dilucidè enarrâſſe, quàm factâ ubique morâ omnia ob oculos poſuiſſe videantur, hic fuſiſſimè, ille modo quodam uſus: id quod is facilè animadvertet, qui cognitis locis & amplificandi ratione, utrumque cum judicio leget. Sed hac de re ſuo dicetur loco: nunc, quod volumus, uſum locorum, augendique rationem in celebrandis factis diligentiùs, & ad cujuſque magìs captum indicemus. Unum igitur factum ſi oratione laudandum ſumamus, ſit Theodoſii Imperatoris, quòd inſigne maximè gymnaſium Bononiæ inſtituit; primùm ex deſcriptionis loco, atque adeò ab adjunctis ipſum deſcribamus, unde ingenium moréſque principis eluceant, & cauſæ tam honeſti & utilis facti quaſi per tranſennam appareant. Fecit id & Tit. Livius principio hiſtoriæ ſuæ de ſecundo bello Punico, ubi pluribus Annibalis depingendo animíque bona, vitiáque plurima exprimendo, quîcum viro Romano futura res eſſet,

lecto-

lectorem statim instruit. Secundum hæc ab adjunctis res ipsa erit explicanda, quantis & vnde sumendis fructibus, qui in professores expenderentur, hanc scholam adornârit, confirmâritque. Deinde à caussis, cur hoc in loco & tot, tantáque stipendia professoribus constituerit: ut certè hinc in reliquam totam Europam, qui rectè rempubl. administrarent, docti mitterentur. Tum ab eventis mirum in modum augeas, si quæ intereà loci emolumenta aliæ nationes hac ex Academia & ceperint, & quotidie capiant, persequaris: qui, quibus in locis, hinc missi sive cognitione rerum humanarum, physicarúmque, utiles reipublicæ extiterint, sive legum scientiâ quid æquum & iniquum esset edocuerint, sive denique medicinæ beneficio laborantibus opem tulerint. Postremò ex comparationis loco quantam voles copiam sumes, factum hoc aut cum aliis ipsius, aut cum aliorum imperatorum præclarè factis conferendo.

Exemplum facta ex locis amplificandi apud Ciceronem.

INterdum factum laudamus, & dilatamus, non tam ferè à causis, & quæ has sequuntur eventis, quàm ex adjunctorum & comparationis loco: id quod Cicero fecit, gratias Cæsari agens, ipsúmque laudans, quòd Marcello ignovisset. Postquam igitur exordium à tempore, ejúsque, quo dixit, diei circumstantia, duxisset; clementiam, sapientiámque Cæsaris ab adjunctis statim laudat, ornátque: nempe à sua, totiúsque senatus lætitia, factum hoc probantis, & propterea de republ. subindè meliùs sperantis. Aspergit & paucis obiter laudem Marcelli, quod ipsum & ex hoc loco est ductum: & eò valet, ut clarius illustriúsque factum ejus reddatur, quòd præstantissimo,

tissimo, amplissimóque viro ignovisset. Deinde ex comparationis loco Cicero amplificat, & confert hoc Cæsaris factum cum maximis ejus bellis, rebúsque gestis, quibus omnibus jure anteferri oportere, pluribus ostendit. Porrò hac in comparatione orator tantam moram trahit, dum interim ab adjunctis circumstantias admiscet, ut omnia quæ ad laudem pertineant, totáque oratio, nisi quòd pauca ad finem aliò spectantia adjecit, hoc solo ex loco vestita, amplificatáque deprehendantur. Quare quantùm ex loco res extendi possit, cùm plurimis apud Ciceronem exemplis, tum hoc, studioso perspicuum esse potest.

Exemplum res ex locis amplificandi, apud T. Livium historicum, brevitérque ejusdem explicandi. Lib. 21. c. 4.

HInc autem quis locorum usus, quæ laudandi amplificandique ratio sit, quanquam satis liquere putem, tamen non abs re fuerit, & hæc ipsa in historia, classicisque autoribus paucis indicare. Narraturus T. Livius contra Romanos res ab Annibale gestas, ut statim intelligi posset, qualis is esset qui tantum in discrimen Romanum nomen adduxerit, primùm ipsum ducem ex descriptionis loco depinxit his verbis: Missus Annibal in Hispaniam, primo statim adventu omnem exercitum in se convertit. Amilcarem sibi redditum veteres milites credere, eundem vigorem in vultu vímque in oculis, habitum oris lineamentáque intueri. Deinde brevi effecit, ut pater in se minimum momentum ad favorem conciliandum esset. Nunquam ingenium idem ad res diversissimas, parendum atque imperandum, habilius fuit. Itaque haud facilè discerneres, utrum

imperatori,

imperatori, an exercitui charior esset. Neque milites alio duce plus confidere: plurimum audaciæ ad pericula capessenda, plurimum consilii inter ipsa pericula erat. Nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. Caloris ac frigoris patientia par: cibi potionísq; desiderio naturali, non voluptate modus finitus: vigiliarum, somníque, nec die nec nocte discriminata tempora; id, quod agendis rebus superesset, quieti datum. Ea neque molli strato neque silentio accersita. Multi sæpe militari sagulo opertum, humi jacentem inter custodias stationésq; militum conspexerunt. Vestitus nihil inter æquales excellens: arma atque equi conspiciebantur. Equitum, peditúmque idem longè primus erat. Primus prælium inibat, ultimus conserto prælio excedebat. Has tantas viri virtutes ingentia vitia æquabant: inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica, nihil veri, nihil sancti, nullus Dei metus, nullum jusjurandum, nulla religio. Hactenus mores ingeniúmque descripsit: quæ quidem omnia ab eo, qui rem nudè explicare voluisset, omitti potuissent. Subjicit autem ex adjunctorum loco, his verbis: Cum hac indole virtutum ac vitiorum triennio sub Asdrubale imperatore militavit; nullâ re, quæ agenda audendáque magno futura duci esset, prætermissâ.

Hæc quidem cùm illud tempus præcedant, quo belli dux declaratus est, omitti potuissent. Quæ sequuntur ex adjunctorum, seu, qui indè nascitur, causarum & eventorum loco sumuntur; cur videlicet Annibal in suscipiendo bello nihil prolatandum arbitretur, & dum Saguntinos petit, in Olcadum fines exercitum ducat. Sic ille: Cæterùm ex quo die dux est declaratus, velut Italia ei provincia decreta, bellúmque Romanum mandatum esset, nihil prolatandum ratus, nè se quoque, ut patrem Amilcarem, deinde

deinde Asdrubalem, cunctantem casus aliquis opprimeret: Saguntinis inferre bellum statuit. Quibus oppugnandis, quia haud dubiè Romana arma movebantur, in Olcadum fines prius ultra Iberum (ea gens in parte magis, quàm in ditione Carthaginensium erat) induxit exercitum: ut non petiisse Saguntinos, sed rerum serie finitimis domitis gentibus, jungendóque, tractus ad id bellum videri posset. His demum subjicit eventa, gestæque rei narrationem. Carteiam urbem opulentam, caput ejus gentis expugnat, diripitque: quo metu perculsæ minores civitates, stipendio imposito imperium acceperunt. Victor exercitus, opulentúsque prædâ, Carthaginem novam in hyberna est deductus. Ibi largè partiendo prædam, stipendia præterita cum fide exolvendo, cunctis civium suorum sociorúmque animis in se firmatis, vere primo in Vacceos motum bellum. Nuda hæc satis narratio est: nisi quòd obiter petitas ab adjunctis circumstantias inserat nonnullas: quod genus sunt, urbem esse Carteiam opulentam, & suæ gentis caput: tum exercitum opulentum prædâ deductum esse. Prosequitur autem narrationem temporis, cujus mentionem facit, servato ordine. Hermandica & Arbacala Carteiorum urbes, vi captæ; Arbacala & virtute, & multitudine oppidanorum diu defensa. Ab Hermandica profugi, exulibus Olcadum (priore æstate domitæ gentis) cùm se junxissent, concitant Carpetanos, adortíque Annibalem regressum ex Vacceis, non procul Tago flumine, agmen grave prædâ turbavere. Pura hæc, nudáque sunt omnia, nisi quòd ab adjunctis est, oppidanorum virtute & multitudine Arbacalam diutiùs esse defensam: neque procul Tago impetum in Annibalis agmen esse factum. Quæ sequuntur paulò copiosiora sunt. Nam & consilia Annibalis aperit, propterea amnem trajicientis, ut in transitu fluminis

Carthago Nova in Hispania.

hostes

hostes invadere; &, causas ferociæ hostium Carpetanorum, tum suâ multitudine, tum fugâ Annibalis minùs timentium. Atque hîc Livius, & à suo obiter testimonio amplificavit, dum invictam aciem dicit, si æquo certaretur campo. Sic ille, Annibal prælio abstinuit, castrísque super ripam positis, cùm prima quies, silentiúmque ab hostibus fuit, agmen vado trajecit; vallóque ità producto, ut locum ad transgrediendum hostes haberent, invadere eos transeuntes statuit: equitibus præcepit, ut cùm ingressos aquam viderent, adorirentur peditum agmen: in ripa elephantes quadraginta disposuit. Carpetanorum cum appendicibus Olcadum Vaccoorúmque centum millia fuêre. Invicta acies, si æquo dimicaretur campo. Itaque & ingenio feroces, & multitudine freti, & quòd metu discessisse credebant hostem; id morari victoriam rati, quòd interesset amnis, clamore sublato passim, sine ullius imperio, quà cuique proximum erat, in amnem ruunt. Hactenus consilia, causásque exposuit: quibus subjicit eventa, nempe infelicem Carpetanorum pugnam, & deditionem. Et hæc quidem ipsa satis à circumstantiis, quas explicat, illustrat his verbis: Et ex parte altera ripæ, vis ingens equitum in flumen immissa, medióque alveo, haud quaquam pari certamine concursum. Quippe ubi pedes instabilis, & vix vado fidens, vel inermi equite equo temerè acto perverti posset: eques corpore armísque liber, equo vel per medios gurgites stabili, cominus eminúsque rem gereret. Pars magna flumine absumpta: quidam verticoso amni delati in hostes, ab elephantis obtriti sunt. Postremi, quibus egressus in suam ripam tutior fuit, ex varia trepidatione cùm in unum colligerentur, priusquam ex tanto pavore reciperent animos, Annibal agmine quadrato amnem ingressus, fugam ex ripa fecit: vastatísque agris, intra paucos dies

dies Carpetanos quoque in deditionem accepit. Hunc in modum reliqua toto corpore alia magis, alia minùs, utcunque res postulat, his ipsis ex locis extenduntur. Rariores autem comparationes sunt locus, in hoc præsertim genere, omnino ad ornatum amplificationémque accommodatissimus: unde poëtis, rhetoribúsque copiam sequentibus crebrior; historicis, nè ad ornandum magis, quàm ad narrandum, orationem sumpsisse videantur, minùs familiaris. Porrò Sagunti oppugnationes, excidiúmque quod proximè sequitur, pluribus adjectis peristasibus copiosissimè explicantur.

Verùm hæc ipsa Liviana ex locis aucta amplificatáque, nuda omni ornatu, quasi vestitu spoliata, ob oculos ponamus: unde quid inter jejunam necessariámq; narrationem, & copiosam locupletémq; intersit cognosci potest. Missus Annibal in Hispaniam, postquam mortuo Asdrubale dux belli est declaratus, Saguntinos bello petit. Quod dum facit, in Olcadum fines exercitum ducit. Carteiam urbem expugnat, diripítque. Minoribus deinde civitatibus metu subactis, exercitum Carthaginem novam in hyberna deducit. Hîc largè prædam partiendo, præteritáq; stipendia cum fide exolvendo, cunctis civium suorũ, sociorúmq; animis in se firmatis, vere primo in Vacceos motum bellum: Hermandica & Arbacala Carteiorum urbes vi captæ. Ab Hermandica autem profugi, exulibus Olcadum cùm se junxissent, concitant Carpetanos, adortique Annibalem regressum ex Vacceis, non procul Tago flumine agmen turbavere. Annibal autem trajecto amne, temerè insequentes hostes ad centum millia partim equitatu in flumine oppressit, partim in fugam convertit: vastatisque agris, & Carpetanos paucos intra dies in deditionem accepit. Brevis hæc, nudáq; narratio est, quam ut vir ille eloquentissimus ex locis locupletârit jam visum est.

DE VITUPERATIONE.

Ψόγος Græcè.

Cap. IX.

" Vituperatio est sermo exponens mala, quæ ali-
" cui insunt. Differt autem à loco communi vi-
" tuperatio, quòd locus communis pœnas exposcit,
" vituperatio verò solùm habet velut nudum convi-
" tium.

" Dividitur autem in eadem capita, quibus Laus.
" Possuntq; vituperari eadem omnia, quæ & laudari:

" Personæ,
" Res,
" Tempora,
" Loci,
" Bruta animalia,
" Plantæ.

" Vituperamus verò & communiter & singulatim.
" Ubi verò prooemion feceris, adjunges genus, quod
" divides eadem, quâ in laude, ratione. Deinde edu-
" cationem, & res gestas, & epilogum ità facies
" quemadmodum in laude.

Vituperatio Philippi.

Excordium. NEque virtutes meritâ laude frustrari rectum est,
" neque itidem sine reprehensione dedecora re-
" linqui: quoniam si non ità fiat, id quod præcipu-
" um est amborum præmium utrísque aufertur; lau-
" dandis quidem gloria rectè factorum, vituperandis
verò

verò scelerum turpitudo. Omnes autem malè audire „ æquum est, qui malos sese præbuerunt: tantò magìs „ verò omnibus Philippum, quantò omnes improbos „ longè omni scelere superavit. „

Natus est ex ea gente, quæ pessima est omnium barbarorum, & quæ non certis consistere sedibus potuerit propter ignaviam, sed coacta sit, locum è „ loco permutans, variis erroribus jactari. Argivi e- „ nim primùm ipsos finibus exturbaverunt: hinc diu „ vagi, ad eam tandem, quam nunc incolunt, regio- „ nem perlati sunt. Duplici itaque infelicitate implexi, „ & quòd melioribus coacti sunt cedere, & quòd in imbecilliores violenti, injustíque fuerunt, nunquam tutò habitare, aut vacui metu agere potuerunt.

A genere vel natione

Et cùm ex gente ignominiosa oriundus sit, tamen ex civitate magìs etiam infami natus est. Ut enim abjectissimi barbarorum censentur Macedones, ità Macedonum, ejúsque terræ velut quædam sentina est Pella, ut in qua civitate nè frugi quidem servorum ullus sit proventus.

A Patria.

Hac ergo progenitus patriâ, majores habuit patriâ ipsâ longè magìs pudendos. Philippus enim inter majores ipsius fuit, cui quò minùs ejus terræ regnum obtingeret, obstitit generis indignitas atque dedecus. Huic successit pater Amyntas, qui regnum alienis opibus tenuit: pulsum enim in regnum Athenienses reduxerant.

A Majoribus.

Philippus hic sextus fuit Macedonum rex: Huic autem non immediatè successit Amyntas, sed Europus: Europo Alcetas, Alcetæ Amyntas.

Tali igitur ortus patriâ, tales sortitus generis autores, apud Thebanos moratus primùm obses fuit: nec quamvìs media in Græcia versaretur, mores convictu mutans, ad meliora deflexit, sed barbaricam semper impotentiam inter Græcam retinuit institutionem. Cúmque sit omne humanum genus in Græcos atque barbaros divisum, ipse, velut ex utrisque commixtus, similem improbitatem in dissimilibus gentibus exercebat.

Ab educatione.

Genus omne humanum in Græcos & barbaros divisum.

A rebus perfidè gestis.

Orsus ergò primùm à cognatâ gente, ipsam in servitutem redegit, velut à perfidia rerum suarum initia auspicatus. Indè & finitimos aggressus populos, „ perdomuit: captisque deinde Pæonibus, Illyricos est „ adeptus. Triballorum quoque gentem invadens, & „ quicquid præterea in proximo erat terrarum, omnia „ velut uno impetu devicit. Et corpora quidem bar„ barorũ pugnando cepit, mentes autem cum corpo„ ribus nequivit capere, nec eorum animos pacis arti„ bus sibi conciliare. Quamobrem subindè deficie„ bant, & quanquam victoris crudelitatem horrebant, „ tamen rebellionem per omnes penè dixerim noctes „ somniabant, ut qui opere foris servirent, intus co„ gitatione essent liberi. Subactis ergò finitimis bar„ baris, ad Græcos castra movit, atque adeò antequam „ ipsam Græciam invaderet, civitates, quæ in Thra„ cia Græciæ ditionis erant, evertit, cepítque Am„ phipolin, Pydnam subegit, istísque Potidæam ad„ junxit, neque Pheras extra Pagasas, neque Magne„ siam extra Pheras omisit: sed cunctæ urbes Thessa„ lorum capiebantur, & velut generis mercedem ser„ vitutem ferebant.

A mortis genere.

Dignum sanè fuerit, exitum quoque ipsius recensere. Posteà enim quàm pleraque, quæ invasit „ oppresserat, subjecerátque contra fœdera eos qui „ fuerant fœderibus devincti, offensi violatis fœde„ rum sacris dii, convenientem perfidiæ suæ finem „ dederunt. Neque enim in prælio pugnans occi„ dit, quo fortissimum aliquem mortis suæ testem re„ liquisset, sed in medio turpium voluptatum gurgite „ suffocatus, se dignum sepulcrum in earum fœdita„ te invenit. Videlicet, ut quemadmodum ejus vita, „ sic & mors intemperantiæ fœdum exemplum po„ steris esset.

A comparatione.

Quis autem est, qui Echetum illi putet posse conferri?

ferri? Echetus enim præcisis extremis aliquibus corporis membris, reliquum saltem corpus relinquebat: at Philippus totos cum corporibus ipsis homines perimebat: quantóque sævius est totum deleri hominem, quàm partem aliquam auferri: tantò perniciosior est Echeto Philippus. " " " " " "

Cessare autem à sceleribus suis Philippus nesciebat; cùm mihi, victo magnitudine flagitiorum ejus, necesse sit, ut plura de ipsis facere verba desinam. *Peroratio.* " " " "

SCHOLIA.

OMnia quæ laudantur, contrariâ vituperari possunt ratione. Ab Aphthonio causâ exercitationis reprehenditur Alexandri pater, Amyntæ filius, Philippus; qui tamen vel dictorum urbanitate, vel, ut relatum est suprà, dexteritate ingenii superabat seculi sui reges omnes. Vide Erasm. 4. Apophthegmatum. Quemadmodum autem laudari, ità vituperari possunt, Personæ, ut Thersites: Res, ut ebrietas: Tempora, ut hyems: Loca, ut Euxinus: Nota, apud Plutarchum in Eumene: Bruta animalia, ut crocodilus: Plantæ, ut crambe.

Adjungens, &c. In genere, nationis, patriæ, majorum atq; parentum circumstantiæ sunt excutiendæ: Quæ omnia si clara contigêre, ostendendum est, illa vitiorum omni genere contaminâsse, quem vituperandum susceperis.

Educationem, &c. Quòd si is, quem vituperare constitueris, claris natalibus, & egregiis animi corporis atq; fortunæ dotibus conspicuus præfulserit, dices à majoribus illum degenerâsse: Animi dotibus ad dolos & fraudes abusum: bonis corporis ad libidinem, cædes, rapinas: divitiis ad multorum perniciem, & publicas seditiones fovendas.

Claritas enim generis notiores circa vitia, & invisos magis facit. Quint. Adnotavimus suprà ex Quint. hæc non ideo laudari, quòd habuerit quis ea, sed quòd iis honestè sit usus.

Frustrari, &c. Frustro activum, & frustror commune verbum legitur. Est autem sensus: qui crimina non accusant, ii non minùs peccant, quàm qui virtutes non laudant: non enim decet virtutem sine laude, nec malitiam sine vituperatione, atque reprehensione relinqui.

Æquum malè audire, &c. Ut sementem, juxta proverbium, quis fecerit, ità metet. Et qui, quæ vult, dicit aut facit, quæ non vult, audiet: benè dictis aut factis qui certat, audiet bene.

Pessima barbarorum, &c. Hujus gentis barbariem Stratonius musicus Atheniensis notare solitus fuit, qui ad discipulum stupidum solebat exasperatus dicere, Εἰς Μακεδονίαν pro Εἰς Μακαρίαν quo dicto proverbiali precamur exitium. Meminit Erasmus 6. Apophtheg. Macedoniæ autem descriptionem habet Pomponius Mela, lib. 2. cap. 3. Livius lib. 2. belli Maced.

Ad historiæ verò præsentis cognitionem pertinent ea, quæ Justinus habet lib. 8. & 9. Thucydides belli Pelopon. lib. 2. Plutarchus in vita Alexandri. Paulus Orosius lib. 3. cap. 11. ad 15.

Argos. *Argivi, &c.* Argos & Lacedæmon duæ clarissimæ urbes, Græciæ quondam lumina fuerant, ut ait Livius lib. 4. belli Macedonici. Ab Argos Argivi, & Argolici: indè Macedonum reges oriundos fuisse Livius testatur.

Duplice, &c. In duplex, inquit, malum inciderunt, & quòd Argivis fortioribus cedere, & jam exules ad inopiam redacti, aliis imbecillioribus vim inferre coacti fuerunt: quorum illud ignaviæ, hoc rapacitatis atq; impietatis evidens fuit argumentum.

Pella. *Pella, &c.* Urbs est Macedoniæ, quam, autore Pomponio Mela, fecerunt maxime illustrem Philippus, Græciæ domitor; Alexander etiam,

Asiæ.

Asiæ. Hinc Pellæus Alexander dictus Juvenali, Satyra 10.

Unus Pellæo juveni non sufficit orbis:
Æstuat infelix angusto limite mundi,
Ut Gyaræ clausus scopulis, parvâque Seripho.

Philippus, &c. Philippus, inquit, qui Alexandri pater erat, avum habuit ejusdem nominis, hominem ignobilem, sed in Græco πρόγονος est, hoc est, proavus. Ex Justino igitur Philippi genealogiam ità colliges. Coranus in Æmathia urbem Edyssam, oppidanis non sentientibus, per imbres & nebulas caprarum greges secutus, occupavit. Corano successit Perdica; huic Ægeus qui successorem filium reliquit Philippum hujus proavum: Philippum autem parvulum reliquit Europum patrem Amyntæ: Amyntas Philippum genuit, Alexandri patrem.

Inter Coranum, vel secundum alios Cranaum primum Macedonum regem, & Perdicam regnavit Cœnus & Therimas, quartus fuit Perdicas.

Apud Thebanos obses, &c. Obsides ob fidem servandam dabantur obsidionis tempore. Thebis autem obses fuit Philippus. Orosius lib. 3. cap. 12. Justinus lib. 6. Philippus, inquit, obses triennio Thebis habitus, Epaminondæ, & Pelopidarum virtutibus eruditus. Aphthonius ait, παρ' Ἀθηναίοις ὡμήρευσε, id est, apud Athenienses obses fuit, ut intelligas, à patre Atheniensibus obsidem datum.

Pæonibus, &c. Sunt enim Macedonibus finitimi. Macedonia enim à Macedone Osiridis filio dicta, Pæoniam habet à septentrione, Illyriam ab occidente, Thraciam ab oriente, Thessaliam à meridie. Fuit olim centum quinquaginta populorum, ac duobus inclyta regibus, Philippo scilicet, & Alexando. Vide Plin. lib. 4.

Illyricos, &c. Illyrici sunt in sinu maris Adriatici: occupat enim Adriatici latus Illyris, ut ait Pomponius Mela lib. 1. cap. 3. Philippo autem primùm certamen fuit cum Atheniensibus, quibus per insidias

Illyris.

victis, in Illyricos bellum transtulit, multa millia hominum occidit, urbémque nobilissimam Larissam cepit, ut ait Justinus libro 10. Diodorus lib. 2. de rebus Alexandri, ait: Philippus anno secundo regni sui habitâ concione, & militibus animatis, in Illyrici fines cum decem millibus peditum, & sexcentis equitibus intravit.

Triballi. *Triballorum, &c.* Illyricorum id genus est, ut ait Livius lib. 7. belli Punici, qui scribit, Philippum cùm urgeri suos videret, in cohortem Romanam incurrisse, atque ibi equum palo trajectum in caput regem effudisse. Plin. lib. 4. cap. 10. Triballos in finibus Macedoniæ collocat.

Ad Græcos, &c. Nulla fuit apud Philippum turpis ratio vincendi: securis omnibus Thermopylas occuparat. Vide Justinum lib. 8. & 9. Græciam totam propè consiliis præventam viribus domuit. Orosius lib. 3. cap. 12.

Thracia. *Thracia, &c.* Antè Sython fuit dicta. Vide Gellium lib. 15, cap. 7. de qua Plin. lib. 4. cap. 11. Appellata fuit ab asperitate, vel secundum Tortellium, à feritate, θρασὺ, ferum & temerarium.

Amphipolis *Amphipolim, &c.* Inter Neston & Strymona, fuerunt Apollonia & Amphipolis, ut ait Pomponius Mela lib. 2. cap. 2. Nestos autem & Strymon fluvii sunt in Thracia. De Amphipolitanis Diodorus Siculus lib. 3.

Pydnam, &c. Ab Amphipoli subitò Pydnam occupavit, & Olynthiis ad obtinendam Potidæam tulit auxilia, ut ait Diodorus Siculus.

Potidæam, &c. Pomponius Mela lib. 2. cap. 2. Pallene, inquit, soli patentis, ut quinque urbium sedes sit atque ager, tota in altum abiit, angusta satis unde incepit: ibi est Potidæa. Ejus meminit Plutarchus in Alexandro.

Pheras,

Pheras, &c. Pheræ civitas in Thessalia, Plinius lib.4.cap.8. Hinc Pheræus. Ovid. Epist. *Pheræ.*

Ipse repertor opis vaccas pavisse Pheræas
Fertur, & à nostro saucius igne fuit.

Extra Pagasas, &c. Mosellanus ità reddit hunc locum: Victorias cumulare adproperans, non quievit donec Pheræ, Pagasæ, Magnesiáque, imò Thessaliæ civitates omnes barbaræ servitutis jugum acciperent, & generis ipsius veluti notam portare sustinerent. Pagasam autem Plinius lib. 4. oppidum Thessaliæ tradit. Meminit ejus Pomponius Mela, lib.2.cap.2. *Pagasæ.*

Magnesiam, &c. Μαγνησίαν, Magnesiam, Græciæ regionem annexam Thessaliæ, Plinius tradit lib. 4. cap.8. Argo Magnetida, hoc est, Thessalicam appellat Ovid. in Epistolis. *Magnesia.*

Fœderibus devincti, &c. Cùm Philippus se exclusum ab ingressu Græciæ, perstructis Thermopylis vidisset, paratum in hostes bellum vertit in socios. Nam civitates, quarum antè dux fuit, sibi gratulantes & excipientes, hostiliter invasit, crudelitérque omnia diripuit, liberos conjugésque sub corona vendidit. Orosius lib.3.cap.11.

Voluptatum gurgite, &c. Etenim destinato lætitiis die * fuit interfectus in theatro per Pausaniam, cùm regnâsset annos quatuor supra triginta. Diodorus viginti quatuor annos duntaxat regnâsse Philippum scribit. De eo hæc Orosius lib 3. cap. 14. Cùm ad ludos magnificè apparatos, inter duos Alexandros, filium atque generum contenderet, à Pausania nobili Macedonum adolescente, in angustiis sine custodibus circumventus, occisus est. Mortis ejus meminit Valer. lib. 1. cap. ult. de miraculis. ** Celebrabantur enim nuptiæ. Philippo succensebat Pausanias, quòd is stuprum sibi illatum vindicare neglexisset.*

Echetum, &c. Echetus Epirotarum tyrannus, qui regionem ingressus, hominibus nares, aures atque pudenda *Echetus.*

pudenda rescindere solebat, & objicere canibus. Unde Antinous Odyss. decimo octavo apud Homerum ait ad Irum; Si te vicerit mendicus, mittam ad te Echetum, ut tibi nares & pudenda præcidat, & canibus objiciat.

Vituperationis Phalaridis exemplum.

UT virtute præditos gloria, sic vitiis contaminatos perpetua comitatur ignominia: quâ dignissimus Phalaris, cujus crudelitas, antequam nasceretur, matris somnio comprobata est. Vide Ciceronem primo de Divinatione libro.

A Majoribus. Cujus parentes turpissimos, ut indignos æternâ famâ, sed tenebris Cimmeriis obruendos, plerique autorum silentio prætererierunt.

A Patria. Nactus præclaram Agrigentum patriam: quam ut Empedocles eximiis animi dotibus illustriorem, ità magis famosam crudelitate suâ reddidit ille.

A rebus gestis. Phalaridis imperium tam fuit truculentum, ut proverbio locum fecerit. Qui tauro inclusos æneo reos torrebat, & igne subjecto cruciabat. Meminit Plinius lib. 39. cap. 8. Ovid. in Tristibus. Valerius lib. 9. cap. 2.

A Morte. Factis igitur dignâ morte succubuit. Nam in eum impetum faciens Agrigentinorum multitudo occîdit, & tyrannum lapidibus obruit. Vide Ciceronem Officiorum 2. Valer. lib. 3. cap 3.

A comparatione. In parricidas hoc est inventum supplicium. Crudelis quidem Procrustes, sed longè crudelior Phalaris: Ille solebat in Attica regione nonnullos hospites interimere; pòst, ut Plutarchus refert, à Theseo interfectus: hic autem eò crudelitatis processit, ut ejus supplicio non debeat una parari simia, nec serpens unus, nec culeus unus.

Epilogus. Finem dicendi faciam, perpendens, meam dicendi

facultatem

facultatem imparem esse tot criminibus illius recensendis, nedum oratione condignâ vituperandis.

Aliud Exemplum.

Vituperationis Paridis.

CUm nullam hominibus immortales dii capitaliorem pestem dederint, quàm voluptatem; bono jure vituperandi sunt, qui posthabitis omnibus virtutibus, veluti pecudes, illam malorum omnium escam sunt amplexi. Quorum in numero Paris, Epicuri de grege porcus.

Natus in Phrygia, quæ neminem frugi produxit, sed quos tympana & buxus juvit, non classica, ut ait Virgil. in nono. Hinc barbaris, servilibus, ac stupendis ingeniis horrentes prodierunt homines, ut proverbiis locum fecerint: Phryx plagis emendatur. Et, Serò sapiunt Phryges. *A Natione.*

Patriam sortitus Troiam, quam, cùm illustrare virtutibus deberet, omnique beneficiorum genere beatam reddere, funditus perdidit. *A Patria.*

Nulla refulsit in eo majorum claritas, & si qua fuit, eam turpissimis facinoribus conspurcavit, ac tenebris (ut aiunt) Cimmeriis involvit. Avus fuit Laomedon insignis perfidiâ: qui pactam pro constructis Troiæ mœnibus mercedem negavit Apollini atq; Neptuno, violavitque sacram jurisjurandi religionem, quæ semper ab aliis inviolatè sanctissiméque habita est. Vide Gell. lib. 7. cap. 18. *A Majoribus.*

Patrem habuit, qui servitutem perpetuam servisset, si non pretio fuisset redemptus. Etenim puer ab Hercule captus cum Hesione sorore, pecuniâ solus redimi potuit, unde Priamus dictus, qui priùs appellabatur Podarces. Porrò siqua fortasse fuerunt in eo virtutis ornamenta, Paris tamen ab iis deflexit *A Parentibus.*

deflexit ad omnem libidinis turpitudinem.

Ab iis quæ nativitatem præcesserüt Meminit Quint. lib. 3. cap. 7. ex Hom. lib. 6. Iliad.

Cùm in utero mater Hecuba gestaret Paridem, somniavit se facem parituram, quæ totam incendio Troiam esset absumptura. Nec vanum fuit somnium. Unde fortunatiores floruissent Trojani, si responsis aruspicum, & oraculis numinum obtemperantes, pestiferum partum è medio sustulissent.

Ab educatione.

Quem mater occidere debebat, Idæis pastoribus educandum tradidit, ubi ferinam inter pecudes & lustra ferarum barbariem imbibit, turpissimóque libidinis crimine animum coinquinavit, usus infami turpis Oenones consortio.

A vitæ institutione. Ut etiam Hercules apud Prodicum: de quo Xeno 1. Memor. & Cicer. Offic. 1.

Cùm duæ sint viæ, altera virtutis asperior, altera vitiorum planior, & amœnior; non illam, ut Scipio Aphricanus, apud Sil. Italicum lib. 15. sed hanc, quam stulti solent, ingressus, consequutus est digna meritis præmia, nimirum Iliada malorum.

A disciplinis.

Studia virtutis aversatus, neminem audivit recta monentem: unde salutarem Palladis exhortationem respuit, amplexus illecebras pestiferas Veneris, quæ blando quidem, sed pernicioso lenocinio permulsum rapuit ad crudelia fatorum discrimina. Vide Plutarch. in Homeri vita.

Alludit ad vulgatum Paridis judicium. A dotibus corporis.

Egregiâ formâ conspicuus enituit; atqui juxta Socratis præceptum, inspecto sæpiùs speculo non cavit, nè quid illâ committeret indignum. Vide Eras. 3. Apohtheg. Accessit tantum robur, atque laterum firmitas, ut in agonali certamine vicerit Hectorem: sed omnia luxu, atque voluptatibus exhausta defluxerunt. Hinc non immeritò reprehensus ab Hectore apud Homerum Iliad. 2.

A fortunæ bonis.

Quas opes habuerat, in turpissimos amoris fœdioris abusus profudit, & quibus patriam debebat juvare, iis perniciem adduxit.

A Priamo receptus in regnum, non virtute regiâ dignum aliquid meditatus fuit, sed teterrimæ libidinis

nis impulsu navigavit Spartam, ubi hospitis Menelai in Cretam abeuntis, uxorem illecebris expugnatam abduxit, & in patriam ipsissimam malorum lernam invexit.

A rebus gestis.

A genere mortis.

Condigno, quod flagitiis meruerat, supplicio affectus mortem obiit, qualem tyranni, scilicet non siccam.

Hoc est, cruore moriens aspersus est.

Annibalis vituperatio.

Exordium.

IN repub. libera magnam sæpenumero commoditatem afferunt convitiatores. Solent enim efficere, ut ex vitiosorum hominum reprehensione purior vita cùm oratione, tum moribus exoriatur. Unde Philippus ille Macedonum rex, calumniatoribus suis plurimam se dicebat habere gratiam, quòd suis convitiis efficerent, ut ipse melior evaderet: dum conor, inquit, illos dictis pariter ac factis mendacii convincere. Et Annibal ipse aut ejus similes homines improbi, non excandescent, imò gratiam habebunt, quòd justa vituperandi libertas meliorem afferat vivendi rationem.

A genere.

Natus est ex ea gente quæ factio Barchina dicebatur, à Barcha Didonis socio, qui natale solum in arida Libya tenuit, ità obscurum, infœcundum, barbaricisque hostibus refertum, ut id relinquere, & in Aphricam transmigrare compulsus fuerit, vel rerum inopiâ coactus, vel hostium metu perculsus. Jam in Aphrica talis contigit populus, cujus propter insignem perfidiam suspecta fides proverbio locum fecit.

A patria.

Oriundus itaque ex horrido, & tam infausto loco patriam sortitus est Carthaginem. Cujus cives odiis semper atque vitiis propè majoribus certârunt, quàm viribus aut virtutibus. Unde per ignaviam & rerum omnium imperitiam amiserunt Siciliam atq; Sardiniam,

A Majoribus. Sardiniam, provincias omnium florentissimas.

In majorum ejus numero, quem laudandum magis existimârunt, Asdrubal erat, is scilicet, quo nemo fuerat crudelior: cujus efferata sævitia dolo & insidiis Xanthippi, Marcum Attilium Regulum, spiritus religiosissimi virum, cepit, & miseris modis excruciatum interfecit. Quod vel solum immane facinus dii videre non potentes, servum immiserunt, qui de viro deterrimo pœnas sumeret, & divinum factum quasi miraculo comprobaret. Hic enim quòd dominum suum occidisset, tyrannum subitò aggressus interemit: cúmque comprehensus omni modo cruciaretur, lætitiam tamen, quam ex vindicta ceperat, in ore constantissimè retinuit, eóq; fuit habitu oris, ut superante lætitiâ dolores, ridentis etiam speciem præbuerit. Valerius lib.3.cap.3. Livius in præfatione bellorum Punicorum.

Regulus captus est anno ab urbe condita 496 autore Polybio.

A parentibus. Patrem habuit Amilcarem tyrannum pestilentissimum, qui ut sui similem, hoc est, nativæ crudelitatis hæredem filium relinqueret, undecim annos natum, aris admovit, ut odium in Romanos perenne juraret. Et hic maturè patris vestigia sequutus, odii magnitudinem ostendere cupiens, inflexit in terram pedem, suscitavítque pulverem, dicens; Tum belli finis erit, cùm alterutra pars in habitum pulveris redacta fuerit. Vide Valer. lib. 9. cap. 3.

Ab iis quæ nativitatem secuta. Patris igitur vestigia subsecuturus certæ prædictionis somnium vidit, votísq; suis convenientem imaginem hausit. Existimavit enim missum sibi à Jove mortali specie excelsiorem juvenem, invadendæ Italiæ ducem, cujus monitu primo vestigia nullam in partem secutis oculis, mox humani ingenii pronâ voluntate verita scrutandi ponè respiciens, animadvertit immensæ magnitudinis serpentem, cum ingenti arborum ac virgultorum strage, ferri concitato impetu, omne quicquid obvium fuerat proterentem,

tem, póstque eam magno cum cœli fragore erumpentes nimbos, lucémque caliginosis involutam tenebris: attonitus deinde, quidnam esset monstri, & quid portenderet, interrogavit: Hic dux, Italiæ, inquit, vastitatem vides, ut ait Valer. lib. 1 cap. 5. Eadem Livius habet primo belli Punici 2. Silius lib. 3. Cicero de Divinatione lib. 1.

In prætorio patris educatus fuit, ubi nihil præter mera tyrannidis exempla vidit. Eum Asdrubal, vix dum puberem, ad se accersivit, ut militiæ assuesceret, inque paternas opes succederet. Sed optimus vir Hanno factionis alterius princeps, animadvertens pessimam adolescentis indolem, ipsum domi tenendum sub legibus, sub magistratibus docendum, vivere æquo jure cum cæteris censebat: nè quandoque parvus hic ignis incendium ingens exsuscitaret. At pauci ac fermè optimus quisque Hannoni assentiebantur: sed (ut plerunque fit) major pars meliorem vicit, ut ait Livius. Prudenter autem Hanno: nam Annibal ferus, immanísque naturâ, adjunxit à pueritia prima disciplinam, quâ non jura, non leges, non civiles consuetudines, sed bella cædésque & hostiles proditiones tractare didicerat. Itaque crudelissimus evasit dux, & fallendis hominibus callidissimus. Nam ad decipiendum hostem semper intentus, quos aperto Marte superare non poterat, dolis aggrediebatur, ut refert Plutarchus. *Ab institutione.*

Optimos quidem præceptores consecutus erat, sed omnes naso suspendens per arrogantiam, in bonis disciplinis nihil promovit. Etenim oratorem atque philosophum eloquentissimum Peripateticum Phormionem audivit Ephesi, de imperatoris officio, & de omni re militari copiosissimè disserentem, paulóque pòst rogatus quidnam de illo philosopho judicaret, respondit multos se deliros vidisse *Ab educatione.*

disse senes, sed qui magis quàm Phormio deliraret, vidisse neminem. Cujus rei meminit Cic. de Orat. lib. 2.

A legum contemptu.

Legum justitiam nihil curavit, fœdera rupit, legatos P. Valerium Flaccum, & Qu. Fabium Pamphilum à sociis & pro sociis missos, contra jus gentium non audivit, nec in castra admisit. Et quas in leges patrias delinquendo pœnas meruerat, eas astutiâ mirè solitus est avertere. Sic à Duilio consule navali prælio victus, timénsque classis amissæ (capitale enim Carthaginensibus ex publico legum decreto fuit, si quis ducum injussu populi pugnâsset infeliciter) pœnas dare, ex illa infelici pugna priùs, quàm cladis nuntius domum perveniret, quendam ex amicis compositum & instructum Carthaginem misit. Qui postquàm civitatis ejus curiam intravit, Consulit, inquit, vos Annibal, cùm dux Romanorum magnas secum maritimas trahens copias advenerit, an cum eo confligere debeat. Acclamavit universus senatus, non esse dubium quin oporteret. Tum ille: Conflixit, inquit, & superatus est. Ità liberum his non reliquit id factum damnare, quod ipsi fieri debuisse judicaverant, ut ait Valer. lib. 7. cap. 3.

A rebus gestis.

Rupto quod primo bello Punico fuit ictum fœdere, totius Italiæ agros ferro & igne vastavit: quod scelus ut pro sua libidine patraret, occasionem quæsivit, nec quæsita defuit. Erant in Hispania Saguntini quasi medii inter Romanorum & Carthaginensium fines, jure fœderis in libertate relicti. Hi postea totos se Romanis addixerant, initâque societate Romani imperii fidissimi cultores habebantur. Quare Annibal constituit animo, nihil opportunius fieri posse ad eliciendam Romanorum iram, ac incendium quod sibi optatissimum erat, concitandum, quàm Saguntinos armis bellóque lacessere. Sed priusquam

socios

à diis, ut me in aliam naturam transmutent, impetrare liceat! Unum hoc miseriarum mearum video remedium; ut in alicujus, quod sensus vitæque sit expers, formam commuter. Sed vereor misera, nè & sic quoque quamvis mutata, inter lacrymas agere non cessem.

SCHOLIA.

Ethopœia, à Prisciano vocatur allocutio, sermonis imitatio, ad mores, & suppositas personas accommodata. Quint. lib. 9. cap. 2. Imitatio, inquit, est morum alienorum, quæ Ἠθοποιΐα, vel, ut alii malunt, Μίμησις dicitur: versatur & in dictis, & in factis. Expressio morum est, & affectuum, unde nomen habet. *Ethopœia.*

Hercules Eurystheo, &c. Hercules Jovis & Alcmenæ filius. Vide Ovid. Met. 9. Dictus quasi aëris gloria. Macrob 1. Satur. cap. 20. Revera Herculem solem esse vel ex nomine claret. Heracles enim qüid aliud est, nisi heras, id est, aëris cleos? quæ porrò aëris gloria est, nisi Solis illuminatio, cujus recessu spiritus occulitur profunditate tenebrarum? Coactus fuit multa adire pericula, Junone impellente, & imperante Eurystheo. Vide Boccatium lib. 12. cap. 34. Fuit autem Εὐρυσθεὺς Stheneli Mycenarum Regis filius. Ovid. in Epistolis:

Quem non mille feræ, quem non Sthenelëius hostis,
Non potuit Juno vincere; vicit amor.

——Duros ut mille labores
Rege sub Eurystheo fatis Junonis iniquæ
Pertulerit. *Virgil. in Æneid.*

Εἰδωλοποιΐα, &c. Hanc simulacri fictionem appellat Priscianus. Fit cùm mortuis verba dantur. Quod facit Cicero pro Cœlio, verba dans Appio Cæco contra Clodiam. Livius lib. 6. belli Punici: Si ab

inferis existat rex Hiero, fidissimus imperii Romani cultor, quo ore aut Syracusas aut Romam ei ostendi posse, cùm, ubi semirutam ac spoliatam patriam respexerit, ingrediens Romam, in vestibulo urbis propè in porta, spolia patriæ suæ visurus sit? Item, Cicero in Confirmatione: Quòd si nunc L. ille Brutus reviviscat, & hîc ante pedes vestros adsit, non hac utetur oratione? Ego reges ejeci; vos tyrannos introducitis. Ego libertatem quæ non erat peperi; vos partam servare non vultis. Ego capitis mei periculo patriam liberavi; vos liberi sine periculo esse non curatis.

Item Hector occisus apud Virgil. in 2.

Heu fuge, nate deâ, téque his, ait, eripe flammis,
Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troia:
Sat patriæ, Priamóq; datum: si Pergama dextrâ
Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra suósq; tibi commendat Troia penates,
Hos cape fatorum comites, his mœnia quære,
Magna pererrato statues quæ denique ponto.

Item Polydorus in tertio:

Quid miserum, Ænea, laceras? jam parce sepulto,
Parce pias scelerare manus: non me tibi Troia
Externum tulit, haud cruor hic de stipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge littus avarum.
Nam Polydorus ego, hîc confixum ferrea texit
Telorum seges, & jaculis increvit acutis.

Idem apud Euripid. in Hecuba, inquit:

Sum profectus à profundis manibus, &c.

Ἐν Δήμοις, Eupolis, &c. In comœdia cui nomen id fuit inditum. Eupolis autem erat veteris, cujus magna fuit licentia, comœdiæ scriptor.

Hor. 1. ser. 4 Eupolis atque Cratinus, Aristophanésque poetæ,
Atque alii quorum comœdia prisca virorum est,
Si quis erat dignus describi, quòd malus, aut fur,
Quòd mœchus foret, aut sicarius, aut alioqui

Famo-

Famosus, multa cum libertate notabant, &c. Submersus autem ille fertur ab Alcibiade, quòd quædam illius crimina carpsisset.

Aristides, &c. Hic in oratione quadam rhetoricam defendit, & encomion canit introductorum quatuor, Themistoclis, Miltiadis, Cimonis, & Periclis.

Prosopopœia, &c. Hanc Priscianus reddit conformationem. Quæ est, quando alicui rei contra naturam datur persona loquendi. De qua vide Cicer. 4. ad Herennium. Idem patriam loquentem facit in Catilinam, inquiens: Nullum jam tot annis facinus extitit nisi per te, nullum flagitium sine te: tibi uni multorum civium neces, tibi vexatio, direptióque sociorum impunita fuit ac libera. Tu non solùm ad negligendas leges, & quæstiones, verumetiam ad evertendas perfringendásque valuisti. Superiora illa, quanquam ferenda non fuerunt, tamen ut potui, tuli. Nunc verò me totam esse in metu propter te unum; quicquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum videri contra me consilium iniri posse, quod à tuo scelere abhorreat: non est ferendum. Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: si verus, nè opprimar; sin autem falsus, ut tandem aliquando timere desinam.

Et Ovidius 2 Metamorph. introducit Tellurem, ità loquentem:

Si placet hoc, meruíq;, quid ô tua fulmina cessant,
Summe Deûm? liceat perituræ viribus ignis;
Igne perire tuo, cladémq; autore levare.
Vix equidem fauces hæc ipsa in verba resolvo.
(Presserat ora vapor) tostos en aspice crines,
Inque oculis fumum: volitant super ora favillæ.
Hósne mihi fructus, hunc fertilitatis honorem,
Officiísque refers, quòd adunci vulnera aratri,

Rastrorúmq; fero, totóque exerceor anno?
Quòd pecori frondes alimentáq; mitia, fruges
Humano generi, vobis quoque thura ministro?
Sed tamen exitium fac me meruisse, quid undæ?
Quid meruit frater? cur illi tradita sorte
Æquora decrescunt, & ab æthere longiùs absunt?
Quòd si nec fratris, nec te mea gratia tangit,
At cœli miserere tui: circumspice, utrinque
Fumat uterque polus: quos si violaverit ignis,
Atria vestra ruent: Atlas en ipse laborat,
Vixq; suis humeris candentem sustinet axem.
Si freta, si terræ pereunt, si regia cœli;
In chaos antiquum confundimur. Eripe flammis,
Si quid adhuc superest, & rerum consule summæ.

Menander fecit argumentum, &c. Menander poëta comicus fuit. Gell. lib. 17. cap. 4. scribit ab eo relictas fuisse centum & octo, vel (secundum alios) centum & novem comœdias: sed omnes ad nostra tempora non pervenerunt. Cæterùm ut Menander habuit φάσμα. ità ἔλεγχον: in quo resecrat: nulla autem vera sed ficta persona. Catanæus reprehensionem vertit. Aphthonius ait, Ὁ γὰρ ἔλεγχος πρᾶγμα μὲν, οὐ μὴν ἔτι καὶ πρόσωπον· hoc est, Redargutio res quidem, non autem persona. Ut si quis illam introducat loquentem, carpentémque faciat hominum mores, aut vitia. Sic Moriam Erasmus introduxit. Agricola reddidit argumentum quod (ut ait Cicero ad Herennium) est res ficta, quæ tamen fieri possit, ut argumenta comœdiarum.

Passiva, &c. A Prisciano, passionalis appellatur, in qua passio, id est, commiseratio perpetua inducitur; ut, quibus verbis uti potuisset Andromache, occiso Hectore. Fuit autem ea uxor Hectoris, animo virili prædita, unde à virili pugna nomen sortita.

Moralis, &c. In qua continentur mores; ut, quibus verbis potuisset uti rusticus, cùm primùm aspexit navim.

Patroclo, &c. Hic cùm in patria cædem fecisset, in Thessaliam confugit ad Achillis patrem: Menœtii regis Locrensis filius fuit. *Patroclus.*

Ovidius primo de Ponto:

Cæde puer factâ Patroclus Opunta reliquit,
Thessalicámq; adiit hospes Achillis humum.

Amicus fuit Achillis, & sub hujus armis interfectus.

Sive Menœtiadem falsis cecidisse sub armis: *Ovid. in Epist.*
Flebam successu posse carere dolos.

Achillis autem verba, quæ potuisset Patroclo interfecto facere, complecterentur passionem funeris amici, & morem de bello in Trojanorum vindictam suscipiendo cogitantis.

Affectum amicus occisus, &c. Hujus enim progymnasmatis usus est, ut exercitii studio personarum omnium affectus imitari, aptásque materiæ sensuum, sententiarum, verborúmque formas accommodare coneris. Alia enim oratio prudentis hominis & pacati, alia insipientis & irati. Alia timentis, gaudentis, lugentis; senis, juvenis; viri, fœminæ; matronæ, scorti. Vide Emporium sophistam.

Amicus, &c. In Aphthonio habetur: Ἦθος τὸ ἡ βουλὴ, πάθος ἢ φίλος πονῶν. Quint. lib. 6. cap. 2. πάθος, inquit, atque ἦθος ex eadem natura sunt, ità ut illud majus sit, hoc minus: ut amor πάθος, charitas ἦθος· πάθος concitat, ἦθος solet mitigare: ἤθη mores sunt, quibus plerunque rusticos, superstitiosos, avaros, timidos secundum conditionem propositorum affingimus, mores eorum imitamur, & ex his ducimus orationem. Diversum est huic, quod πάθος dicitur, quódque nos affectum propriè vocamus. Et ut proximè utri- *De hujus cùm difficultate, tum utilitate, vide Quint. lib. 3. cap. 1.*

usque differentiam signem, illud comœdiæ, hoc tragœdiæ simile.

Sunt qui Ethopœias ponunt triplicem expressionem,

- Morum, quam prolixiorem tradunt; ut ingeniorum, virtutum, vitiorum, Thrasonis aut tyranni.
- Naturalium propensionum, inclinationum, φυσικῶν στοργῶν, hoc est, affectuum innatorum; ut amoris paterni in liberos, charitatis affinium, cognatorúmq; inter se.
- Affectuum leviorum, ut cùm animos erigimus in spem, aut lætitiam.

Dicendi genere dilucido, &c. Σαφεῖ perspicuo, de quo suprà in Narratione. Macrob. 5. Saturn. cap. 2. ponit dicendi genera 4.

Copiosum, in quo Cicero dominatur.

Breve, in quo Salustius regnat.

Siccum, quod Frontoni ascribitur.

Floridum & pingue, in quo Plinius secundus luxuriatur. Plura dicendi genera profert. Erasm. 1. Copiæ, cap. 123.

Tribus temporibus, &c. In præsenti, instantis fortunæ permutatio, & ærumnæ recensentur. In præterito, potissimùm eæ conferuntur cum infortuniis parentum vel majorum. In futuro, rerum eventus, malorum fines adducuntur, vel consilia, quorum ratione, tantis malis succurri possit.

Niobe, &c. Hæc Tantali filia, Pelopis soror, Amphionis uxor. Fuit autem fœcundissima. Hinc Juvenal. ait Satyr. 6.

Atq;

Atque eadem scrophâ Niobe foecundior albâ.

Quæ secundum Diodorum Siculum 5. Historiarum, septem filios, totidémque filias: secundum Ovidium in Metamorph. septem filios, Ismenon, Sipylum, Phœdimum, Tantalium, Alphenora, Damasichthona, Ilionea: secundum Boccatium lib. 5. cap. 31. quatuordecim. Vide Gell. lib. 20. cap. 6. Homer. Iliad. ult.

Sed infelicem me, &c. Fabula Niobes significat, mulierum superbiam exitiosam esse. In summum enim illa malum incurrit (ut Niobes mala, proverbialiter maxima dicerentur & acerbissima) quod passa fuit, quòd se Latonæ præposuisset. Etenim apud Ovidium:

Quis furor auditos, inquit, præponere visis
Cœlestes? aut cur colitur Latona per aras,
Numen adhuc sine thure meum est?

Orta ex Tantalo, &c. Unde Tantalis ab Ovidio dicitur. Tantalus autem, Jovis & Plotes filius, rex Phrygiæ ditissimus. Unde Tantali talenta abierunt in proverbium. Primò fortunatus fuit: deinde, cùm deorum secreta hominibus prodidisset, detrusus fuit ad inferos, 2. Amorum Eleg. 2.

Quærit aquas in aquis, & poma fugacia captat
Tantalus: hoc illi garrula lingua dedit.

Porrò Tantali fabulam paucis explicat, inquiens;

Nec bibit inter aquas, nec poma natantia carpit
Tantalus infelix, quem sua vota premunt.
Divitis hæc magni facies erit, omnia latè
Qui tenet, & sicco concoquit ore famem.

Hujus genus, &c. In similem, inquit, parentis calamitatem incidi. Quemadmodum ab initio pater felix erat Tantalus, ità ego beata. Jam ego misera sicut & ille. Quem in Cratylo scribit Plato dictum

quasi παλαίνατον, hoc est, infelicissimum. Hujus supplicia adeò gravia, ut proverbio locum fecerint, Tantali supplicia, & Tantali lapis.

Latonæ, &c. Hæc Cæi Titanis filia, Apollinis & Dianæ mater, à parente Titanis appellata, ut à matris nomine Apollo Latoïdes, & Diana Latoïs. Unde Niobe apud Ovid. Metamorph. 6.

Quóque modo audetis natam Titanida Cæo
Latonam præferre mihi, cui Tantalus autor,
Cui licuit soli superorum tangere mensas?

Atqui contra sententiam Ovidii Diodorus Siculus lib. 6. dicit Phœbes & Saturni filiam.

Aliam naturam, &c. Nioben præ nimio dolore in saxum vel marmor conversam aiunt, illud innuentes, maximo dolore eam diriguisse. Ovidius in Metamorph.

Diriguítque malis, nullos movet aura capillos.
Quæq; superba parens, saxo per corpus oborto,
Nunc quoq; Mygdonia flebilis astat humo.

A Statio in Sylvis Sipyleïa mater appellatur, quoniam facta saxea, turbine venti,

In Sipylum rapta est, ubi fixa cacumine montis
Liquitur, & lacrymis etiam nunc marmora manant.

Sensus vitæq; expers, &c. Fabula Niobes hoc habet verum: Niobe fingitur ex homine conversa in lapidem, quoniam imaginem lapideam supra natorum suorum sepulcra posuerat. Quod Palæphatus se vidisse scribit.

Ethopœiarum exempla: primi argumentum tale est.

Gerhardus Noviomagus. Quænam verba Gerhardus Noviomagus ex lipothymia ad sese rediens olim potuisset dicere, cujus

Vittem-

Vittembergam profecturi caput latrones ſecuri diffiderant, ipſum apud Brunonis vicum humi ſtratum ſpoliaverant, & fugitivi mortuum credentes in ſylva reliquerant.

Vetus illud dictum, Nemini fidendum eſſe, niſi cum quo priùs modinm ſalis abſumpſeris, eſſe veriſſimum experior: quos fidos itineris comites arbitrabar, ii crudeliſſimi ſicarii jugulum mihi petierunt: multiſque vulneribus inflictis, ſyntecticum reliquerunt, qui ab ineunte ætate bonis literis ac virtutibus invigilando perſuaſum habebam, ſtudioſis hominibus tutam ubique profectionem patere. Credebam Horatio, qui ſcripſerat, integros vitæ ſceleriſque puros, non egere Mauri jaculis nec arcu, ſive per Syrtes, ſive per inhoſpitalem Caucaſum iter eſſent facturi. At ego, licèt non apud Scythas ἀνθρωποφάγους verſari videbar, ſed apud homines (quos à Germana charitate non alienos ſperabam fore) Germanos: tamen longè prudentiùs feciſſem, ſi noſtri (quo friget omnis charitas) ſeculi tam impunitam peccandi licentiam ante oculos mihi poſuiſſem, nec ſolus neque inermis profectionem hanc inſtituiſſem. Jam ſecura nimis imprudentia mihi nocuit; qui ſtratus humi ſanguine meo terram hanc intingo, herbáſq; coloro. Nunc maximo periculo meo cautior factus, tandem diſco nuſquam tutam eſſe fidem, ubique rapto vivi, non hoſpitem ab hoſpite tutum, nec ſocerum à genero. Sed quid ploro? Quin libenter ego, quam delicta fortaſſe mea promeruerint, calamitatem patior, æquioréque animo injurias fero? Sed utinam caput illæſum & integrum ſit, ut bonarum diſciplinarum capax à rationis amuſſi nunquam deliret! Utinam in hoc caſu Cæneus ille Perrhœbus fuiſſem, & hoc mihi donatum, ut nullo ferro ſauciari potuiſſem! Eheu! quàm plagam profundam, quàm vulnus altum ſentio! quod pacis ſemper amans ego

Exordium à præſenti.

præter

præter meritum accepi, & ab illis, quos beneficio prosequebar; quos amicos atque fidos incognitarum mihi viarum duces amplexabar; pro quorum incolumitate, incolumis ipse, hoc corpusculum amittere non detrectabam, eorúmque inopiam meâ qualicunque rerum copiâ sublevare (si modò postulâssent) minimè gravatus fuissem. Id quod è bonarum literarum studio semper addidici facere, nec ego unquam pecuniæ servus, congestis undique saccis indormire solitus, neque tanquam sacris parcere, quæ Tortum digna sequi potiùs quàm ducere funem. Sed ô perfidam pecuniam, & sacram auri famem! quid non mortalia pectora cogis? ô mores! ô tempora!

Pauca licèt portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus, gladium, contúmq; timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram.
Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones.

Hos etiam de media luce surgere, testimonio fuerit calamitas mea: quæ & evidenti est argumento, quàm fragilis, & quantis vita nostra periculis sit obnoxia. Omnis mea, quâ valde gloriosus jam pridem effulgebam, dignitas, hîc ad nihilum ferè jacet redacta. Gloria mea quasi flos agri propemodum demissus flaccessit. Quid ergò sumus? aut quidnam victuri gignimur? ordo quis datus? aut metæ quàm mollis flexus? Deum immortalem, quot periculorum genera vitæ nostræ indies insidiantur! Quot accidunt casus, venena, naufragia, cædes, pestes! Alius acini granum glutiens præfocatus, interiit. Fuit, quem potus cum lacte pilus strangulârit. Fuit, cui stiria gelu durata, delapsa tecto, subitum attulit exitium. O lubricas igitur res mortalium, & hominem verè bullam!

A præterito. O nimiam hominum teterrimorum crudelitatem! O meam insignem imprudentiam, atque securitatem!

tem! qui omnia prospera atque tuta mihi persuaseram, in hæc tanta mala incidi, hîc vulneribus confectus, atque pulveribus obsitus jaceo, cujus amici gloriâ magnâ, parentes honore summo claruerunt. Hîc miserabiliter jaceo, qui jam olim in gymnasio Lovaniensi clarum nomen atque decus, laborum meorum & virtutis beneficio, consequutus fueram, celebris poëta, celebrior orator, celeberrimus theologus salutatus. Hîc flebiliter jaceo, quem Episcopus Trajectensis Dominus Philippus, nobilissimo Burgundiorum sanguine procreatus maximis honoribus affecit, tot muneribus opimis, tot sacerdotiis pinguibus exornare nunquam intermisit; qui tot heroës atque principes amicos bonarum literarum cultu, vitæq; sanctimoniâ mihi devinxeram, ut cœlum citiùs ruere, quàm in hanc fatalem ærumnam me putaverim iri præcipitatum. Sed quorsum ità mihi? O res humanas variabiles! ô vanitatem rerum, & inconstantiam!

Sed quid istorum recordor, quæ magis refricant memorata, quàm dolorem minuunt? Unum restabit, ut supplex ad asylum Dei Opt. Max. confugiam. Hic est unica salutis arx, ipsum orabo, huic supplicabo, huic peccata mea confitebor, atque precabor, ut me liberet ex hoc tanto malo consolator optimus. Cujus divina providentia ad nostri emendationem atq; salutem omnia fieri permittit. Ille Pharaonem, ille alios induravit, & ad affligendum sibi dilectum populum sæpiùs instigavit. Ille rursus tyrannum fluctibus obruit, & ab omnibus miseriis insontem gregem eripuit. In hoc fortem apparere, in hunc unum spem erigere, præsentissimum ærumnarum cunctarum remedium est. Quo posthabito, rebus in humanis mentem occupatam habere, magis erit dolorem augere, quàm mitigare, aut omnino tollere. *A futuro.*

ALIUD

Aliud Exemplum.

Continens quæ verba Hercules Eurystheo sibi imperante potuisset facere.

A præsenti. MUlti sunt infortunati, sed nemo magis, quàm ego sum infelix: qui miser, quartâ natus lunâ, calamitates varias & plurima mala patior.

A præterito. Non sufficiunt, quæ retro actis annis animo fortissimo tuli, quæ noverca Juno mihi præparavit. Hæc serpentes immisit, quæ me puerum in cunis occiderent: mox Eurysthea stimulis novercalibus impulit, ut, in varia periculorum genera me protrudens, è medio tolleret. Variis igitur tempestatibus ego jactatus, fœdantem peregrino templa cruore Busirin domui: Et

Solus Amazonio cinctus Stymphalides arcu,
Non cadere Antæo, non crescere profuit hydræ,
Non cervam volucres eripuere pedes, &c.

A futuro. Sed quis finis, quis modus, Eurystheu, furoris atque tyrannidis tuæ futurus? Quin parcis ætate confecto? Manliana atque Phalaridis imperia longè tuis humaniora. Tu quam, Lycha, vestem à Deïanira missam huc pertulisti, nimirum Junoni gratam, mihi perniciosam futuram, imbutum veneno Lernæo munus est, unde novam pestem profluxuram video, cui nec virtute poterit resisti, nec telis neque armis; sed pulmonibus errabit ignis edax imis, & per omnes pascetur artus. Vide Ovid. 9. Metamor. & Claudianum in præfatione libri secundi de raptu Proserpinæ: Virgilium Æneïd. 8.

Tertium

Tertium exemplum, continens qualia verba dives ad inopiam redactus posset facere.

MUlta mihi in unum locum confluunt incommoda, quæ meum pectus pulsant, simul multiplex ærumnam exercitam habet paupertas. Ubi spes meas collocem, non habeo. Nunc tandem experior infelix, Omnes modis omnibus, qui pauperes sunt, miseros vivere. Quid enim? mehercule, miser est homo, qui ipse sibi quod edat, cogitur quærere, & idipsum ægrè invenit: longè miserior, qui & ipse quærit, & nihil invenit: omnium miserrimus, qui cùm ipse cupiat, quod edat non habet. Hujus farinæ sum ego miser, qui Crœso jamdudum felicior habitus, jam autem Codro pauperior, atque Leberide nudior, non possideo ubi pedem ponam. Etenim omnia vel hostis abstulit, vel incendium absumpsit. *Exordium ex Plauto sumptum. A præsenti.*

Florentissimo jampridem mihi divinâ quasi virgulâ suppetebant omnia. Et divitiarum copiâ fretus, omnia vel facere vel dicere audebam, ut reipsa fontes argenti loquutos animadvertisses. Mala etiam laudi dabantur, cùm felicibus sint & trimestres liberi, stultitiámque patiantur opes. Proinde mihi Suffenus eram, qui oppidò fortunatus plurimos habebam, qui mihi adhærescebant fautores. *A præterito*

Donec eram felix, multos spectabar amicos:
Tempora cùm modò sint nubila, solus ero.
Nullus ad amissas ibit amicus opes.

Etenim pauperem modò me factum nemo consolatur, nemo fert suppetias. Qui jampridem aderant non vocati, jam rogati fugiunt, & qui fideles amici visi, eos calamitas mea falsos coarguit. Erant enim (ut proverbio dicitur) ἀνεπίληπτοι. Verum nimis

mis est, quod ait Ovid. 2. de Ponto:

Turpe quidem dictu; sed si modò vera fatemur,
Vulgus amicitias utilitate probat.

Juven. Satyr. 3. Quantum quisq; sua nummorum servat in arca,
Tantum habet & fidei.

O me miserum! Cùm non sit omnis hominis, sed tantùm sapientis, paupertatem ferre, juxta illud Menandri: Πενίαν φέρειν οὐ παντὸς, ἀλλ' ἀνδρὸς σοφοῦ· ego per inopiam mentis inops factus, tanta mala diutiùs tolerare non potero. Inter duo mala igitur pendens, quod levius videbitur, eligam. Longè melius arbitratus fore, ut mihi mortem consciscam, quàm in paupertate vivam, aut ad turpe compendium me compellat inopia. Quare, quod Theognis Cyrno consilium dedit, amplectar:

In mare fluctivagum, nè me premat aspera egestas,
Præcipitabo, altis desiliámque jugis.

Quid? Mors ultima linea rerum, quæ nihil sentit. Quod autem nihil sentit, nihil ad me, &c. Vide Gel. lib. 2. cap. 8.

Quartum exemplum, continens qualia verba dixerit Hecuba post excidium Trojanum.

Fuit autem Hecuba, Cissei regis Thraciæ filia: unde Cisseïs vocatur. Virgil. in 7.

Cisseïs prægnans tedas enixa jugales.

A præsenti. FOrtunam Euripum, sive æstuarium, non injuriâ vocatam, reipsa jam infelix experior, quæ statu beatissimo gloriabar, regis filia, regis uxor, pulcherrimorum, atque fortissimorum heroum mater, jam in tantas, quantæ nè quidem excogitari, nedum exprimi poterunt, calamitates incidi. Fortuna mè sublimiùs evexit, ut illisura graviore casu præcipitem

daret. Utinam in humili aut obscuro loco nata, aut crudelissimi Scyronis filia fuissem! sic æquiore animo, quæ patior, ferrem. Promeritam enim genitoris pœnam in me quoque derivatam arbitrarer.

Sed in fatis esse video, ut ejus generis, in quod ascita sum, discrimina subeam, ejúsque malorum particeps fiam. Socer deos iratos habuit, glos monstris marinis exposita, maritus occisus à Pyrrho, filius fortissimus ab Achille. O me miseram! quid Polydorum, quid Parin, quid Troïlum, quid Helenum, quid dulcissimam filiam Polyxenam ad Achillis sepulcrum jugulatam commemorem? O me infelicem! Utinam nunquam viro nupsissem, nec in magnam calamitatem tot liberos peperissem! *A præterito*

Sed quid lamentor? Multò consultius fuerit deos precari, ut in aliquod sensu carens, aut in rationis expers animalculum me transforment. Quamvis ærumnarum miserti dii me exaudierint, & in canem mutare decreverint: tamen ego quod humanâ voce non potero, id latratibus assiduis deplorare non sum cessatura. *A futuro.*

Quintum exemplum, Continens quæ verba taurorum cornibus alliganda protulerit Antiope.

Quæ fuit Nyctei in Lesbo regis filia, unde Nycteïs appellatur, uxor Lyci Thebanorum regis. Peperit ex Jove Zethum & Amphionem. Varias ærumnas experta: A Circe in montem abducta, ut taurorum cornibus ardentes tedas habentibus suspensa interficeretur. *Antiope.*

Persius satyrâ primâ:

Antiope ærumnis cor luctificabile fulta.

Quæ

A præsenti. QUænam in terris fœmina poterit vivere, quæ tantis malis jactetur, quantis in præsentiarum ego? cujus luctus miserabili proverbio locum facit. Omnium beatissimam me fore putabam, quæ regina duos Jovi Optimo Maximo filios peperissem; alterum à Diana dilectum, venationibus illustrem; alterum artis Apollineæ peritissimum, qui non solùm deos atque homines, sed etiam feras & saxa testudinis cantu permovere potest. Quæ duo charissima pignora jam non ampliùs videre, nec amplecti datur, sed (hei mihi) genere mortis teterrimo jam dilaceranda, cogor relinquere.

A præterito. Utinam ego nunquam fuissem in hanc lucem edita! Quid mihi profuit regis filiam, quid regis uxorem, quid ab ipso Jove gravidam fuisse? Quorum omnium quò major gloria præfulsit, tantò casus gravior, & acerbior mihi modò calamitas insurgit. O fors fortuna, ut nunquam perpetuò es bona! O quàm potens, quàm variabilis! Tantum juris atrox, quæ tibi vendicas.

A futuro. Cæterùm quid prodest fletibus indulgere? Quin potiùs ad deorum auxilia confugio, suppliciter oratura, ut oppressæ subveniant, finemque malorum faciant. Sed qui propiores estis vicini, succurrite. O populares auxiliamini, & ærumnas meas commiserescentes, ab hisce crudelissimæ Circes vinculis semimortuam eripite.

Sextum exemplum, continens quæ verba Andromache captiva patrio solo everso, & marito occiso, potuisset dicere.

ERat autem Andromache uxor Hectoris, & Aëtionis filia, regis Thebarum in Cilicia. Unde Ovidius in tertio de arte ait:

—nunquam

——— nunquam
Thebais Hectoreo nupta resedit equo,
Homerus Iliad, 6.
Ἀνδρομάχη θυγάτηρ μεγαλήτορος Ἠετίωνος.
Filia magnanimi fuit Andromache Eetionis.

O me miseram! quæ divitiis & honore sydera jampridem adibam, nunc maximas in ærumnas præcipitata sum. Omne mihi gaudium, omnis voluptas, omnis denique vitæ jucunditas est erepta. Solus me dolor assiduus excruciet, continuus mœror exhauriet, perpetuæ lacrymæ consumunt: enecor deflendo fortissimum, meíque amantissimum Hectorem maritum, extinguor lugendo filium dulcissimum, quem pater ipse Scamandrum, alii maluerunt Astyanacta, quòd urbem tutaretur, vocare. Quibus occisis omnem spem amisi, ut orbatæ jam nihil supersit nisi suspendio arbor deligenda. *A præsenti*

Fatalis quædam necessitas incumbit mihi, & adamantina ærumnarum catena traxit, ut in ipsissimam malorum lernam inciderem. Quippe ut modò Troiam Græci, sic olim Achilles patriam Thebas evertit, patrem Eetiona sustulit, septémque uno die fratres interemit, & pretio matrem redemptam, ante paternas ædes interfecit; ubi pater olim ac fratres beati regnârunt, ibi nunc ingens solitudo, fruticeta, pecorúmque sunt pascua, & Troia jam in cineres conversa, cum marito filius occisus, ut nihil solatii restet vel apud amicos vel affines. Quò igitur infelix me conferam? quò locorum abducar captiva? O utinam, quo die me parens enixa fuit, aliquis turbo rapuisset, aut tellus ima dehiscens ad umbras me pallentes adegisset! *A præterito*

Sed cur me luctu macero? cur non potiùs ad victoris pedes provolvor? enixè rogatura, nè in miseram nimiùm sæviat tot alioqui malis oppressam. *A futuro.*

Ah quàm vereor, nè victoriâ forsitan insolescens ille mihi graviter sit insulturus, ut mors potiùs, quàm vita, sit exoptanda!

Idem argumentum Sophista Libanius tractavit, ab Erasmo Roterodamo Latinum factum: cujus verba non piguit ascribere.

Septimum exemplum: quæ dixerit Andromache, interfecto Hectore.

DECLARATIO.

Andromache. EVenit quod timebam, & verba mea despiciens Hector, ad optima hortatam esse cognovit. Admonueram ut sibi parceret: ille verò contrà, suam salutem vilem habuit: ergò extinctus est, non meis, (prô dii!) in manibus, verùm ab Achille. Quòd ille occubuit, hoc est interiisse Priamum, Hecubam, fratres, hunc ipsum puellum, me, civitatem omnem. Ille tuebatur Ilium. A quo igitur posthac servabitur? Intereunt, occiderunt omnia, facta sum mulierum infelicissima. Quantâ me felicitate, cujus gustum modò dederat fortuna, spoliavit! Erant mihi in regiis pater ac mater, tum fratrum chorus, nitidáq; ac lauta omnia. Accedebat ad hæc aliud maximum omnium, conjux Hector, bellator insignis. Spectabar, beata dicebar: & si quis adiens me Andromachen appellabar, cognominis vice adjiciebat, imperatoris, victoris fortunatam. Oportebat igitur in eadem fortuna pariter consenescere. At non passus est sævus iste Achilles, quem quidem in meum exitium produxit Thetis, patrem mihi ademit, trucidavit fratres, servitutem matri injecit: deinde restituta est, ac nè ea quidem superest. Et hæc gravia quidem: verùm

verùm tu tolerabiles reddebas ærumnas, Hector, atque unus præstabas omnia,& quibus eram orbata, ea rebat adesse per te. Sed occisus es, accepisti vulnus: nos rapimur, instant tristia, impendet periculum, imminet incendium. Videre mihi videor Trojanos cædi, uxores per vim indignè tractari, liberos trahi, videre ferrum, videre flammam. Aperta est hostibus Troia, te haud ampliùs pro portis propugnante. Ah puer! fortè prehensum te quispiam hostium ad turrim adiget. Strenuus erat pater: à te pœnas repetent Græci. Me forsitan occidet alia vis. Atq; in hoc quidem fortunatæ erimus. At non continget: servitus me manet & famulatus, plagæ, & in extremum usque ævi lacrymæ. Haud etiam scio an visura sim terram, unde nobis hostis iste advenit. Mox etiam, quod acerbissimum est, concubitum cogar pati ejus, qui interemit Hectorem.

Octavum exemplum: quæ dixerit Medea, suos mactatura filios.

Declamatio Libanii sophistæ, Erasmo interprete.

FUit & mihi mea ars auxilio, ut acceptâ contumeliâ non tantùm angerer, sed & pœnas sumerem. *Medea.* Non ampliùs rex Jason, non ampliùs Corinthiorum potitur. Omnes opes subvertit corona, omnia velum perdidit, omnia conflagrârunt incendio. Et accedit ad calamitatis cumulum dementiæ genus, quod illi de me nihil etiam subolet. Quid igitur? sufficere hæc putabimus, ac præterea nihil requiremus? Minimè gentium: imò superest alia vindicandi ratio superiore atrocior, nihil egens veneficiis, aut arte

clancularià, verùm animo præsenti virilique, & dextera quæ facinus nullum refugiat: Sunt liberi mortalium omnium impiissimo, & vocatur pater. Hoc è filiis solatium unà cum ipsa appellatione, illi adimamus. Haud quaquam me finit, quæ justa sunt, expendere meorum malorum tum multitudo, tum magnitudo. Sed rationem ineunti mihi, pro quibus factis quem fructum receperim, omnia ad pœnam minora videntur. Æta mihi pater erat isque Scytharum rex: tum virginitas & forma egregia, ac multi inter finitimos proci: denique spes præsentibus bonis potiores. Appulit scelestus ille, neque deos metuens neque homines reverens: atque erat omnibus malis circumvallatus, & necesse habebat invincibilia vincere, tauros ignem efflantes, armatam aciem è terra prosilientem, draconem pervigilem. Ac dignus quidem erat, qui in his omnibus vinceretur, ut isto cadente victoria penes patrem meum esset potiùs, quàm Ætæ regnum ludibrio haberet unius navigii dominus. At ego quicquid est proditorum scelere præcurrens, quicquid amentium stultitià superans, familiares pro hostibus, hostes familiarium loco habui, & contra patriam ab alienigenis stabam. Porrò artem opposui naturæ ferarum, extinctus est ignis, tauri jugum duxerunt, cessit aratro solum longè durissimum, sopitus apparuit draco, id quod antea nunquam. Manu tenebam adhuc trementem Jasonem. Ego porrò super hæc omnia navem conscendi, multis magnisque persuasa pollicitationibus, sacramentis, meis ipsius beneficiis. Accepit & benevolentiæ meæ argumentum, & Iolcus, ubi rex Pelias inimicus senex, ab iis, quas genuerat, discerptus est juventutis spe, ultrò se fraudi tradens. Et hujusmodi quidem mea in Jasonem partim domi, partim in Græcia beneficia extiterunt: Gratia verò cujusmodi ? Corinthum vidit, & Cre-
ontis

ontis imperium, ac de Glauce audivit. Cæterùm nullâ habitâ ratione eorum, quæ feceram, uxorem duxit, cùm ex me liberos haberet, me vivâ vidit nuptias, atque illa omnia exciderunt animo, præq; imperii cupiditate mea merita neglecta sunt. Atqui nè ista quidem sufficiebant: insuper expulsa sum, contumeliâ affecta sum, minis onerata sum: hæc quidem justam indignandi causam præbuerunt, artem verò effugii tantùm gratiâ tenebam, & hactenus sufficecit. Incedamus jam, & per aliqua, quáque licet eamus. Feri Medea filios, macta filios Jasonis viri scelerati, impii patris, hospitis mali. Nè quid te rerum omnium revocet, non natura, non gestatio, non partus recordatio, non nutricatio, non vox, non forma: plectatur Jason in filiis: hi verò hostium nomine plagam recipiant. non eripiant eos cognati Glaucæ, neque iram in illos evomant. Atrox quidem facinus: sed ad prius illud consequens. Contra naturam impiè agemus: at istud olim ausæ sumus. Fratris cædes ad liberorum cædem deducit: Ejusdem est & hoc animi, ejusdem dextræ. Obsecro, filii, sub ensem venite, hic in vos per me adigendus est. Enimvero si probus ille fuisset nihil horum pateremini. Et quàm elegans forma, quàm bona figura corporum! sed patris imaginem referunt: id facit ut occidam lubentiùs. Hi quidem igitur mox jacebunt. Ego verò è sublimi medióque aëre scelestum aspiciam. Atque ille gemens & nihil non faciens vociferabitur quidem, me verò nequaquam attinget. Ejusmodi draconum jugo freta vehar, supra Athenarum verò urbem ingrediens, indè cruciatum spectabo.

POSTREMUM EXEMPLUM,

Continens quænam dixerit Cornelia, cùm audisset victum à Cæsare Pompeium. Vide Plutarchum in vita Pompeii. Item quæ Cleopatra ad Antonii sepulcrum. Vide Plutarchum in vita Antonii.

De Descriptione, quæ Græcè ἔκφρασις dicta.

Cap. XII.

Descriptionis summa est virtus, inquit Quint. lib. 8. cap. 3. Facillimè enim id accipiunt animi, quod agnoscunt.

DEscriptio est oratio expositiva, quæ narratione id quod propositum est, diligenter velut oculis subjicit.

Describuntur autem { Personæ, Res, Tempora, Loci, Bruta animalia, Plantæ.

" Personæ, ut Homerus in Odyssea ad Eurybaten,
" Latus erat humeris, ore ater, crinéq; crispus.
" Res, ut navales pedestrésque pugnæ, quemadmodum Historicus fecit.

Historici simplici appellatione Thucydidem intelligit.

Tempora, ut ver, aut æstas, differendo, quòd multi proferant in his se flores.

Loci, ut idem Thucydides portum Thesprotarum χειμέριον, id est, hyemalem, quámque teneat formam dixit.

" Describentes verò personas, à summis ad ima usq; " ire oportebit, id est, à capite ad pedes.
" Res verò ab antecedentibus, & eis quæ insunt " ipsis, quæque ex ipsis solent provenire.

Tempora

Tempora verò & loca ex eis, quæ ipsis continentur.

Descriptionum autem aliæ sunt:

- Simplices, ut quæ pedestres vel navales explicant pugnas.
- Compositæ, ut quæ res pariter temporáque conjungunt, veluti Thucydides, qui nocturnam in Sicilia pugnam describit: Simul enim & pugnam quomodo facta sit, & nocte quomodo gerebatur, comprehendit.

Oportet autem describentem dicendi figurâ uti tenui, & multiplicibus orationem variare schematibus, prorsúsque res imitari, quas describit.

Descriptio arcis Alexandriæ.

Arces in urbibus ad publicum præsidium atque munimenta sunt constitutæ, veluti vertices urbium, hostiúmque arctrices, firmantúrque non magis ipsæ urbibus, quàm ipsas urbes tuentur. Atheniensium autem arcem media Athenarum complectitur regio. Cæterùm Alexander suæ urbi, quæ ab illo cognomentum accepit, arcem construxit, quam justiùs Acropolin appellare licet, quòd in urbis extremo & excelso posita sit, quàm illam, quâ multùm Athenienses gloriantur. Hæc autem sicuti se habet, ità oratione quoque prosequemur. Clivus quidam medio è solo extollitur ingenti in sublime spatio se proferens: hunc, arcem vocant, propter utraque hæc, & quòd hostes arceat, & quòd sit in urbis arce, id est, summo locata. Viæ ad ipsam ducunt duæ, sed dissimiles: hàc enim via est, illàc verò patet ingressus; mutatísq; proinde nominibus, idipsum quod sunt, vocantur: nam pedibus hàc ire licet, capáxque curruum est via. Illi verò, quæ

" curribus invia est, additæ sunt scalæ, gradúsq; supra
" gradum ex inferiori in sublime deducens, neq; priùs
" quàm centenarium expleverint numerum, desinen-
" tes: hic enim absolutus numerus scalarum terminus
" est. Vestibulum dehinc gradus excipit, cancellis
" mediocribus circumseptum, quatuórq; sublimes, &
" maximæ columnæ, quæ vias omnes ad unum dedu-
" cunt ingressum. Columnis autem domus quædam
" est imposita, multas mediocres ostentans columnas,
" quæ vario colore conspicuæ eximium præbent lo-
" co ornatum. Tectum autem diætæ in rotunditatem
" circumactum, ingentem multiplicémq; imaginem
" complectitur rerum. Introeunti autem arcem, locus
" offertur, quatuor eisdem æquis lateribus divisus;
" proinde tota quoque ædificii figura efficitur qua-
" drata. Aula in medio est, columnis undique sufful-
" ta: eam porticus excipiunt, & eæ quoque æquali-
" bus distinctæ columnis, ità in medio dispositis, ut
" neutram in partem sint quicquam omnino deflexa.
" Unaquæque autem porticus ad transversam alteram
" finitur, & duplex est columna ad utramque porti-
" cum divisa, ut illàc quidam desinat, hàc verò rur-
" sum incipiat. Addita autem porticibus introsum ar-
maria, quibus libri reconduntur, eáque semper, si
cui vacet, aut libeat legere aliquid, patent, totámq;
velut urbem ad philosophiæ cultum adhortantur.
Alia item loca sunt, ad venerationem deorum ve-
tustorum instituta. Tectum porticuum auro distin-
" ctum, vertices columnarum ære fabricati, auróque
" supernè inclusi. Neque verò aulæ simplex ornatus
" est, verùm alius atque alius: quorum hic quidem
" Persei continet certamina, ille autem aliud. Media
" autem arce columna immensa altitudine se profert,
" quæ locum ipsum facit illustrē: haud enim in prom-
" ptu quis, quo progrediatur, habet, nisi indicem via-
" rum hanc subinde respectet columnam. Quin & ar-

Alexandrina bibliotheca omnibus semper patens.

cem ipſam terrâ mariq; conſpicuã præſtat. In verti- "
ce principia rerum primáq; elementa ſunt expreſſa. "
Priùs autem quàm media tranſeatur, ædificium eſt "
quoddam, pluribus oſtiis parens, quorum cuique à "
deorum vetuſtorum aliquo eſt inditum nomen. Duæ "
dehinc pyramides lapideæ poſitæ, & fons profluens, "
Piſiſtratarum fonte haud paulò melior. Mirandum "
etiam id quoque ſpectaculum, eò quòd eorum, qui "
fabricati ſunt arcem, velut uno tanto operi non ſuf- "
ficiente, numerum nomináque comprehendit, duo- "
decímque pariter in ipſo arcis faſtigio conſpiciun- "
tur artifices. Deſcendenti autem ab arce, planus of- "
fertur locus ſtadio aſſimilis, ídque ipſum loci eſt "
nomen. Aliâ item parte alius quoque ad ſimilia ac- "
commodus, verùm illi & planitie, & magnitudine "
impar. Cæterùm præſtantior hujus artis forma, & "
ornatus, pulcritudóque major eſt quàm ut paucis "
narrari poſſit. Quòd ſi quid prætermiſimus, admi- "
ratione rerum in ſe rapientium animum, eſt effe- "
ctum. Sed & quæ pro magnitudine explicari non "
poterant, ea relinquere ſatius eſt viſum. "

SCHOLIA.

DEſcriptio eſt oratio, colligens & repræſentans oculis quod demonſtrat, ut ait Priſcianus Idem refert, quoſdam non poſuiſſe deſcriptionem in præexercitamentis, quòd præoccupata ſit & in fabula & in narratione, in quibus etiam deſcribuntur perſonæ, loca, tempora, res. Sed quoniam eloquentiſſimi viri eandem, ut ad ingenia exercenda commodiſſimam, tradiderunt inter progymnaſmata, ſeorſúmq; tractandam prodiderunt, non incongruum eſt eos imitari. Eraſmus ſecundo Copiæ vocat ἐνάργειαν, cùm vel amplificandi, vel ornandi, vel delectandi gratiâ rem non ſimpliciter exponimus, ſed, ceu coloribus expreſſam,

Deſcriptio eſt oratio quâ tota rerum, de quibus agitur, imago quodammodo verbis depingitur, ex Quint. lib. 8. cap. 3.

expressam, in tabula spectandam proponimus, ut nos depinxisse, non narrâsse, lector spectâsse, non legisse videatur. Id fiet, si priùs ipsi totam rei naturam, omnésque circumstantias, ac veluti faciem animo lustremus: deinde ità verbis, ac figuris idoneis effingimus, ut quàm maximè reddatur evidens, perspicuáque lectori.

Ea constant descriptione { Personarum, Locorum, Temporum, Rerum.

Oratio expositiva, &c. Sic reddidit Catanæus. Aphthonius enim vocat, λόγον ἀφηγηματικὸν, à ἀφηγέομαι, quod est narro, vel expono; unde & ἀφήγησις.

Personæ describuntur, &c. Personæ descriptionem, προσωπογραφίαν appellant: fit cùm depingimus personam amantis, luxuriosi, avari, voracis, temulenti, somniculosi, invidi, sycophantæ, parasiti, lenonis, garruli, aut gloriosi ostentatoris: ut si velis non divitem, sed pecuniarum ostentatorem describere; Iste, inquies, qui se dici divitem putat esse præclarum, primùm nunc videte, quo vultu nos intueatur: nónne vobis videtur dicere; Darem, si molesti non essetis? Cùm vero sinistrâ mentum sublevat, existimat se gemmæ nitore, aut auri splendore aspectus omnium perstringere. Cùm puerum respicit, alio nomine appellat, deinde alio atque alio. Heus tu, inquit, veni Sannio, nè quid isti barbari perturbent; ut ignoti, qui audiunt, unum putent eligi è multis, &c. Vide Ciceronis notationem ad Herennium quarto. A nonnullis dicitur εἰκὼν, imago, effigies,

Virg. in 1. Virginis os, habitúmque gerens, & virginis arma
Spartanæ, vel qualis equos Threïssa fatigat
Harpalice,

Harpalice, volucrémque fugâ prævertitur Hebrum.
Namque humeris, de more, habilem suspenderat arcum
Venatrix, dederátque comam diffundere ventis,
Nuda genu, nodóque sinus collecta fluenteis.

Latus erat humeris, &c. Verba sunt Ulyssis ad Penelopen, Odyss. 19. Ille se Cretensem esse simulabat. Interrogatus igitur à Penelope de Ulysse, habitum ejus describit, & amicos, in quorum numero Eurybaten præconem fuisse recenset, qui

Γυρὸς ἐν ὤμοισι, μελανόχροος, οὐλοκάρηνος,
Rotundus humeris, nigricolor, & crispus crine.
Aphthonius habet, Γυρὸς ἦν ὤμοισι, μελάγχροος, &c.

Describuntur res, &c. Cùm videlicet id quod fit, aut factum est, non summatim ac tenuiter exponimus, sed omnibus fucatum coloribus ob oculos ponimus, ut auditorem, sive lectorem jam extra se positum, velut in theatrum avocet. Quam ab effingenda rerum imagine ὑποτύπωσιν Græci vocant: etiamsi vocabulum hoc commune est, quoties aliquid oculis subjicitur. Veluti si quis expugnatam civitatem dicat, cuncta nimirum in summa complectitur, quæcunque talis fortuna recipit, (utar enim Quintiliani verbis:) At si aperias hæc, quæ verbo uno inclusa erant; apparebunt effusæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diversis clamoribus unus quidem sonus, aliorum fuga incerta: Alii in extremo complexu suorum cohærentes, & infantium, fœminarúmque ploratus, maléque usque in illum diem servati fato senes: Tum illa profanorum, sacrorúmque direptio, efferentium prædas, repetentiúmque discursus, & acti ante suum quisque prædonem catenati, & conata retinere infantem suum mater, &, sicubi majus lucrum est, pugna inter *Lib.8.c.3.*

victores.

victores. Licèt enim hæc omnia complectatur eversio, minus est tamen totum dicere, quàm omnia. Vide Erasm 2. Copiæ.

Navales, &c. Ut apud Actium Epiri oppidum, & promontorium, ubi Cæsar Augustus navali prælio vicit Antonium: & navalis pugna D. Quintii Romani, & Democratis Tarentini, apud Livium lib. 6. secundi belli Punici.

Pedestres pugnæ, &c. Ut pugna Annibalis & T. Sempronii, apud Livium 1. belli Punici. Apud eundem libro secundo, Varronis & Annibalis ad Cannas. Ibidem Annibalis & C. Flaminii ad Thrasymenum lacum. Item equestris pugna Jubelli Taureæ, & Claudii Aselli apud Livium lib. 3. ejusdem belli. Vide Erasm. in proverbio: Cantherius in fossa.

Historicus, &c. ὁ συγγραφεὺς per excellentiam intelligit Thucydidem.

Ver, æstas, &c. Verni temporis descriptionem habet Horatius Odarum 4. Od. 7. Diffugêre nives, &c. Porrò temporis descriptionem χρονογραφίαν appellant. Unde non raró sumitur narrationis initium. Nonnunquam delectandi duntaxat gratiâ adhibetur, veluti quoties poëtæ diem, noctem, auroram, aut crepusculum exprimunt. Sæpiùs amplificandi causâ assumitur. Virg. 4. Æneidos:

Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras, sylvæque & sæva quiêrant
Æquora, cùm medio volvuntur sydera lapsu,
Cùm tacet omnis ager, pecudes, pictæque volucres,
Quæq; lacus latè liquidos, quæque aspera dumis
Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti
Leniban curas, & corda oblita laborum.

Loci, &c. Hujus generis est, quoties tota loci facies, veluti spectanda depingitur, ut urbis, montis, regionis, fluminis, portus, villæ, hortorum, amphitheatri,

theatri, fontis, specus, templi, luci. Quæ si veræ sint [Greek] appellari volunt; sin fictæ, [Greek], ut ait Erasmus, 2. Copiæ.

Thesprotarum, &c. Thucydides libro primo belli Peloponnesiaci, Centum, inquit, quinquaginta naves velificantes Leucade tendunt in Chimerion, quod est oræ Thesprotidis. Est autem portus, & super eum urbs à mari distans, in palustribus Thesprotidos sita, nomine Ephyra, juxta hanc exit in mare palus, Acherusia cognomen nacta è flumine Acheronte: quem excipit sinus Thesprotius, ex Masside profluentem. Oraculis autem fuit Alexander admonitus ut caveret Acherusiam: hinc in Italiam concesserat. Meminit hujus rei Liv. lib. 8. ab Urbe condita. *Intellige de Alexandro rege Epiri.*

A summis ad ima, &c. Ut si dicas: Totus animo & corpore monstrum est, nam quamcunque vel animi vel corporis partem contempleris, monstrum reperies: ingenium excute, prodigium invenies: mores expende, vitam scrutare, omnia monstrosa comperies: oculos, os, vultum, totam denique corporis figuram inspice, quid aliud quàm bestiam præ se ferunt? Linguam & vocem belluinam illam observa, portentum dices: pectus, ventrem, pedes considera, quid aliud quàm bestiam pronuntiabis? Hic si quis velit in singulis veluti depingendis immorari, satis apparet, quantum ubertatis sic accessurum orationi, ut ait Erasm. 2. Copiæ.

Res ab antecedentibus, &c. Ut si Carthaginem expugnatam velis describere, proferas omnia quæ præcesserunt, deinde omnia quæ in expugnatione contigerunt, postremò quæ subsecuta fuerunt. Hanc descriptionis speciem nonnulli vocant, [Greek], ab effingenda rerum imagine.

Nostrorum in Sicilia pugnam, &c. Thucydides lib. 7. belli Peloponnesiaci.

Quomodo

Quomodo gerebatur, &c. Ancipiti ſcilicet prælio. Noctu quidem fulgebat luna, ſed bellatores ità ſe invicem conſpiciebant, ut conſpici ad lunam licet. Speciem corporis cernebant, familiarem ab alieno non diſcernebant. Et Pompeius cum Mithridate pugnaturus, tempus elegit dimicationi nocturnum, ac aciem ità conſtituit, ut Ponticorum oculos adverſa luna perſtringeret, ſuis autem illuſtrem & perſpicuum præberet hoſtem, ut ait Julius Frontinus, lib. 2. cap. 1.

Figurâ tenui, &c. De generibus dicendi Cicero in opere de perfecto oratore, & quarto ad Herennium. Alii figuras, alii formas, Gellius χαρακτῆρας appellat, & Apthonius χαρακτῆρα ἀνειμένον.

Res imitari, &c. Quemadmodum pictor formas rerum coloribus examuſſatim depingit, ità oportet eum, qui res deſcripturus eſt, excutere virtutes atque naturas earum, circumſtantiis expreſſas.

In exemplum. Deſcriptio eſt arcis Alexandriæ, quam Alexander condidit per architectum Dimocratem. Vide Solinum cap. 41. Ammianum Marcellinum lib. vigeſimo quarto. Plutarchum in vita Alexandri: & Diodorum Siculum. Notabis multas, ſecundum Ptolemæum, Alexandrias fuiſſe. Alia ſuper Tanaïm in Scythia: Alia in Aſia. Hæc in Ægypto, quæ in orbe prima aut ſecunda habita. Vide Diodorum Sicul. lib. 2. de Antiquis geſtis: Livium lib. octavo. Qui ait, ab Alexandro Epiri Rege conditam Alexandriam in Ægypto. Exordium autem ductum à conditoris conſilio arciſque commoditate.

Acropolin, &c. Ità vocârunt arcem, quaſi ſummitatem urbis. Ibi enim ſolebant arces extrui. Et Græci ἄκρον, ſummum verticem dicunt.

Clivus quidam, &c. In locorum regionúmque ſitu deſcribendo, diligenter poſitionem eorum ſequi oportet,

oportet, & orationem velut per loca circumferre, in qua ut primum quodque occurrit, sic aptissimè primum dicitur, autore Rodolpho Agricola, lib. 1. cap. 32.

armaria, &c. Alexandri musæi Strabo meminit lib. 17.

Persei, &c. Sunt qui intelligunt Philippi regis filium: de quo sic Livius lib. Macedonici belli 1. Nec Philippus segniùs apparabat bellum, filium Persea puerum admodum, datis ex amicorum numero, qui ætatem ejus regerent, cum parte copiarum ad obsidendas angustias, quæ ad Pelagoniam sunt, mittit. Sciathum & Peparethũ, haud ignobiles urbes, diruit, &c. Sunt quibus libeat ad Persea, qui Jovis & Danaës filius erat, referre: qui Medusam occîdit, & Andromeden alligatam saxo, liberavit. Propertius lib. 2.

Andromede monstris fuerat devota marinis.
Hæc eadem Persei nobilis uxor erat.

Cujus gesta Aphthonius vocat ἀθλήματα. Vide apud Ovid. 4. Metamor. Vide proverbium Erasmi: Gorgonem Perseus aggreditur. Quod dicitur de egregio facinore.

Quod deorum antiquorum nomina, &c. Sunt autem juxta quorundam sententiam, deorum antiquorum nomina, Jupiter, Juno, Neptunus, Minerva, Mars, Venus, Apollo, Diana, & tot, ut Apollonii recenset interpres, sunt à Græcis culti: Ζεὺς, Ἥρα, Ποσειδῶν, Δημήτηρ, Ἑρμῆς, Ἥφαιστος, Ἀπόλλων, Ἄρτεμις, Ἑστία, Ἄρης, Ἀφροδίτη, Ἀθηνᾶ. *Deorum antiquorum nomina.*

Pyramides, &c. Elatæ in arctum tendentes erant constructæ moles, quarum nonnullæ tam fuerunt altæ, ut miraculi loco fuerint. Vide Solin. cap. 41.

Pisistratarum fonte, &c. Per Pisistratas vel Πεισιστρατίδας, intelligit Pisistrati nepotes, vel posteros, hoc est, Athenienses, qui pulcherrimum fontem habuerunt, novem fistulis aquam fundentem. Unde

ἐννεάκρουνον

ἐννεάκρουνον appellârunt. Item Καλλιῤῥόην, pulchrè fluentem. Cujus menuinit Thucydides lib. 2. belli Peloponnesiaci.

Stadio, &c. Ejus duplicem rationem Suidas tradit. Alteram, quâ intelligitur spatium, quod homo unico spiritu, cursûque suo conficere potest; quod nunc brevius, nunc longius pro currentis aut robore, aut fragilitare redditur: Alteram, quæ geometrica, quâ utuntur cosmographi, cujus meminit Plin. lib. 2. cap. 33. Continet autem sexcentos, & 25. pedes.

Exempla descriptionum.

Descriptionem habes subitæ tempestatis, apud Virgil. in 1.

Apud eundem in sexto, Caci domûs.

Diluvii, apud Ovid. 1. Metamor.

Invidiæ, lib. 2. Famis, 8. Somni, 11.

Ætnæ, apud Claudianum, & Gellium lib. 17. cap. 10.

Justitiæ, apud Gell. lib. 14. cap. 4.

Arcis Tarentinæ, apud Plutarchum in vita Annibalis.

Et Cleopatræ navis in vita Antonii.

Crotonis, apud Livium lib. 4. belli Punici.

Cyzici, apud Florum. lib. 3. cap. 5.

Templi Hammonis, id est, Jovis Arenarii, apud Diodorum Siculum in gestis Alexandri.

Descriptio habitationis Sancti Antonii, apud D. Hieronymum, in Hilarionis vita.

SAxeus & sublimis mons per mille circiter passus ad radices suas aquas exprimit, quarum alias arenæ ebibunt, aliæ ad inferiora delapsæ paulatim rivum efficiunt, supra quem ex utraque ripa palmæ innumera-

numerabiles, multum loco & amœnitatis & commodi tribuunt, Hîc psallere, hîc orare, hîc operari, hîc fessus residere solitus erat. Vites & arbusculas plantavit. Areolam manibus suis ipse composuit. Piscinam ad irrigandum hortulum multo sudore fabricatus est. Erat autem cellula non plus mensuræ, per quadrum tenens, quàm homo dormiens extendi poterat. Præterea in sublimi montis vertice, quasi per cochleam ascendentibus, arduo valde visu duæ ejusdem mensuræ cellulæ videbantur, in quibus venientium frequentiam, & discipulorum suorum contubernium fugiens, moratus est. Verùm hæ in vivo excisæ saxo, ostia tantùm addita habebant.

Descriptio gymnastica domûs Reinhardi Lorichii Hadamarii.

SI nemo ringitur, aut sugillat, quòd Plinius omnem villæ suæ Laurentis formam situmque calamo depinxit; quæ(malùm) insolentia fuerit, me naso suspensum, aut calumniis proscissum iri, si ad imitationem prudentissimi viri nouam meam, quam in patria (non venustatis, aut vanæ jactantiæ, sed urgentis, quam incendia fecerunt, necessitatis causâ) modò fabricor, domum descripsero. Et cùm diversis ab autoribus varia rerum, etiam humillimarum, genera videamus descripta, eadémque extra omnem interpretantium malignitatem posita; quis, nisi Momo sit iniquior, mihi vitio dederit, quòd multorum honesta imitatu exempla secutus ego, Musam meam delineavero? Quæ longitudine multò spatiosior, quàm latitudine, propiùs aquilegium, sive puteum civicum Hadamariæ constructa videtur insula. Cujus lapideus, quo undique cingitur, paries altus est triginta duos pedes, crassus autem in fundamento, quatuor, in sublimi tres. Duos in effossa

terra fornices habet satìs profundos, atque pro facultatibus capaces, fenestellas modicas ferratas in curvaminibus, in recto sua continentes armariola. Quorum prior terram quinque pedibus superemiπens, hypogæum potest appellari, quòd locus subterraneus, cellarum variarum, ut oleraceæ aut salsamentariæ vicem explere possit. Indè janua ducit in alterum muro discretum, qui paulò profundior, & à sole remotior, vini apotheca est, saxo stratus, & lacusculo, unde, si fortè ruptis circulis vinum effluxerit, commodùm exhauriri possit, adornatus. Utriusque incurvo solario seni unci grandes ferrei ex ordine sunt firmiter infixi, ut injectis oblongis perticis, superimpositísque tabulis constituatur pomarium, quod oporothecam vocarè licet. In imo utriusque fundo terra fuit arenosa, alicubi etiam glareosa, ad tolerandam molem graviorem incommoda, unde complures proceræ simul ac crassæ sunt alni positæ, quibus alię transversariæ breviores fortiter affixæ, necnon grandiora saxa confertim fistucis impacta, firmamentum statuunt immobile, & quod negavit natura compensant arte: Duos admittunt ingressus, alterum angustum, ex ipsis ædibus per compendiosum cochlidium descendentem, alterum multò laxiorem, per quem culearia dolia, magnique cadi vinarii, cisiis aut curribus advecti devolvuntur. Hujus tergo satìs robusto superædificata est turris hexagonia, podio tenus lapidea, cum muro, cui adhæret, domestico, sursum versùm ducta, pari crassamento. Quæ non vulgarem ædificio commoditatem, ornatúmque reddit. Sinum à dextra recipit angulosum, ad flexos propaginis arcus idoneum. Ibidem planularum firmiorum janua domus, à platea tribus erecta gradibus pandit atrium, in quo statim quatuor aliæ conspiciuntur: quarum una, quæ spectat occidentem, hypocau-

pocau-

pocausto præbet introitum: quæ septentrionem, culinæ. Rursus quæ orientem, duæ sunt. Altera deducit in cryptam, altera vergit in contignationem domûs infimam. Principio gradibus quatuor ex atrio scanditur in æstuarium, à culina muro separatum, testudinis dorso prioris impositum, eò salubrius, quò magis sublimatum à terræ gravedinoso squalore, sitúque peminoso recedit. Ingredienti statim offertur à sinistra lapideus aqualis. Ibidem pictus Ουτις ille conqueritur de hominum, quibus in dies afficitur, injuriis, qui cùm nihil faciat, accusatur omnia perperam facere. A dextra basi ferreâ suffulta fornacula, cujus præfurnium peculiari ductu fumum transmittit in caminum. Ex adverso autem mensa non omnino rustica, incitegæ, vel abaco proxima. Nec procul in muro sunt repositoria, ubi cum œnophoris cululli, calicésque reconduntur.

Fenestris illuminatum est pellucentibus, in quibus, ut in aliis, refulgent Musarum, patronorum, atque Mecœnatum insignia, cum primis eorum, qui aliquid opis absolvendo huic ædificio contulerunt. Solum asseribus abiegnis contabulatum est. Medium ejus, quà patet meridies, in imam dictæ jam turris sedem excurrit; quæ non modò jucundum hospitibus discumbendi locum, sed etiam omnia, quæ tribus in plateis geruntur, speculandi facultatem præbet. Sedilia undique disposita, non solùm id sunt, quod vocantur, sed ità per ingeniosos arcularios constructa, ut cistarum vestiariarum, lineariarum, aut etiam, si velis, scrutariatum possint officio fungi. Circa easdem icuncularum variarum peristromata sive tapetes ità picti sunt, ut verorum desideratorum esse loco possint. Quorum in superficie Bias ille conspicitur, qui cùm patriam ejus Prienen

hostes invasissent, omnibus, quos modò sævitia belli incolumes abire passa fuerat, pretiosarum rerum pondere onustis fugientibus, interrogatus, quid ità nihil ex bonis suis secum ferret; Ego inquit, vera bona mea mecum porto. Pectore enim illa gestabat, non humeris, quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium, nec immortalium manibus poterant labefactari. Lacunaria coloribus distincta renident. Nec tabulæ coronamentis amœnis tortuosóque corymborum anfractu conspicuæ desunt, in quibus ex ordine supellex stannea vel ænea disponi potest. Applicitum est cubiculum dormitorium, quod, si voles, diem, clamorem, somnúmq; excludit; vicinum item calorem recipit atque retinet, aut, ut ratio exigit, effundit. Inibi lectus est pedibus iligneis factus, circa quem tota parietis æqualitas historiam Solonis atq; Crœsi, quæ apud Plutarchum habetur, coloribus expressam ostendit: ut animum à divitiarum, mundanæque gloriæ curis (quæ diu noctúque discruciare solent homines) abducens ad quietem invitet, aut magis honesto studio dignam meditationem ingerat menti. Non procul indè Crassi caput cum dextra manu recisum, & ad regem reportatum videtur, & aurum liquidum in rictum oris infusum; ut cujus animus arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum & exangue corpus auro ureretur. Et inibi regina Tomyris caput Cyri amputari, atque in utrem humano sanguine oppletum conjici jubet, non muliebriter increpitans, Satia te sanguine quem sitisti. Locus illustratus est tribus, binas in muro sediculas habentibus, fenestris, quæ vel aquilonem inhibere, vel mitiorem, si volueris, auram admittere possunt. Quarum in confinio nugis uxoriis aptum loculamentum est, insertum muro tali arte, ut si fures effregerint prima claustri repagula, non tamen, quod charum maximè celatum asservari velis,

Ille, inquit Cicero Paradoxo primo, *hæc ludibria fortunæ nè sua quidem putavit, quæ nos appellamus etiam bona.*

velis, invenerint. Solum atq; lacunaria respondent iis, quæ sunt in hypocausto. Coquina ab atrio cancellaris interstitiis discreta est, ubi focus serratis ferramentis, alariisque stipatus, & per quod fumus exit (quod alii vocant infumibulum, Græci καπνοδόχην) spiraculum, saxo constructum est. Cujus gremium in apsida curvatum, cacuménque pedes aliquot altius tecto, molestias omnes fumi, atque scintillarum evomit in aëra, tantùm, quod carnario sufficit, relinquens. Et vitreæ fenestræ borealem nullam intemperiem admittunt: prope quas inclusa muro capsa porrigitur, variis usibus idonea. Hinc aquariolum, quam nonnulli lavatrinam appellant. Non procul offertur locus tabulis abiegnis concinnatus, ubi rudicularum, frixoriorum, patellarum, veruum, catinorum, ollarum, ahenorum, creagratum, lebetum, consimiliúmque repositoria. Solum pavimenti lithostroton est, ut etiam atrii. Ex hoc descensus est sex graduum in cryptam, quæ brevi posticulâ, fenestrísque clathratis illustrata, triplicem in primis utilitatem affert. Etenim à dextra cum opaco baptisterio, colloquiisque balaneum habet vel asaminthum, ibíque adjunctum apodyterium, quod ità conditum, ut aliàs etiam penuaria cella possit esse. Nec deest anaclinterium, quod ab aliis accubitum appellatur. E regione gurgustium est, equorum etiam vacerris, lignísque recipiendis accommodum. Ejus tabulatum, quam contignationem domûs infimam appellavi, solerter adversus incendia pavimentatum est; In id ex atrio gradiculis quinque scanditur, & pedes decem à primo totius domus solario distat, commoditates totidem, quot locus inferior, importans. Nam quà culinam spectat, pædagium est, seu potiùs famularum cubile, cui adstructum ornithotrophion, sive gallinarium, ut excubitorum alitum cantibus excitatæ surgant

gant ad absolvenda pensa. Ex adverso, ubi farinario girgillis item atque rhombis est locus, scalæ sunt quibus ascenditur ad dictarum jam partium domûs solarium primum, quod hoc modo complanatum atque confectum est: Quernæ complures validæ trabes ex ordine, parùm admodum inter se distantes, ità muro sunt insertæ, ut utrinque capita extrema ruderibus cæmentitiis obtecta, nihil emineant: deinde earum lateribus in rimas tanquam sulculos duos ungues profundos diffissis, impacti sunt differtim paxilli sesquipedales, habentes undiq; circumvolutos, regyratósque septenos, aut octonos funiculos longiusculos, nexos stramine, quod limo lutóque tenacissimo perlitum, contortum, atq; subactum est. Postmodò tectorium omne lignum occultans, arenatum superinductum, cæmentitiúmque pavimentum, cylindro coæquatum, certissimum contra incendia tutamentum. Huic superstructa sunt, cum suis scimpodiis, & apparatu Musas non decente conclavia, quorum propriæ trabes & fabrica, lapidibus quadratis sectilibus suffulta, non attingit inferiorum ligna, ut incendii fortuitò suborti flamma subjectis nocere non possit. Circa eadem procestrion est, ex quo per murum transitus in æstuarium, inferiore majus, quod vel diætæ, vel si voles, triclinium insigne, cum heliocamino poterit esse. Ejus quoque, ut inferioris, medium evagatur in turrim, quod non minoris commodi, quàm amœnitatis cœnaculum prædicari potest. Apparatus autem & dispositio ferè eadem, quæ substructi hypocausti: diversa tamen picturarum genera. Nam, ut reliqua transeam, hîc Aristippus naufragus coloribus effigiatus, suis civibus enunciat, ac suadet, ut eas possessiones filiis parent, quæ cum naufragio enatare possint. Illîc inter reges Plato, Beatum terrarum orbem futurum prædicat, cùm aut sapientes regnare,

regnare, aut reges sapere cœperint. Nec cubiculum (ut etiam cominus insurgentium xysticorum possit esse capax) annexum, neque solum dolatis asseribus, sed adversus ignes cæmentis obductum est. Prope scalas, quas dixi, latrinæ secessum habent. Non procul indè murum trabes duæ crassiores penetrant, & tantum in sublimi supra plateam extant, quantum ad anabathra, quibus in supremum solarium ascenditur, sustentanda sufficiunt; quæ sunt extra domum erecta, quò majus spatium intrinsecus relinquant, nec incendia suborta locum pervium habeant, unde desuper cadant, aut ex edito delabantur in structuram subjectam. Ad eadem janua transitúsque scansilis tam latus est, ut cum frumentario sacco rusticus expeditus pervenire possit in granarium. Quod supremum, ut recensui, solarium, eodem modo, & quâ substructum ratione complanatum est Omnes enim trabes, quantum fieri potuit, contra flammas integumentis & incrustationibus obrectæ sunt. Earum tamen extrema capita quibus tigni, quos alii vocant telamones, inseruntur, atque iis tectum quasi fulturis sustinetur, ignibus ità sunt obnoxia, ut vim patientibus facilè poterit succurri. Hoc in loco muri desinunt, tectúmque succedit. Sed impositum est turri sesquipedextans ædificiolum amœnum, quod podium, vel exedram vocare libet. Id sublicíis validioribus suspensum est, undique fenestras habens, in quibus sol nascitur conditúrque. Quòd si juxta sententiam Horatii, Domus laudatur, longos quæ prospicit agros, hoc laudibus evehendum erit, cùm velut è specula totam ferè Hadamariam intueatur, latósque prospectet campos, atque nemuscula cum primis Trupeliana. Musis igitur destinatum, quæ cacuminibus delectantur. In eo cum grammatophylaciis est bibliotheca,

quæ totam Hadamariam ad bonarum artium disciplinas invitare videtur. Cujus in parietis spatio dormiens Alexander Iliadem Homeri sub pulvino habet. Ejus tectum non fastigiatum, in fine pinnaculum ostentat obæratū. Subest tabulatum peristerotrophio non incommodum. Atqui multò laxior ad erviliam avenámque recipiendam contignatio tabulata est sub totius contiguæ domûs tecto. Quod ipsum non coctilibus laterculis aut lapideis tegulis instratum, sed pro tempore contextum hoc modo: Tigillis atque scandulis affixæ sunt validæ crates vimineæ, quæ luto tenacissimo constipatæ, atque ità strictim condensatæ sunt, ut utrinque nihil appareat lignorum: huic conspissato glutinamento stramentorum fasces ingesti, ligneâque palâ sunt æqualiter adaptati. Quæ tectorum genera sunt agrestia quidem, sed Musis tamen, operoso nullo splendore gaudentibus, non indecora, & durabilia satis, incendiorúmque tempore multò conducibiliora, quàm vel lateritia, vel lapidea. Siquidem illis correptis flamma parùm incommodat, sed stramentitia tegumenta solummodò lambit, atque raptim sine horrore magno depascit, reliqua tanquam vaporibus indurata crusta relinquit intacta. Atqui Vulcanus in hæc magnam exercet tyrannidem: etenim tota non modò corripit, & absumit, sed etiam auxilio venientibus terrorem incutit, atque profligat: in adversos enim fragmina candentia volvit, & crepitantibus flammis horrisonóque fragore tanquam igneam grandinem ejaculatur, hostiúmque more tela fulgurantia torquet, aufértque prospectum, & auxilii spem omnem. Documento fuit ipsa Hadamaria, & stadium ab ea distans Josti Studei clarissimi doctoris patria Elssa, per clandestinos Germaniæ vastatores nuper incensa. Ubi certa didicisses utrorumque discrimina.

Porrò

Porrò, mediis in flammis, cùm circumſecus omnia flagrarent, vidiſſes illa ſtare, magnóque conatu ſe defendere, aut laborantia manus poſcere: hæc autem ignibus ſuperata, non modò concidere, ſed etiam, ut dixi, auxiliaturos in fugam crudeliter compellere. Hæc de domûs tecto, atque iis quæ ſunt intrinſecus. Jam, ſi vacat, quæ forinſecus, audi: Totus undique murus lævigatus, ac dealbatus eſt: Coria laterum atro diſtincta colore. Illius in medio tria tribus in locis foramina propemodum tetragona videntur, inſcriptionibus deſtinata. Primum igitur, quod in turris medio conſpicitur, talibus verſiculis exornatum eſt, qui lacrymabile tempus, quo tota deflagravit Hadamaria, domus hæc quoque reædificari cœpta, memoriæ produnt:

Diva Redemptoris poſt incunabula Chriſti,
Mille ac quingenti cum quadraginta fuerunt
Anni, menſis habens cognomina Martis, & ejus
Nuntia poſt decimam fati lux quarta ſiniſtri,
Solis & hæc retinens à judice nomen, & hujus
Nona furens ſiccis ventis borealibus hora,
Qua ſacer emiſit verbum cœleſte miniſter,
Cùm caderet rapidis Hadamaria prodita flammis.
Pòſt domus hæc anno reparari cœpta ſequenti.

In ſupremis ejus loci feneſtris, aurea Stoicorum illa ſententia legitur: Ὅτι μόνος σοφὸς πλούσιος. Id eſt, quòd ſolus ſapiens dives. Quâ mortalium, quorum infinitus ubique numerus, philargyriâ perditorum greges monent, longè pluris virtutem quàm divitias æſtimandas eſſe: quòd harum gloria fluxa ſit, atque fragilis, ſed immortalis illa, quæ nec eripi, nec ſurripi poſſit, neque naufragio, neque incendio amitti: quâ præditi qui ſunt, ſolos eſſe divites, cùm ſoli poſſideant res & fructuoſas & ſempiternas, ſolique (quod autore Cicerone, proprium eſt divitiarum) contenti

contenti sint rebus suis. Duo reliqua in medio sunt ejus muri, qui portam anteriorem, sive molarem spectant: quorum priori tale tetrastichon, quod ipsa domus proloquitur, est insculptum:

Quod mihi sit nomen, quæris fortasse, viator:
Siste gradum, tali carmine certus eris.
Huc Mecœnates quia dona tulere, quòd ausus
Hæres me tenuis condere, Musa vocor.

Alteri tale Sapphicon.

Ipse Reinhardi pater huc amussis
Contulit primæ lapides, nepoti
Debet hinc nostro domus ipsa longè
Charior esse.

Et quibus profectò liberis non charissimum id fuerit, quod vicinorum testimoniis boni parentes vel dixerint, vel fecerint memoratu dignum? Sub imis autem ejus loci fenestris longum ídque paulò rudius & gravius, nè possit aliorsum transferri, scamnum faginum est positum, ubi transeuntes viatores delassati quiescere, aut senes apricari, aut cives Hadamarii considere possint, de rebus publicis tractaturi, aut animi demulcendi gratiâ nugas acturi, retique ventos, quod aiunt, venaturi.

Descriptio serpentum, è Lucani libro nono desumpta.

ILla tamen sterilis tellus, fœcundáque nulli
Arva bono, virus stillantis tabe Medusæ
Concipiunt, dirósque fero de sanguine rores,
Quos calor adjuvit, putríque incoxit arenæ.
Hîc quæ prima caput movit de pulvere tabes
Aspida somniferam tumida cervice levavit.
Plenior hinc sanguis, & crassi gutta veneni
Decidit: in nulla plus est serpente coactum.

Ipsa

Ipſa caloris egens gelidum non tranſit in orbem
Sponte ſua: Nilóque tenus metitur arenas.
Sed quis erit nobis lucri pudor? indè petuntur,
Hinc Libycæ mortes: & fecimus aſpida inertem.
At non ſtare ſuum miſeris paſſura cruorem
Squammiferos ingens hæmorrhoïs explicat orbes,
Latus & ambiguæ coleret qui Syrtidos arva.
Cherſydros, tractíque via fumante chelydri,
Et ſemper recto lapſurus limite cenchris.
Pluribus ille notis variatam tingitur alvum,
Quàm paribus tinctus maculis Thebanus ophites.
Concolor exuſtis, atque indiſcretus arenis
Ammodites, ſpinâque vagi torquente ceraſtæ,
Et ſcytale ſparſis etiam nunc ſola pruinis
Exuvias poſitura ſuas: & torrida dipſas:
Et gravis in geminum vergens, caput amphiſbena.
Et natrix violator aquæ, jaculíque volucres:
Et contentus iter cauda ſulcare pareas:
Oráque diſtendens avidus ſpumantia preſter:
Oſsáque diſſolvens cum corpore tabificus ſeps.
Sibiláque effundens cunctas terrentia peſtes,
Ante venena nocens, latè ſibi ſummovet omne
Vulgus, & in vacua regnat baſiliſcus arena.
Vos quoque qui cunctis innoxia numina terris,
Serpitis aurato nitidi fulgore dracones,
Peſtiferos ardens facit Aphrica, ducitis altum
Aëra cùm pennis, armentáque tota ſecuti
Rumpitis ingentes amplexi verbere tauros:
Nec tutus ſpatio eſt elephas, datis omnia letho,
Nec vobis opus eſt ad noxia fata veneno.

DE

DE THESI.

Cap. XIII.

"THesis, id est, consultatio, est rei alicujus investigandæ per orationem consideratio, vel disquisitio. Consultationum autem aliæ civiles sunt, aliæ contemplativæ. Civiles sunt, quæ actionem habent civitati accommodatam: velut, An ducenda sit uxor, an navigandum, an muri faciendi. His enim omnibus civitatis status continetur. Contemplativæ verò, quæ ad solam animi considerationem pertinent, videlicet, An globosum cœlum, an multi sint mundi. Hæc enim in usum hominibus non veniunt, sed mente solâ pervidentur. Differt autem consultatio ab hypothesi, id est, causâ; quòd causa definita est, consultatio verò indefinita. Definitio autem fit personâ, re, causâ, & reliquis; ut, Muri sintne faciendi: perquisitio est sine persona. Quòd autem invadentibus Persis, Lacedæmoniis consultum, muro Spartam circundare, causa est. Personam enim habet, Lacedæmonios deliberantes: Rem, murum Spartæ addere: Causam verò, invadentes Persas. Prima autem omnium præexercitamentorum consultatio contradictionem, & solutionem, secundum quæstionem admittit. Dividitur ergò Thesis primùm in Ephodum, id est, in procemion, ex directo ad narrationem tendens, quem aggressum procemii loco pones. Hinc finalibus uteris capitibus, legitimo, justo, utili, & possibili.

Thesis: An ducenda uxor.

Aggressus vice procemii.

SI quisquam omnia pariter laudare volet, is mihi matrimonium laudet: demissum enim è cœlo est, ipsúmque

ipsúmque rursum cœlum deis implevit, eósque procreavit, quorum munere paternum hominibus tribuitur nomen: eisdémque, quos progenuit, dedit rerum naturam tuendam. In terras autem acceptum, reliquis omnibus originem dedit, quæque singula naturâ suâ fluxa caducáque erant, ea stabilivit posteritate, æternitatémq; ipsis successione adinvenit. Primùm autem maximè ad fortitudinem, subeundáque constanter pericula homines impellit. Quis enim uxorem liberósque defendere, quis pro iis bella movere recusat? quò fit ut cum eorum amore arma sumantur, majoribus certetur animis, lubentiúsque Martis subeatur eventus. Quin justos etiam, nedum fortes homines efficit. Cognationem enim, necessitudines, juráque tribuit, quorum respectu metúque ab inferenda injuria homines coërcet: itaque justitiam simul docet cum fortitudine. Sed & sapientes facit, quippe quibus charissimorum pignorum injicit providentiam atque curam. Quódque maximè quis miretur, ipsam temperantiam secum adfert matrimonium, & in mediis voluptatibus modestiæ quoque invenit locum: legem enim libidinibus præscribens, temperantiæ fine voluptates coërcet: quæque ipsa per se accusatur voluptas, eam matrimonio conjunctam laudamus. Si ergò matrimonium deos dedit, & procreando posteritatem omnem firmat, si fortes item, justósque facit, & sapientes præstat, & temperantes; quis est, qui non pro virili, quatenus possit, ipsum sibi putabit laudandum?

Sanè, inquis: sed calamitatum multarum matrimonium est causa. *Contradictio.*

Fortunam mihi videris, non matrimonium accusare. Quæ enim adversa hominibus accidunt, eorum fortuna est causa, non matrimonium. At contrà, Quæ læta matrimonium tribuit, ea certè *Solutio.*

nequa-

" nequaquam fortunæ accepta possunt referri. Rectius
" ergò est, matrimonii bona laudare, quàm accusare
" mala, quæ ex ipsa afferuntur fortuna. Jam verò si
" quis maximè humanorũ casuũ adversa volet matri-
" monio assignare, nihilo tamen idcirco magìs fugi-
" endum erit. Nam si qua reliquis in rebus nos of-
" fendunt, non ea continuò nos ab ipsarum cura de-
" terrebunt. Agedum, singulas excutiamus artes:
" omnes habent aliquid quod quis accuset. Agricolæ
" procellis infestantur, & per grandinem fame conta-
" bescunt: non tamen, si quos tempestas offendit, ideo
" statim agros relinqunt, sed perseverant colere. Ne-
" que nautæ, si quid ex cœlo accidit ipsis, continuò
" post tempestatem dissolvunt naves, cessántque na-
" vigare deinceps, metu eorum quæ pertulerunt: ve-
" rùm difficultates fortunæ tribuentes, ad opes, quas
" mari paraverunt, revertuntur. Bella etiam pugnæq;
" militantium absumunt vitam: non, quia occumbunt
" aliqui, idcirco deserunt militiam; sed quia pugnan-
" tes ob fortitudinem laudantur, hoc ipso etiam quòd
" ceciderunt, gaudent, & instantem fortunæ asper-
" itatem præsenti gloriæ bono rependunt. Neque
" enim propter mala meliora fugienda sunt, sed bono-
" rum causâ etiam asperrima perferenda. Nónne ergò
" absurdum est, agriçolas, nautas item, & milites dif-
" ficultates meliorum gratiâ tolerare, matrimonium
" verò nobis aversandum putare, quia habet aliquid
" quod offendat?

Contradictio. Sanè, inquis, sed viduitatem mulieribus, puerísque orbitatem affert.

Solutio. Mortis hæc mala sunt, háncque nobis difficulta-
" tem circundedit natura: quam tu quidem accusare
" mihi videris, quòd non homines effecit, ut dii es-
" sent; accusaréque matrimonium, quòd non diis mor-
" tales conjunxit. Quid insimulas matrimonium eo-
" rum, quorum est apud mortem causa? Cur nuptia-

rum

rum dicis, quod ipſius eſt naturæ? Patere perire " eum qui natus eſt, quocunque tandem pereat modo. " Quòd ſi occidunt homines, quia nati ſunt, eadém- " que viâ conjugem viduam relinquunt, natóſque ex " ſe filios faciunt pupillos: quid? hæc matrimonii " dices culpâ fieri, quæ ſolùm ab ipſa fiunt natura? " At ego è contrario orbitatem viduitatémque puto " matrimonio reſarciri. Mortuus eſt illi pater, eóque " nomine pupillus eſt; reddit rurſus alium ſibi matri- " monium patrem. Itaque hoc malum non ex ma- " trimonio prodit, ſed matrimonio occultatur, fitque " matrimonium non cauſa orbitatis, ſed abſcondit " potiùs ipſam & reſtaurat: Sic viduitatem quoque " quam obitu mariti attulit natura, matrimonium " novis iterum nuptiis immutat. Quam enim mors " reliquit viduam, hanc rurſus matrimonium viro " conjungit: atque velut conſervator muneris ſui, ea " quæ dedit initio, ablata quoque reſtituit. Auferre " ergò viduitatem ſolet matrimonium, non facere: " Pater quoque morte liberis orbatur, rurſúmque a- " lios matrimonio aſſequitur, fitque ſecundo matri- " monii munere pater, cui id, quod ſemel jam habue- " rat, paternum nomen, erat ablatum. Quid ergò " matrimonii bona in crimen ipſius convertis? Vide- " ris mihi non arguere, ſed laudare nuptias velle. " Quando enim enumerare nuptiarum bona cogis, " laudator matrimonii factus es potiùs quàm repre- " henſor; vituperánſque matrimonium, ut recenſea- " mus laudes ipſius adducis; cauſámque præbes mune- " ra ſua recognoſcendi nobis, eo ipſo quòd crimina " tua refutamus.

Eſto, inquies, ſed laborioſa tamen res eſt matri- monium. *Contradictio.*

Verum: ſed labores quoque matrimonium ſol- vit, & auferuntur per nuptias quæcunque exercitos " homines reddunt. Vitæ tranquillitas eſt, cum mu- " liere *Solutio.*

liere sociari: quantulum autem virum in thalamo uxori conjungi? Jam quanta cum voluptate puer expectatur, speratúsque se profert, & in lucem prodiens mox patrem appellat. Additur deinde arti alicui discendæ, patrísque fit laborum particeps. In concionibus exinde versatur, pascitque in senecta patrem, & prorsus in quodcunque resipsa popofcerit, aptum se expeditúmque præbet.

Epilogus. Adeò non est oratione recensere, quanta matrimonium deferat bona. Ingens ergò res est matrimonium, & deos procreans, & mortalibus, ut dii esse videantur, successione præstans; ac omnes qui nuptiis initiantur, instituit, ut justitiam colant, temperantiam observent: quin & reprehensas alioqui voluptates, honestas facit. Idcirco plurimi faciendum esse matrimonium, inter omnes facilè constat.

SCHOLIA.

Thesis. GRæci Rhetores Thesin appellant quæstionem vagam, nullis circumstantiarum cancellis inclusam; Latini quæstionem infinitam. Cicero in Topicis, Propositum; in Partitionibus, Consultationem. Priscianus Positionem, ut, An ducenda uxor, An colenda sit amicitia, An navigandum, An sit bellum gerendum, An discendæ literæ Græcæ.

Hypothesis. Hypothesin autem vocant quæstionem finitam, quæ habet in quæstione certas personas, loca, tempora, & reliqua genera attributorum. Hanc Cicero in Partitionibus Cõtroversiam, in Topicis Causam appellat: ut, Sitne Cæsari bellum suscipiendum adversus Pompeium, An Syllæ administranda respubl. An Græcæ literæ discendæ destinato Theologiæ, An Cato tempore belli civilis rectè duxerit

Martiam

Martiam uxorem. Vide Quintil. lib. 8. cap. 5. Idem lib. 2. cap. 1. ait, Antiquis hoc fuisse ad augendam eloquentiam genus exercitationis, ut Theses dicerent. Et Cicero in oratore ad Brutum, Aristoteles, inquit, adolescentes ad copiam rhetorum, in utramque partem, ut ornatiùs & uberiùs dicere possent, exercuit. Rodolph. Agricola lib. 2. cap. 8. Thesin quæstionem vocat κατηγορικὴν, id est, prædicativam, quæ nullis certis finibus temporum, locorum, aut personarum concluditur; ut, An accedendum ad rempubl. Hypothesin, conditionalem, ὑποθετικὴν, ut, Sitne Socrati accedendum ad rempublicam.

Magnam autem habent θέσεις cum loco communi similitudinem; sed hoc differunt, quòd locus communis ad amplificandam & augendam causam assumitur, Thesis ad explicandam & probandam. Et illo quasi certâ re declamitatur; hac disputatur & disseritur. Denique ille affectuum, hæc considerationis est. Priscianus inquit, Inter locum communem & Positionem hoc est differentiæ, Quòd Locus communis est convictæ & manifestæ rei exaggeratio, Positio autem dubiæ rei quæstio. *Locus communis à Thesi differt.*

Aliæ civiles, &c. Has Græci πολιτικὰς appellant; quæ sunt earum rerum, quæ in civitatibus usurpantur, ac fiunt publicè aut privatim: Ducendæne uxores, navigandúmne sit, ædificandum, ambulandum. Hujusmodi & illæ Ciceronianæ sunt, de quibus ipse Attico scribens libro nono: Sed tamen nè me totum ægritudini, inquit, dedam, sumpsi mihi quasdam tanquam θέσεις, quæ & πολιτικαὶ sunt, & temporum horum, ut & abducam animum à querelis, & in eo ipso, de quo agitur, exerceat. Eæ sunt ejusmodi, Εἰ μενετέον ἐν πατρίδι, τυραννουμένης δὲ αὐτῆς, ἐν παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πραγματευτέον, &c.

Contemplativæ, &c. Has alii speculativas appellant, Græci θεωρητικὰς, quòd solâ animi ratione

 expli-

explicari, & intelligentiâ soleant comprehendi: ut, Anima sítne natura aliqua. Et, eadémne mortalis. Et, mundúsne extiterit aliquo tempore. Item, Sitne sy-derum musica. Plin. lib. 2. cap. 22. Item, Síntne Antipodes. Earum quæstionum magnam copiam habent Scholasticorum παραδιατειβαὶ, cujus generis hoc est, An homo creari potuerit ἀναμάρτητος: & id genus alia innumera.

In iis contemplativis consultationibus, An sit, quid sit, quale sit, quæri solet. Quint. lib. 3. cap. 5.

An globosum cœlum, &c. Priscianus inquit, An pilæ formam habeat mundus.

An multi sint mundi, &c. Quod nonnulli voluerunt. Vide Ciceronem de Universitate: unde Alexander, cùm ejus comes Anaxarchus, ex autoritate Democriti, mundos innumerabiles referret, Heu me, inquit, miserum, qui nec uno quidem sum potitus! ut recenset Valer. lib. 8. cap. 15. Vide Plutarchum in Alexandri vita. Et Qu. Curt. Vide Ciceronem. 1. Tuscul. quæst. Hinc illud Juvenal.

Unus Pellæo juveni non sufficit orbis.

Sunt item Quæstionum aliæ simplices, aliæ compositæ. Simplices; ut, An luctatione sit exercendum. An declamandum. Compositæ; ut, An luctatione exercendum, sive agriculturâ. An declamandum sit ex chartis, sive memoriter cum decora vultûs atque gestûs moderatione.

Invadentibus Persis, &c. Historia habetur apud Thucydidem. Et bellorum Lacedæmoniorum cum Persis Orosius meminit lib. 3. cap. 11. Plutarchus in vita Aristidis scribit, Lacedæmonios à Persis trophæa retulisse.

Sparta, quæ etiam Lacedæmon.

Sparta, &c. Sparta vel Sparte, fuit urbs Laconiæ, nullis ab initio muris cincta. Unde Agesilaus percontanti, quam ob causam Sparta non circundaretur muris: ostensis civibus; Hi, inquit, sunt Spartana

moenia;

mœnia; significans, nullo respublicas munimento tutiores esse, quàm civium virtute.

Dividitur Thesis, &c. Primùm, inquit, ingressus aliquis ad argumentationem vice exordii erit: deinde excutiendi loci suasoriarum, honesti, utilis, facilis, necessarii, &c. & si cui probabiliter contradici posse videatur, hoc suo loco refutandum erit: postremò, brevi epilogo velut perorandum, autore Mosellano.

In Exemplum.

Deis cœlum implevit, &c. Unde Cicero 1. Tusculan. Quid? totum propè cœlum nónne humano genere completum est? &c. Divus Ambrosius 32. quæst. 1. Nuptiæ, inquit, terras replent, virginitas Paradisum. At Varro putabat utile, ut se homines diis genitos mentirentur. Vide Augustinum de Civitate Dei lib.3. cap.4.

Æternitatem adinvenit, &c. Unde Plato de Legibus, quarto dialogo: Genus, inquit, hominum immortale hoc modo in sempiternum perdurat, quòd filiorum filios relinquendo, nunc & idem semper per generationem immortalitatem adipiscatur. Nefas autem est immortalitate seipsum sponte privare. Hac verò ex animo ille se privat, qui filios & uxorem negligit.

Successione, &c. Hoc est, per decessionem aliorum in aliorum locos. Etenim morientibus aliis, alii rursus nascuntur. Hinc Homerus homines arborum foliis comparavit. Vide Erasmum in proverbio, Homo bulla.

Ad fortitudinem, &c. Cives enim, ut liberos & uxores defendant, fortiter pugnant. Et Scipio ultimo conflictu cum Annibale congressus, milites ad- *Fortitudo.*

 hor-

hortando, dixit, adesse finem belli, in manibus esse prædam Carthaginis, si fortiter pugnaverint, reditum datum iri in patriam, ad parentes, liberos, conjuges, penatésque deos.

Providentiam, &c. Qua perspiciunt parentes, quæ liberis bona, utilia, honestaque sunt. Pars est enim prudentiæ bonarum aut malarum rerum & utrarumque scientia, ut ait Cicero secundo de Inventione.

Temperantiam, &c. Hæc est firma animi, & moderata dominatio rationis in libidines, atque alios non rectos impetus, ut ait Cicero. Cujus partes clementia, continentia, modestia.

Accusatur voluptas, &c. Cicero secundo de Finibus scribit maximas virtutes jacere dominante voluptate: quam malorum escam Plato vocavit, quòd homines eâ, velut hamo pisces, capiantur. Et Architas Tarentinus ait; Nullam capitaliorem pestem hominibus à natura datam, quàm voluptatem. Cujus meminit Cicero de Senectute.

Si ergo, &c. Epilogus est hactenus dictorum, quæ ab honesti partibus deduxit, matrimonium laudando. Dividitur autem honestum in laudabile & rectum. Hoc ipsum rursus dividitur in justitiam, fortitudinem, prudentiam, modestiam. Vide Cicer. 3. ad Herennium.

Matrimonii mala.

Calamitatum causa, &c. Unde Menander, Ὁ μὴ γαμῶν ἄνθρωπος, οὐκ ἔχει κακά, Qui non ducit uxorem homo, non habet mala. Ἄλυπον ἕξεις βίον χωρὶς γάμου, id est, Sine dolore vitam transiges, si non duxeris uxorem. Matrimonium, ut Erasmus ait 4. Apoph. comitatur perpetua solicitudo, dotis exprobratio, affinium grave supercilium, molesta socrus, incertus eventus, juges querelæ, atque rixæ,

Juve-

Juvenal. Sat. 6.

Semper habet lites, alternáque jurgia lectus,
In quo nupta jacet, minimum dormitur in illo.

Agedum, &c. Fidei faciendę gratiâ utitur inductione; & ostendit nullum vitæ genus esse, quod non suas habeat molestias. Sapienter Solon aiebat: Si in unum locum cuncti mala sua contulissent, futurum ut propria deportare domum, quàm ex omni miseriarum acervo portionem suam ferre mallent, ut ait Valerius lib. 7. cap. 2. Meminit Erasm. tertio Apophtheg.

Per grandinem, &c. Ut si de cœlo vel arbores, vel segetes fuerint tactæ. Cœlestis autem injuriæ duo sunt genera: Unum, quod tempestatem vocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteráque similia intelliguntur; quæ cùm acciderint, vis major appellatur. Alia sunt illa, quæ silente cœlo, serenísq; noctibus, fiunt nullo sentiente, nisi cùm facta sunt: Publica hæc & magnæ differentiæ, aliis rubiginem, aliis uredinem, aliis carbunculum appellantibus, ut Plin. lib. 18 cap. 28. *Cœlestium injuriarum duo genera.*

Dissolvunt naves, &c. Tempestatibus jactati non statim deserunt navigationes, sed mox reficiunt rates quassas, indociles pauperiem pati.

Laudantur, &c. Qui fortiter in prælio rem administrârant, ab imperatoribus laudabantur, atque fortitudinis præmia consequebantur coronas civicas, obsidionales, vallares, castrenses, statuas, triumphos: mortui etiam laudibus evehebantur. Quinimo, ut inquit Imperator Justinianus, Qui pro republica perierunt, per rerum gestarum gloriam semper vivere intelliguntur, unde etiam patribus in excusationibus tutelarum prosunt tanquam vivi.

Gaudent, &c Lætantur, qui fortiter pugnando succubuere. Sic Epaminondas, qui sanguine & spiri-

tu deficiens, Non finis est, inquit, vitæ meæ, sed melius & altius initium adinvenit. Nunc enim vester Epaminondas nascitur, quia sic moritur, ut ait Valer. lib. 3. cap. 2.

Laboriosa res, &c. Unde illud Cynici Crateris, Τέκνα πόνοι. Vide Eras. in proverbio, Optimum non nasci.

Labores solvit, &c. Hinc Metellus ille Numidicus asseverabat, Nullas plerunque esse in matrimonio molestias: si quæ tamen accidere nonnunquam viderentur, parvas & leves, facilésque toleratu esse dicebat, majoribúsque eas emolumentis & voluptatibus obliterari, easdémque ipsas nunquam omnibus, neq; naturæ vitio, sed quorundam maritorum culpâ & injustitiâ evenire. Vide Gell. lib. 1. cap 6.

Pascit in senecta, &c. Juxta proverbium, Ἀντιπελαργεῖν, quod est, Parentes ætate fessos nutrire, mutuámque vicem rependere.

THESIUM EXEMPLA.

Primi argumentum tale est; Quòd non ducenda sit uxor; ubi Thesis contrariis Aphthonii locis tractata, studio exercitii.

Exordii formula. CUm juxta vetus proverbium, Ignis, mare, mulier, tria mala sint, mihi plurimùm desipere videntur, qui se conjecerint in flammas, in fluctus, & in matrimonii calamitates. Hoc ipsum dissuadendi studio cum primis Homerus ait, Usque adeò nihil improbius mulieréq; pejus. Et temporibus hodiernis strenuè dant operam mulieres, nè poëtarum grex vaniloquus omnino fuisse reputetur, qui fœminâ nihil pestilentius esse confirmârunt. Et mulierem omnem esse malam, perquam venustè significavit Lacon quidam, qui cùm uxorem duxisset perpusillam, dicebat, è malis minimum esse eligendum.

gendum. Quippe Λύχνου ἀρθέντος γυνὴ πᾶσα ἡ αὐτή,

Non eo inficias, matrimonium institutum à Deo, sed ab eodem etiam adjectos tot laborum sudores, tot molestias, denique dolores, inficias non eo. Et quod ab initio bonum erat, jam vel temporum injuriâ, vel hominum malitiâ factum est longè deterrimum, ut multa citiùs Plutonia regna cacodæmonibus repleat quàm diis cœlum. *Ab indignitate matrimonii.*

Milites ignavi sunt, & cor in pedes iis decidere solet, quibus domi sunt uxores atque liberi. Etenim extra telorum jactus esse, & post principia se continere laborant, id unum curantes, ut integri maneant ac illæsi, nè si fuerint interfecti, relinquant viduas atque pupillos. Cæterùm qui paulò fuerint animosiores, à suis objurgantur, juxta illud Penelopes: *A pusillanimitate.*

Ausus es ô nimiùm, nimiúmque oblite tuorum,
&c.

Iniquos facit ad iram concitans conjugium. Hæc ipsissima est officina rixarum, ut portus tranquillitatis cœlibatus: unde illud, Qui non litigat, cœlebs est. Deinde, qui obstricti sunt matrimonio, coguntur indies magnum in usus domesticos sumptum facere, ad uxores, liberos, & familiam alendam. Et deficiente crumenâ, per fas pérque nefas pecuniam corradunt, secum assiduò dicentes, *Ab injustitia.*

Unde habeas quærit nemo, sed oportet habere;
Lucrum pudori præstat.
Et genus & formam regina pecunia donat.
O cives, cives, quærenda pecunia primùm est,
Virtus post nummos.—
Quantum quisque sua nummorum servat in arca,
Tantum habet & fidei —
Prima ferè vota, & cunctis notissima templis,
Divitiæ ut crescant, ut opes, ut maxima toto
Nostra sit arca foro: ut ait Juvenal.

Ab intemperantia. Quotusquisque est, qui non matrimonium contrahat, ut sponsi (quod aiunt) vitam victurus, perfruatur voluptate, ac subeat in libidinem, curétque hoc unum, ut lascivum interveniat illud; Ζωὴ καὶ ψυχή.

Epilogus. Quis igitur matrimonium laudibus evehendum æstimet, cùm inferorum regna magìs quàm cœlorum adaugeat, cùm iniquos faciat, contineátque vitam obscœnis plenam voluptatibus, ac earum venenatis illecebrarum præstigiis incubans, adducat malorum (quod aiunt) Iliada, ut γυναικῶν ὄλεθροι, proverbio locum fecerint.

Contradictio. Sed ais, Quæ sunt in matrimonio mala, ipsi fortunæ sunt assignanda.

Solutio. Id immeritò facis. Nam si viri cœlibes viverent, à plurimis afflictionibus liberi manerent. Nunquam agricolæ assiduo tanto labore terram colere, nunquam genus omne cerdonum tanto sudore diffluere, nunquam tantis periculis mercatores navigare cogerentur, si non querulis uxoribus atque liberis egentibus victum & amictum quærere compellerentur. Verè igitur divus Paulus de conjugatis inquit: Afflictionem in carne sunt habituri; & beatiores prædicat, qui hoc frænum non momorderint.

Contradictio. Sed viduarum & orborum, pupillorúmque conditiones morti, non matrimonio refers acceptas, & per hoc resarciri dicis quod per illam aufertur.

Solutio. Esto, Mors tibi patrem eripit, novæ nuptiæ vitricum reddunt. Sed hæc ipsa pensatio ipsissima est Diomedis & Glauci permutatio, qua pro perca scorpius accipitur, pro charissima matre datur noverca; ut rideatur, qui ad ejus tumulum fuerit lacrymatus.

Contradictio. Esto inquis. Sed tamen non laboriosa res est matrimonium; cùm laborum participes uxores sint viris

ris solatio: & filii parentes ipsos omni malorum fasce levent, foveántque fessos ætate.

Sæpius molestant viros quàm consolantur uxorum greges; quarum paucissimæ fideles: ut verè dictum sit, Mulieri nè credas, nè mortuæ quidem. Quod monet, usque adeò non esse fidendum mulieri, ut etiam si morientem videas, putes fingere. Et filiorum incertissimus est eventus. Longè plures dedecori sunt parentibus, quàm ornamento. Qui ut arietes nutricationis mercedem persolvunt, argento senes emungendo, turpissimísque facinoribus excruciando, ut Crates ille rectè dixerit; πάντα πόνοι, &c. *Dilutio.*

Ergò, cùm tot undique malorum fluctibus matrimonium impetatur, Quis vel sanæ mentis solutus ab uxore, quæsiverit uxorem? *Conclusio.*

Secundum exemplum, continens quòd senectus non molesta, nec onus Ætnâ gravius.

SI vina vetera novis, quasi de musto & lacu haustis, præstantiora judicamus, cur non senectutem juventâ meliorem, laudatúque magìs dignam arbitramur, cùm ut illìc omnia defæcata & salubria, ità hìc omnia immatura & gravia contemplemur esse? *Thesis.*

Senectutem omnes ut adipiscamur solemus optare. Quòd cùm ità sit, iniquè faciunt, qui adeptam accusant, ac in illa genuinum frangunt, quam divina scriptura *Coronam dignitatis* appellat, eam præcipuè, quæ reperitur in viis justitiæ. Proverb. 16. 31. *A legitimo.*

In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia, proverbio nobilitata. Seris enim venit usus ab annis. Hinc est, quòd juventus olim cumulatum & circumspectum honorem reddebat senibus, ut ait Valer. Et Juvenalis Sat. 13. *Ab utili.*

Cre-

Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,
Si juvenis vetulo non assurrexerat, & si
Barbato cuicunque puer, licèt ipse videret
Plura domi farra,& majores glandis acervos.

A facili. Nec difficilis adeò senectus est, neque tam molesta, sed tolerabilis & jucunda, quam tot rerum bene gestarum præconia exornant, quam recordatio tam multorum benefactorum oblectat, quam deniq; gravitas, constantia, consiliorum rationes,autoritas,& reverentia planè divinam efficiunt.

A necessario. Prudenter institutæ respub. solæ,quæ senum propria virtus est, prudentiâ conserventur oportet.Etenim florentis ætatis est temeritas,senectutis prudentia. Illâ civitates multas eversas, hac conservatas esse,tot veterum exempla testantur.

Contradictio. At senectus ipsa morbus,avocat à rebus gerendis, ac inutiles reddit.

Solutio. Multò plura,quàm juvenes,efficere possunt senes rerum studiis assueti quorum arma sunt artes & virtutum exercitationes.Nec viribus aut velocitatibus, aut celeritate corporum magnæ res geruntur, sed consilio,autoritate, atque * prudentiâ.

** In Cic. ex quo hic sumptus est locus, legitur sententia.*

Objectio. Sed oblivionem inducit,memoriam minuit,vires adimit.

Dilutio. Memoria perit nisi exerceas. Prudentes ergò senes , intentum animum tanquam arcum habentes, non languescunt nec succumbunt senectuti. Senibus ingenia manent, modò permaneat studium & industria. Unde Cato Pythagoreorum more exercendæ memoriæ gratiâ,quod quoque die dixerat,audierat, egerat, commemorabat vesperi. Hæ sunt exercitationes ingenii, hæc curricula mentis.In his desudans, atque elaborans, corporis vires non magnopere desiderabit, ut ait Cicero.

Contradictio. Sed caret voluptatibus, ut rectè Horatius dixerit;
Multa ferunt anni venientes commoda secum,

Multa

Multa recedentes adimunt —

—Venerem, convivia, lusus.

O præclarum munus ætatis! siquidem id aufert nobis, quod est in adolescentia vitiosissimum. Omnem malorum escam voluptatem eripit, & libidines pecuinas animis eximit, ac instillat vera pectoris dona. Porrò, nihil pestilentius voluptate; at nihil præstabilius ratione. Hanc fovet senectus, illam autem expellit. *Solutio.*

At sunt morosi & anxii, & iracundi, & difficiles senes, si quærimus, etiam avari. *Contradictio.*

Sed hæc morum vitia sunt, non senectutis. At morositas tamen, & ea vitia, quæ dixi, habent aliquid excusationis. Vide Cicer. in Senectute. *Dilutio.*

Sed appropinquatio mortis est, quæ certè à senectute non potest longè abesse. *Contradictio.*

O miserum senem, qui mortem contemnendam in tam longa ætate non viderit! O infelicem Christianum, qui mortem metuit, ac non potiùs cum Paulo dicit, Cupio dissolvi & esse cum Christo! Quid enim hæc vita commodi, quid non potiùs laboris habet? Cur in malis, & non potiùs in bonis omnia, quæ secundum naturam fiunt, habentur? Quid est autem tam secundum naturam, quàm senibus emori, quod idem contingit adolescentibus adversante & repugnante naturâ? Itaque adolescentes mori sic mihi videntur, ut cùm aquæ multitudine vis flammæ opprimitur: senes autem, sicut suâ sponte nullâ adhibitâ vi consumptus ignis extinguitur. Et quasi poma ex arboribus si cruda sunt, vi avelluntur; si matura & cocta, decidunt: sic vitam adolescentibus vis aufert, senibus maturitas. *Solutio.*

Finem dicendi faciam, nihil ambigens, quin judicaturi sitis, dignissimam esse laudatu & amplexu senectutem, cùm ea rebus gerendis consilia suppeditet, *Conclusio.*

ditet, prudentiâ valeat, autoritate polleat, reverentiâ præluceat, omnium denique malorum liberationem maturitatis naturalis beneficio subministret.

Tertium exemplum Theseos, continens, Divitias non esse summum bonum.

QUi sententias iniquas defendendas suscipiunt, mendacia verborum lenociniis fucare solent,& morbido sermoni exquisita abhibere medicamenta. Quorum in numero sunt quos non pudet asserere, Summum bonum divitias, & solum divitem esse beatum. Contrà, qui veritatem,cujus est simplex oratio, amplectuntur, non in divitiis,sed potius summum in virtute bonum collocant. Etenim perpendunt, opum affluentiâ non beatos, magis infelices reddi, cùm maximæ solicitudines, atque calamitades indè soleant provenire. Nam ut Juvenal.inquit, Sat. 10.

Sed plures nimiâ congesta pecunia curâ
Strangulat, & cuncta exuperans patrimonia census.
Pauca licèt portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus,gladium, contúmq; timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram, &c.

Et quid aliud olim Lacedæmonios perdidit, quàm pecuniæ cupiditas? Qui oraculo responsum acceperant, tum demum vincendam esse Spartam, cùm aurum & argentum in pretio cœpissent habere. Accedunt alia, quæ licèt per se videantur leviora aut infirmiora, tamen turbâ valent, atque confirmant, divitias malis plurimis tentari, stultitiâ regi, pusillanimitate enervari, libidine corrumpi, ac injustitiâ denique

denique profanari. Nam quotusquisque divitum est, qui non fortunâ ebrius, arroganter & confidenter loquatur, & agat, opibus scilicet fretus, ut indè natum proverbium Ἀργύρεαι κρῆναι λαλοῦσι. Argenti fontes loquuntur. Quod notans Horatius: Mecum, inquit, contendere noli, Stultitiam patiuntur opes. Quotusquisque, qui non tumultu quopiam suborto, aut bellis ingruentibus, in morem galli cujuspiam, ut aiunt, trepidet, atque magìs sibi thesaurísque suis quàm reip. velit consultum? Quotusquisque qui non plura, quò plura possideat, assiduò petat?

Crescit *enim* amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.
Crescit indulgens sibi dirus hydrops,
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, & aquosus albo
Corpore languor.

Quotusquisque, quem non divitiæ ad genus omne turpitudinis inflamment, luxu resolvant, funditúsq; perdant: ut multò plures crapulâ, nimiâque libidinis enervatione credantur perire, quàm gladio? Quis igitur divitias summum bonum vocet, & non potiùs iniquitatis appellet mammona? cùm illæ stultos, infelices, effœminatos, avaros, & perversos reddant, ut facilius sit camelum per foramen acûs transire, quàm divites in regnum Dei ingredi.

At divitiæ afferunt gloriam, parant amicos: paupertas contemptos facit. In pretio pretium nunc est, dat census honores. Pauper ubique jacet. *Contradictio.*

Nil habet infelix paupertas durius in se,
Quàm quòd ridiculos homines facit, &c.

Sed quam opes pariunt, fluxa est gloria, & ollaris, quæ χύτρας φιλία dicitur, amicitia nihil aliud est, quàm adulatio. *Solutio.*

Donec eris felix, multos numerabis amicos:
Nullus ad amissas ibit amicus opes.

Nec

Nec ad veram gloriam viâ rectâ contendentes impedit paupertas, sortita sapientiam. Nónne Cicero, nónne complures alii pauperes ab initio conscenderunt ad summum gloriæ culmen, ità studiorum honestissimorum cultu provecti, ut majoribus omnibus suis virtute præluxerint?

Contradictio. Esto. Verùm, ut ait Juven. Satyr. 3

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi.—

Solutio. Desidiâ torpentes non emergunt, sed qui per honestos labores ad summa nituntur. Respice Cleanthem, qui licèt obtusi tardiorísque fuerit ingenii, adeóque pauper, ut tempore nocturno cogeretur in hortis aquas haurire, quò posset interdiu studiis liberalibus operam impendere; tamen ad summum eruditionis & honoris fastigium pervenit, consecutúsque est tantas facultates, ut alium, si voluisset, Cleanthem alere potuisset. Vide Diogenem Laërtium lib. 7. Quam matrem Euripides, aut quem patrem Demosthenes habuerit, ipsorum quoque seculo fuit ignotum. Alterius autem matrem olera; alterius patrem cultellos venditâsse omnium penè doctorum literæ loquuntur. Sed quid aut illius tragicâ, aut hujus oratoriâ clarius? Ut ait Valer. Max. lib. 3. cap. 4.

Contradictio. Sed inopiâ pressos homines ad varia designanda flagitia paupertas impellit, ut per fas & nefas vitæ subsidia quærere cogantur.

Solutio. Nihil repugno, si mali intelligantur, quorum cordibus illud fixum personat, Lucrum pudori præstat, quod Græci dicunt, κέρδ☉ αἰσχύνης ἄμεινον. Sin boni, reluctor: cùm ii longè satius ducant rei jacturam facere, quàm famæ simul ac animæ dispendium. Quin potiùs, ad omnia scelerum genera rapiuntur ipsi divites, nec divitiæ semper optimis contingunt, ut Homerus rectè dixerit:

Τοὺς

Ζεὺς αὐτὸς νέμει ὄλβον ὀλύμπιος, ἀνθρώποισιν
Ἐσθλοῖς ἠδὲ κακοῖσιν, ὅπως ἐθέλῃσιν ἑκάστῳ.

Multò faciliùs pauperes criminum occasiones fugere poterunt, quàm divites, cùm desint illis opes, irritamenta malorum; his autem opus sit multis præceptis, ut bene & honestè vivant: ut Diogenes rectè paupertatem αὐτοδίδακτον appellaverit.

Ergò non in divitiis, unde malorum (ut aiunt) mare profluit, sed potiùs in virtute summum est bonum collocandum. *Conclusio.*

DE LEGISLATIONE:

Græcè νομοθεσία.

Cap. XIIII.

Legis quoque inductionem, quidam exercitamentum esse putaverunt. Est enim propemodum tota causa, non tamen omnia quæ in causa sunt, intra se continens. Adfert personam quidem, sed incertam, & non omnibus notam, unde & in consultationis magìs est parte quàm causæ. Quatenus enim figuram in se habet personæ, superat consultationem; sed quà definitionem non habet, minor est causâ. Est autem duplex Legis inductio. Confirmatio positæ legis, atque confutatio. Lex autem est inventio & donum deorum, communis constitutio civitatis, & correctio utrinque erratorum. Divisio autem inducendæ legis est ista. Tractabis eam capitibus eisdem, quibus negotialem: Legitimo, justo, utili, possibili. Procemion facies, post procemion subjicies contrarium, hinc capitibus prædictis utêris, unde & hoc exercitamentum à causa differt.

Quid sit lex, vide 2. ff. de leg.

Exem-

Exemplum continens accusationem legis jubentis adulterio deprehensum interfici.

Proœmium « NEc mihi videtur per omnia lex ista laudanda, « nec rursus quòd hoc modo lata sit, prorsus re- « prehendenda. Quòd enim pœnam adulteris decer- « nit, laudo planè; quòd verò judicum sententiam non « expectat, culpandum certè videtur. Si namque lar- « gitionis metu, ne quà judices corrumpantur, judicia « prævenit, suspicax nimirum est, & iniquæ nimiùm « erga judices mentis: sin autem justa judicare vos, « quemadmodum facitis certè, arbitratur, iniquum es- « se constat, si lex judices quidem laudet, tollat autem « judicandi potestatem.

Contrarium Aliæ sanè leges quæcunque demum eæ sunt, & « quacunque ratione perlatæ, discrepant fortè ab ali- « cujus civitatis legibus, sed & alterius rursum legibus « conveniunt: hæc autem sola lex omnibus simul re- « pugnat civitatum institutis. Videmini autem mihi « multò rectiùs de hac lege cogniturі, si omnia re- « censeatis consulta vestra, atque decreta. Duces « bellorum, sacerdotia, plebiscita, omniáque adeò, « quæ circa rem militarem pertinent, judicum sub- « eunt diligentiam: fitque dux ille, quem judex con- « stituit, sacrificat, qui judici videtur; justúmque de- « cretum est, quod populi sententiâ perrogatum « est; victores quoque præmia non accipiunt bel- « lorum, nisi judicata. Quomodo ergò non absurdum « est, omnia judicum arbitrium expectare, solam « verò præsentem legem judicum subterfugere cogni- « tionem?

Contradictio. Sanè, inquit: Sed magnæ sunt mœchorum inju- riæ.

Solutio. Quid autem? homicidarum scelera nónne sunt graviora?

graviora? anne proditores aliis scelestis minores arbitramur? anne sacrilegi proditoribus priores sunt? Attamen in his criminibus deprehensus judicum examini subjacet: neq; proditor pœnas dat, nisi decernente judice; neque perimitur sicarius, nisi eo qui accusat, coarguente delictum; neque, qui numinibus dicata præripuerunt, puniuntur, antequam judex admissum cognoverit scelus. Nónne ergò iniquum est, majora judicum vindictæ reservari, neque quicquam eorum criminis loco, nisi judici liqueat, æstimari; solum autem adulterum sine cognitione interfici? quem in primis, quia levior in eo, quàm in cæteris, culpa est, judicum examini subjicere oportuit.

At quid refert, inquit, occidam adulterum, an judicibus tradam, si utrâque viâ, morte pœnas luet? *Contradictio.*

Quantum inter tyrannum ac legem, popularem statum ac unius principatum differt, tantum ista inter se diversa sunt. Tyrannus enim unumquemque pro libidine sua perimit: leges autem convictum justè occidunt. Et populus disceptatione omnia atq; contentione tractat, quò sint explicatiora omnia: at rerum dominus etiam indictâ causâ occîdit. Contrà, populus & lex, indictâ causâ non occîdit: sed omnia à rerum dominis & tyrannis diversa facit. Quid ergó? multúmne intererit occidere adulterum, & judicum sententiis puniendum tradere? Ad hæc quoque, qui per se adulterum occîdit, seipsum arbitrum pœnæ admissi sceleris facit: qui verò judicibus tradit ipsum, penes illos vult esse potestatem, júsque animadvertendi. Neminem igitur dubitare crediderim, quin æquius sit, ejus, qui accusatur, arbitrium esse apud judicem, quàm apud accusatorem. Quin etiam qui suo arbitratu adulterum occîdit, alterius rei gratiâ occidere ipsum, adversum se suspicionem re- *Solutio.*

 linquit:

" linquit: at qui judicio exhibet, solùm justa se-
" ctari, præsentísque sceleris dolorem videbitur ul-
" cisci.

Contradictio. Esto, inquit: sed graviores dabit pœnas subitò peremptus; quoniam si ad Judices deferretur, illam
" temporis intercapedinem pro lucro haberet.

Solutio At contrà porrò habebit, si judicibus subjicietur.
" Etenim judicio destinatus acerbiorem vitam exigit.
" Nam qui pœnam expectat, graviora supplicia, quàm
" si illam fuisset illico passus, sentit. Quippe pœnæ
" dilatio pœnæ videbitur additio, morietúrque sæpe,
" qui jam pro mortuo habitus est, expectationémque
" sustinebit morte duriorem. Atqui occisus de impro-
" viso adulter, non dolet, sensúmque mortis pœnæ
" celeritas aufert: insensibilis enim est exitus, qui an-
" tequam expectetur contingit. Mors autem sæpius
" expectata, postquam semel illata, pœnas expectati-
" one adauget. Agè verò, si libet, considera hæc,
" conférq; invicem. Ille per seipsum occîdit adulte-
" rum, nullúmq; facit ultionis suæ testem; alius ju-
" dicibus tradit; multósque adhibet supplicio spe-
" ctatores, acerbior haud dubiè ultionis modus, qui-
" cunque est oculis plurium subjectus. Et optabilius
" alioqui adulteris utcunque fuerit occultè perire,
" opinionem apud plerosque relicturis inimicitiarum
" causâ esse occisos. Convicto autem apud judices
" crimine, indubitatam jam reus, & nullis obnoxi-
" am interpretationibus pœnam subibit. Itaq; plu-
" rimum interest, adulter an oculte trucidetur, an
" judicibus tradatur afficiendus supplicio.

Contradictio. Res atrox est adulter, omnium scelerum magnitudinem supergressus.

Solutio. Coarguatur ergò priùs quàm occidatur: judi-
" cetúrque potiùs quàm pœnas ante cognitionem
" incerto crimine, indictâque causâ luat. Quòd
" si publicè necabuntur adulteri, certiorem facient

pro-

procreationem, neque quisquam cujus sit filius deinceps dubitabit, ubi paterni nominis insidiæ, adulteria fuerint adempta. Itaque cùm sit adulterium publica quædam rerum naturæ injuria, publicâ quoque sententiâ plectatur. Vereor enim, nè adulter secretò occisus, multos post se alios relinquat. Nam quia, cur occidatur, nescitur, ejus improbè facta multi imitabuntur. Sic ejusmodi pœna non adulterii finis, sed exordium erit.

SCHOLIA.

Legislatio. LEgislatio, &c. Alii promulgationem legis appellant. De qua sic Quintil lib. 2. cap. 4. Legum laus & vituperatio jam majores ac prope summis operibus suffecturas vires desiderant, quæ quidem suasoriis, an controversiis magis accommodata sit, exercitatio, consuetudine & jure civitatum differt. Apud Græcos enim lator earum ad judicem vocabatur, Romanis pro concione suadere ac dissuadere moris fuit.

Lex inventio deorum, &c. Demosthenes in Aristogitonem, oratione priore, Πᾶς, inquit, ἐστὶ νόμος εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα δὲ φρονίμων ἀνθρώπων· Id est, Omnis lex inventum ac munus deorum est, Decretum prudentium hominum. Cic. Philipp. 10. Lex, inquit, nihil aliud est nisi recta, & à numine deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibénsq; contraria. Idem 1 de Legibus. Lex, inquit, est ratio summa insita à natura, quæ jubet ea quæ facienda sunt, prohibétque contraria.

Quibus negotialem, &c. Cicero 2. de Inventione, duas generalis constitutionis partes facit; juridicialem, ac negotialem. Hanc ait in ipso negotio juris civilis implicitam controversiam habere. In ea autem quæritur justum sit, an injustum,

 utile,

utile an inutile, ut ait Marcus Fabius Victorinus.

In exemplum.

Nec mihi, &c. Solon constituit fas esse deprehendenti mœchum interficere in ipso adulterio. Et 9 de Legibus Plato sanxit, Adulteram deprehensam impunè occîdi à viro posse. Idem censuit Cato, cujus meminit Gellius. Et Augustus legem Juliam tulit, gladióque jussit in adulteros animadverti.

Judicum sententiam non expectat, &c. Non licet, inquit, adulterum occidere, nisi judicum sententiis damnatum. Et Valer. Publicola tulit legem, quâ neminem licebat indictâ causâ necare.

Discrepant, &c. Civitatibus, inquit, aliis aliæ sunt leges. Est proverbium, Lex & Regio. Sed quæ sunt aliis contrariæ, cum aliis conveniunt; Atqui lex de occidendis indictâ causâ adulteris, discrepat ab omnibus.

Duces bellorum, &c. Inductione vel enumeratione utitur. Imperatores, inquit, populi judicum atq; magistratuum suffragiis creati, bella gerunt, & cum hostibus manum conserunt. Et capitale apud Carthaginenses erat, si quis injussu populi pugnâsset infeliciter. Unde Annibal amissæ classis pœnas dare timens, offensam astutiâ mirè avertit. Vide Valer. lib. 4. cap. 3.

Plebiscita, &c. Vide Gell. lib. 10. cap. 20.

Qui pœnam expectat. &c. Multò gravior expectata quàm illata mors est. Quippe certi supplicii dilatio pœnam adauget. Unde Ovid. 1. de Ponto:

Et gravior longâ fit mea pœna morâ.

Et tertio:

Mitiùs ille perit, subitâ qui mergitur undâ,
Quàm sua qui liquidis brachia lassat aquis.

Finis optandus. Unde rex Macedonum Philippus, subitam mortem lentæ præposuit. Qui cùm interrogaretur, Quis homini

homini finis maximè optandus esset; respondit, Qui subitus & celer inopinato ferro possit accidere. Vide Orosium lib. 3. cap. 14. Et Julius Cæsar subitam ac celerem exoptavit mortem, ut scribit Suetonius Tranquillus.

EXEMPLA,

Confutatio Legis

Rosciæ, quâ Roscius Otho cavit, nè quis in ordine equestri spectacula videret, nisi haberet sestertia quadraginta. *Lex Roscia*

Talionis, & ejus quæ jubebat corpus dissecari ejus qui multa creditoribus deberet, nec esset solvendo. Gellius lib. 20. cap. 1. *Talionis.*

Confirmatio Legis

Cinciæ, quam Cincius tulit, quâ cavebatur, nè quis ob causam orandam pecuniam acciperet, aut domum. Cujus suasor Qu. Fabius admodum senex, ut ait Cic. in Catone majore. *Cincia.*

Sumptuariæ, de qua Gellius lib. 2. cap. 24. *Sumptuaria*

Fusiæ, quâ malis ac perniciosis legibus resistebatur. *Fusia.*

Voconiæ, quam suasit M. Cato, ut ait Cicero in Senectute, Vide Gel. lib. 17. cap. 6. *Voconia.*

Oppiæ, quam tulit M. Oppius, nè mulieres superfluo ornatu uterentur, néve pilentis, id est, rhedis pensilibus veherentur. Vide Livium in principio quarti libri Macedon. *Oppia.*

Exemplum Confirmationis Legis Oppiæ.

Exordium à legiſlatoris encomio M. Oppius Tribunus plebis fuit, ſummæ procul dubio prudentiæ vir. Qui publici magis commodi quàm gloriæ privatæ ſtudioſus, hanc utiliſſimam omnibus imperiis legem tulit, à ſuo nomine dictam Oppiam.

A contrario Quæ ſi, juxta M. Fundanii & L. Valer. ſententias, abrogaretur, omnibus aliis legibus repugnaretur, quæ volunt in repub. vivendi rationem honeſtam conſervandam eſſe, non ſuperbiæ ſed virtutum ſtudia ſemper excolenda.

A manifeſto Quæ per ſuperfluos mulierum ornatus contaminari, imò perditum iri quis non videt? Etenim cultu nimio conſpicuæ fœminæ non ſolùm in ſe convertunt virorum oculos, ſed etiam animos in libidinem rapiunt. Illecebroſo enim nuptarum amictu pellecti viri, nitorem admirantur ac ſequuntur, donec telo jecur ictum findatur, pudicitiæque fiat naufragium. Rectè igitur Jeſus Sirach, Averte, inquit, faciem tuam à muliere compta, & nè circumſpicias ſpeciem alienam. Propter ſpeciem mulieris multi perierunt. Cùm autem, ut proverbio dicitur, Ex aſpectu naſcatur amor, aiunt Democritum ſibimet oculos ademiſſe, tanquam omnium malarum cupiditatum autores. Cujus meminit Gellius lib. 10. cap. 17.

A legitimo. Quòd ſi reliquæ leges quæ maximam reipub. utilitatem afferunt, ſanctè conſervantur, contra earum placita fuerit, eam è medio tolli quæ cum optimis ſentiens reipub. ſtatum incorruptum conſervat, ac illuſtrat.

A juſto. Liciniam vel Æmiliam legem quâ frugalitas exigebatur, admiſit ordo ſenatorum ac tribunitia poteſtas;

ſtas: quantò juſtiùs eam admiſerint, quæ modeſtiam introducit; & ſuperbiam, omnium malorum radicem, explodit?

Nulla res uberiora commoditatis bona poterit ad reipub. ſtatum immaculatum conſervandum importare, quàm lex Oppia; quæ libidinem, faſtum, ac omnem inſolentiam intolerabilem reprimit mulierum, quarum mala tot proverbiis locum fecerunt. Quæ, quò minus habent mentis, tantò inhoneſtis voluptatibus ſunt addictiores. Quantum autem ruboris civitatibus omnibus mulieres turpiter ac impotenter ſeſe gerendo incutiunt, tantum laudis afferunt graviter punitæ: quemadmodum illæ, de quibus olim ſenatus Romanus juſtâ ſeveritate mandaverat Spurio Poſthumio, & Qu. Martio Philippo Coſſ. ut de iis quæ ſacris Bacchanalium inceſtu uſæ fuerant, inquirerent, & in omnes intra domos cognatas animadverterent, damnaréntque. Multæ igitur damnatæ fuerant, latéque patens opprobrii deformitas, ſeveritate ſupplicii emendata, ut ait Valer. lib. 6 cap. 3. *Ab utili.*

Sed, ais, fœminis olim vini uſus fuit interdictus. Verùm nè triſtis earum & horrida pudicitia, ſed eleganti ornatûs genere ornata eſſet, indulgentibus maritis, & auro abundanti, & multâ purpurâ ſunt uſæ. *Contradictio.*

Eſto. Sed autore Valerio, tunc nulli ſubſeſſores alienorum matrimoniorum oculi metuebantur, ſed pariter & videre, & aſpici mutuò pudicè dabatur: nunc alii ſunt mores, alia tempora. *Solutio.*

Non opus eſt pluribus verbis, cùm Oppiam legem approbatu digniſſimam eſſe conſtet, utpote omnis luxuriæ atq; ſuperbiæ expultricem, omníſq; contrà pudicitiæ atq; modeſtiæ conſervatricem. *Conclusio.*

Secundum exemplum Confirmationis legis, Quæ jubet ut liberi parentes alant, aut vinciantur.

Hujus legis meminit Quin. lib. 7 cap. 7. CUm nihil tam sanctum sit quod non aliquâ soleat impiâ temeritate violari, sapienter promulgata lex est, quæ licentiosam filiorum in parentes injuriam coërceat, ac pietatem, quæ, ut Cicero ait, fundamentum est omnium virtutum, sanctè colendam atque conservandam velit, jubens ut liberi parentes alant, aut vinciantur.

A convenienti. Quid autem naturæ (quam optimam, ut Cicero scribit, ducem, & tanquam Deum sequi debemus) tam consentaneum fuerit, quàm eos, unde vitam accepimus venerari, confectósque senio & omni ope humanâ destitutos, beneficiis prosequi, atque nutrire?

A legitimo. Hoc ipsum Lex divina requirit ac jubet, ut parentes honoremus. Exod. 20. Item, Si qua vidua liberos ac nepotes habet, discat primùm propriam domum piè tractare, & vicem rependere majoribus, 1. Tim. 5. Quippe diis, parentibus, ac magistris non potest æquivalens reddi, ut ait Aristot. 9. Ethic.

A justo. Quid enim justius quàm si parentes à te mutua charitatis & beneficiorum officia perceperint, juxta proverbium, Ἀντ' ἀγαθῶν ἀγαθίδας. Iniquissimum enim habetur, iis qui nostra causâ tot molestias atque labores perpessi sunt, malam gratiam referre, ac arietum more, nutricationis mercedem persolvere, hoc est, pro benefactis maleficium reponere. Quod tam atrox crimen est ac detestabile, ut justissimè pari quadam vindictâ parentum ac deorum violatio sit expianda.

Ab utili. Vix ullum Dei præceptum invenies, quod promissionis divinæ præmium habeat adjunctum, præter illud,

illud, quo parentes honorari jubetur. Exod. 20. Ubi Deus omnipotens promulgatâ lege pollicetur longam vitam, atque cœlestem benedictionem iis qui parentes amore, beneficiisq; fuerint prosecuti. Quod idem docet Ecclesiast. cap. 3. Qui honorat patrem suum, jocundabitur in filiis, & in die orationis suæ exaudietur. Qui honorat patrem suum, vitâ vivet largiore; & qui obedit patri, refrigerabit matrem. Qui timet dominum, honorat parentes, & quasi dominis serviet his, qui se genuerunt.

Honorare quidem parentes, assurgere, & caput aperire possum, sed nihil dare, cùm ipse rerum mearum indigeam, atque nôrim, quàm sit mihi curta supellex. *Contradictio.*

Rectè Plutarchus inquit, Λιμῷ γὰρ οὐδὲν ἐστιν ἀντειπεῖν ἔπος. Hoc est, contra famem nulla contradictio. Non officiosus orationis fucus inopiam parentum tollit, sed compensatio beneficiorum, & adminicula: qui verbo tenus amici sunt, non amici sed adulatores habentur. Unde Ecclesiasticus: In opere, inquit, & sermone, & omni patientia honora patrem tuum, ut superveniat tibi benedictio à Deo. Et S. Jo. Filioli mei, nè diligamus verbo, neque linguâ, sed opere & veritate. *Solutio.*

Videmus hoc vulgò contingere solitum, ut qualis quisque fuerit in parentes, tales experiatur in se liberos. Exemplo sit ille, qui cùm à filio crinibus pertraheretur, ventúmq; esset ad domûs limen: Desine, inquit, fili, nam & ego patrem hucusque. Et accusatus ille, quòd patrem pulsásset, hoc modo defendit impium facinus: Et ille, inquit, patrem suum verberavit. Et hic, ostenso filio, me verberabit, postquam adoleverit. Primus, juxta Ambrosii sententiam, pietatis gradus est iste, ut quos autores vitæ voluit esse Deus, honores obsequiis, abstineas contumeliis. At qui contempserit aut maledixerit patri *A neglectæ pietatis incommodo sequente.*

atque

atque matri, extinguetur lumen ejus in mediis tenebris, & oculum ejus corvi juxta flumen effodient. Proverb. 20. & 30.

A possibili & facili. Nec res ardua, neq; dura factu parentes venerari, neque alere; cùm filiis corpora integra, sana ac robusta sint à Deo concessa, quò possint imbecillibus victum quærere: nec ætate confecti multa requirunt, cùm effœtorum emarcuerint vires, cùm edendi cupiditas absumpta, cùm adempta voluptas, atque luxus; cùm denique natura, maximè senum, paucis contenta sit. Respice Pollionem Romulum, qui centesimum ingressus annum, non magno sumptu, sed exiguis impendiis, corporis vigorem servâsse legitur, intus mulso, foris oleo.

Contradictio. Valde molestum est illos fovere, qui fastidiosi sunt ac nauseosi, quibus edentulis gingivâ frangendus panis inermi, ut ait Juvenalis.

Solutio. Ista vox bovis est, non hominis. Quòd si rationis expers ciconia parentes non aversatur, neque fastidit, sed defectos senectâ vicissim alit, & volandi impotentes humeris gestat, ut indè natum sit proverbium, Ἀντιπελαργεῖν, quid tu feris immanior, mutuam officii vicem gravaris rependere, maximè nutricandi fovendíque eos, à quibus aliquando fueris enutritus?

Contradictio. Sed admodum est difficile, eos alimentis sustinere, qui morosi, inutiles, deliri sunt & iracundi, ut Sophoclis filii patrem meritò videantur accusâsse, &c.

Solutio. Parentum mores & vitia noveris, non oderis. Illud officii tui scias esse pietatem colere, legibúsque sacris obtemperare. Suscipe igitur senectam patris tui, & non contrista. Si defecerit sensu, veniam da, & non spernas eum in virtute tua. Ecclesiastic. 3. Quod si feceris, ad fortunatam cum laude summa pervenies senectutem, quam Bion ille Borysthenites malorum

lorum appellavit portum, eóque properandum omnibus malorum finem sperantibus.

Sanè quidem, sed quis tam pius est, qui possit æquiore animo ferre tot molestias atque labores nutriendi eos, quorum bis puerorum senum paupertas sordida, atque miseriæ queant alicui horrorem incutere? *Contradictio.*

Non diffiteor, egenorum ac senum parentum horridam atque miseram conditionem esse, ut Diogenes percontanti, quid esset in vita miserrimum, responderit, Senex egenus. Atqui tu veræ pietatis affectu flagrans, omne tædium devorabis, cunctóque præsidio destitutos suffulcies, cùm olim te parentes genuerint, futurum senectutis suæ baculum, solatium vitæ, & spem posteritatis. Admodum piè quondam illa fecit Ethnica fœmina, quæ patrem, custodiæ traditum, jam ultimæ senectutis, velut infantem pectori suo admotum aluit, ut ait Valer. lib. 5. cap. 4. *Solutio.*

Sed, inquis, Mihi uxor alenda, liberi, numerosa familia, idque in tanta annonæ gravioris caritate, ut nihil sit reliqui, quod parentibus impertiri possim. *Contradictio.*

Nemo requirit, ut liberalitatis tuæ benignitas major sit quàm facultates. Quomodo potueris, ità misericors esto: si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si exiguum, parciùs, ut Tobias docuit. Quòd si, juxta S. Joan. sententiam, is qui nullâ charitate præditus, fratrem oderit, homicida est; item qui viderit egentem, & ab eo clauserit viscera sua, reus habetur ejusdem criminis; quantò magis erit is homicida, imò parricida, qui parentes inediâ contabescere, ac rerum inopiâ marcescentes, perire sustinuerit? In quod bipedum nequissimorum hominum genus sapientes olim viri supplicium excogitârunt singulare, ut quem ipsa natura in officio retinere non potuisset, is magnitudine pœnæ maleficio summoveretur. *Solutio.*

moveretur. Insuebatur enim parricida culeo, cum cane, gallinaceo, vipera, & simia, & inter eas ferales angustias comprehensus, in vicinum mare vel amnem projiciebatur. Etenim ei repente cœlum, solem, aquam, & terram ademerunt; ut qui eum necâsset, unde ipse natus esset, careret iis rebus, ex quibus omnia nata esse dicuntur, ut ait Cicero pro Roscio Amerino.

Ergò quibus pietas est curæ, promulgatam de parentibus alendis atque sustentandis legem tuebuntur, atque conservabunt; cùm multarum virtutum atque præmiorum divinorum fons sit uberrimus, & origo.

Tertium exemplum comprobationis legis: quâ apud Helvetios cavetur nè quis invitatione ad bibendum urgeatur.

Autore Petro Mosellano.

MUlta quidem præclarè in sua ditione instituunt fortissimi libertatis suæ defensores Helvetii, sed nihil præclarius, nihil laudabilius, nihil reipub. utilius, quàm quod ab illis nuper scitum est. Nam cùm per ebrietatem passim peccari viderent, ut aditus ad id vitii omnes præcluderent, in sua ditione statuerunt, nè cui deinceps alios vulgarium istarum invitationum prætextu ad ebrietatem solicitare impunè liceat. Quid autem, per Deum immortalem, aut honestius, aut præclarius temperantiâ atque omnis vitæ moderatione? Imò quid sine hac vel in civitatum curiis, vel populi concionibus, vel principum aulis, rectè aut consulitur, aut consultum facto præstatur? Sed hæc in perversa illa bibendi necessitate, quæ per invitationes illas mutuas irrepsit, vigere non potest: citiùs enim ex pumice aquam

aquam hauseris, quàm ebrio sobrium aut dictum aut factum extorseris. Quòd si sobrietas ac vitæ moderatio sola est, quæ omnium virtutum officia parit, alit, conservat ac tuetur; rursum ebrietas omnem mentis usum pervertit, omnem vitæ humanæ dignitatem commaculat: an non votis omnibus expetita erat lex ea, quæ & sisteret ebrietatem, & potionis moderationem procuraret? Quid autem perinde utile, atque in republ. cavere, nè sit impune illud, cujus licentia omnia corrumpit, omnia perdit? Quid enim tam emollit, imò frangit & animos & corpora civium, quàm liberior comessatio, compotatióque? Annon respubl. Romana, quamdiu frugalitatem servavit, tamdiu adversum omnes hostium insultus inexpugnabilis stetit? At posteaquam luxu certari invicem cœptum; ità cecidit, ut nè ruinæ quidem vestigia aliqua supersint. Nam Annibal tum primùm vinci cœpit à Romanis, cùm exercitum suum Campano luxu solvi enervarique passus est. Unde tot insani amores? tot stupra? tot adulteria? nisi ex otiosorum hominum temulentia? Verum enim est illud, Sine Cerere & Libero frigere Venerem. Unde tot rixæ? tot vulnera? tot cædes? nisi ex temulentorum compotationibus? Cui alii tot ac tantas rei familiaris dissipationes, tot patrimoniorum abliguritiones debemus, quàm conviviis in ebrietatem solutis, atque horum parenti luxuriæ? Quæ res tam multos adolescentes, alioqui felicissimè natos, ab artium optimarum virtutúmque cultu abducit, quàm studium compotationum? Primùm corporis otium, in quo ferè degunt qui literis adhibentur, mater est variarum cupiditatum: quòd si huic compotandi quoque licentiam addideris, quæso te Qui fieri potest, quin in animis parùm firmis, pro virtutum bonarúmque artium cultu, omnium libidinum seges sensim pullulescat?

Quòd

Quòd si spes omnis in hac ætate rectè formanda, velut agricolis in herba posita est, nihil poterat eâ lege excogitari utilius, quæ, quod unum omnem eam spem semel præcidit, hoc tollit. Neque enim audio eos qui in tanto errantium consensu nihil valituram legem jactant. Nihil enim vel rectiùs imperatur, vel faciliùs recipitur, quàm quod tacitus naturæ sensus non potest non probare. Quis autem tam efferatus & ab omni humanitate remotus est, cui non rem rectâ viâ reputanti, suprà quàm natura postulet, ad alienæ stultitiæ præscriptum bibere, naturæ inimicissimum esse videatur? Compotoris hominis privati puerilis & stultus affectus, ut me ipse ebrietatis probro afficiam, persuadebit? Et patriæ, in cujus verba juratum est ab omnibus, æquissima, cunctisque saluberrima lex, ut sobriè agam, & me hominem esse meminerim, non impetrabit? In gratiámne potoris alicujus immodicâ potione ità me prosternam, ut præter figuram, humani mihi reliquum sit nihil? Et populi fortissimi laudatissimíque, cui parere summa est utilitas, legem omnium ornamentorum vitæ parentem & altricem recipere gravabor? Amplectenda ergò omnibus ea lex, quâ nihil, neque honestius, neque præclarius, neque facto jucundius, fortissimi populi magistratus ferre potuêre.

FINIS.

INDEX PROGYMNASMATUM APHTHONII.

INDEX

INDEX RERUM ET VERBORUM in hoc libello explicatorum.

Attica

For-

Mon-

Plato

FINIS.